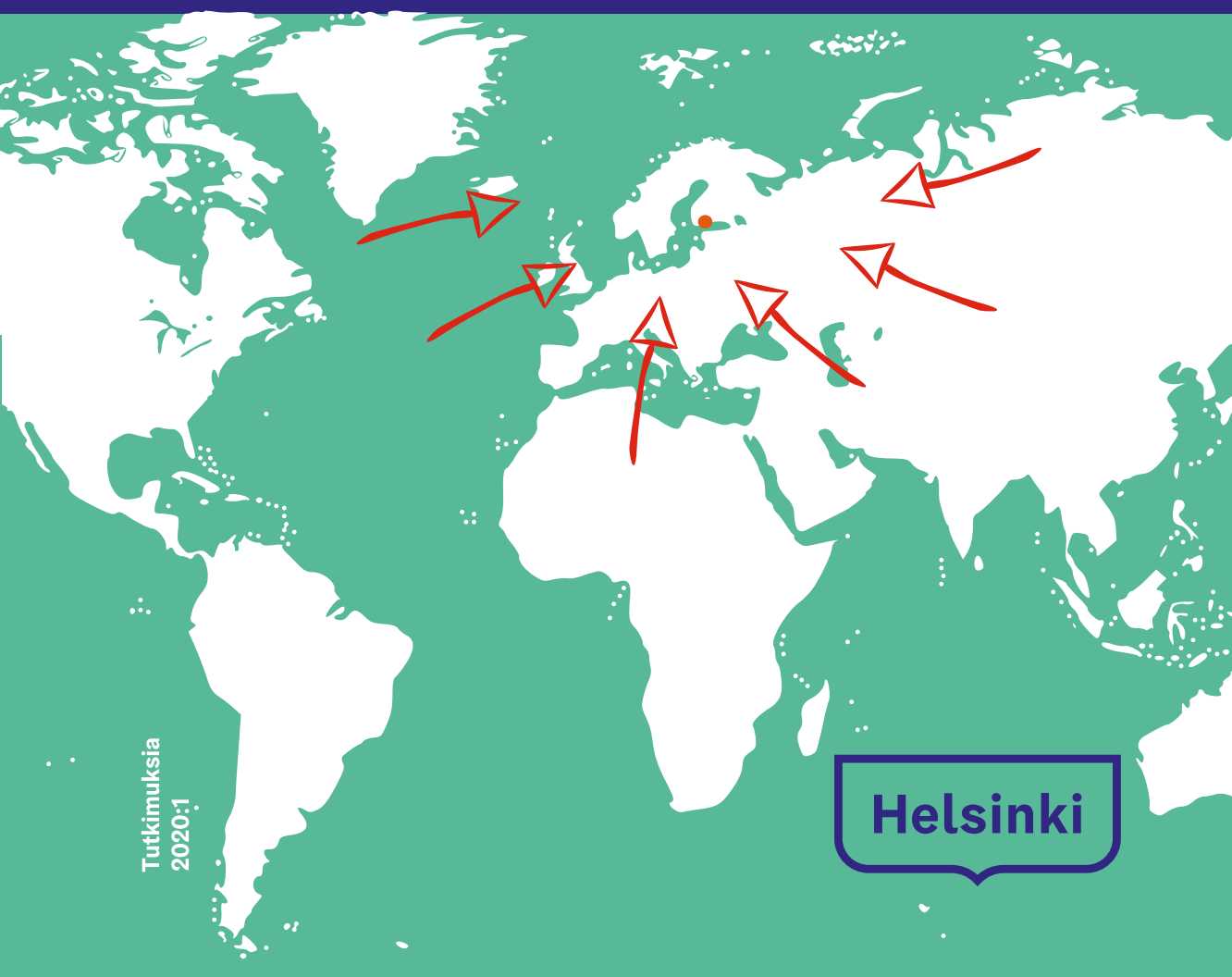

Kotoutuminen kaupungissa

Kokonaiskuva ulkomaalaistaustaisista Helsingissä vuonna 2020

Pasi Saukkonen

Tutkimuksia
2020:1

Helsinki

Tiedustelut

Pasi Saukkonen, p. 09 310 36405
etunimi.sukunimi(at)hel.fi

Julkaisija

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia,
kaupunkitutkimus ja -tilastot

Osoite

PL 550, 00099 Helsingin kaupunki
(Siltasaarenkatu 18–20 A)

Puhelin

09 310 36377

Internet

www.hel.fi/kaupunkitieto

Tilaukset, jakelu

p. 09 310 36293
kaupunkitieto.tilaukset@hel.fi

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia,
kaupunkitutkimus ja -tilastot

Kotoutuminen kaupungissa

Kokonaiskuva ulkomaalaistaustaisista
Helsingissä vuonna 2020

Pasi Saukkonen

Tutkimuksia
2020:1

Käännökset

Magnus Gräsbeck

Kuviot

Pasi Saukkonen, Lotta Haglund

Kartat

Pekka Vuori

Taitto

Lotta Haglund

Kansi

Tarja Sundström-Alku

Valokuvat

Sivut 24–25: CC BY-NC-ND 2.0 / Riku Kettunen

Sivu 43: Helsinki Marketing / Mikael Rantalainen

Sivut 112–113: Ylin kuva Helsinki Marketing / Eetu Ahanen,

Oslon Oopperatalo: Creative Commons 3.0 / Helge Høifødt

Sivu 143: Helsingin kaupunginmuseo, kuva oikealla HKM / R. Roos

Sivu 153: Helsinki Marketing / Jussi Hellsten

Paino

Edita Prima Oy, Helsinki 2020

Painettu

ISSN 2489-4087

ISBN 978-952-331-777-2

Verkossa

ISSN 2489-4095

ISBN 978-952-331-778-9

Sisällys

Esipuhe	5
Förord	6
Preface	7
Tiivistelmä	9
Sammandrag	12
Summary	15
1 Johdanto	19
2 Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu	26
2.1 Kansainvälinen muuttoliike kohdistuu pääkaupunkiseudulle.....	26
2.2 Ulkomaalaistaustaiset eivät ole yhtenäinen ryhmä	31
2.3 Helsinki on monikulttuurinen kaupunki	35
2.4 Maahanmuutto näkyy ja kuuluu Helsingissä	41
3 Ulkomaalaistaustaisten kotoutuminen ja yhdenvertaisuuden toteutuminen	44
3.1 Mitä kotoutuminen on?.....	44
3.2 Kotoutumisen kokonaisvaltainen arviointi.....	46
3.3 Asumisen olosuhteet ja alueellinen eriytyminen	49
3.4 Työllistyminen ja työmarkkinoille integroitumisen edellytykset...59	
3.5 Sosiaalinen ja yhteiskunnallinen jäsenyys ja osallistuminen.....	79
3.6 Yhteisöllisyys ja yhdenvertaisuuden toteutuminen	85
3.7 Lapset, nuoret ja maahanmuuton toinen sukupolvi	93
4 Helsinki kansallisessa ja kansainvälisessä vertailussa	114
4.1 Pääkaupunkiseudun kaupunkien välillä on eroja ja yhtäläisyyksiä.....	114
4.2 Helsinki ja Suomi kansainvälisessä vertailussa.....	125

5 Päätelmiä tähänastisesta kehityksestä	144
5.1 Väestökehityksen suuret linjat.....	144
5.2 Kotoutuminen Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla	147
6 Katse tulevaisuuteen	154
6.1 Väestöennusteen mukaan odotettavissa on kasvua	155
6.2 Entistä monimuotoisempi monikulttuurisuus.....	157
6.3 Alueiden eriytymisen erilaiset näkymät.....	159
6.4 Helsingin muuttuva työelämä	160
6.5 Pelisäännöt super-monimuotoiseen Helsinkiin.....	162
7 Lähteet	167

Esipuhe

Maailmanlaajuisesti levinneen koronaviruksen saapuminen Eurooppaan kevättalvella 2020 aiheutti niin Suomessa kuin muuallakin kansainvälisen liikkuvuuden voimakasta rajoittamista. Edeltävinä vuosikymmeninä kansainvälinen muuttoliike on kuitenkin ollut vilkasta, ja maahanmuuttajien määrä on kasvanut Suomessa voimakkaasti. Sittenkin myös Suomessa syntyneiden maahanmuuttajien lasten määrä on ollut vahvassa kasvussa. Ulkomaalaistaustainen väestö keskittyy Suomessa nimenomaan pääkaupunkiseudulle. Helsingissä asuu noin neljännes Suomen ulkomaalaistaustaisista.

Helsingin kaupunkikehitykselle on entistä tärkeämpää, että maahanmuuttajat kotoutuvat Helsinkiin hyvin, ja että he ja heidän lapsensa löytävät kaupungissa oman paikkansa. Kysymys on työllistymisestä, mutta myös kotoutumisen muista ulottuvuuksista, kuten kielen ja kulttuurin omaksumisesta, sosiaalisten suhteiden ja verkostojen rakentumisesta sekä suomalaisen tai helsinkiläisen identiteetin ja yhteenkuuluvuuden tunteen syntyemisestä. Maailman toimivimmassa kaupungissa myös uusien suomalaisten tulee päästä elämässä hyvin eteenpäin. Etnisten ja kulttuuristen ryhmien välille tarvitaan vuorovaikutusta ja keskinäistä luottamusta.

Sujuvan kotoutumisen edistämiseksi ja toimivan monikulttuurisuuden varmistamiseksi tarvitaan tutkittua tietoa. On tiedettävä, mikä on nykyinen tilanne, miten siihen on tultu ja mitä tulevaisuudelta on odotettavissa. On myös erotettava aidosti suomalaiset tai helsinkiläiset ilmiöt niistä, jotka löytyvät myös muista maista ja kaupungeista.

Pasi Saukkosen tutkimus on Suomessa ensimmäinen kokonaisvaltainen analyysi kansainvälisen muuttoliikkeen paikallisista vaikutuksista. Teos koostaa yhteen tuoreimmat tiedot maahanmuuton väestöllisistä vaikutuksista, aikuisten maahanmuuttajien kotoutumisesta, ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten elinoloista sekä etnisten ja kulttuuristen rakenteiden muutoksesta pääkaupunkiseudulla sekä erityisesti Helsingissä. Kotoutuminen on ennen muuta paikallinen prosessi, ja ratkaisevat toimet sen edistämiseksi tehdään paikallisella tasolla.

Koronaepidemiolla tulee olemaan kauaskantoisia vaikutuksia. Paluu arkeen on kuitenkin edessä, ja kansainvälinen muuttoliike kuuluu myös tulevaisuuden maailmaan. Maahanmuutto Suomeen jatkuu, ja Helsingin väestö monimuotoistuu entisestään. Kotoutumisesta tulee kaupungille entistä tärkeämpi asia.

Suuret kiitokset Pasi Saukkoselle kattavasta tutkimuksesta sekä kiitos myös tutkijoille Jukka Hirvoselle, Netta Mäelle, Suvi Määtälle, Sanna Rannolle, Minna Salorinteelle, Pekka Vuorelle ja Anu Yijälälle sekä kaikille muille, jotka ovat osallistuneet tutkimuksessa käytettyjen tietojen tuottamiseen.

Helsingissä toukukuussa 2020

Katja Vilkama

tutkimuspäällikkö

Kaupunkitutkimus ja -tilastot

Förord

Efter omfattande internationell migration de senaste årtiondena, då antalet invandrare starkt vuxit också i Finland, förorsakade coronaviruset, som vårvintern 2020 drabbade Europa, kraftiga inskränkningar i rörligheten över gränserna. Med åren har också antalet barn till sådana invandrare som fötts i Finland vuxit kraftigt. I Finland koncentreras invandrarbefolkningen, alltså de som har utländsk bakgrund, uttryckligen i Huvudstadsregionen, och ungefär en fjärdedel av Finlands invandrarbefolkning bor i Helsingfors.

För Helsingfors stadsutveckling är det allt viktigare att invandrarna integreras framgångsrikt och att de och deras barn finner sin egen plats i staden. Det handlar om att få jobb, men även om andra dimensioner av integration, såsom att lära sig språket och kulturen, knyta sociala band och nätverk och så småningom få en finländsk eller helsingforsisk identitet och en känsla av samhörighet. I världens bäst fungerande stad skall också nya finländare kunna få komma framåt. Mellan etniska och kulturella grupper behövs nu växelverkan och ömsesidig tillit.

För att främja en smidig integration och trygga en funktionell mångkultur behövs forskningsrön. Vi måste veta var vi står idag, hur vi kommit till dagsläget, och vad vi sannolikt har framför oss. Vi ska också kunna göra skillnad på det som är genuint finländska eller helsingforsiska fenomen och sådant som man hittar även i andra länder och städer.

Pasi Saukkonens undersökning är den första helhetsanalysen i Finland av de lokala verkningarna av internationell migration. Inom samma pärmar får vi ta del av de färskaste rönen om invandringens inverkan på befolkningen, integrering bland vuxna invandrare, levnadsförhållandena bland barn och unga med utländsk bakgrund, samt förändringar i etniska och kulturella strukturer i Huvudstadsregionen och, i synnerhet, Helsingfors. Integrationen är framför allt en lokal process, och de avgörande åtgärderna för att främja den vidtas på lokal nivå.

Coronaepidemin kommer att ha vittgående följder. Men en återgång till vardagen kommer förr eller senare, och även i en framtida värld kommer det att flyttas över gränserna. Invandringen till Finland fortsätter, och Helsingfors befolkning blir allt mer varierad. Integrationen kommer att vara allt viktigare för staden.

Stort tack till Pasi Saukkonen för en uttömmande undersökning! Tack också till forskarna Jukka Hirvonen, Netta Mäki, Suvi Määtä, Sanna Ranto, Minna Salorinne, Pekka Vuori och Anu Yijälä och alla andra som varit med och tagit fram de data som undersökningen byggts på!

Helsingfors, i maj 2020

Katja Vilkama

forskningschef

Stadsforskning och -statistik

Preface

The outbreak of the Coronavirus, which hit Europe in early spring 2020, caused strong limitations on international travel and migration in Finland and elsewhere. These last few decades, international migration has been extensive, and immigrant numbers have grown greatly in Finland. Thereby, the number of children of immigrants born in Finland has grown strongly, too. In Finland, the immigrant population, meaning those with a foreign background, are concentrated in the Helsinki Metropolitan Area, and roughly one-quarter live in Helsinki proper.

For urban development in Helsinki, it is increasingly important that immigrants become successfully integrated and that they and their children find their place in the city. This process is about finding work, but about other dimensions of integration, too, such as learning the language and the culture, creating social contacts and networks and, gradually, acquiring a Finnish or Helsinki identity and a feeling of belonging. In the Most Functional City in the World, which it is Helsinki's ambition to be, there must be space for new Finnish citizens, too, to get ahead in life. Today, interaction and mutual trust is needed between ethnic and cultural groups.

To foster smooth integration and secure functional multiculturalism, we need research findings. We must know where we stand today, how we have come to where we are, and what we are likely to face in future. We must also be able to tell the difference between genuinely Finnish or Helsinki phenomena and things you find in other countries as well.

Pasi Saukkonen's study is the first comprehensive analysis in Finland of the local impacts of international migration. Between the same covers, we find the freshest research findings on immigration's impacts on the population, on integration among adult immigrants, living conditions among foreign-background children and adolescents, and on changes in ethnic and cultural structures in the Helsinki Metropolitan Area and, especially, Helsinki itself. Integration is, above all, a local process, and the vital measures to support it are taken at local level.

The Corona pandemic will have widespread consequences. But there is going to be a return back to normal, and in a future world, too, there will be migration across borders. Immigration to Finland will continue, and Helsinki's population will be increasingly diverse. Integration is going to be the more important to the city.

Many thanks indeed to Pasi Saukkonen for an exhaustive study! Many thanks too to researchers Jukka Hirvonen, Netta Mäki, Suvi Määttä, Sanna Ranto, Minna Salorinne, Pekka Vuori and Anu Yijälä and all others who have helped produce the data on which the study has drawn.

Helsinki, in May 2020

Katja Vilkama

Research Director

Urban Research and Statistics

Tiivistelmä

Vuoden 2020 alussa Helsingissä asui hieman yli satatuhatta ulkomaalaistaustaista henkilöä. Heidän osuutensa koko väestöstä lähestyi kahtakymmentä prosenttia. Kaupungin väkiluvun kasvu on viime vuosina nojannut pitkälti kansainväliseen muuttoliikkeeseen. Ulkomaalaistaustaisista neljä viidesosaa on syntynyt Suomen ulkopuolella. Maahanmuuton toiseen sukupolveen kuuluvien Suomessa syntyneiden osuus on siten viidennes Helsingin ulkomaalaistaustaisista.

Kotoutuminen tarkoittaa oman paikkansa löytämistä yhteiskunnassa ja asuinpaikkakunnallaan, osallisuutta ja aktiivista osallistumista, yhdenvertaisuuden toteutumista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kotoutumisen edistämistä ohjaa Suomessa lainsäädäntö, ja myös kunnat tarjoavat monenlaisia kotoutumispalveluja sekä vasta tulleille että maassa jo pidempään olleille. Kansainvälisessä keskustelussa on viime aikoina vahvasti korostettu, että kotoutuminen tapahtuu ennen muuta paikallisella tasolla.

Kotoutumisessa on kyse pitkistä prosesseista useilla elämän ja yhteiskunnan eri aloilla ja alueilla. Sen toteutumiseen vaikuttaa viranomaisten ja palveluntarjoajien lisäksi koko ympäröivä yhteiskunta. Suomessa kotoutuminen ymmärretään myös vastavuoroisena kehittymisenä. Maahanmuuttajien omin ponnistelujen lisäksi onnistunut kotoutuminen edellyttää myös suomalaiselta yhteiskunnalta ja Helsingin kaupungilta sopeutumista ja uudistumista.

Tilannekuva maahanmuuttajien kotoutumisesta ja toiseen sukupolveen kuuluvien elämäntilanteista nostaa esille sekä hyviä uutisia että huolenaiheita. Helsingin ulkomaalaistaustainen väestö on hyvin monimuotoista. Miltei kaikesta, mitä heistä sanotaan, voidaan sanoa myös päinvastaista. Suurella osalla heistä asiat ovat tilastollisesti tarkasteltuna useimmilla elämänalueilla hyvin. On myös havaittavissa paljon myönteistä kehitystä esimerkiksi Suomessa asuttujen vuosien karttuessa.

Helsinki muistuttaa kuitenkin kansainvälisiä verrokkikaupunkejaan siinä, että osalla maahanmuuttajista ja heidän lapsistaan on vaikeuksia löytää paikkaansa Suomessa ja Helsingissä. Työmarkkinoille pääsyn ongelmat on helpointa havaita. Etenkin pakolaistaustaisilla, mutta myös monilla perheperusteisesti muuttaneilla, osallistuminen työvoimaan on vähäistä ja työttömyys yleistä. Matalalla työllisyysasteella on kielteisiä vaikutuksia sekä maahanmuuttajille ja heidän perheilleen että Helsingin kaupungille ja suomalaiselle yhteiskunnalle. Sijoittuminen osaamistasoa vaatimattomampiin tehtäviin on huolestuttavan yleistä.

Työpaikan saaminen on usein väylä kotoutumisen muidenkin osa-alueiden suotuisalle kehitykselle. Näin ei kuitenkaan ole aina. Joissain tapauksissa asioiden pitää olla elämässä muuten kunnossa, ennen kuin työmarkkinoille voi edes pyrkiä. Muutenkin kokonaisuus on monimutkaisempi kuin

usein ajatellaan. Monilla työssäkävillä maahanmuuttajilla on ongelmia kotoutumisen sosiaalisella, kulttuurisella ja identiteetin osa-alueilla. Osa työttömistä tai työelämän ulkopuolella olevista on oppinut hyvin suomen tai ruotsin, heillä on laaja sosiaalinen verkosto ja läheinen suhde helsinkiläisyyteen ja suomalaisuuteen.

Varsinkaan Euroopan unionin jäsenmaista Suomeen muuttaneet eivät usein ole kiinnostuneita hakemaan Suomen kansalaisuutta. Vaikka suurin osa palveluista on tarjolla myös muille kuin kansalaisille, kansalaisuuden puuttuminen rajoittaa osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Kuntavaaleissa on havaittavissa myönteistä kehitystä sekä äänestämisen että ehdokkaaksi lähtemisen osalta. Viime vaaleissa etenkin Helsingin somalia-laistaustaiset osallistuivat aktiivisesti. Yleisesti ottaen ulkomaalaistaustaiset ovat kuitenkin selvästi aliedustettuina poliittisessa järjestelmässä.

Suuri osa pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista kokee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa, ja luottamus julkisiin viranomaisiin ja institutioihin on pääsääntöisesti vahvaa. Samastuminen suomalaisuuteen on kuitenkin monille selvästi vaikeampaa. Jopa Suomessa syntyneistä osa ei koe olevansa suomalaisia. Monille heistä samastuminen omaan taustamaahan tai etnis-kulttuuriseen yhteisöön on helpompaa. Osa heistä kokee jäävänsä monien ryhmien tai yhteisöjen ulkopuolelle. Etenkin länsimaiden ulkopuolelta tulleilta puuttuvat usein kantaväestöön ulottuvat sosiaaliset suhteet.

Kantaväestöön verrattuna ulkomaalaistaustaiset asuvat usein ahtaasti. Pääsy omistusasuntoihin on myös monille hankalaa, ja varsinkin pakolais-taustaisiin ryhmiin kuuluvat sijoittuvat usein sosiaalisesti tuettuihin vuokra-asuntoihin. Entistä suurempi osa Helsingin asunnottomista on ulkomailta syntyneitä henkilöitä. Alueiden etnis-kulttuurinen eriytyminen on jatkunut, joskin kansainvälisen muuttoliikkeen seuraukset näkyvät myös yhä useammalla kaupungin alueella. Segregaation taso on Pohjoismaiden vastaaviin kaupunkeihin verrattuna maltillinen.

Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista suuri osa on vielä lapsia ja nuoria. Pidemmän maahanmuuttohistorian omaavista maista ja kaupungeista tiedetään, että maahanmuuton toiseen sukupolveen kuuluvilla on kantaväestöön verrattuna usein enemmän ongelmia koulunkäynnissä, tutkintojen suorittamisessa ja työelämään siirtymisessä. Viitteitä näistä vaikeuksista, sosiaalisista ongelmista sekä esimerkiksi rasismista ja syrjinnästä on havaittavissa myös Helsingissä.

Helsingin kaupunki on jo pitkään ollut aktiivinen maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisessä. Vuonna 2017 laadittu kasvatuksen ja koulutuksen toimialan maahanmuuton kehittämissuunnitelma nosti myös toiseen sukupolveen kuuluviin kohdistuvat toimet uudelle tasolle. Kaupungin omat toimet ja yhteistyö kansalaisjärjestöjen, erilaisten yhteisöjen sekä elinkeinoelämän kanssa on tärkeitä. Muuttoliike kaupunkiin todennäköisesti jatkuu, ja varsinkin nuoremmassa ikäluokassa ulkomaalaistaustaisen väestön osuus kasvaa nopeasti.

Tuoreimman ennusteen mukaan Helsingin seudun vieraskielinen tai ulkomaalaistaustainen väestö enemmän kuin kaksinkertaistuu vuoteen 2035 mennessä. Tuolloin heitä olisi ennusteen mukaan noin 437 000 henkilöä, ja he muodostaisivat noin neljänneksen alueen koko väestöstä. Helsingin osuus seudun ulkomaalaistaustaisista olisi noin 45 prosenttia. Vieraskielisen väestön osuus kaupungin väestönkasvusta olisi 83 prosenttia eli noin satatuhatta henkilöä. Suuri osa Helsingin ulkomaalaistaustaisista koostuu tällä hetkellä eurooppalaistaustaisista henkilöistä, vuoteen 2035 Afrikan, Lähi-idän ja muun Aasian kieli- ja taustamaaryhmissä tapahtuisi merkittävää kasvua.

Viidentoista vuoden päästä Helsinki on siten erittäin todennäköisesti nykyistä monietnisempi, monikielisempi ja moniuskontoisempi. Kaupungissa on paljon maahanmuuttajia, joista jotkut ovat asuneet Suomessa jo vuosikymmeniä, toiset ovat tulleet maahan Helsinkiin vasta äskettäin. Toiseen sukupolveen kuuluvista maahanmuuttajien lapsista monet ovat nuoria aikuisia lopettelemassa opintojaan ja siirtymässä työelämään. Uusia vähemmistöryhmiä on syntynyt, ja monet niistä ovat onnistuneet vakiinnuttamaan yhteisöllistä toimintaansa.

Kehitys tuottaa Helsingin kaupungille haasteita, mutta se tarjoaa myös paljon mahdollisuuksia. Helsinki kytkeytyy entistä vahvemmin koko maailmaan tänne muuttaneiden kotimaiden ja kulttuuristen juurien sekä Helsingistä maailmalle muuttaneiden ihmisten kautta. Koko maailma on läsnä Helsingissä, ja sitä voi hyödyntää monin tavoin tieteessä, taiteessa, kulttuurissa ja elinkeinoelämässä. Laajojen verkostojen avulla uudet tiedot ja tulokset maailmalla saavuttavat Helsingin nopeasti.

Kaupungin monimuotoistuminen pakottaa kuitenkin Helsingin, pääkaupunkiseudun ja koko Suomen miettimään entistä syvällisemmin, mitä tarkoittaa yhdessä eläminen etnisen ja kulttuurisen moninaisuuden olosuhteissa. Tarvitaan yhteisiä pelisääntöjä, joiden puitteissa voidaan elää rauhassa ja toimia tehokkaasti, samalla yksilöiden vapauksia ja kulttuurisia oikeuksia kunnioittaen. Palvelujärjestelmissä on mietittävä, miten parhaiten varmistetaan palvelujen saavutettavuus ja taataan kaikkien kohtelun yhdenvertaisuus.

Väestöllisen ja alueellisen eriytymisen ja eriarvoistumisen riskit ovat myös ilmeisiä. Moninkertaista syrjäytymistä on vaikea purkaa, jos se on päässyt syntymään ja juurtumaan yhteiskunnan rakenteisiin. Talous ja työelämä kehittyvät siihen suuntaan, että vähäisellä koulutuksella ja kielitaidolla on entistä vaikeampi päästä kiinni työpaikkoihin. Siksi maahanmuuttajien neuvontaan, ohjaamiseen ja kouluttamiseen täytyy kiinnittää riittävästi huomiota ja osoittaa tarpeeksi resursseja.

Laaja yksimielisyys vallitsee siitä, että maahanmuuttajien lasten menestyminen elämässä on kansallisen ja paikallisen kotouttamispolitiikan todellinen testi. Tähän kokeeseen Helsinki joutuu toden teolla vasta nyt, ja lähimmät kymmenen-viisitoista vuotta osoittavat, millä tavalla Suomi, pääkaupunkiseutu ja Helsingin kaupunki ovat omissa tomissaan onnistuneet. Tilannetta kannattaa seurata tarkasti, etsiä hyviä käytänteitä ja toimivia ratkaisuja sekä puuttua nopeasti kielteiseen kehitykseen tarkoituksenmukaisin toimin.

Sammandrag

Integrering i stan – helhetsbild av invånare med utländsk bakgrund i Helsingfors 2020

Pasi Saukkonen

I början av år 2020 bodde det lite över hundratusen personer med utländsk bakgrund i Helsingfors. Deras andel av stadens befolkning närmade sig tjuugo procent. Folkökningen i Helsingfors har de senaste åren i stor utsträckning byggts på den internationella flyttningsrörelsen. Av de invånare som har utländsk bakgrund har fyra femtedelar fötts utanför Finland. Därmed utgör barn födda i Finland till föräldrar födda utomlands – den andra generationen – en femtedel av dem med utländsk bakgrund i Helsingfors.

Med integration avses här att man hittar sin egen plats i samhället och på sin bostadsort, att man känner delaktighet och samhörighet och deltar aktivt, och att likabehandlingen efterlevs. Om främjande av integration stadgas i lag i Finland, och även kommunerna erbjuder många slags integreringstjänster både för nykomlingar och sådana som varit längre i landet. Inom den internationella debatten har man på sistone starkt betonat att integreringen sker framför allt på ett lokalt plan.

Integrationen handlar om långvariga processer på många olika livs- och samhällsarenor. Hur den lyckas beror på dels myndigheterna och serviceproducenterna, dels samhället omkring. I Finland avser man med integration även en utveckling under växelverkan. Lyckad integrering förutsätter både ansträngningar från invandrarnas sida och en anpassning och förnyelse från det finländska samhällets och Helsingfors stads sida.

Lägesbilden av invandrarnas integration och av livssituationen bland dem som hör till andra generationen lyfter fram såväl goda nyheter som orosmoment. De i Helsingfors som har utländsk bakgrund utgör en mycket heterogen skara. Om nästan allt som kan sägas om dem kan man också säga motsatsen. I statistikens ljus har en stor del av dem det bra på de flesta livsområden. Likaså kan en hel del positiv utveckling skönjas till exempel i takt med växande antal år tillbringade i Finland.

Trots allt påminner Helsingfors om många andra städer ute i världen i det att en del av invandrarna och deras barn har det svårt att hitta sin plats i samhället – mest synligt då det gäller att komma in på arbetsmarknaden. I synnerhet bland dem som har flyktningbakgrund, men även många av dem som flyttat av familjeskäl, är deltagande i arbetslivet ovanligare och arbetslöshet vanligare. Låg sysselsättningsgrad har negativa verkningar för såväl invandrarna och deras familjer som Helsingfors stad och det finländska samhället. Att ha jobb som inte motsvarar det egna kunnandet är oroväckande vanligt bland invandrarna.

Att få jobb är ofta en inkörsport till bra integration även på andra livsområden. Men inte alltid. I vissa fall måste invandrarna ha sitt liv i skick i övrigt före de ens kan försöka komma in på arbetsmarknaden. Helhetsbilden

är mera komplicerad än man ofta tänker sig. Många förvärvsarbetande invandrare kan ha problem med den sociala, kulturella och identitetsrelaterade biten av integreringen. Samtidigt kan en del av dem som är arbetslösa eller utanför arbetslivet ha lärt sig finska eller svenska bra, och har ett brett socialt nätverk och ett nära förhållande till Helsingfors och Finland.

I synnerhet de som flyttat till Finland från andra EU-medlemsländer är inte så ofta intresserade av ett finländskt medborgarskap. Trots att största delen av samhällsservicen är till förfogande även för andra än finländska medborgare tenderar deltagandet i det samhälleliga beslutsfattandet bli begränsat för icke-medborgare. I och för sig kan positiv utveckling skönjas vid kommunalval både gällande röstande och att ställa upp som kandidat. Vid senaste val deltog i synnerhet somalierna i Helsingfors aktivt. Men allmänt taget är de som har utländsk bakgrund klart underrepresenterade inom politiken.

En stor del av de invånare i Huvudstadsregionen som har utländsk bakgrund upplever att de är en del av det finländska samhället, och deras förtroende för myndigheter och institutioner är i regel starkt. Men att identifiera sig med det finska är klart svårare för många. Till och med bland dem som fötts i Finland är det en del som inte känner sig som finländare. För många är det lättare att känna samhörighet med det egna ursprungslandet eller den egna etnisk-kulturella gemenskapen. En del av dem upplever sig stå utanför många grupper eller gemenskaper. I synnerhet bland dem som inte kommer från västländer saknas ofta sociala band till invånare med finländsk bakgrund.

Jämfört med resten av befolkningen bor de som har utländsk bakgrund ofta trångt. För många är det svårt att skaffa ägarbostad, och i synnerhet de som hör till flyktinggrupper bor ofta i samhällsstödda hyresbostäder. En allt större del av de bostadslösa i Helsingfors är födda utomlands. Den etnisk-kulturella differentieringen mellan bostadsområden har fortsatt – om ock den internationella migrationen märks i allt flera delar av staden. I Helsingfors är segregationen måttlig jämfört med andra motsvarande nordiska städer.

Av dem med utländsk bakgrund som fötts i Finland är en stor del ännu barn eller unga. I de länder och städer som har en längre invandringshistoria vet man att personer som hör till den andra generationen ofta – jämfört med dem med inhemsk bakgrund – har mera problem med skolan, avläggandet av examina och sökandet av jobb. Det finns tecken på dylika svårigheter, sociala problem och till exempel rasism och diskriminering, även i Helsingfors.

Helsingfors stad har redan länge varit aktiv med att främja invandras integration. En plan uppgjord 2017 inom Fostrans- och utbildningssektorn för att utveckla fostran och utbildning bland invandrare lyfte också de åtgärder som riktar sig till andra generationen upp på en ny nivå. Stadens egna åtgärder är viktiga, liksom också samarbetet med medborgarorganisationer, sammanslutningar och näringslivet. Flyttningsrörelsen till staden kommer sannolikt att fortsätta, och i synnerhet i de yngre åldersklasserna växer invandrarandelen snabbt.

Enligt den färskaste prognosen mer än fördubblas i Helsingforsregionen fram till år 2035 den befolkningsdel som har främmande modersmål eller utländsk bakgrund. Då skulle deras antal i regionen uppgå till 437 000, och de skulle utgöra en fjärdedel av regionens hela befolkning. Av regionens alla invånare med utländsk bakgrund skulle Helsingfors andel vara ca. 45 procent. Av Helsingfors folkökning skulle de med utländskt modersmål stå för 83 procent, motsvarande ca. hundratusen personer. En stor del av dem som har utländsk bakgrund i Helsingfors består idag av personer med europeisk bakgrund, men tills år 2035 skulle de med modersmål eller ursprung från Afrika, Mellanöstern eller övriga Asien ha ökat märkbart i antal.

Om femton år finns det alltså i Helsingfors högst sannolikt flera etniciteter, modersmål och religioner än idag. I staden bor det då många invandrare som bott i Finland i tiotal år, medan andra har kommit till Finland och Helsingfors först nyligen. Av invandrarnas barn har många hunnit bli unga vuxna som håller på att avsluta studierna och gå ut i arbetslivet. Nya minoritetsgrupper har uppstått, och många av dem har lyckats befästa kollektiva aktiviteter inom sin egen gemenskap.

Denna utveckling innebär utmaningar för Helsingfors, men den ger också många möjligheter. Genom dem som flyttat hit – och deras länder och kulturella rötter – och dem som flyttat utomlands från Helsingfors, kopplas Helsingfors allt starkare till hela den övriga världen. Det kommer att finnas något från hela världen i Helsingfors, och det kan vara till nytta på många vis inom vetenskap, konst, kultur och ekonomi. Genom dessa omfattande nätverk kommer ny kunskap snabbt till Helsingfors.

Men att staden blir allt mer pluralistisk nödgar samtidigt Helsingfors, Huvudstadsregionen och hela Finland att allt mer ingående klarlägga vad det innebär att leva sida vid sida då etnisk och kulturell mångfald råder. Det behövs gemensamma spelregler för hur man lever fredligt tillsammans och agerar effektivt, samtidigt som man respekterar individens frihet och kulturella rättigheter. Inom servicesystemen måste man fundera på hur man bäst tryggar både servicens tillgänglighet och likabemötandet för alla.

Det finns också uppenbara risker för demografisk och lokal differentiering. Mångdubbel marginalisering är svår att bli av med om den kommit åt att slå rot i de samhälleliga strukturerna. Ekonomi och förvärvsliv går mot det hållet att de som har låg utbildning och svaga språkkunskaper har allt svårare att få jobb. Därför måste tillräckligt med uppmärksamhet och resurser avdelas för rådgivning, vägledning och utbildning för invandrare.

Det råder bred konsensus om att den andra generationens framgångar i livet är ett verkligt test för den nationella och lokala integrationspolitiken. Helsingfors står inför detta prov först nu, och de kommande tio-femton åren får utvisa hur Finland, Huvudstadsregionen och Helsingfors stad har lyckats i sitt värv. Det lönar sig att hålla ett vakande öga på situationen, söka god praxis och fungerande lösningar. Och att snabbt och med ändamålsenliga åtgärder ingripa i negativ utveckling.

Summary

Getting integrated in the city – a comprehensive picture of residents with a foreign background in Helsinki in 2020

Pasi Saukkonen

In early 2020, Helsinki had slightly more than one hundred thousand residents who had a foreign background. Their share of the city's entire population approached twenty per cent. In recent years, population growth in Helsinki has largely been based on international migration. Of those residents who have a foreign background, four-fifths have been born outside Finland. Thus, the second generation – those born in Finland to parents born abroad – make up one-fifth of those with a foreign background in Helsinki.

By integration we mean finding your place and participating in society and your local community, feeling included and having a sense of belonging. It also means that the principle of equality is put into practice. Promotion of integration is regulated by law in Finland, and municipalities, too, provide many kinds of integration services to both newcomers and those immigrants who have already stayed in the country for longer. In recent years, international debate on integration has strongly emphasised that integration takes place at, above all, local level.

Integration involves lengthy processes in many different fields of life and society. Its success depends on – besides the authorities and service producers – the whole-of-society engagement. In Finland, integration is also seen as reciprocal, two-way development. Successful integration requires efforts from immigrants but also adaptation and new solutions from the Finnish society and the City of Helsinki.

The picture of immigrant integration and of the life situation of residents belonging to the second generation shows both good news and causes for worry. Helsinki's foreign-background population is very diverse. For almost anything that can be said about them the opposite can also be said. In the light of statistics, a large proportion do well in most fields of life. Indeed, much positive development has taken place in pace with, for example, the duration of stay in Finland.

Nonetheless, Helsinki resembles other similar cities in the world in the sense that some immigrants and their children have difficulties in finding their place in society – most visibly so in entering the job market. Particularly among those with a refugee background, but also with many of those migrating for family reasons, belonging to the labour force is less common and unemployment more common. Low economic activity has negative consequences for the immigrants and their families, as also for the City of Helsinki and Finnish society. Having a job not corresponding to one's qualifications is worryingly common among immigrants.

Finding a job often works as an entrance to successful integration in other arenas of life, too. But not always. In some cases, immigrants have to have their life in order in other senses before even trying to find a job. The total picture is more complicated than often imagined. Many immigrants who go to work may have problems with the social, cultural and identity-related bit of integration. At the same time, some of those who are unemployed or outside working life may have learned Finnish or Swedish quite well, and have a large social network and a close relationship to Helsinki and Finland.

Those especially who have moved to Finland from other EU member states do not always have an interest in acquiring Finnish citizenship. Although most public services are at the disposal of other than Finnish nationals, participation in decision-making tends to be limited among foreign nationals. This said, a positive trend can be seen at local elections in terms of both voting and running as a candidate. At the latest elections, particularly Helsinki Somalis were active participants. But as a rule, those with a foreign background are clearly under-represented in politics.

A large proportion of those residents in the Helsinki Metropolitan Area who have a foreign background feel they are part of the Finnish society, and their trust in authorities and social institutions is, as a rule, strong. But to many, identifying with the Finnish culture and nationality is more difficult. Even among those born in Finland, some do not feel they are Finnish. To many, it is easier to feel affinity with their own background country or ethnic-cultural community. Some of them feel outsiders to many groups and communities. Those, in particular, who do not come from Western countries, often lack the kind of social ties that reach all the way to those with a Finnish background.

Compared with the rest of the population, those with a foreign background often live in crowded homes. Many can't afford buying a home of their own, and those in particular who belong to refugee groups often live in social rented housing. A growing proportion of the homeless in Helsinki have been born abroad. Ethnic-cultural differentiation between neighbourhoods has continued – while at the same time the consequences of international migration can be observed in a growing number of neighbourhoods. In Helsinki, segregation is moderate in comparison with other corresponding Scandinavian cities.

Of those with a foreign background born in Finland, a large proportion are still children or adolescents. In countries and cities with a longer history of immigration it is a known fact that residents belonging to the second generation often have more problems at school and with achieving a degree, or with finding a job, than do the rest of the population. There are signs of such difficulties, other social problems and, for example, racism and discrimination in Helsinki, too.

For quite some time, the City of Helsinki has actively supported immigrants' integration. The Education Sector's Immigration Development Plan drawn up in 2017 lifted also those measures addressing the second gener-

ation to a new level. In promoting integration the City's own measures are important, as is cooperation with citizens' organisations, associations and the business community. Migration to Helsinki is most likely to continue, and the proportion of residents with a foreign background is set to grow rapidly in, especially, younger age groups.

According to the newest population forecast for the Helsinki Region, the foreign-background proportion of the population would have more than doubled by 2035. Their number would have reached 437,000 by then, and they would make up one-quarter of the region's entire population. Of all residents with a foreign background in the region, Helsinki's share would be about 45 per cent. The proportion of those with a foreign mother tongue in the city's population growth would be 83 per cent, corresponding to around 100,000. Today, a large proportion of Helsinki's immigrant population consists of people with a European background, but by 2035, those with a mother tongue from or background in Africa, the Middle East or the rest of Asia, would have increased very substantially in numbers.

Thus, fifteen years from now, the number of ethnicities, mother tongues and religions will most probably be higher than today in Helsinki. Many immigrants will have lived in Finland for decades, others having come to Finland only recently. Many children of immigrants are already young adults in the process of finishing their studies and entering working life. New minority groups have come about, and many of them have managed to consolidate the collective activities of their communities.

This development entails new challenges for Helsinki, but it also gives many opportunities. Through the roots and networks of those people moving here the city becomes increasingly strongly linked to the rest of the world. The rest of the world will be present in Helsinki city life, and this can be useful in many ways in science, culture and business. Through these wide networks, new knowledge reaches Helsinki fast.

At the same time, however, increasing pluralism makes it necessary for Helsinki, the Helsinki Metropolitan Area and Finland as a whole to learn what it takes to live side by side in conditions of ethnic and cultural diversity. Shared rules are needed for how to live peacefully together and act efficiently while also respecting the freedom and cultural rights of the individual. Public services will have to consider how best to safeguard the accessibility of services and the equal treatment of all.

Also, there are obvious risks for demographic and local segregation. Stratified deprivation is hard to get rid of if it has rooted itself in the structures of society. The trend within the labour market is that people with low education and weak language skills have increasing difficulties to find work. Therefore, sufficient attention and resources must be allocated for counselling, guidance and education for immigrants.

There is widespread consensus that the success in life of the descendants of immigrants is the crucial test for national and local integration policies. Helsinki is facing this trial only now, and the next ten-fifteen years will show how Finland, the Helsinki Metropolitan Area and the City of Helsinki have succeeded in their mission. We have every reason to follow the situation carefully, seek good practices and explore solutions that work. It is also important to intervene without delay in negative trends and take the appropriate measures when needed.

1 Johdanto

Kaupungille on luonteenomaista, että ihmiset tulevat ja menevät. Muuttoliike kaupunkiin ja sieltä pois on osa kaupungin normaalia elämää, samoin muutot kaupungin sisällä. Osa liikkuvuudesta on maansisäistä ja seudunsisäistä, osa puolestaan kansainvälistä muuttoliikettä, joka sekin voi olla maantieteellisten lähialueiden sisäistä tai kattaa käytännössä koko maapallon. Jotkut muuttavat pysyvästi, toiset ovat vain käymässä kaupungissa tai jonkin aikaa sieltä poissa.

Muuttaminen myös muuttaa kaupunkia, jonka elämään ja toimintoihin jatkuva liike ja muutos muutenkin perinteisesti kuuluvat. Uudet tulijat tuovat kaupunkiin mukanaan jotain uutta, toiset vievät sieltä jotain pois. Monet etsivät omaa paikkaansa kaupungissa, mahdollisesti myös uudessa asuinmaassa ja sen kulttuurissa. Joskus oman paikkansa ja roolinsa, ja oman identiteettinsäkin, uudelleen löytäminen ja hyväksytyksi tuleminen vievät paljon aikaa. Toisinaan vasta lapset tai lapsenlapset ovat kaupungissa kuin kotonaan.

Kaupungeissa on käynnissä myös jatkuva dialogi normaalin määrittämisestä sekä sietämisen ja suvaitsemisen rajoista ja kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen säännöistä. Osa kaupunkilaisista hyväksyy muutoksen helpommin, kun taas toisille se on hankalampaa. Osa asukkaista haluaisi säilyttää paikallisyhteisönsä sellaisena kuin se on ja antaa enemmän arvoa perinteiselle kaupunkikulttuurille ja paljasjalkaisille kaupunkilaisille. Toiset toivottavat uudet elementit tervetulleeksi ja kokevat niiden rikastuttavan kaikkien elämää ja kaupunkia kokonaisuudessaan.

Kansainvälisestä muuttoliikkeestä ja etenkin maahanmuutosta on viime vuosina tullut Euroopassa yksi merkittävimmistä yhteiskunnallisen keskustelun teemoista. Tähän ovat vaikuttaneet erityisesti vuoden 2015 tapahtumat, kun poikkeuksellisen suuri määrä turvapaikanhakijoita ja siirtolaisia tuli Eurooppaan. Lisääntyneen huomion taustalla on kuitenkin myös viime vuosikymmeninä ylipäätään kasvanut ja tavattoman monimuotoinen globaali liikkuvuus. Suuret kaupungit ovat usein näiden ihmisvirtojen kohdepaikkakuntia.

Maahanmuuton ja sen edistämisen tai kontrolloinnin lisäksi tässä keskustelussa on kyse myös maahanmuuttajien integroitumisesta uusiin asuinmaihinsa ja paikkakunnilleen, suomalaisittain kotoutumisesta ja sitä edistävästä toimenpiteistä, kotouttamisesta. Viime aikoina on vahvistunut käsitys, että kotoutuminen on nimenomaan paikallisen tason moniulotteinen prosessi, jonka sujuvuuden kannalta asuinkunnan yleisellä ilmapiirillä ja paikallisesti toteutetuilla toimenpiteillä on suuri merkitys.

Tämän julkaisun tarkoituksena on tarkastella Helsinkiä ja joiltain osin laajemmin pääkaupunkiseutua ihmisten liikkuvuuden, erityisesti kansainvälisen muuttoliikkeen ja etenkin maahanmuuton näkökulmasta katsottuna. Kirjaan on koottu tietoja Helsinkiin ja pääkaupunkiseudulle suuntautuneesta maa-

hanmuutosta, uusien väestö- ja vähemmistöryhmien muodostumisesta sekä maahanmuuttajien ja laajemmin ulkomaalaistaustaisten kotoutumisesta ja muusta elämäntilanteesta. Teoksessa vastataan seuraaviin kysymyksiin:

1. Millä tavalla maahanmuutto on viime vuosikymmeninä muuttanut Helsinkiä? Minkälaisia ovat ulkomaalaistaustaisen väestön kielelliset, uskonnolliset ja muut sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet?
2. Kuinka hyvin Suomeen muuttaneet helsinkiläiset ovat kotoutuneet ja muuten löytäneet oman paikkansa elämän ja yhteiskuntaan osallistumisen osa-alueilla? Mitä kuuluu Suomessa syntyneille ulkomaalaistaustaisille?
3. Onko Helsinki samanlainen vai erilainen kuin kotimaiset ja ulkomaiset verrokkaupunkinsa? Minkälaisia kokemuksia pidemmän maahanmuuttohistorian omaavista kaupungeista on saatu?
4. Miltä tulevaisuus näyttää ja mitä muuttoliikkeestä koituvien hyötyjen maksimoimiseksi ja kielteisten seurausten minimoimiseksi voitaisiin tehdä?

Tässä kirjassa muodostetaan siis saatavilla olevien tietojen perusteella kokonaiskuva nykyisestä tilanteesta, siihen johtaneesta kehityksestä sekä tulevaisuuden näkymistä. Kirja muodostaa samalla Helsingin kaupungilla viime vuosina tästä aiheesta tehdyistä tutkimuksista ja selvityksistä eräänlaisen synteesin, jota täydennetään muualta saatavilla tiedoilla. Tiedot ja tulokset perustuvat etupäässä rekisteriaineistoihin, muihin tilastoihin sekä kyselyillä ja haastatteluilla tuotettuihin aineistoihin. Tarkastelun painopiste on siten tilastollisiin aineistoihin nojaavassa määrällisessä analyysissä.

Teoksessa on hyödynnetty uusimpia käytettävissä olevia tietoja, ja onneksi viime aikoina on toteutettu monia aiheen kannalta olennaisia ja informatiivisia tutkimuksia. Joiltain osin on kuitenkin ollut pakko tyytyä muuttaman vuoden takaisin tilastoihin ja tutkimuksiin. Kyseessä ovat kuitenkin aina tuoreimmat tiedot, jotka ovat keväällä 2020 olleet saatavilla. Koska aihealue on hyvin laaja, teoksessa joudutaan pääasiallisesti tarkastelemaan asioita varsin yleisellä tasolla, vaikka joistain kysymyksistä on saatavilla yksityiskohtaisempiakin tietoja. Muuhun kirjallisuuteen viitataan tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan.

Tarkastelun pääasiallisena kohteena ovat Helsingin ja laajemmin pääkaupunkiseudun maahanmuuttajat, joita verrataan Helsingin suomalaistaustaisiin. Pääsääntöisesti maahanmuuttajilla tarkoitetaan ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Tilastokeskus on vuodesta 2012 lähtien määritellyt ulkomaalaistaustaisen henkilön siten, että kyseisellä henkilöllä molemmat vanhemmista tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt Suomen ulkopuolella. Näin ollen kaikki henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa, ovat tässä tilastollisessa tarkastelussa suomalaistaustaisia. Sekä ulkomaalaistaustaiset että suomalaistaustaiset voivat olla Suomessa tai ulkomailla syntyneitä. Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia kutsutaan maahanmuuton toiseksi sukupolveksi.

Tilannetta ja kehitystä tilastollisesti selvitettäessä on joiltain osin välttämätöntä hyödyntää myös muita näkökulmia, joiden takana on toisia käsitteellisiä erotteluita. Suuri osa tilastotiedoista on saatavilla ainoastaan kieliperusteisesti. Tässä tarkastelussa ne henkilöt, joilla rekisteröity äidinkieli on suomi, ruotsi (ja usein myös saame) erotetaan niistä, joilla rekisteröity äidinkieli on jokin muu kieli. Viimeksi mainittuja kutsutaan usein vieraskielisiksi, ja heidän vastinparinaan ovat puolestaan kotimaankieliset. Tämä tarkastelutapa ja siihen liittyvä nimityskäytäntö ovat monella tapaa ongelmallisia (ks. esim. Saukkonen 2019), mutta niitä käytetään jonkin verran myös tässä teoksessa. Joitain tietoja on saatavilla vain kansalaisuuden perusteella jaoteltuna, jolloin Suomen kansalaiset erotetaan tarkastelussa ulkomaan kansalaisista.

Kirja jakautuu tämän johdannon lisäksi viiteen erillisessä luvussa käsiteltävään kokonaisuuteen, joissa vastataan edellä mainittuihin kysymyksiin. Seuraavassa eli toisessa luvussa käsitellään Helsinkiä ja muuta pääkaupunkiseutua kansainvälisen muuttoliikkeen näkökulmasta ja selvitetään maahanmuuton vaikutuksia kaupungin ja seudun väestörakenteeseen. Keitä ja min-käläisiä maahanmuuttajia ja ulkomaalaistaustaiset ylipäättään ovat ja min-käläinen on monikulttuurinen Helsinki? Miten ulkomaalaistaustainen väestö on Helsingissä kehittynyt viime vuosikymmeninä?

Teoksen laajimman kokonaisuuden muodostaa kolmannen luvun katsaus maahanmuuttajien kotoutumiseen ja laajemmassa mielessä ulkomaalaistaustaisten elämäntilanteeseen ja elinoloihin. Kuinka Suomeen muuttaneilla ja heidän lapsillaan menee Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla? Onnistuvatko kotoutuminen ja kotouttaminen? Toteutuvatko tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja kaikkien yhtäläiset mahdollisuudet? Luku on jaoteltu pienempiin kokonaisuuksiin siten, että erikseen tarkastellaan asumisen ja alueiden eriyttämisen kysymyksiä, työmarkkinoille sijoittumista ja siihen kytkeytyviä asioita, muuta sosiaalista ja yhteiskunnallista osallistumista sekä yhteisöllisyyttä ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Luvun päätteeksi analysoidaan Suomeen muuttaneiden lasten ja nuorten ja maahanmuuton toisen sukupolven tilannetta Helsingissä.

Ulkomaalaistaustainen, maahanmuuttaja, vieraskielinen, ulkomaalainen, pakolainen.

Tilastokeskuksen syntyperäluokittelussa väestötietojärjestelmään kirjatut henkilöt jakautuvat suomalaistaustaisiin ja ulkomaalaistaustaisiin heidän vanhempiensa syntymävaltiotiedon perusteella. Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla.

Ulkomaalaistaustaisen henkilön taustamaa on ensisijaisesti biologisen äidin syntymävaltio. Jos kummankaan vanhemman syntymävaltiosta ei ole tietoa, on taustamaa ulkomailla syntyneiden henkilöiden osalta henkilön oma syntymävaltio. Ulkomaalaistaustaiset jakautuvat ulkomailla syntyneisiin ja Suomessa syntyneisiin. Ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia voi kutsua myös maahanmuuttajiksi. Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista käytetään tässä yhteydessä toisen sukupolven käsitettä.

Muista Pohjoismaista poiketen Suomessa rekisteröidään henkilön äidinkieli. Tieto äidinkielestä perustuu henkilön omaan tai vanhempien ilmoitukseen. Niissä tapauksissa, joissa henkilön äidinkieli ei ole suomi tai ruotsi, henkilö voi valita jonkin ISO 639 -1 standardin noin 180 kielestä tai ilmoittaa jonkin muun kielen. Niitä henkilöitä, joiden rekisteröity äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame, kutsutaan usein vieraskielisiksi tai muunkielisiksi. Tässä yhteydessä käytetään vieraskielisen käsitettä.

Väestötietojärjestelmässä on myös tieto henkilön kansalaisuudesta. Niitä henkilöitä, joiden kansalaisuus on jokin muu kuin Suomen ja joilla ei ole Suomen kansalaisuutta, kutsutaan yleensä ulkomaalaisiksi. Suomen kansalaisuuslainsäädäntö hyväksyy kaksois- ja jopa monikansalaisuuden. Jos yksi henkilön kansalaisuuksista on Suomen kansalaisuus, hänet tilastoidaan Suomen kansalaiseksi. Jos ulkomaalaisella on useita ulkomaiden kansalaisuuksia, hän on väestötietojärjestelmässä sen maan kansalaisena, jonka passilla hän on maahan tullut.

Suomessa ei ole saatavilla tilastollista tietoa väestötietojärjestelmään kuuluvien Suomeen muuton syystä tai oleskeluluvan perusteesta. Turvapaikkapäätöstä odottavat turvapaikanhakijat eivät kuulu vakinaiseen väestöön. Myönteisen päätöksen hakemukseensa saanut turvapaikanhakija kirjataan jonkin kunnan asukkaaksi ja väestötietojärjestelmään. Suomi vastaanottaa joka vuosi myös kansainvälisen pakolaisjärjestön UNHCR:n hyväksymiä kiintiöpakolaisia. Pakolaistaustaisilla viitataan tässä yhteydessä kiintiöpakolaisiin ja oleskeluluvan saaneisiin turvapaikanhakijoihin, jotka ovat siis saaneet Suomessa oleskeluluvan kansainvälisen suojelun perusteella.

Eri maissa on käytössä toisistaan poikkeavia tilastoinnin käytänteitä, ja vaihtelua on myös käsitteissä ja niiden määritelmässä. Myös suomalaisissa tutkimuksissa esimerkiksi ulkomaalaistaustaisuus tai maahanmuuttajuus on määritelty eri tavoin. Täysi käsitteellinen johdonmukaisuus maahanmuutosta ja kotoutumisesta keskusteltaessa on siten vaikeata.

Neljännessä luvussa verrataan Helsinkiä riittävän samanlaisista kaupungeista saataviin tietoihin. Aluksi selvitetään pääkaupunkiseudun kolmen suuren kaupungin eli Helsingin, Espoon ja Vantaan välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä, ja joiltain osin Helsinkiä verrataan myös Ouluun, Turkuun ja Tampereeseen. Kansainvälisessä vertailussa joudutaan jonkin verran käyttämään kansallisen tason tietoja, koska harmonisoitu paikallistason tieto muuttoliikkeestä ja kotoutumisesta on vielä vähäistä. Luvun päätteeksi selvitetään myös sitä, onko kotoutumisen tilanne Helsingissä tai pääkaupunkiseudulla parempi vai huonompi kuin esimerkiksi Malmössä, Tukholmassa, Osllossa, Kööpenhaminassa tai Amsterdamissa.

Päätelmiin kootaan tärkeimmät tulokset tähänastisesta kehityksestä väestökehityksen osalta, kotoutumisen eri ulottuvuuksilla tarkasteltuna sekä maahanmuuton toisen sukupolven tapauksessa. Teoksen kuudennessa luvussa esitetään näkyviä siitä, mitä lähitulevaisuuden voi tähänastisen kehityksen sekä kansainvälisen kokemuksen ja muista maista ja kaupungeista saadun tiedon nojalla odottaa tuovan tullessaan. Näissä kahdessa luvussa pohditaan jonkin verran myös suurimpia haasteita ja tärkeimpiä mahdollisuuksia sekä esitetään joitain toimenpide-ehdotuksia.

Teos on kirjoitettu lukijaa ajatellen siten, että lähdeviittausten määrä on yritetty pitää kohtuullisen kokoisena. Tekstissä viitatus julkaisut, joiden avulla usein pääsee käsiksi yksityiskohtaisempiin tutkimuksiin, on luettelu lähdelehdetelossa. Monia teoksen tietoja päivitetään jatkuvasti Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitutkimus ja -tilastot -yksikön ylläpitämälle Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä -kotisivulle. Sama yksikkö julkaisee myös kahden vuoden välein tietoja ulkomaalaistaustaisten pääasiallisesta toiminnasta, valtionveronalaisista tuloista sekä asumisen hallintamuodosta ja asuntokunnan koosta. Myös näiden lähteiden avulla lukija pääsee halutessaan hakemaan tarkempia tietoja kuin mitä tässä julkaisussa on ollut mahdollista esittää.¹

---

1 Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä -kotisivu, <https://ulkomaalaistaustaiset helsingissa.fi/fi>; tuorein kotoutumisraportti Saukkonen 2018a.

Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu

2 Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu

Tämän luvun tarkoituksena on kuvata yleisesti sitä muutosta, jonka kansainvälinen muuttoliike on aiheuttanut Helsinkiin ja laajemmin pääkaupunkiseudulle. Painopiste on väestörakenteiden muutoksen tarkastelussa. Maahanmuuttajia tai toinen sukupolvi mukaan ottaen ulkomaalaistaustaisia tarkastellaan sekä kokonaisuutena että etenkin iän ja sukupuolen sekä synnyinmaan tai taustamaan kautta tarkasteltuna. Luvun päätteeksi kuvataan lyhyesti niitä tapoja, joilla maahanmuutto näkyy ja kuuluu monietnisyyden ja monikulttuurisuuden lisääntymisenä Helsingissä ja helsinkiläisten arjessa.

2.1 Kansainvälinen muuttoliike kohdistuu pääkaupunkiseudulle

Euroopan suuret kaupungit ovat kehittyneet monin eri tavoin. Joillain on pitempi, toisilla taas lyhyempi historia, ja jotkin niistä ovat kasvaneet tasaisemmin kuin toiset. Jotkin niistä ovat aikansa kukoistettuaan taantuneet ja kuihtuneet. Yhdet ovat koonneet väestöä ennen muuta samasta maasta, kun taas toiset ovat jo varhain olleet myös kansainvälisen muuttoliikkeen tärkeitä kohteita. Muuttoliike kaupunkiin ja kaupungista pois on ollut luonteenomaista menestyneille kaupungeille.

Helsingin historiassa ratkaiseva käänne oli sen valinta Suomen pääkaupungiksi 1800-luvun alussa. Valtionhallinnon instituutioiden ja yliopiston muutto Turusta Helsinkiin kasvatti kaupunkia, mutta kasvu kiihtyi vasta 1800- ja 1900-luvun taitteessa suomalaisen yhteiskunnan yleisen modernisaatiokehityksen ja nopean taloudellisen kasvun myötä. 1800-luvun alussa Helsingissä asui vain parikymmentätuhatta ihmistä, vuonna 1870 yli 50 000 henkeä ja 1910-luvulla rikkoutui jo sadantuhannen asukkaan raja.

1800-luvun jälkipuoliskolla Helsingistä tuli myös kansainvälinen kaupunki. Pääkaupungin moninaiset mahdollisuudet ja vireä taloudellinen elämä verrattuna suureen osaan muuta Venäjän keisarikuntaa houkuttelivat ulkomaalaisia eri suunnilta: kauppiaita, käsityöläisiä ja monen alan ammattilaisia. Modernisoituva suuriruhtinaskunta kiinnosti myös monia läntisen Euroopan maiden kansalaisia. Oman lisänsä Helsingin elämään toivat Suomenlinnassa sijainnut venäläinen varuskunta sekä muut venäläisen hallinnon edustajat. Venäjän eri osista saapui ylipäätään useiden kansallisuuksien ja etnisten ryhmien edustajia. (Ks. Leitzinger 2008, 66–76; Rosén 1956, 31–40.)²

2 Tilastot ovat jossain määrin epäluotettavia, mutta Antero Leitzingerin selvitysten mukaan Helsingissä oli vuonna 1910 hieman yli kymmenen tuhatta ulkomailla syntynyttä asukasta. Ulkomailla syntyneiden ja ulkomaiden kansalaisten määrä oli edellisinä vuosina jatkuvasti kasvanut, mutta heidän suhteellinen osuutensa kaupungin väestöstä oli Helsingin yleisen kasvun johdosta kuitenkin pienentynyt.

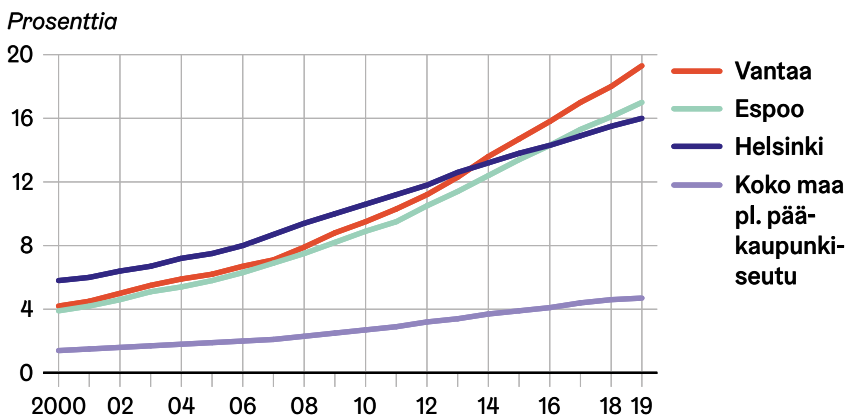
On siten väärin sanoa, että Suomesta olisi tullut maahanmuuttomaa vasta 1980-luvun lopulla tai että Suomi ei olisi jo aikaisemmin ollut monikulttuurinen yhteiskunta. Mielikuva maahanmuuton myöhäisyydestä ja kansakunnan kulttuurisesta yhtenäisyydestä syntyy etenkin siitä, että Suomeen muutti itsenäistymisestä kylmän sodan päättymiseen asti ulottuneella ajanjaksolla vähän ihmisiä ulkomailta. Lisäksi suomalaisen identiteetin määrittelyssä ja historian kuvauksissa on ollut tapana korostaa väestön etnistä ja kulttuurista yhtenäisyyttä ja vähätellä perinteistä monikulttuurisuutta (Saukkonen 1999; Tervonen 2014).

Helsingillä on siis paitsi monietninen ja monikulttuurinen nykypäivä, myös etnisesti ja kulttuurisesti moninainen historia. Menneisyytensä johdosta kaupungissa on vaikuttanut suomenjuutalaisia, suomentataareja ja suomenvenäläisiä sekä monia muita, joiden juuret ovat jossain muualla kuin Suomessa. Verrattuna Pohjoismaiden muihin suuriin kaupunkeihin Helsinki säilyi kuitenkin 1900-luvulla pitkään syrjässä kansainväliseltä muuttoliikkeeltä ja väestöltään näin ollen myös melko homogeenisena. Kaupungistumiskehitys oli varsinkin 1960-luvulta lähtien sinänsä Suomessa voimakasta, mutta Helsinki vastaanotti väestöä pitkään lähinnä vain muualta Suomesta.

Helsingin kehityksen kannalta 1980- ja 1990-luvun taite oli hyvin tärkeä. Silloin Suomi kytkeytyi kylmän sodan päätyttyä vahvemmin eurooppalaiseen ja laajemmin kansainväliseen yhteisöön ja järjestelmään. Tavaroiden, palveluiden, pääoman ja ihmisten liikkuvuus lisääntyi, mikä näkyi myös lisääntyneenä maahanmuuttona. Maahanmuuttoa lisäsi myös päätös tarjota (entisen) Neuvostoliiton alueen inkeriläis- ja suomalaistaustaisille mahdollisuus saada Suomesta oleskelulupa paluumuuttajan statuksella. Somalian sisällissodan syttyminen Neuvostoliiton hajoamisen kanssa samaan aikaan toi Suomeen somalialaisia turvapaikanhakijoita. Jugoslavian väkivaltaisen hajoamisen jälkeen Balkanin maista lähti niin ikään paljon turvapaikanhakijoita, joista osa, esimerkiksi Kosovon albaaneja, päätyi Suomeen.

Viimeksi kuluneen neljännesvuosisadan aikana kaupungin väestörakenne onkin muuttunut maahanmuuton seurauksena paljon. Vuoden 2019 alussa Helsingissä oli ulkomaalaistaustaisia henkilöitä Tilastokeskuksen tietojen mukaan noin 103 500 eli 16 prosenttia kaupungin koko väestöstä (kuvio 1). Ulkomaalaistaustaisten prosenttiosuus oli Espoossa ja Vantaalla samaa luokkaa, ja koko pääkaupunkiseudulla (ml. Kauniainen) ulkomaalaistaustaisia oli miltei 200 000. Heistä noin neljä viidesosa oli ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia eli maahanmuuttajia. Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia eli maahanmuuton toista sukupolvea oli vastaavasti viidesosa (noin 37 000). Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on nykyään Espoossa ja Vantaalla suurempi kuin Helsingissä, vaikka määrällisesti Helsingissä onkin enemmän ulkomaalaistaustaisia kuin sen naapurikaupungeissa yhteensä.

Kuvio 1. Ulkomaalaistaustaisten osuus koko väestöstä Helsingissä, Espoossa, Vantaalla ja pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa 2000–2019. Lähde: Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä -kotisivu; tietolähde: Tilastokeskus

Toisaalta Helsingin seutu poikkeaa tältä osin selvästi Suomen muista kaupunkiseuduista. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on tällä seudulla paljon korkeampi kuin millään muulla vastaavalla alueella Manner-Suomessa. Ulkomaalaistaustaisten väestöosuudella mitattuna valtakunnallisen keskiarvon ylittäviä kaupunkiseutuja oli vuonna 2019 Helsingin seudun lisäksi vain Turun seutu (14,1 %), Kotka-Haminan seutu (8,5 %), ja Vaasan seutu (8,1 %). Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on lisäksi varsin korkea Ahvenanmaalla, jonka joissain kunnissa se on jopa korkeampi kuin pääkaupunkiseudun kaupungeissa. Absoluuttiset määrät ovat kuitenkin Ahvenanmaalla pieniä.³

Suomen koko ulkomaalaistaustaisesta väestöstä noin puolet (vuoden 2019 alussa 49 %) asuu pääkaupunkiseudulla. Helsingissä asuvat ulkomaalaistaustaiset muodostivat Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä tuolloin yli neljänneksen (26 %). Suomessa on vain yhdeksän kaupunkia, joissa on enemmän asukkaita yhteensä kuin mitä Helsingissä on ulkomaalaistaustaista väestöä. On ehkä liioittelua sanoa, että suomalaisen kotoutumisen ja kotouttamisen onnistuminen ja epäonnistuminen ratkaistaan pääkaupunkiseudulla. Helsingin seudulla tapahtuvalla kotoutumis- ja monikulttuurisuuskehityksellä on kuitenkin suuri merkitys paitsi paikallisesti ja alueellisesti myös kansallisesti.

Kansainvälinen muuttoliike ei ole tasaista eikä aina samanlaista. Viimeksi kulunut noin kolmenkymmenen vuoden ajanjakso jakautuu itse asiassa kahteen periodiin, jotka on syytä erottaa toisistaan myös pohdittaessa nykyistä tilannetta ja Helsingissä asuvien maahanmuuttajien ja heidän lastensa asemaa ja elämän olosuhteita. 1990-luvulla ja vielä 2000-luvun alussa maahanmuuttoa Suomeen määritteli suurelta osin inkerinsuomalaisten paluumuutto sekä somalialaisten ja jugoslaviaalaistaustaisten turvapaikanhakijoiden tulo

3 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaiset helsingissa.fi/fi/nykytilanne>.

Suomeen. Inkerinsuomalaisten ja pakolaisten mukana tuli paljon heidän perheenjäseniään. Myös virolaisten muutto Suomeen alkoi maan itsenäistyttyä uudelleen vuonna 1991.

Suomeen suuntautunut muutto alkoi kasvaa selvästi vuoden 2003 paikkeilla. Tällöin Suomen talous kehittyi suotuisasti samalla kun monet itäisen Euroopan maat liittyivät Euroopan unioniin vuonna 2004. Suomeen alettiin muuttaa enemmän myös työn perässä, etenkin Virosta, mutta myös esimerkiksi Venäjältä. Myös intialais- ja kiinalaistaustaisten määrät pääkaupunkiseudulla ovat viimeksi kuluneiden kymmenen-viidentoista vuoden aikana kasvaneet selvästi. Pakolaisia ja oleskeluluvan saaneita turvapaikanhakijoita on tullut myös esimerkiksi Irakista, Syyriasta ja Afganistanista. Noin puolet Helsingin ulkomaalaistaustaisesta väestöstä muodostuu sellaisista henkilöistä, jotka ovat lähtöisin jostain Euroopan maasta.

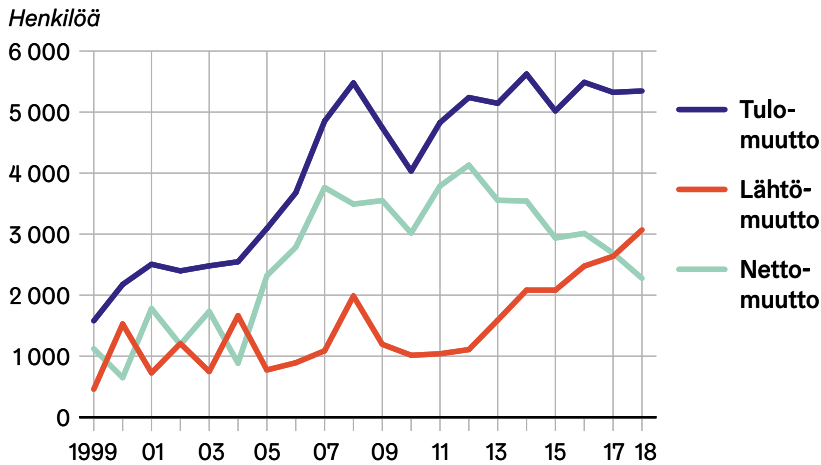
Vuonna 2015 Suomi vastaanotti tavanomaista selvästi suuremman määrän turvapaikanhakijoita. Tammikuussa 2016 heitä oli vastaanottojärjestelmässä vajaa kolmekymmentätuhatta. Suuri osa heistä sijoitettiin pääkaupunkiseudun ulkopuolella oleviin vastaanottokeskuksiin, ja myös monet oleskeluluvan saaneista sijoittuivat aluksi muihin maakuntiin kuin Uudellemaalle. Viime vuosina noin kolmannes turvapaikanhakijoista on saanut myönteisen päätöksen lähinnä joko kansainvälisen suojelun tai toissijaisen suojelun perusteella. Pikkuhiljaa heitä on kuitenkin muuttanut itsenäisinä muuttajina tai vastaanottokeskuksen avustuksella Helsinkiin, Espooseen ja Vantaalle. Irakissa syntyneiden määrä on pääkaupunkiseudulla muutamassa vuodessa enemmän kuin kaksinkertaistunut, vuonna 2019 heitä oli pääkaupungissa noin 4 800.

Vuonna 2008 alkaneen kansainvälisen finanssikriisin vaikutuksesta Suomessakin koitti taloudellisesti vaikea kausi, ja viime vuosina tämä on näkynyt myös maahanmuuton tasoittumisena. Joidenkin ryhmien osalta on havaittavissa jopa määrällistä vähenemistä. Etenkin Virosta Suomeen muuttavien määrä on vähentynyt selvästi, ja maahamme jo asettuneita virolaistaustaisia on alkanut muuttaa takaisin vanhaan kotimaahansa. Viron talous on useina vuosina kasvanut Suomea taloutta nopeammin, ja työikäisten määrä on Suomenlahden eteläpuolella vähentynyt, mikä on johtanut sikäläisen palkkatason nousuun. Enimmillään Helsingin seudun kasvusta jopa lähes 30 prosenttia muodostui Virosta saadusta muuttovoitosta (Vuori 2016, 40).

Suomeen suuntautunut muutto on viime vuosina ollut melko maltillista, oli sitten kyse työperusteisesta, perheperusteisesta tai pakolaisperusteisesta muutosta. Kuvioista 2 näkyy vieraskielisten muuttoliike Helsinkiin ja Helsingistä vuosina 1999–2018. Nettomuutto on viime vuodet ollut laskusuunnassa, joskin se on yhä säilynyt muuttovoiton puolella. Maahanmuuttovirastosta saatujen tietojen mukaan Suomeen suuntautunut kansainvälinen muuttoliike oli vuoden 2020 alussa hienoisessa kasvussa, etenkin työperusteisen muuton osalta (Maahanmuuttovirasto 2020). Koronaviruksen aiheuttama kriisi keväällä 2020 aiheutti kuitenkin merkittäviä rajoituksia matkustamiseen sekä

Suomeen että Suomesta. Näiden toimien pitkän keston vaikutuksia muutoliikkeen kehitykseen oli tätä teosta kirjoitettaessa vielä vaikea arvioida.

Kuvio 2. Vieraskielisten tulo-, lähtö- ja nettomuutto ulkomaiden ja Helsingin välillä 1999–2018, henkilöä. Lähde: Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä -kotisivu; tietolähde: Tilastokeskus

Helsinkiin ja muualle pääkaupunkiseudulle ei kuitenkaan muuteta pelkäämään suoraan ulkomailta. Pakolaistaustaisten lisäksi myös muilla perusteilla Suomeen muuttaneet henkilöt saattavat muuttaa Helsingin seudulle vasta asuttuaan ensin jonkin aikaa muualla Suomessa. Toisaalta pääkaupunkiseudun sisällä tapahtuu muuttoliikettä. Suomalaistaustaisten lisäksi monet maahanmuuttajat ja muut ulkomaalaistaustaiset muuttavat Helsingistä naapurikuntiin ja näistä kunnista Helsinkiin.

Tällä vuosituhanella Helsinki on joka vuosi saanut lisää vieraskielistä väkeä Helsingin seudun ulkopuolisesta Suomesta, ja etenkin viime vuosina muutto on ollut selvästi aikaisempaa suurempaa, puolestatoista kahteentuhanteen henkilöä vuosittain. Nettomuutto Helsingin seudun sisällä on puolestaan ollut pääkaupungin näkökulmasta katsottuna negatiivista. Viime vuosina Helsingistä on muutettu etenkin Vantaalle, mutta myös Espooseen. Vuonna 2018 Helsingin muuttotappio seudun sisäisessä vieraskielisten muuttoliikkeessä oli aikaisempia vuosia selvästi suurempi, noin 1 450 asukasta,

Vaikka maahanmuutto on ollut viime vuosina melko vähäistä, vuonna 2018 kaksi kolmasosaa Helsingin kokonaisuuttovoitosta muodostui vieraskielisistä henkilöistä. Kyseisenä vuotena kaupunki sai muuttovoittoa vieraskielisistä yhteensä 2 545 henkeä. Eniten muuttovoittoa tuli arabiankielisistä (583 henkeä), somalinkielisistä (347) ja venäjänkielisistä (267). Koko seudulla työikäisen väestön kasvu perustuu pitkälti ulkomailta tuleviin muuttoihin.

Kaikki eivät kuitenkaan jää Suomeen pysyvästi, vaan muuttavat jonkin ajan päästä jälleen takaisin tai toisaalle.⁴

2.2 Ulkomaalaistaustaiset eivät ole yhtenäinen ryhmä

On tärkeätä pitää mielessä, että maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen ryhmä. Kaikki Suomeen ja Helsinkiin muuttaneet ovat erilaisia yksilöitä, he tulevat erilaisista taustoista ja heillä on erilaisia kokemuksia sekä tietoja, taitoja ja taipumuksia. Näillä taustoilla ja ominaisuuksilla on suuri merkitys sen kannalta, kuinka helposti maahanmuuttajat löytävät paikkansa uudessa asuinmaassaan ja -paikkakunnallaan. Tämä puolestaan vaikuttaa suuresti siihen, minkälaisia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia muuttoliikkeellä on Suomelle ja Helsingille.

2.2.1 Suomeen tullaan monesta syystä

Maahanmuuttajat poikkeavat paljon toisistaan sen mukaan, miksi he ovat Suomeen tulleet tai millä perusteella he ovat saaneet jäädä maahan. Maahanmuuton syystä tai oleskeluluvan saamisen perusteesta ei valitettavasti ole kovin tarkkoja tietoja saatavilla. Maahanmuuttoviraston tilastoista saa kyllä tietoja hakemuksista ja päätöksistä, mutta eri paikkakuntien maahanmuuttajaväestön osalta ei ainakaan toistaiseksi ole saatavilla kunnollisia tilastoja.⁵

Muutama vuosi sitten toteutettiin Tilastokeskuksen, Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Työterveyslaitoksen toimesta ulkomaista syntyperää olevien työtä ja hyvinvointia käsittelevä tutkimus (Nieminen, Sutela & Hannula 2015; jäljempänä UTH-tutkimus). Tässä tutkimuksessa tiedusteltiin haastateltujen syitä muuttaa Suomeen. Perhesyyt olivat tutkimuksen tulosten mukaan yleisin Suomeen muuton itse ilmoitettu tärkein syy vuonna 2014.⁶

Pääkaupunkiseudulla ensisijaisesti perheperusteisesti muuttaneiden prosenttiosuus oli 53 prosenttia. Työperusteisesti muuttaneet olivat toiseksi suurin ryhmä, ja heidän osuutensa on ollut pääkaupunkiseudulla korkeampi kuin muualla Suomessa. Kaikista työperusteisista ulkomaalaistaustaisista Suomeen muuttajista reilu neljännes asui vuonna 2014 näiden tietojen perusteella Helsingissä, ja noin 30 prosenttia opiskelustaustaisista. (Saukko- nen ja Peltonen 2018, 12; ks. myös Sutela & Larja 2015a.)⁷

4 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/ulkkotmuuttoliike>.

5 Tarkoituksena on jo jonkin aikaa ollut saada väestötietojärjestelmästä tutkimuskäyttöön myös tieto olemassa olevasta oleskeluluvan perusteesta. Tämä ei ole kuitenkaan valitettavasti vielä toteutunut.

6 Osa vastanneista mainitsi useamman kuin yhden syyn Suomeen muuttoon.

7 Tuoreempia tietoja Suomeen muuton syystä tarjoaa Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen FinMonik-tutkimus, jossa selvitettiin Suomessa asuvan maahanmuuttajaväestön hyvinvointia, terveyttä sekä kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluista (Kuusio ym. 2020). Tutkimuksen otokseen kuuluivat vähintään vuoden Suomessa asuneet 18–64-vuotiaat ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset henkilöt (otoskoko 13 650). FinMonik-aineistosta ei ole toistaiseksi ollut mahdollista tehdä pääkaupunkiseutu- tai kaupunkitasoisia analyysejä. Koko Suomen tasolla saadut tiedot vaikuttavat kuitenkin hyvin samansuuntaisilta kuin UTH-tutkimuksessa (Seppänen & Kuusio 2020, 30–34).

Pakolaiset ovat maahanmuuttajista ehkä eniten julkisen keskustelun kohteena. Kuitenkin vain noin joka kymmenes Suomeen muuttanut ja pääkaupunkiseudulla asuva maahanmuuttaja on UTH-aineiston perusteella tullut Suomeen ensisijaisesti pakolaisena tai turvapaikanhakijana. Pakolaistaustaisten suhteellinen osuus on vähän korkeampi, kun mukaan lasketaan osa kansainvälisen suojelun perusteella Suomesta oleskeluluvan saaneiden perheenjäsenistä. Suomen pakolaistaustaisista maahanmuuttajista asui tämän aineiston perusteella noin neljännes Helsingissä.⁸ (Saukkonen & Peltonen 2018, 12.)

Vuonna 2019 Helsinki vastaanotti yhteensä 676 kiintiöpakolaista tai oleskeluluvan joko pakolaisaseman tai toissijaisen suojelun perusteella saanutta turvapaikanhakijaa. Määrä oli vuosina 2017–2019 selvästi pienempi kuin vuonna 2016. Suuri osa Helsinkiin tulleista kansainvälisen suojelun piiriin kuuluvista on siirtynyt pääkaupunkiin joko itsenäisesti tai vastaanottokeskuksen avustuksella. Uudenmaan ELY-keskuksen kautta Helsinki on tarjonnut kuntapaikan viime vuosina vain hyvin harvoille, lähinnä Suomeen yksin tulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille. Vajaa neljännes tulijoista on seurausta perheiden yhdistämisestä.⁹

Helsingin kaupunki ylläpiti keväällä 2020 yhtä turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusta Punavuoressa ja Metsälän yksityismajoituspalvelupistettä. Kaarlenkadun vastaanottokeskus ja Suomen Punaisen Ristin ylläpitämä Auramon vastaanottokeskus suljettiin vuonna 2019. Vuoden 2018 alussa Helsingissä sijaitsevista vastaanottokeskuksista oli rekisteröityneenä yhteensä 975 turvapaikanhakijaa. Ylivoimainen enemmistö heistä asui yksityismajoituksessa. Punavuoren toimipisteeseen majoittui 132 turvapaikanhakijaa vuoden 2020 alussa, asiakasmäärät vaihtelevat kuitenkin jatkuvasti.

Maahanmuuttajien tärkein syy tulla Suomeen vaihtelee sukupuolen mukaan. Miehet ovat muuttaneet naisia useammin työn perusteella tai opiskelujen vuoksi, ja miehiä on myös UNHCR:n tunnustamina pakolaisina tai turvapaikanhakijoina tulleiden joukossa naisia enemmän. Sen sijaan perhesyistä muuttaneissa on perinteisesti ollut enemmän naisia kuin miehiä. Pääkaupunkiseudun maahanmuuttajanaisista vuonna 2014 lähes kaksi kolmasosaa oli muuttanut perheperusteisesti, kun taas miehillä vastaava osuus oli 41%. (Saukkonen & Peltonen 2018, 13; ks. myös Sutela & Larja 2015a; Seppänen & Kuusio 2020, 30.)

2.2.2 Ulkomaalaistaustaisilla on monia taustamaita

Suomeen on muutettu myös useista maista. Joissain tapauksissa maahanmuuttajan syntymämaa tai taustamaa kytkeytyy vahvasti tiettyihin maahanmuuton perusteisiin kuten somalialaistaustaisilla kansainväliseen suojeluun ja thaimaalaistaustaisilla perheen yhdistämiseen, viimeksi mainitussa ta-

8 UTH-tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta valita paluumuuttoa Venäjältä tai muualta entisen Neuvostoliiton alueelta yhtenä maahanmuuton perusteena.

9 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/pakolaiset>.

pauksessa pääasiassa suomalaistaustaisen miehen kanssa. On kuitenkin monia syntymä- tai taustamaita, joista on muutettu Suomeen hyvin erilaisin motiivein ja tarkoituksin. Tällaisia ovat esimerkiksi Neuvostoliitto ja Turkki.

Taustamaalla tarkoitetaan Tilastokeskuksen määritelmän mukaisesti henkilön vanhempien (lähtökohtaisesti äidin) syntymämaata. Ne henkilöt, joilla on taustamaana Venäjä tai entinen Neuvostoliitto (pois lukien Baltian maat) tai Viro, muodostivat vuoden 2018 lopussa niin koko Suomessa kuin pääkaupunkiseudun kaikissa suurissa kaupungeissa kaksi suurinta taustamaaryhmää. Helsingissä venäläis- ja neuvostoliittolaistaustaset olivat suurin ryhmä. Taulukossa 1 näkyvät suurimmat syntymämaat maahanmuuttajien osalta.

Taulukko 1. Maahanmuuttajien suurimmat syntymämaat Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla vuonna 2018. Lähde: Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) kototietokanta; tietolähde: Tilastokeskus

Helsinki		Espoo		Vantaa	
Venäjä tai entinen Neuvostoliitto	15 721	Viro	5 707	Viro	7 908
Viro	11 539	Venäjä tai entinen Neuvostoliitto	5 638	Venäjä tai entinen Neuvostoliitto	6 828
Somalia	5 832	Irak	2 537	Irak	1 969
Irak	4 722	Kiina	2 238	Entinen Jugoslavia	1 403
Ruotsi	3 429	Intia	2 078	Somalia	1 342
Kiina	3 271	Ruotsi	1 465	Vietnam	1 140
Vietnam	1 973	Somalia	1 392	Ruotsi	1 045
Britannia	1 884	Entinen Jugoslavia	1 150	Thaimaa	889
Intia	1 881	Iran	1 130	Turkki	829
Yhdysvallat	1 798	Vietnam	954	Kiina	756

Monet venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaisista maahanmuuttajista ovat tulleet perheperusteisesti sekä oletettavasti myös inkerinsuomalaisina paluumuuttajina, mutta mukana on myös työn tai opiskelun vuoksi muuttaneita sekä joitain pakolaistaustaisia (Seppänen & Kuusio 2020, 30). Somalia-laistaustaisten Suomeen tulon syy liittyy usein pakolaisuuteen, joko omaan tai perheenjäsenen kuten vanhemman tai puolison. Tilanne on samantapainen irakilais- ja afganistanilaistaustaisten tapauksessa. Kiinasta ja Intiasta on tultu Suomeen usein työn tai opiskelun vuoksi.¹⁰

¹⁰ Ks. myös: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/ulkomaalaistaustaiset>.

2.2.3 Suuri osa maahanmuuttajista on ollut Suomessa vasta vähän aikaa

Koska laajempi maahanmuutto Suomeen alkoi vasta 1980- ja 1990-luvun taitteessa, Helsingissä on hyvin vähän todella pitkään maassamme asuneita maahanmuuttajia. Vuonna 2016 yli 15 vuotta Suomessa asuneiden osuus kaikista maahanmuuttajista oli vajaa kolmekymmentä prosenttia, ja korkeintaan viisi vuotta Suomessa asuneiden osuus reilu kolmannes.

Venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaisista sekä somalialaistaustaisista melko suuri osa on ollut Suomessa jo pitempään, näissäkin tapauksissa yleensä korkeintaan kolmekymmentä vuotta. Intialais- ja irakilastaustaisista lähes puolet on asunut maassamme korkeintaan viisi vuotta. (Saukkonen 2018a, 16–17; ks. myös Saukkonen ja Peltonen 2018, 16–17.) Helsingin vietnamlaistaustaisista maahanmuuttajista osa on tullut Suomeen jo 1970-luvulla, mutta suurin osa kymmenen viime vuoden aikana.

Myös maahanmuuttajien ikärakenne heijastaa Suomen maahanmuuttohistoriaa. Suuri osa Helsingin ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista on työikäisiä ihmisiä. Vuoden 2019 alussa yli neljä viidesosaa (83 %) heistä kuului ikäluokkaan 20–64. Helsingin kaikista tämän ikäluokan asukkaista lähes viidennes (18 %) oli maahanmuuttajia, yhteensä heitä oli noin 76 000. Maahanmuuttajien joukossa on puolestaan hyvin vähän ikääntyneitä ihmisiä, kun taas suomalaistaustaiseen kantaväestöön kuuluvista yli 65-vuotiaiden ikäluokkaan kuuluu jo lähes joka viides. Helsingiläinen vanhusväestö koostuu siten lähes yksinomaan suomalaistaustaisista henkilöistä.

Tutkimuksista Suomesta ja muista maista tiedämme, että maahanmuuttajien kotoutuminen ja elämäntilanne vaihtelevat hyvin paljon myös sukupuolen mukaan, erityisesti länsimaiden ulkopuolelta tulleissa ryhmissä. Helsingin maahanmuuttajaväestössä on miehiä hieman enemmän kuin naisia, mutta taustamaaryhmien välillä on suuria eroja. Naisia on ylivoimainen enemmistö Helsingin thaimaalaistaustaisista, ja naisenenemmistö oli vuoden 2018 lopussa myös kiinalais- ja vietnamlaistaustaisilla sekä niillä, jolla taustamaa on Venäjä tai entinen Neuvostoliitto. Sen sijaan esimerkiksi irakilais-, turkkilais- ja intialaistaustaisten maahanmuuttajien keskuudessa oli enemmän miehiä kuin naisia. Turkkilaistaustaisista miehiä oli tuolloin lähes 70 prosenttia. (Saukkonen 2018a, 16.)¹¹

Helsingin ulkomaalaistaustaiset ovat hyvin monimuotoinen ryhmä. Se sisältää erilaisia syitä muuttaa Suomeen sekä erilaisia lähtömaita ja -kulttuureja. Monet ovat asuneet Suomessa jo melko kauan, ja osa on syntynytkin Suomessa. Suuri osa maahanmuuttajista on kuitenkin ollut maassamme vasta vähän aikaa. Ulkomaalaistaustaisista tai maahanmuuttajista on siten vaikea sanoa varauksettomasti ja luotettavasti mitään koko tätä väestöryhmää koskevaa.

11 Ks. ikä- ja sukupuolirakenteesta myös: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/sukupuolijaika>.

2.3 Helsinki on monikulttuurinen kaupunki

Maahanmuutto on tehnyt Helsingistä ja pääkaupunkiseudusta entistä monietnisemmän ja monikulttuurisemman kaupungin ja metropolialueen. Monikulttuurisuudesta puhutaan julkisuudessa paljon, ja aihe herättää paljon tunteita ja poliittisia intohimojakin, puolesta ja vastaan. Mutta mitä monikulttuurisuus itse asiassa on? Keskustelu aiheesta on usein käsitteellisesti epämääräistä, ja on vaikea tietää tarkasti, mitä milloinkin tarkoitetaan. Ihmiset puhuvat usein toistensa ohi.

Monikulttuurisuuden käsitettä kannattaa tässä yhteydessä pilkkoa hie-man, jotta siihen kokonaisuutena ja sen ilmenemismuotoihin saadaan parempi näkymä. Kulttuuria on tunnetusti vaikea määritellä, mutta tässä yhteydessä on mielekästä ajatella, että siihen liittyy sellaisia asioita kuin kieli, uskonto, erilaiset arvot ja asenteet, tavat ja traditiot sekä käsitykset siitä, millaista on hyvä elämä. Kulttuurin eri osa-alueet tuottavat siten pääkaupunkiseudulle erilaisia monikulttuurisuuksia, siitä riippuen, mitä näkökulmaa milloinkin korostetaan.

Olennaista on myös tiedostaa ero *monikulttuurisuuden ja multikulturalismin* välillä. Monikulttuurisuus on hyvä ymmärtää väestöllisenä tosiasiana, joka on seurausta siitä, että tietyssä yhteiskunnassa puhutaan eri kieliä, harjoitetaan eri uskontoja ja niin edelleen. Useimmat yhteiskunnat ovat tässä mielessä monikulttuurisia, joskin tämä monimuotoisuus ilmenee niissä eri tavoin. Helsingin väestön kulttuurista moninaisuutta avataan tarkemmin alla.

Multikulturalismi on sen sijaan tietty tapa suhtautua tähän väestölliseen tosideikkaan. Jotta yhteiskunta olisi monikulttuurisuuden lisäksi myös multikulturalistinen, sen tulee suhtautua kulttuuriseen moninaisuuteen myönteisesti ja pyrkiä tukemaan vähemmistöryhmiä erilaisin keinoin. Multikulturalistisessa yhteiskunnassa pyritään myös vähentämään sellaista syrjintää tai eriarvoisuutta, joka on seurausta etnisestä tai kulttuurisesta erilaisuudesta. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2013, 115–150.)

Monikulttuurisuudesta poiketen multikulturalismissa ei ole mitään itsessään selvää, vaan se on tulosta poliittisesta valinnasta. Suomalaista yhteiskuntaa voi pitää lähtökohdiltaan multikulturalistisena. Perustuslain (731/1999) 17. pykälässä taataan kansalliskieltä puhuvien ja viittomakielisten kielellisten oikeuksien lisäksi saamelaiden (tunnustettuna alkuperäiskansana), romanien ja muiden ryhmien oikeus kieleen ja kulttuuriin. Suomalaisessa kotouttamispolitiikassa kotoutuminen on ymmärretty siten, että tavoitteena on osallisuus ja osallistuminen yhteiskunnassa samalla oman kielen ja kulttuurin säilyttäen.

2.3.1 Monikielinen Helsinki

Jos monikulttuurisuutta avataan kielen kautta, se täsmentyy monikielisyysdeksi. Helsinki on tiettävästi aina ollut ainakin jossain määrin monikielinen paikkakunta, ja 1800- ja 1900-luvun taitteessa kielellistä moninaisuutta lisäsivät lukuisat maahanmuuttajat eri puolilta Eurooppaa. Useat Euroopan valtakielet kuten saksa, englanti ja venäjä mutta myös esimerkiksi jiddiis ja tataarikieli juurtuivat tällöin osaksi pääkaupunkiseudun kielivarantoa (Suomen tämän päivän kielivarannosta ks. Pyykkö 2017).

Maahanmuuton lisääntyttyä 1980- ja 1990-luvun taitteesta lähtien myös seudun kielellinen moninaisuus on kasvanut huomasti. Pääkaupunkiseudulla puhuttuja kieliä ja muita kuin suomen- tai ruotsinkielisiä on paljon enemmän kuin ennen.

On kuitenkin vaikea sanoa täsmälleen, kuinka paljon eri kielten puhujia Helsingissä on. Tämä tosiseikka jää helposti huomaamatta, koska meillä on Suomessa saatavilla väestötietojärjestelmään rekisteröity tieto Suomessa asuvien henkilöiden äidinkielestä. Tätä tietoa käytetään paljon julkisessa keskustelussa, hallinnollisessa suunnittelussa, poliittisessa päätöksenteossa ja tutkimuksessa. Puhutaan vieraskielisistä, jolla tarkoitetaan siis henkilöitä, joilla rekisteröity äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi (tai saame). Vuoden 2019 alussa Helsingissä oli noin 102 000 tällä tavalla määritellyä vieraskielistä.

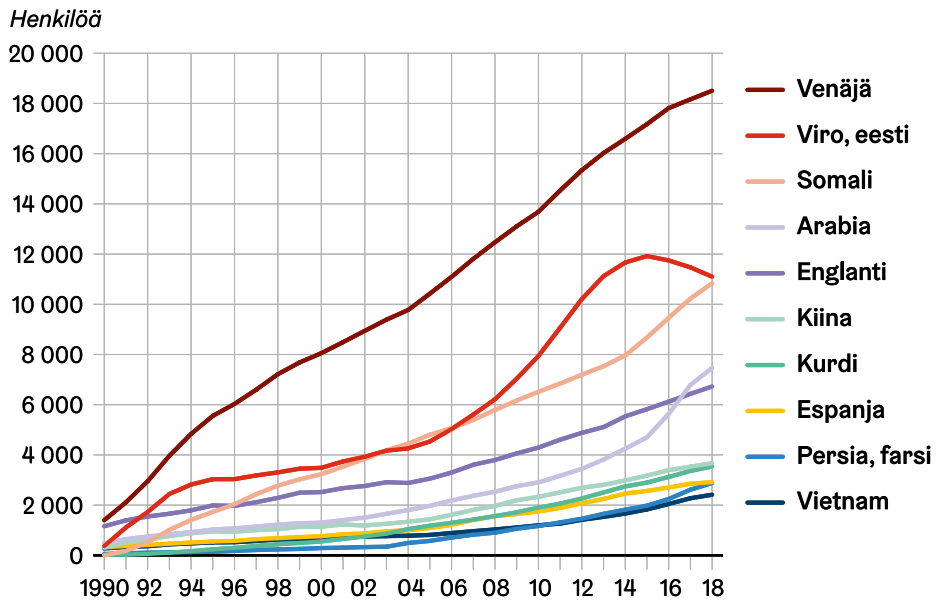
Suomalaisen äidinkielitiedon rekisteröintiin sisältyy joitain puutteita ja ongelmia, joista on hyvä olla tietoinen ennen kuin näihin tietoihin perustuvia tilastoja esitellään (ks. tarkemmin Saukkonen 2019; Latomaa 2012). Suomessa käytössä oleva standardi maailman eri kielistä ei esimerkiksi sisällä läheskään kaikkia maailman kieliä. Virallisten kielitilastojen mukaan Suomessa puhuttiin vuoden 2017 alussa äidinkielenä 159 kieltä. Kielitieteilijä Fred Karlsson (2017) on arvioinut, että todellisuudessa määrä on yli kolminkertainen, ainakin viisisataa kieltä.

Rekisteröity äidinkieli ei myöskään aina anna luotettavaa kuvaa parhaiten osatusta tai käytetystä kielestä tai edes äidinkielestä. Ihmisillä voi olla halu tai tarve ilmoittaa omaksi tai lapsensa äidinkieleksi jokin muu kuin varsinainen äidinkieli tai kotona puhuttu kieli. Voi myös olla, että rekisteröidyksi kieleksi ilmoitetaan esimerkiksi perheen tai suvun aikaisempi kieli, vaikka tätä kieltä ei välttämättä paljon osattaisikaan tai enää käytettäisi kodin arjessa.

Lisäksi suomalaisessa järjestelmässä ei ole voinut rekisteröidä kuin yhden äidinkielen. Yksilöiden kaksi- tai jopa monikielisyys on siten jäänyt tilastoissa pimentoon. Monet maahanmuuttajat (ja kantäväestöön kuuluvat) puhuvat sujuvasti useampaa kieltä, tai he ovat kasvaneet monikielisiksi. Suuri osa maahanmuuttajista, Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista puhumattakaan, on tosiasiallisesti myös suomen- tai ruotsinkielisiä. Rekisteröidyn äidinkielen perusteella vieraskielisistä monet ovat siis täysin sujuvia suomen tai ruotsin kielessä. Toisaalta tilastollisesti suomen- tai ruotsinkielisissä voi olla ihmisiä, joiden kielitaito näissä kielissä on heikko.

Helsingin kielirakenteita ja viimeaikaista kehitystä voidaan tarkastella nämä varaukset huomioon ottaen. Yleiskuva on vielä toistaiseksi suurimpien kieliryhmien osalta melko luotettava. Kuviossa 3 näkyy kymmenen suurimman vieraskielisten kieliryhmän määrän kehitys vuodesta 1990. Venäjä, viro ja somali ovat 1990-luvun puolivälistä lähtien olleet kolme suurinta kieliryhmää. Pitkään niiden ero muihin kieliryhmiin vain kasvoi entisestään. Viime vuosina kielitilanne on muuttunut monimuotoisemmaksi myös siinä mielessä, että myös joissain muissa kieliryhmissä on tapahtunut selvää kasvua.

Kuvio 3. Kymmenen suurimman vieraskielisten kieliryhmän kehitys Helsingissä 1990–2018, henkilöä. Lähde: Tilastokeskus

Helsingin venäjänkieliset ovat jo pitkään olleet selvästi suurin ryhmä. Kielitilaston perusteella siihen kuului vuoden 2019 alussa noin 18 500 henkilöä, jotka muodostivat vajaat kaksikymmentä prosenttia kaikista vieraskielisistä. Kyseessä on heterogeeninen ryhmä, johon kuuluu esimerkiksi inkerinsuomalaisia paluumuuttajia, Venäjältä, Virosta tai Ukrainasta Suomeen muuttaneita venäjänkielisiä sekä suomalais-venäläisten pariskuntien lapsia ja Suomessa jo vuosikymmeniä asuneita henkilöitä ja heidän jälkeläisiään.

Helsingin vironkielisten määrä kasvoi voimakkaasti Viron liittyttyä Euroopan unioniin. Kasvu on kuitenkin sittemmin pysähtynyt ja jopa kääntynyt laskuun vironkielisten paluumuuton ja muualle Suomeen muuton seurauksena. Ryhmä oli vuoden 2019 alussa kuitenkin yhä niukasti toiseksi suurin. Helsingin somalinkielisten määrä on puolestaan ollut tasaisesti kasvussa. Tähän on

vaikuttanut turvapaikanhakijoiden maahanmuutto, mutta etenkin viime aikoina perheiden yhdistyminen ja perustaminen sekä lasten syntyminen Suomessa somalialaistaustaisiin perheisiin. Vahvassa kasvussa on ollut myös arabiankielisten määrä ja osuus vieraskielisistä, etenkin vuoden 2015 jälkeen.

Helsingin englanninkielisistä monet ovat tulleet Isosta-Britanniasta tai Yhdysvalloista, mutta lähes puolet heistä on syntynyt jossain länsimaiden ulkopuolisessa maassa kuten Ghanassa, Kamerunissa tai Nigeriassa. Noin joka kymmenes Helsingin englanninkielisistä on syntynyt Suomessa. Muiden suurimpien kieliryhmien kehitys on toistaiseksi ollut varsin tasaista. Monet näistä ryhmistä ovat kuitenkin yhä varsin pieniä. Vaihtelut kansainvälisessä muuttoliikkeessä voivat siten nopeasti aiheuttaa muutoksia niiden koossa ja kieliryhmien välisissä osuuksissa.

2.3.2 Monien uskontojen Helsinki

Maahanmuutto on lisännyt myös uskonnollista monimuotoisuutta. Tässäkin mielessä Helsinki oli kulttuurisesti moninainen jo 1800-luvun lopulla, kun kaupungin väestöön kuului evankelis-luterilaisten lisäksi kreikkalais-katolisia ortodokseja, islaminuskoisia tataareja, eri suunnista tulleita juutalaisia sekä muita pienempiä ryhmiä kuten anglikaaneja ja roomalais-katolisia kristittyjä. Suomalainen protestantismi on myös jo pitkään sisältänyt suuren kirjon monenlaista käytännön uskonnollisuutta ja esimerkiksi useita evankelis-luterilaisen kirkon sisäisiä ja sen ulkopuolelle asettuneita lahkoja ja herätysliikkeitä.

Tämän päivän Helsingissä voidaan varmuudella sanoa, että kaikki maailman suuret uskonnot, ja monet pienemmistäkin, ovat kaupungin ja kaupunkilaisten arjessa ja juhlissa läsnä. Monien uskontojen Helsingistä meidän on kuitenkin vaikea saada tilastollista tietoa, koska ihmisten jäsenyyttä uskonnollisissa yhteisöissä ei tilastoida luotettavalla tavalla. Tilastokeskus ylläpitää tilastoa rekisteröidyistä uskonnollisista yhdyskunnista ja niihin kuuluvien määrästä, mutta läheskään kaikki uskonnolliset yhteisöt eivät ole organisoituneet tällä tavalla. Lisäksi esimerkiksi islamilaisessa traditiossa ei ole ollut tapana kuulua muodollisesti mihinkään meikäläisen kristillisen seurakunnan tavoin järjestäytyneeseen yhdyskuntaan.¹²

Muutamia vuosia sitten tehtiin uskontotieteellisenä paikallistutkimuksena Helsingissä laaja yhteisökartoitus, jossa selvitettiin paitsi pääkaupungissa vuonna 2008 toimivia uskonnollisia yhteisöjä myös niiden aktiivisten jäsenten määriä (Ketola & Sohlberg 2011). Aktiivisuudella tarkoitettiin sitä, että säännöllisesti kokoonnutaan julkisiin tiloihin yhteisiin hengellisiin tilaisuuksiin. Tällä menetelmällä laskettuna Helsingissä toimi tuolloin 234 uskonnollista yhteisöä, joissa oli noin 63 500 aktiivista kannattajaa. Ylivoimainen enemmistö kaupungin asukkaista ei siis ollut minkään uskonnollisen yhteis-

12 Suomessa on kuitenkin ollut havaittavissa, että maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöjen uskonnollista ja maallista kollektiivista toimintaa on järjestäytynyt Suomessa samantyyppisesti kuin miten Suomessa on perinteisesti organisoiduttu, esimerkiksi rekisteröityjen yhdistyksien tai uskonnollisten yhdyskuntien formaattiin. Ks. esim. Martikainen 2004.

sön aktiivinen jäsen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnat olivat toki yhteen laskettuna näistä yhteisöistä suurin.

Helsingin uskonnolliseen tarjontaan kuului tuolloin eri kristillisten yhteisöjen lisäksi islam, juutalaisuus, buddhalaisuus ja hindulaisuus sekä muita itämaisia uskontoja, länsimaista esoteriaa, *New Age*-ajattelua, uuspakanuutta sekä vielä muita pieniä ryhmittymiä. Osa uskonnollisesta kirjosta kytkeytyy vahvasti maahanmuuttoon, mutta osa on myös puhtaasti kantaväestön keskuudessa syntyneitä. Edellä mainituista uskonnollisista tai hengellisistä ei-kristillisistä yhteisöistä islam oli aktiivisten kannattajien määrällä laskettuna jo tuolloin suurin, mutta ei paljon suurempi kuin hindulaisuus. (Mt., 213.) Sittenkin islaminuskoisten määrä on kasvanut selvästi, osin maahanmuuton ja osin Suomessa syntyneen toisen sukupolven kasvun myötä. Suurin osa Helsingin islaminuskoisista on sunnimuslimeja, mutta kaupungissa toimi vuonna 2008 myös kaksi shiialaista seurakuntaa ja muita islamilaisia yhdyskuntia. Osalla yhteisöistä oli oma moskeija tai rukoushuone, mutta ei kaikilla. Osa yhteisöistä on järjestäytyneet myös etnisen tai kansallisen profiiliin mukaan. Suomen Islam-seurakunta on Helsingin vanhin muslimien yhteisö. Siihen kuuluu vain tataarijäseniä.

Helsingin ortodoksien osalta on hyvä olla tietoinen siitä, että toisena kansankirkkona¹³ pidettävän Konstantinopolin patriarkaatin alaisen Suomen ortodoksisen kirkon lisäksi Helsingissä toimii kaksi Moskovan patriarkaatin alaista venäläistä seurakuntaa. Osa Suomeen muuttaneista kreikkalais-katolisista toimii kuitenkin Suomen ortodoksisen kirkon piirissä, ja myös monilla muilla vakiintuneilla kristillisillä yhteisöillä on maahanmuuttajille suunnattua toimintaa.

Helsingin evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä on puolestaan järjestänyt jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa ainakin arabian, kiinan, venäjän, viron ja englannin kielillä. Myös monet protestanttiset vähemmistökirkot ovat tehneet ahkerasti maahanmuuttajatyötä, ja Helsingissä toimi vuonna 2008 myös joitain Afrikasta muuttaneiden uuskarismaattisiksi luokiteltavia seurakuntia. (Mt., 214–215.)

Ketolan ja Sohlbergin mukaan protestanttinen kristillisuus hallitsi vuonna 2008 edelleen varsin voimakkaasti Helsingin uskonnollista tarjontaa (mt., 226). Tulkinta pitää epäilemättä yhä paikkaansa. Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä on kuitenkin kymmenessä vuodessa laskenut noin kahdesta kolmanneksestä enää hieman yli viiteenkymmeneen prosenttiin (51 % vuoden 2019 lopussa, lähde: Helsingin seurakuntayhtymä; Mäki & Vuori 2019, 20–21). On odotettavissa, että lähitulevaisuudessa alle puolet kaupungin väestöstä kuuluu Suomen evankelis-luterilaiseen kansankirkkoon.

13 Suomessa ei ole ollut 1800-luvun puolivälin jälkeen valtionkirkkoa, mutta Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla ja Suomen ortodoksisella kirkolla on lainsäädännössä määritelty erityinen asema. Näitä kirkkokuntia on usein kutsuttu myös kansankirkoiksi.

2.3.3 Kulttuurisesti moninainen Helsinki

Laajemmassa katsannossa kulttuuri liittyy yleisesti arvoihin, asenteisiin, tapoihin ja traditioihin sekä näiden varaan rakentuviin kollektiivisiin uskomuksiin, käytäntöihin ja merkitysjärjestelmiin. Tästä näkökulmasta meidän on vielä vaikeampi ottaa täsmällisesti haltuun Helsingin ja pääkaupunkiseudun monikulttuurisuutta. On kuitenkin selvää, että myös tässä mielessä Suomi on viime vuosikymmeninä monikulttuuristunut ja että tämä muutos ilmenee kaikista selvimmin nimenomaan pääkaupungissa ja sen lähiympäristössä. Toki suomalaisen kulttuurin yhtenäisyys alkoi muutenkin murentua viimeistään 1960-luvulla.

Kulttuurinen moninaisuus eli diversiteetti näkyy selvimmin julkisessa tilassa esimerkiksi erilaisina pukeutumisen tapoina, jotka joissain tapauksissa heijastavat toisistaan poikkeavia näkemyksiä miehen ja naisen asemasta ja roolista. Helsinkiin on myös tullut suuri määrä niin sanottuja etnisiä ravintoloita, joita pyörittävät usein ulkomaalaistaustaiset omistajat ja työntekijät. Kulttuuritarjonta on monipuolistunut, etenkin musiikin alalla, ja muutenkin erilaisten taide- ja kulttuuritapahtumien, -juhlien ja -festivaalien kirjo on laajentunut.

Suurelta, ja ehkä kaikkein olennaisimmilta osin, kulttuurinen moninaisuus sijoittuu kuitenkin yksityiseen piiriin, kotiin, perheeseen, sukuun ja muihin tiiviisiin ystävyyssuhteisiin. Monia kieliä puhutaan kenties vain kotioloissa tai läheisten kesken. Uskonnollisten tai muiden kulttuuristen tapojen ja traditioiden säilyttäminen keskittyy usein perhepiiriin tai uskonnollisen yhteisön omiin juhliin ja tilaisuuksiin.

Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten arvoja, normeja ja asenteita ei ole kovin paljon tutkittu. E2 Tutkimuksen, Suomen Kulttuurirahaston, oikeusministeriön sekä Espoon, Helsingin ja Vantaan yhdessä toteuttamassa tutkimuksessa näitä asioita sekä identiteettiä ja luottamusta selvitettiin ensimmäistä kertaa laajemmin Suomessa (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a; 2019b).¹⁴ Kohderyhmänä olivat pääkaupunkiseudulla asuvat arabi-, englannin-, somalin-, venäjän- ja vironkieliset.¹⁵ Tutkimushankkeen sosiaalisia suhteita, identiteettiä ja luottamusta koskeviin osioihin palataan myöhemmin tässä julkaisussa. Sekä identiteetin että arvojen osalta tämäkin tutkimus osoitti kuitenkin, että maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen ryhmä. Sen lisäksi, että kieliryhmien välillä saattoi havaita eroja, suuria eroja oli usein myös kieliryhmien sisällä.

E2 Tutkimus ja Suomen Kulttuurirahasto olivat aikaisemmin selvittäneet samoja asioita suomen- ja ruotsinkielisen väestön osalta. Kun eri kohderyhmistä saatuja tietoja verrattiin keskenään, saattoi havaita myös sen, että ei ole olemassa selvää eroa suomalaistaustaisen ja ulkomaalaistaustaisen väestönosan välillä. Monilla pääkaupunkiseudun vieraskielisistä oli kantaväestön enemmistön kanssa pitkälle yhtenevät arvot, ja jotkin harvinaisemmat

14 Tutkimushankkeen tiedonkeruu toteutettiin vuodenvaihteessa 2018–2019.

15 Tutkimuksen kohdejoukkoon kuului jonkin verran myös Suomessa syntyneitä vieraskielisiä. Heidän osuutensa tutkimukseen osallistuneista oli kuitenkin pääsääntöisesti hyvin pieni. Somalinkielisistä vastaajista noin viidesosa oli syntynyt Suomessa. Englanninkieliset rajattiin länsimaissa syntyneisiin maahanmuuttajiin.

arvot saattoivat yhdistää henkilöitä eri kieliryhmistä. Usein maantieteellinen läheisyys tarkoitti myös kulttuurista läheisyyttä, mutta ei läheskään aina. Pääkaupunkiseudun virolaistaustaisten käsitykset ja näkemykset poikkesivat usein selvästi kantaväestön valtavirran arvoista, normeista ja asenteista. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019b, 86–88.)

Maahanmuuton myötä jo valmiiksi moninainen helsinkiläinen arvomaailma on joka tapauksessa entisestään monimuotoistunut. Se on myös jatkuvasti muutoksessa, koska monissa tutkimuksissa on havaittu muuttajien arvojen, normien ja asenteiden ajan mittaan usein lähestyvän vastaanottavan yhteiskunnan yleisesti jaettuun käsityksiä ja näkemyksiä. Tätä sosiaalipsykologisessa kirjallisuudessa akkulturaatioksi kutsuttua kehitystä tapahtuu Helsingissä ja muualla pääkaupunkiseudulla koko ajan. Toisaalta etenkin suurimmassa ja sisäiseltä koheesioltaan vahvemmissa yhteisöissä myös jotkin kulttuuriset käsitykset ja traditiot voivat säilyä pitkiä aikoja. (Ks. myös tuore ruotsalaistutkimus Puranen 2019.)

2.4 Maahanmuutto näkyy ja kuuluu Helsingissä

Helsingissä asuu siis noin satatuhatta ulkomaalaistaustaista henkilöä, joista suurin osa on myös ulkomailla syntyneitä eli maahanmuuttajia. Koko pääkaupunkiseudulla päästään jo lähelle kahtasataatuhatta eli ulkomaalaistaustaisia on seudulla miltei yhtä paljon kuin Turussa asukkaita. Jos mukaan lasketaan myös ne Suomessa syntyneet henkilöt, joilla toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla ja toinen Suomessa, nousee vielä muutamaa kymmentä tuhatta korkeampiin lukuihin.

Vaikka kansainvälisen muuttoliikkeen vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan ja pääkaupunkiseudulle on ollut vähäisempi kuin monissa eurooppalaisissa verrokkimaissa ja vastaavissa kaupungeissa ja metropolialueilla, myös Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla hyvin monilla on omat tai vanhempien juuret muualla. Maahanmuutto näkyy ja kuuluu helsinkiläisessä katukuvassa, julkisessa liikenteessä, kouluissa ja työpaikoilla, tapahtumissa ja tilaisuuksissa, muissa vapaa-ajan vieton paikoissa, kulttuurielämässä sekä kahviloissa ja ravintoloissa. On kiistatonta, että maahanmuuton seurauksena Helsinki on muuttunut.

Laajempi maahanmuutto Suomeen alkoi vasta kolmisenkymmentä vuotta sitten, ja tällä seikalla on paljon vaikutuksia ulkomaalaistaustaisten väestörakenteeseen. Suuri osa ulkomaalaistaustaisista on itse Suomeen muuttaneita työikäisiä henkilöitä, ja heidän lapsistaan ylivoimainen osa on vielä lapsia ja nuoria. Sen sijaan yli 65-vuotiaita ulkomailla syntyneitä on varsin vähän, lähinnä inkerinsuomalaisia ja ruotsinsuomalaisia paluumuuttajia. Teoksen lopussa katsomme tämän tilanteen pohjalta eteenpäin tulevaisuuteen.

Monien muiden maiden tavoin suuri osa Suomen maahanmuuttajista on lähtöisin lähiseuduilta, tässä tapauksessa etenkin entisestä Neuvostoliitosta ja Virosta. Kansainvälinen muuttoliike on kuitenkin globaali ilmiö, ja Hel-

singissä asuukin miltei kaikista maailman maista muuttaneita ihmisiä. Pakolaistaustaisia on tullut ensin Chilestä ja Vietnamista, sittemmin etenkin Afrikasta ja Lähi-idästä. Etenkin kiinalaisten määrä on Helsingissä viime aikoina ollut selvässä kasvussa, mutta viimeisen viidentoista vuoden aikana Helsinkiin on muuttanut paljon myös esimerkiksi intialaisia ja nepalilaisia. Maailmalla ei juuri ole kolkkaa, johon Helsingistä ei kaupungissa asuvien ihmisten kautta olisi kontaktia.

Helsingissä puhutaan satoja kieliä, ja jotkin kieliryhmät ovat niin suuria, että puhe näillä kielillä on helsinkiläisten korvissa jokapäiväistä kuultavaa. Myös uskontojen ja elämäntapojen kirjo on suuri, mutta julkisessa tilassa emme saa siitä juuri käsitystä. Islam variaatioineen on pääkaupunkiseudulla jo kohtalaisen suuri uskontokunta, ja esimerkiksi uskonnollisten tai kulttuuristen koodien mukaisen pukeutumisen kautta se myös näkyy kaupunkilaisten arjessa. Vuosina 2016–2017 paljon julkisuudessa ollut moskeijahanke kaatui lopulta kaupungin ympäristölautakunnassa, joka ei puoltanut suunniteluvarausta moskeijalle ja sen yhteyteen kaavailulle monitoimikeskukselle.

Maahanmuuttajia asuu tai työskentelee joka puolella Helsinkiä ja muuta pääkaupunkiseutua, mutta joillain alueilla heidän väestöosuutensa on selvästi korkeampi kuin seudun keskiarvo. Näillä alueilla maahanmuuton väestölliset vaikutukset ja kulttuuriset ilmenemismuodot ovat tietenkin selvempiä kuin siellä, missä heidän määränsä ja suhteellinen osuutensa on pieni. Suuri osa koko pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista asuu Helsingin ja Vantaan itäisillä alueilla. Asiaa tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

Maahanmuutto on muuttanut Helsinkiä ja sen lähiseutua. Tarkempi analyysi kansainvälisen muuttoliikkeen vaikutuksista kaupungille ja metropoli-alueelle on kuitenkin mahdollista vasta kun saadaan tarkempaa tietoa siitä, miten maahanmuuttajat ovat löytäneet oman paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja paikallisyhteisön elämässä. Seuraavassa luvussa tarkastelun kohteena onkin maahanmuuttajien kotoutuminen integraatioprosessin eri osa-alueilla sekä ulkomaalaistaustaisten muut elämäntilanteet ja elinolot Helsingissä.

Monikulttuurisuus on monikielisyttä, uskonnollista moninaisuutta ja muuta kulttuurista monimuotoisuutta. Osa siitä näkyy ja kuuluu selvästi Helsingin julkisissa tiloissa, sisällä ja ulkona. Suuri osa monikulttuurisuudesta sijoittuu kuitenkin yksityiseen piiriin ja erilaisten yhteisöjen omiin tilaisuuksiin ja tapahtumiin. Tästä huolimatta nämäkin etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden ilmentymät ovat osa tämän päivän Helsingin todellisuutta.

Ulkomaalaistaustaisten kotoutuminen ja yhdenvertaisuuden toteutuminen

3 Ulkomaalaistaustaisten kotoutuminen ja yhdenvertaisuuden toteutuminen

Kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksena tapahtuneen väestörakenteiden muutoksen tarkastelun jälkeen on hyvä siirtyä tutkimaan sitä, miten Suomeen muuttaneet maahanmuuttajat ja Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat löytäneet paikkansa Helsingissä. Kotoutumisen ja yhdenvertaisuuden toteutumisen tilaa ja kehitystä tarkastellaan etupäässä vertaamalla maahanmuuttajia ja ulkomaalaistaustaisia suomalaistaustaisiin eli niin sanottuun kantaväestöön. Ulkomaalaistaustaista väestöä tarkastellaan myös eri taustamuuttujien mukaan jaoteltuna.

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan ensin maahanmuuttajien eli ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten kotoutumista ja sen jälkeen erillisessä luvussa maahanmuuton toisen sukupolven eli Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten tilannetta yhdessä lapsiin ja nuoriin liittyvien erityisyksymysten kanssa. Aluksi on kuitenkin syytä vastata hieman täsmällisemmin kysymykseen siitä, mistä kotoutumisesta itse asiassa on kysymys.

3.1 Mitä kotoutuminen on?

Maahanmuuttajien kotoutumisesta puhutaan paljon, mutta ei ole mitenkään itsestään selvää, mitä sillä tarkoitetaan. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa se tyypistyy usein kysymyksiin työllisyydestä ja työttömyydestä, mutta kansallinen lainsäädäntömmekin määrittää kotoutumisen huomattavasti laajemmin. Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) kertoo, että kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.

Kansainvälisessä kielenkäytössä kotoutumisesta käytetään yleensä termiä *integraatio*, joka 1990-luvulla suomennettiin kotoutumiseksi. Tarkoituksena oli välttää käsitteellinen sotkeutuminen Euroopan yhdentymis- eli integraatioprosessiin. Lisäksi haluttiin ottaa etäisyyttä joidenkin mielestä integraatiokäsitteeseen liittyviin mielikuviin siitä, että maahanmuuttajilla on velvoite sulautua (assimiloida) kulttuurisesti valtaväestöön ja sen kieleen ja kulttuuriin. (Ks. esim. Länsimäki 1999.) Ruotsin kielellä kotoutuminen on kuitenkin koko ajan ollut Suomessa *integration*.

Tätä maahanmuuttajien integraatiota tai kotoutumista on tutkimuskirjallisuudessa määritelty monin tavoin. Yleisesti ottaen voi sanoa, että kyse on siitä prosessista, jonka aikana maasta toiseen muuttanut henkilö löytää uudessa asuinmaassaan ja asuinpaikkakunnallaan oman paikkansa olla ja toimia, ja kun hän alkaa kokea tulevansa hyväksytyksi yhteiskunnan ja paikallisyhteisön yhdenvertaisena jäsenenä. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2016a.)

Täsmällistä ja aukotonta määritelmää olennaisempaa on ymmärtää, mitä osa-alueita tähän kotoutumisen prosessiin sisältyy. Myös kotoutumisen ulottuvuuksia on jaoteltu kansainvälisen tutkijayhteisön keskuudessa monin eri tavoin. Käyttökelpoisena voidaan pitää esimerkiksi Friedrich Heckmannin (2005) tekemää jakoa rakenteelliseen kotoutumiseen, kulttuuriseen kotoutumiseen, vuorovaikutukselliseen kotoutumiseen sekä identifioivaan kotoutumiseen.

Rakenteellisen kotoutumisen tärkeä osa-alue on sijoittuminen työmarkkinoille ja laajemmin yhteiskunnan taloudellisiin rakenteisiin. Siihen kuuluvat myös esimerkiksi pääsy erilaisiin koulutusjärjestelmiin ja menestyminen niissä sekä turvalliset ja riittävän väljät asumisen olosuhteet. Maahanmuuttajien fyysinen ja psyykinen hyvinvointi on paitsi itsessään tärkeää myös edellytys aktiiviselle elämälle ja itsestä huolehtimiselle. Rakenteelliseen kotoutumiseen liittyvät myös poliittinen osallisuus ja osallistuminen äänestämällä ja muuten vaikuttamalla.

Kulttuurisessa kotoutumisessa on kyse muun muassa asuinmaan tai -paikkakunnan kielen tai kielten oppimisesta. Tämä kielitaito on tärkeä edellytys menestymiselle elämässä sekä sille, että eri tilanteissa on olemassa useita vaihtoehtoja. Kulttuurista integroitumista on myös paikallisten arvojen ja normien sekä yhteiskunnan pelisääntöjen omaksuminen tai ainakin ymmärtäminen siten, että pystyy toimimaan joustavasti ja suunnistamaan oikein erilaisissa tilanteissa. Kieli- ja kulttuuritaitoinen ihminen on myös asuinympäristössään itsenäisempi kuin sellainen henkilö, joka jatkuvasti tarvitsee muiden apua selvitäkseen. Myös paikallisen lainsäädännön ja sen taustalla olevien periaatteiden tuntemista voidaan pitää yhtenä kulttuurisen kotoutumisen osa-alueena.

Vuorovaikutuksellisessa kotoutumisessa keskeistä on puolestaan sosiaalisten suhteiden rakentuminen erilaisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin. Maahanmuuttajien kannalta on hyvä, jos heillä on monipuolisia suhteita eri väestöryhmiin kuuluviin ihmisiin ja useita erilaisia sosiaalisia verkostoja. Laaja sosiaalinen kanssakäyminen edistää tiedon saamista oman elämän kannalta tärkeistä asioista. Kielitaito on yksi verkostoitumisen edellytyksistä, mutta sosiaalinen kanssakäyminen kantaväestön kanssa myös parantaa kielitaitoa ja lisää itseluottamusta vuorovaikutustilanteissa. Luottamus kanssaihmiin on tärkeä yhteiskuntia koossa pitävä voima, ja myös se vahvistuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Identifioiva kotoutuminen rakentuu usein rinnan muilla kotoutumisen osa-alueilla tapahtuvan kehityksen kanssa. Integraatio samastumisen ja identi-

teetin mielessä edistyy, kun maahanmuuttaja alkaa kokea itsensä uuden kotimaansa täysivaltaiseksi ja yhdenvertaiseksi jäseneksi ja hyväksytyksi omalla itsenään. Identiteettiulottuvuudella kotoutunut maahanmuuttaja tuntee yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden samaan yhteiskuntaan tai paikallisyhteisöön kuuluvien ihmisten kanssa ja näkee asuinmaansa ja -paikkakuntansa lähtökohtaisesti myönteisessä valossa. Hän pitää itseään suomalaisena ja kokee, että muut myös hyväksyvät hänet sellaisena. Kyse on siis muita kotoutumisen ulottuvuuksia enemmän myös subjektiivisesta kotoutumisen kokemuksesta objektiivisesti ulkoapäin havainnoitavien asioiden sijaan.

3.2 Kotoutumisen kokonaisvaltainen arviointi

Viime vuosina on pyritty kehittämään kotoutumiselle seurantajärjestelmiä niin kansainvälisesti, kansallisesti kuin paikallisestikin (ks. tarkemmin Saukkonen 2017). Euroopan unioni hyväksyi vuonna 2004 kotoutumisen yleiset periaatteet, jotka pitkälle vastaavat myös Suomen kotouttamispolitiikan taustalla olevia ajatuksia.¹⁶ Vuonna 2010 hyväksyttiin puolestaan kotoutumisen seurantaa varten näihin periaatteisiin nojaavat indikaattorit, joita espanjalaisen kokouspaikkakunnan mukaan on kutsuttu Zaragoza-indikaattoreiksi. EU:n kotoutumisen seurantajärjestelmää on sittemmin kehitetty empiiristen sovellusten, teoreettis-käsitteellisen pohdinnan ja erillishankkeiden kautta. (Ks. esim. Huddleston, Niessen & Dag Tjaden 2013.)¹⁷

Zaragoza-indikaattorit jakautuvat viiteen osa-alueeseen, jotka ovat työllisyys, koulutus, sosiaalinen inklusio, aktiivinen kansalaisuus sekä ”*Welcoming Society*”, joka peilaa yhteiskunnallista ilmapiiriä, identiteettiä ja kaksisuuntaista kotoutumista¹⁸ (taulukko 2). Seurantajärjestelmän kehitystyössä on pyritty löytämään jokaiselle osa-alueelle määrällisiä indikaattoreita, jotka mahdollistavat jäsenvaltioiden välisen vertailun. Tähän julkaisuun on mahdollisuuksien mukaan pyritty kokoamaan Helsinki- tai pääkaupunkiseututasoisesti tietoja kyseisistä indikaattoreista. Näin EU:n kotoutumisen seurantajärjestelmä tulee samalla testatuksi paikallistasolla.

16 Näiden periaatteiden epävirallinen suomennos löytyy julkaisusta Saukkonen 2016a; englanninkielisinä Euroopan unionin kotisivulta: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/common-basic-principles-for-immigrant-integration-policy-in-the-eu>.

17 Kansallisia kotouttamispolitiikkoja arvioi myös *Migrant Integration Policy Index* (MIPEX), jonka vuoden 2015 versiossa olivat mukana kaikki EU-maat, Norja, Islanti, Sveitsi ja Turkki sekä Australia, Kanada, Uusi-Seelanti ja Yhdysvallat. Kotouttamista arvioidaan kahdeksalla ulottuvuudella, jotka koskevat työmarkkinoita, perheenyhdistämistä, koulutusta, terveyttä, poliittista osallistumista, oleskeluluvan saamista, kansalaisuuden saamista sekä syrjinnän vastaista toimintaa. Ks. tarkemmin: <http://www.mipex.eu/>.

18 Kotoutumisen kaksisuuntaisuudella tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttajien lisäksi myös vastaanottavan yhteiskunnan tulee ymmärtää muuttoliikkeen aiheuttama muutos ja sopeuttaa toimintojaan siten, että kaikkien yhdenvertaisuus ja tasa-arvo toteutuvat. Palvelujärjestelmissä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi henkilökunnan osaamisen kehittämistä, jotta erilaisten asiakkaiden tarpeet ja tilanteet voidaan huomioida asianmukaisesti.

Taulukko 2. Euroopan unionin maahanmuuttajien kotoutumisen ns. Zaragoza-indikaattorit

Työllisyys	Koulutus	Sosiaalinen inklusio	Aktiivinen kansalaisuus	Welcoming Society
Työllisyysaste	Tutkinnon suorittaneet	Köyhyyden ja sosiaalisen eksklusion riski	Kansalaisuuden saaminen	Omat kokemukset syrjinnästä
Työttömyysaste	Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet	Käytettävissä olevat tulot	Henkilöt, joilla on pitkäaikainen oleskelulupa	Luottamus julkisiin instituutioihin
Työvoimaosuus	Opiskelun peruskouluun päättävät	Oma käsitys terveydentilasta	Maahanmuuttajien osuus valituista poliittisissa elimissä	Yhteenkuuluvuuden tunne
Itsensä työllistämisen	Heikosti menestyvät koulussa	Asunnon omistaminen	Äänestysaktiivisuus	
Ylikoulutus	Kielitaidot			

Suomen valtiolla on niin ikään ollut oma kotoutumisen seurantajärjestelmänsä, jota on vuosien mittaan kehitetty. Vuoden 2020 alussa osana kotoutumisen kokonaiskatsausta julkaistu indikaattoritietopaketti jakaa kotoutumisen seurannan viiteen alueeseen, jotka ovat työllisyys, koulutus ja osaaaminen, hyvinvointi ja osallistuminen ja kaksisuuntainen kotoutuminen (Kazi, Alitolppa-Niitamo & Kaihovaara 2019a).¹⁹ Käytetyt indikaattorit olivat pitkälle samoja kuin mitä Zaragoza-indikaattoreissa on esitetty, joskin aineistot poikkeavat jonkin verran toisistaan. Samalla tavalla viiteen kokonaisuuteen oli jaettu niin ikään kokonaiskatsaukseen kuuluva tutkimusartikkeliantologia (Kazi, Alitolppa-Niitamo & Kaihovaara 2019b).

Helsingin kaupungin Kaikkien Stadi-kotouttamisohjelmassa vuosille 2018–2021 (Helsingin kaupunginkanslia 2018) on neljää teemaa, jotka niin ikään ryhmittyvät samansuuntaisesti Zaragoza-indikaattoreiden ja työ- ja elinkeinoministeriön seurantajärjestelmän kanssa: osaavan työvoiman kaupunki, maailman vaikuttavin paikka oppia, eriarvoistumisen ehkäisy sekä avoimuus ja osallisuus. Kuhunkin teema-alueeseen sisältyy suuri määrä erilaisia toimenpiteitä sekä näiden toteutumisen tai niiden tavoitteiden saavuttamisen mittareita. Kotouttamisohjelman kokonaisuuden mittareita ovat (tässä hie-man tiivistettynä):

- alueiden eriytymisen indeksi
- ahtaasti asuvat asuntokunnat äidinkielen mukaan
- työperusteisen maahanmuuton osuuden kasvu

19 Työ- ja elinkeinoministeriö on julkaissut kotisivuillaan myös kotoutumisen indikaattoritietokannan: <http://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kotoutumisenindikaattorit>; lisäksi ministeriön sivuilta löytyy muuttoliikkeen, väestörakenteen, perheiden, asumisen ja työssäkäynnin tilastoja kokoava kototietokanta: <http://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kototietokanta/>.

- vaikeimmassa työllisyystilanteessa olevien ulkomaalaistaustaisten ryhmien työttömyysprosentti
- ilman opiskelupaikkaa jääneet peruskoulun päättäneet
- suomalaistaustaisten ja maahanmuuton toisen sukupolven perusasteen jälkeisten tutkintojen suorittaneiden osuus väestöstä ikäluokan ja sukupuolen mukaan
- koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat nuoret ikäluokittain äidinkielen ja sukupuolen mukaan
- lasten ja nuorten osuus, joilla on harrastus.²⁰

Kotoutumisessa on siis kyse hyvin laajasta prosessista, tai on ehkä parempi puhua useiden prosessien muodostamasta kokonaisuudesta, joka käytännössä kattaa maahanmuuttajan koko elämän. Jotkin kotoutumisen osa-alueet kytkeytyvät toisiinsa kiinteästi, toiset taas ovat melko irrallaan toisistaan. Kotoutuminen ei välttämättä ole tasatahtista, vaan edistyminen tapahtuu joillain alueilla nopeammin kuin toisilla. Ei ole kuitenkaan mitenkään ennalta määrätty, mikä tämä järjestys on. Joku saattaa päästä Suomessa ja Helsingissä nopeasti töihin, ja hän oppii kieltä ja kulttuuria ja tutustuu ihmisiin vasta myöhemmin. Jollakulla toisella järjestys saattaa olla päinvastainen: työpaikka tulee vasta vuosien päästä, mutta siihen mennessä Suomeen muuttanut on jo oppinut monella tapaa elämään ja toimimaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja tuntemaan itsensä helsinkiläiseksi.

Kotoutumisen kokonaiskuvaa voidaan siten jäsentää monin tavoin. Tässä yhteydessä teemat on ryvästetty siten, että ensiksi tarkastellaan maahanmuuttajien asumisen olosuhteita sekä muuttoliikkeeseen kytkeytyvää alueellista eriytymistä. Tämän jälkeen keskitytään selvittämään maahanmuuttajien asemaa pääkaupungin ja lähiseudun työmarkkinoilla sekä työllisyyteen kiinteästi liittyviä asioita kuten ansiotuloja ja työllistymisen edellytyksiä kuten koulutusta ja kielitaitoa. Yhteiskuntaan voi osallistua muutenkin kuin työtä tekemällä, ja näitä muita aktiivisuuden muotoja kuten vaaleissa äänestämistä ja vapaaehtoistoimintaa tarkastellaan omassa alaluvussa. Yhdenvertaisuuden toteutumisen kokemuksia, identifioitumista Suomeen ja Helsinkiin sekä muita yhteisöllisyyden kysymyksiä käsitellään niin ikään erikseen, samoin kuin lasten ja nuorten sekä niin sanotun toisen sukupolven erityiskysymyksiä, joista monet käsittelevät koulunkäyntiä ja muuta koulutusta.

Kotoutumisesta käydyin kansainvälisen keskustelun näitä viittä osa-alueita voidaan pitää yhteiskunnan ja paikallisyhteisön suotuisan kehityksen kannalta kaikista tärkeimpinä. Kysymyksiksi muotoiltuna ne voidaan ilmaista seuraavasti:

20 Ks. myös Helsingin kaupungin kasvatuksen ja koulutuksen toimiala 2018.

1. Vastaavatko maahanmuuttajien asumisen olosuhteet heidän tarpeitaan ja eriytyvätkö alueet ja väestöryhmät toisistaan muodostaen ulkomaalaistaustaisten keskittymiä?
2. Miten maahanmuuttajat työllistyvät ja miten integroitumista työmarkkinoille voitaisiin parhaiten edistää?
3. Millä muulla tavoin maahanmuuttajat osallistuvat Helsingissä ja miten yhteiskunnan uusien jäsenten aktiivista kansalaisuutta voitaisiin kehittää?
4. Tuntevatko kaikki Helsingissä asuvat ulkomaalaistaustaiset itsensä myös suomalaisiksi ja helsinkiläisiksi, hyväksytäänkö heidät tämän yhteiskunnan ja paikallisyhteisön jäseniksi?
5. Toteutuvatko Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ja lapsena Suomeen muuttaneiden yhdenvertaisuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo?

Kotoutuminen on moniulotteinen useiden prosessien kokonaisuus. Sen analysointi ja arviointi edellyttävät useiden seurantavälineiden ja tutkimistapojen monipuolista hyödyntämistä. Vaikeudet kotoutumisen jollain osa-alueella voivat kompensoitua menestyksellä toisaalla. Kokonaisvaltaiseen oman paikkansa löytämiseen ja aktiiviseen osallistumiseen menee useimmilla kauan aikaa.

3.3 Asumisen olosuhteet ja alueellinen eriytyminen

Oli sitten kyse maansisäisestä tai kansainvälisestä muutosta, yksi ensimmäisistä tarpeista on aina asunnon järjestäminen. Kaikilla muuttajilla on omat toiveensa asunnon ja asuinalueen suhteen, ja heillä on erilaiset valmiudet saavuttaa tavoitteensa paikallisilla asuntomarkkinoilla. Suomalaiset asuntomarkkinat ovat siinä mielessä hankalat, että suuri osa asunnoista on omistusasuntoja, joihin maahanmuuttajien on usein vaikea päästä käsiksi etenkin kotoutumisprosessin ensi vaiheessa. Suuremmissa kaupungeissa vuokra-asuntoja on enemmän, mutta yksityisillä markkinoilla vuokrien korkea taso vähentää vaihtoehtoja. Asumisen järjestelyt vaikuttavat myös siihen, muodostuuko paikkakunnalle alueita, joilla ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on keskimääräistä merkittävästi suurempi.

3.3.1 Vuokralla kodinomistusyhteiskunnassa

Vuonna 2016 suomalaistaustaisista miltei kolme neljäsosaa asui omistusasunnossa, kun koko maata tarkastellaan. Helsingin suomalaistaustaisistaikin vähän yli puolet asui omistusasunnossa, mutta maahanmuuttajista vain reilu viidennes (kuvio 4). Näillä ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla yleisempiä asunnon hallintaperusteita olivat arava- tai korkotukivuokra-asunto (jatkoissa ARA-vuokra-asunto) tai jokin muu vuokra-asunto. ARA-vuokra-

asuntoja tarjotaan niille, joilla on vaikeuksia hankkia itselleen asuntoa vapailta asuntomarkkinoilta. Helsingin kaupunki omistaa yli 56 000 vuokra-asuntoa, joista suurin osa on ARA-vuokra-asuntoja. Helsingin kaupungin asunnot Oy (Heka) ja KKOy Helsingin Korkotukiasunnot hallinnoivat noin 13 prosenttia kaupungin koko asuntokannasta (noin 48 000 asuntoa).²¹

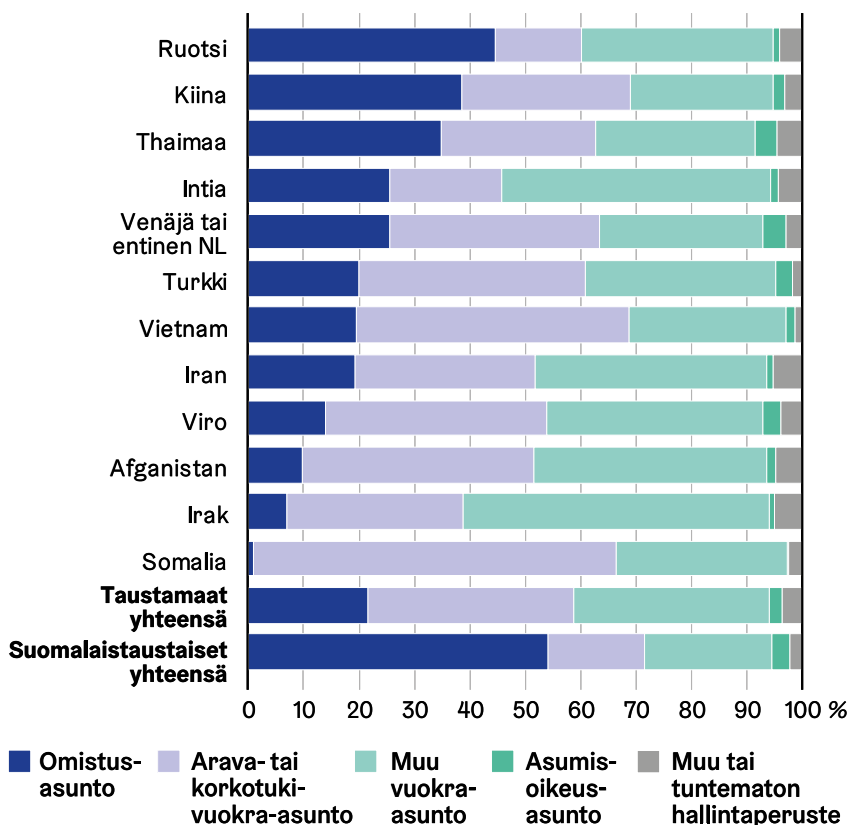
Maahanmuuttajien Suomeen muuton perusteet näkyvät ainakin osittain asuntojen hallintaperusteiden jakautumisessa eri tavoin eri väestöryhmien kesken. Perheperusteisesti Suomeen muuttavilla on useissa tapauksissa jo (mahdollisesti suomalaistaustaisen) puolison kautta valmis asunto. Osa työperusteisesti muuttavista saa puolestaan apua asunnon hankintaan työnantajaltaan, ja kansainvälisiä opiskelijoita varten on usein olemassa vakiintuneet asumisjärjestelyt. Kansainvälisen suojelun perusteella Suomessa asuvien varsinkin ensi vaiheen asettautumista helpotetaan viranomaisten toimesta, ja myös inkerinsuomalaisten paluumuuttajien asunnonhankintaa on ohjattu julkisen vallan taholta.

Maahanmuuttajien taustamaiden kautta tarkasteltuna omistusasuminen oli vuonna 2016 suuremmista taustamaaryhmistä yleisintä pääkaupunkiseudun ruotsalaistaustaisilla ja kiinalaistaustaisilla, ja sosiaalinen vuokra-asuminen puolestaan hyvin yleistä etenkin somalialaistaustaisilla (kuvio 4). Virolaistaustaisillakin omistusasuminen oli melko harvinaista, mutta vapaarahoitteinen vuokra-asuminen yleisempää. Venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaiset olivat jakautuneet melko tasaisesti omistusasujiin sekä sosiaalisissa ja yksityisten markkinoiden vuokra-asunnoissa asuviin. (Saukkonen 2018a, 37.)

---

21 Ks. tarkemmin: <https://asuminenhelsingissa.fi/fi/content/asuntokanta-ja-asukasrakenne>.

Kuvio 4. Maahanmuuttajien ja kantaväestöön kuuluvien asunnon hallintaperuste Helsingissä vuonna 2016, %. Lähde: Saukkonen 2018a, 37; tietolähde: Tilastokeskus²²

Yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla asuvien ulkomaalaistaustaisten osuus on kasvanut kymmenen viime vuoden aikana, ja vuonna 2017 tässä hallintamuodossa asuvien ulkomaalaistaustaisten asuntokuntien²³ osuus oli jo korkeampi kuin ARA-vuokra-asunnoissa asuvien asuntokuntien. Suurimmista taustamaaryhmistä etenkin kiinalaistaustaisten ja virolaistaustaisten asuntokuntien omistusasuminen on yleistynyt.²⁴

Kehitystä selittää vuokra-asumisen osalta osittain pidempään Suomessa asuneiden siirtyminen sosiaalisista vuokra-asunnoista vapailla asuntomarkkinoilla oleviin asuntoihin. Siihen vaikuttaa kuitenkin myös työperustaisen maahanmuuton kasvu sekä toisaalle Suomeen aluksi asettuneiden ulkomaalaistaustaisten muutto Helsinkiin. Omistusasuminen on lisääntynyt määrällisesti, mutta ulkomaalaistaustaisen väestön kasvusta johtuen sen suhteellinen osuus on jopa hieman pienentynyt. Vuonna 2016 yli 15 vuotta

22 Taustamaat yhteensä tarkoittaa Helsingin kaikkia ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

23 Ulkomaalaistaustaisella asuntokunnalla tarkoitetaan asuntokuntaa, jonka viitehenkilö (ensisijaisesti asuntokunnan suurituloisin henkilö) on Tilastokeskuksen määritelmän mukaisesti ulkomaalaistaustainen.

24 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaiset helsingissa.fi/fi/hallintaperuste>.

Suomessa asuneista maahanmuuttajista vajaa kolmannes asui omistusasunnossa. Toisaalta ARA-vuokra-asunnoissa asuvien osuus oli jopa korkeampi kuin vähemmän aikaa Suomessa asuneilla, 43 prosenttia. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2018a, 36–38; Kauppinen & Vilkama 2016.)

Asumisen valintoihin ja ylipäätään asumisen olosuhteisiin vaikuttaa suuresti myös perheen ja asutokunnan koko. Jos asiaa tarkastellaan kieliperusteisesti, niin kotimaankieliset naiset olivat vuoden 2019 alussa vieraskielisiä naisia vähemmän todennäköisesti naimisissa. Helsingissä oli tuolloin 13 200 sellaista perhettä, joissa molemmat lasten vanhemmista (tai yksinhuoltaja) olivat vieraskielisiä. Nämä perheet muodostivat 17 prosenttia kaupungin kaikista lapsiperheistä. Somalin- ja vironkielisissä perheissä yksinhuoltajuus on varsin yleistä.²⁵

Lasten määrä oli vieraskielisissä perheissä²⁶ keskimäärin suurempi kuin kotimaankielisissä perheissä (tästä aiheesta enemmän luvussa 3.7.2). Nämä erot heijastuvat myös asuntoväestölähtöisestä tarkastelusta saaduissa havainnoissa. Reilusti yli puolet (62 %) suomalaistaustaiseen kantaväestöön kuuluvista helsinkiläisistä asui vuonna 2016 asutokunnassa, jossa oli korkeintaan kaksi henkilöä. Yli neljäsosa (27 %) heistä asui yhden henkilön taloudessa. Sen sijaan maahanmuuttajista yksin asui vain 17 prosenttia ja korkeintaan kahden henkilön taloudessakin alle puolet heistä (45 %). (Ks. tarkemmin Saukkonen 2018a, 38.)

Vähintään kolmen henkilön asutokunnissa asuminen on selvästi yleisempää maahanmuuttajille kuin kantaväestön edustajille. Erot ovat selvimpiä suurimpien asutokuntien kohdalla, vaikka niissä asuu myös vähemmistö maahanmuuttajista. Yli viiden hengen asutokuntia on monilla afganistanilaistaustaisilla, mutta etenkin Helsingin somalialaistaustaisilla. Viimeksi mainituista yli kolmannes asui vuonna 2016 asutokunnassa, johon kuului vähintään kuusi henkilöä, ja tätäkin suuremmat asutokunnat ovat etenkin muihin ryhmiin nähden verrattuna varsin yleisiä. (Mt., 39–40.)

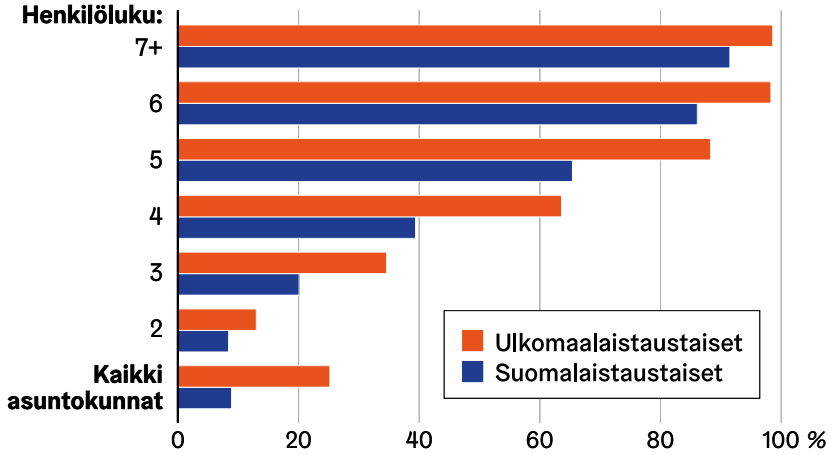
Suuret perheet joutuvat myös usein asumaan ahtaissa olosuhteissa (kuvio 5). Ahtaasti asuminen on määritelty siten, että asunnossa on keittiö pois lukien käytettävissä vähemmän huoneita kuin mitä asunnossa on asukkaita. Helsingin ulkomaalaistaustaisista asutokunnista noin neljännes asui ahtaasti vuonna 2016. Suomen- ja ruotsinkielisistä asutokunnista vastaava osuus oli alle kymmenen prosenttia. Ero suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten asutokuntien välillä on suurimmillaan neljän ja viiden hengen asutokunnissa. Vähintään kuuden hengen asutokunnissa ahtaasti asuvin suhteellinen osuus oli miltei sata prosenttia. Suuri osa kaupungin somalialaistaustaisista asuu siten ahtaasti.²⁷

25 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/avioliitot>; <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/lapsiperheet>.

26 Vieraskielisellä perheellä tarkoitetaan tässä sellaista perhettä, joissa molemmat lasten vanhemmista (tai yksinhuoltaja) olivat vieraskielisiä.

27 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/asumisvaljyys>.

Kuvio 5. Ahtaasti asuvien asuntokuntien osuus kaikista samankokoisista asuntokunnista Helsingissä asuntokunnan viitehenkilön syntyperän mukaan vuonna 2017. Lähde: Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä -kotisivu; tietolähde: Tilastokeskus

Ahtaasti asumista vakavampi tilanne on Helsingin asunnottomilla, joista myös entistä suurempi osa on maahanmuuttaja tai ulkomaalaistaustainen. Vuonna 2018 kaupungin yksin elävistä asunnottomista maahanmuuttajia oli Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen ARA:n selvityksen (2019, 5) mukaan vajaa 40 prosenttia (noin 700 henkilöä).²⁸ Asunnon saaminen on erityisen vaikeata Helsingin paperittomille eli vailla laillista oleskelulupaa Suomessa oleskeleville helsinkiläisille. Arviot paperittomien määrästä Suomessa vaihtelevat muutamasta tuhannesta noin kymmeneen tuhanteen, osin riippuen paperittomuuden määritelmästä (ks. esim. Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018).²⁹

Tarkkaa kuvaa asumisen olosuhteista on vaikea saada myös niiden henkilöiden osalta, jotka asuvat ja työskentelevät Suomessa ja Helsingissä jonkin aikaa Euroopan unionin vapaan liikkuvuuden periaatteiden mukaisesti. Kun oleskelua Suomessa ei ajatella pysyväksi, myös asumiseen suhtaudutaan väliaikaisena ratkaisuna saada jostain katto pään päälle. Julkisuudessa esillä olleiden tapausten perusteella on oletettavaa, että monet heistä asuvat myös ahtaasti, osa ehkä myös muuten huonoissa olosuhteissa.

28 Luku sisältää ne asunnottomat yksin elävät henkilöt, jotka eivät ole Suomen kansalaisia tai joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi.

29 Helsingin kaupungin asettama työryhmä paperittomiin henkilöihin liittyvien haasteiden, palvelutarpeiden ja toimenpiteiden kartoittamiseksi arvioi eri lähteisiin nojaten, että vuoden 2017 lopussa pääkaupunkiseudulla olisi ollut toistatuhatta laittomasti maassa oleskelevaa, turvapaikkaprosessissa paperittomaksi jäänyttä henkilöä, joista suurin osa oleskelisi Helsingissä. Määrä on sittemmin todennäköisesti kasvanut, joskin osa paperittomista lienee myös poistunut Suomesta.

3.3.2 Segregoituuko Helsinki?

Segregaatiosta on tullut yksi kaupunkikehityksen pirullisista ongelmista, ja sitä pyritään eri tavoin välttämään. Syksyllä 2017 hyväksytyn kaupunkistrategian mukaan Helsinki tavoittelee asemaa segregaatian ehkäisyyn eurooppalaisena huippuesimerkkinä. Segregaatia voidaan ymmärtää monin tavoin, ja mainitussa strategiassakin viitataan sekä väestöryhmien että alueiden väliseen kielteiseen eriytymiskehitykseen.

Kummassakaan tapauksessa ei tässä kaupungin toimintaa ohjaavassa tekstissä suoraan puhuta maahanmuuttajista tai ulkomaalaistaustaisista. Julkisessa keskustelussa segregaatia liitetään kuitenkin usein nimenomaan ulkomaalaistaustaisten ja kantaväestön sijoittumiseen kaupungissa eri alueille niin, että joistain alueista voidaan puhua maahanmuuttajien keskittyminä. Joissain tapauksissa eriytyminen menee vielä pidemmälle siten, että jotkin kielelliset, kansalliset tai uskonnolliset ryhmät ovat joillain alueilla korostuneessa asemassa ja antavat leiman koko alueelle (New Yorkin *Chinatown*, *Little Italy*).³⁰

Segregaation sijaan on neutraalimpaa käyttää alueellisen ja etnisen eriytymisen käsitteitä. Katja Vilkan mukaan etninen eriytyminen tarkoittaa etniseltä taustaltaan toisistaan poikkeavien ryhmien asumista erillisillä asuinalueilla (Vilkama 2011, 25). Etnisyys voidaan tässä kohden laventaa tarkoittamaan maahanmuuttajia, laajemmin ulkomaalaistaustaisia sekä maahanmuuton synnyttämiä vähemmistöryhmiä.³¹

Tällä tavoin huomio voidaan kiinnittää myös sellaisiin tilastollisesti havaitaviin ilmiöihin, joita ei kuitenkaan tarvitse pitää kaupunkikehityksen kannalta ongelmallisena. Hyvätuloisten ja korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien tai kansainvälisten opiskelijoiden sijoittuminen keskimääräistä enemmän joillekin alueille ei yleensä aiheuta huolta. Tutkimusten mukaan etnisellä eriytymisellä ei muutenkaan ole ainoastaan huonoja puolia, vaan siitä voi olla myös hyötyä esimerkiksi maahanmuuttajien sosiaalisten verkostojen rakentumisen ja palvelujen saatavuuden kannalta (mt., 13–17.)

30 Toisinaan puhutaan myös ghettoista tai getoista, joilla historiallisesti on tarkoitettu juutalaisten asuttamia kortteleita tai alueita eri puolella Eurooppaa. Sittenmin termiä on käytetty viittaamaan ylipäätään jonkin etnisen, kulttuurisen tai kansallisen ryhmän asuttamaan alueeseen. Tanskassa ghettona pidetään vähintään tuhannen asukkaan asuma-aluetta, jossa ei-länsimaalaistaustaisten ulkomaalaistaustaisten osuus ylittää 50 prosenttia ja jossa täyttyvät tietyt työllisyyden ja rikollisuuden sekä koulutus- ja tulotason kriteerit.

31 Etniset ryhmät eivät siten tässä yhteydessä sisällä esimerkiksi suomenruotsalaisia tai perinteisiä historiallisia vähemmistöjä kuten tataareja tai saamelaisia.

Vilkaman muutaman vuoden takaisen tutkimuksen mukaan asuinalueiden etninen eriytyminen oli vielä vuosituhanen taitteessa pääkaupunkiseudulla vähäistä, mutta sittemmin eriytymisen rakenne on vahvistunut ja asuinalueiden väliset erot ovat kasvaneet. Seudun itäisiin ja koillisiin osiin oli syntynyt sekä alueellisesti ryvästyneitä ja tiivistyviä maahanmuuttajataustaisten asumiskeskittymiä³² että orastavia keskittymiä, joissa vastaavaa kehitystä oli odotettavissa (mt., 194). Näillä alueilla vieraskielisten osuus väestöstä oli korkeampi kuin muualla, ja tämä osuus oli myös kasvanut selvästi seudun keskitasoa nopeammin.

Ulkomaalaistaustaisten keskimääräistä korkeamman väestöosuuden alueet ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana pysyneet Helsingissä koko lailla samoina (ks. kuvio 6; vrt. Vilkama 2011, 104). Prosenttiosuudet ovat pääsääntöisesti kuitenkin nousseet merkittävästi vajaan kymmenessä vuodessa.

Vuoden 2018 lopussa ulkomaalaistaustaisten osuus oli joitain pieniä alueita lukuun ottamatta alimmillaankin Helsingissä yli 3,5 prosenttia. Maahanmuutto vaikuttaa siten ainakin jonkin verran kaupungin kaikkien alueiden väestörakenteeseen ja sitä kautta esimerkiksi katukuvaan ja palvelutarpeeseen. Samanaikaisesti pienimpien prosenttiosuuksien alueiden ero niihin alueisiin, joissa ulkomaalaistaustaisten väestöosuudet ovat suurimpia, on kuitenkin kasvanut. Mainittuna ajankohtana ulkomaalaistaustaisten prosenttiosuus oli yli 35 % neljällä kaupungin osa-alueella eli Kallahdessa (39,4 %), Meri-Rastilassa, Itäkeskuksessa, Kontulassa ja Jakomäessä.

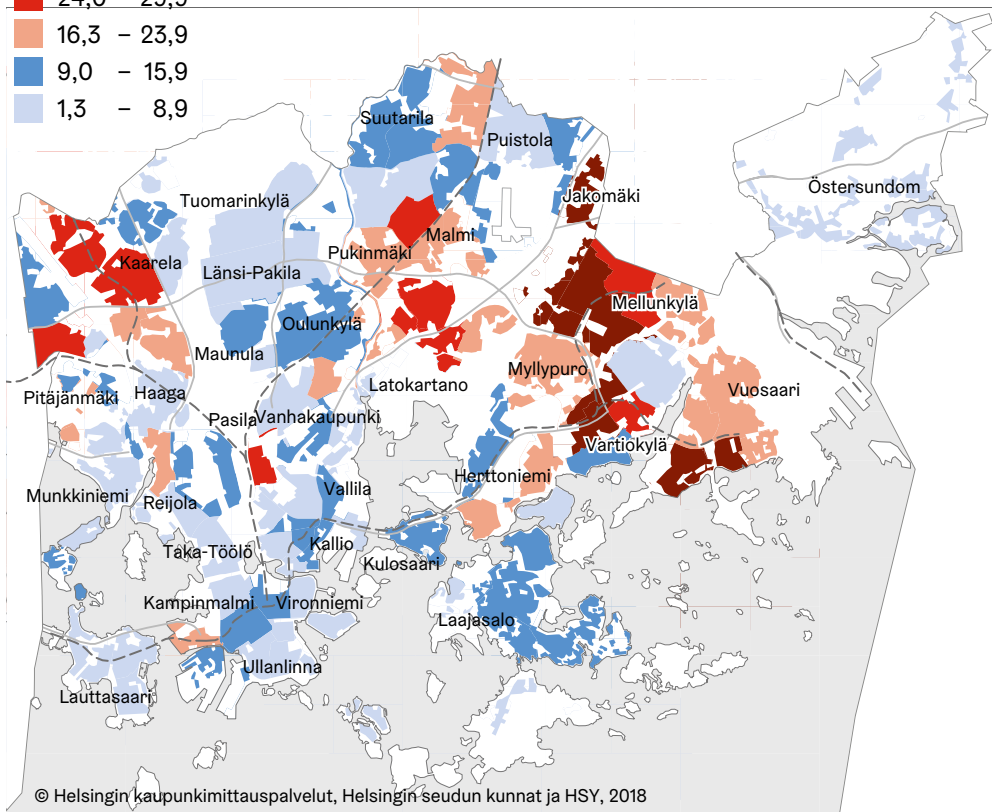
32 Vilkama (2011, 73) määritteli tässä tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisten asumiskeskittymän siten, että kyseessä ovat pienalueet, joilla vieraskielisten osuus alueen asukkaista nousi enemmän kuin kahden keskihajonnan verran korkeammaksi kuin pääkaupunkiseudun vieraskielisten keskimääräinen osuus väestöstä.

Kuvio 6. Ulkomaalaistaustaisten osuus alueen koko väestöstä osa-alueittain Helsingissä vuonna 2018. Lähde: Helsingin kaupunginkanslia, Pekka Vuori; tietolähde: Tilastokeskus. Kartasta on poistettu alueet, joilla asukkaita on 100 tai vähemmän

Syntyperältään ulkomaalaisten osuus 31.12.2018

Helsingin alueet keskimäärin 16,0 %

- 30,0 – 39,4
- 24,0 – 29,9
- 16,3 – 23,9
- 9,0 – 15,9
- 1,3 – 8,9

Edellä mainituista osa-alueista neljä sijoittuu Helsingin itäiseen suurpiiriin, jossa on jo pitkään ollut Helsingin korkein ulkomaalaistaustaisten väestöosuus suurpiirien mukaisella aluejaolla. Ero muihin suurpiireihin on myös ollut kasvussa. Vuoden 2018 lopussa itäisessä suurpiirissä yli neljännes (27 %) väestöstä oli ulkomaalaistaustaisia. Kyseessä on väestömäärältään suuri alue, ja noin kolmekymmentä prosenttia kaupungin kaikista ulkomaalaistaustaisista asui tuolloin siellä. Kaikista helsinkiläisistä itäisen suurpiirin väestöosuus oli noin 18 prosenttia.³³

33 Lähde: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/alueellinensijoittuminen>.

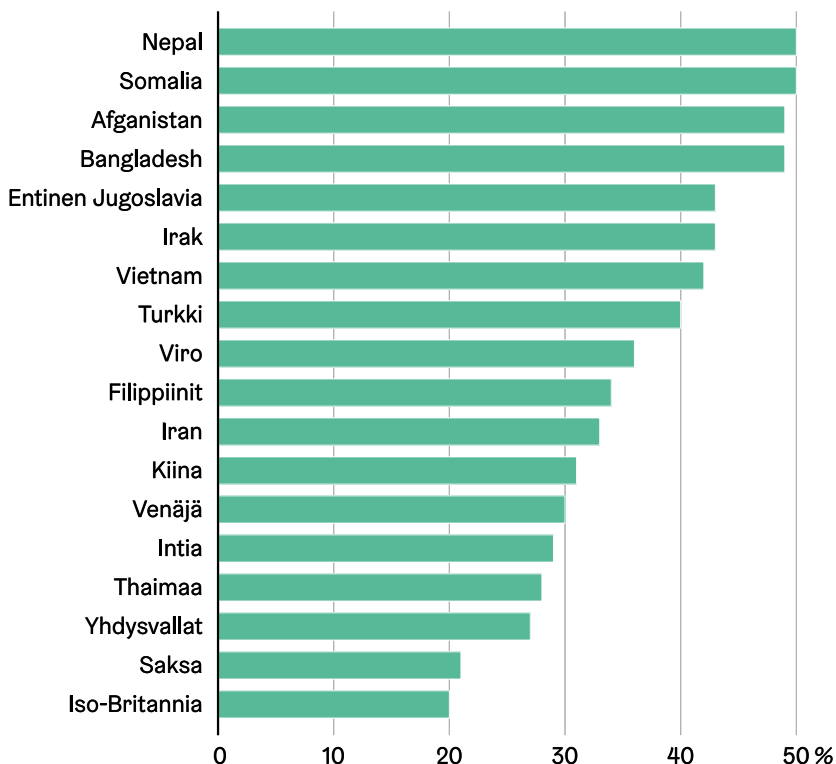
Venäjänkieliset ovat Helsingin suurin kieliryhmä suomen- ja ruotsinkielisten jälkeen, ja onkin ymmärrettävää, että useimmilla Helsingin ja koko pääkaupunkiseudunkin alueilla he muodostavat suurimman vieraskielisten ryhmän. Myös vironkieliset on muita vieraskielisiä ryhmiä suurempi kieliryhmä monilla alueilla, etenkin Vantaalla. Helsingin kantakaupungissa samoin kuin joissain osissa Espoota korostuvat suhteellisesti ottaen Länsi-Euroopan kielet, etenkin englanti. Muutamissa kaupunginosissa somalinkieliset ovat suurimman vieraskielisten ryhmän asemassa. Minkään kieliryhmän osuus kaikista alueen vieraskielisistä ei ole kovin korkea yhdelläkään alueella, eikä yhden ryhmän etnisestä keskittymisestä voi vielä missään puhua.

Etnistä eriytymistä voidaan tarkastella myös käyttämällä hyväksi erilaisia segregatioindikaattoreita. Esimerkiksi kansainvälisesti laajalti hyödynnetyn erilaisuusindeksin avulla voidaan arvioida, kuinka suuren osan tiettyyn ryhmään kuuluvista ihmisistä pitäisi asua muilla kaupungin alueilla kuin missä nyt asuu, jotta jakauma olisi sama kuin toisella ryhmällä.³⁴ (Ks. tarkemmin Vilkama & Hirvonen 2018.) Vuonna 2019 erilaisuusindeksin arvo Helsingin osa-alueiden tiedoista laskettuna oli kaikkien ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä 28,6 % (Hirvonen 2019, 56). Ulkomaalaistaustaisten väestöryhmän sisällä on kuitenkin hyvin suuria eroja (kuvio 7).

---

34 Erilaisuusindeksi (*dissimilarity index*) lasketaan kahden väestöryhmän välille ja se voi teoriassa vaihdella välillä 0–1 (eli 0–100 %). Indeksien arvo lasketaan alueittaisista väestötiedoista. Indeksien arvo kertoo, kuinka suuren osan ryhmästä A tulisi sijoittua toisin, jotta alueellinen jakauma olisi sama kuin ryhmällä B.

Kuvio 7. Eräitä erilaisuusindeksin arvoja taustamaan mukaan kyseisen väestöryhmän ja suomalaistaustaisen kantaväestön välillä osa-alue-tason tarkastelussa vuonna 2019, %. Lähde: Helsingin kaupunginkanslia, Jukka Hirvonen; tietolähde: Tilastokeskus³⁵

Suomalaistaustaiseen kantaväestöön verrattuna alueellisen sijoittumisen osalta eriytyneimpiä ryhmiä olivat vuonna 2019 nepalilais-, somalialais-, afganistanilais- ja bangladeshilaistaustaiset. Näissä ryhmissä erilaisuusindeksin arvo oli noin 50 prosenttia. Sen sijaan monista länsimaista tulleiden ryhmien erilaisuusindeksin arvot olivat usein melko matalia. Virolaistaustaisilla arvo oli 36 % ja venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaisilla 30 %. (Ks. myös Hirvonen & Puustinen 2016.) Länsimaiden ulkopuolelta tulevat muodostavat usein perheen omaan ryhmään kuuluvan henkilön kanssa, mikä vahvistaa eriytymistä, ja samansuuntaisesti vaikuttaa myös joissain ryhmissä suuri keskimääräinen perhekoko. Esimerkiksi thaimaalaistaustaisilla on usein kantaväestöön kuuluva puoliso, millä on etnisen eriytymisen kannalta päinvastainen vaikutus.

Erilaisuusindeksin tuloksiin vaikuttaa se, minkä kokoisista alueista se lasketaan. Indeksien arvo nousee ulkomaalaistaustaisilla ryhmillä, jos tarkastelussa siirrytään Helsingin tapauksessa osa-alue-tasolta pienemmälle pienaluetasolle. Edellä mainittujen neljän ryhmän (taustamaa Nepal, Bang-

35 ”Venäjä” tarkoittaa kuviossa 7 niitä, joilla taustamaa on Venäjä tai entinen Neuvostoliitto.

ladesh, Somalia ja Afganistan) osalta pienalueista laskettu indeksi nousee 56–62 prosenttiin. Vielä tarkemmassa analysoinnissa, esimerkiksi talokohdaisesti, voidaan Helsingistäkin jo löytää asuinrakennuksia, jonka asukkaista suurin osa on ulkomaalaistaustaisia.

Kieliryhmäpohjaisessa tarkastelussa on myös kyselyvastausten perusteella voitu todeta, että eri väestöryhmissä suhtaudutaan eri tavoin samasta taustaryhmästä kuuluvien läheisyydessä asumiseen. Pääkaupunkiseudun arabian-, englannin-, somalin-, venäjän- ja vironkielisiin kohdistuneessa tutkimuksessa tutkimukseen osallistuneilta pyydettiin ottamaan kantaa väitteeseen: ”Asun mielelläni tai asuisin mielelläni alueella, jossa asuu paljon oman kieliryhmäni ihmisiä.”

Näistä viidestä kieliryhmästä somalinkieliset preferoivat selvästi eniten oman ryhmän läheisyydessä asumista. 71 prosenttia vastanneista oli väitteen kanssa vähintään jossain määrin samaa mieltä, ja täysin samaa mieltä olevien osuus oli lähes puolet. Muissa ryhmissä asiaan suhtauduttiin epäilevämmiin. Pääkaupunkiseudun venäjänkielisistä vastaajista 43 prosenttia ja englanninkielisistä kolmannes oli täysin eri mieltä. Vironkielisten tapauksessa Suomessa asumisen kesto vaikutti siten, että pidempään maassamme olleiden keskuudessa toisten vironkielisten lähellä asumiseen ei enää koettu niin suurta tarvetta. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 41–42; ks. myös Dhalmann 2011.)

Omistusasunnon hankkiminen on monille Suomeen muuttaneille helsinkiläisille vaikeata. Monet asuvat sosiaalisissa vuokra-asunnoissa, ja myös ahtaasti asuminen on yleistä. Vaikka ulkomaalaistaustaisten väestöosuudet ovat suurimmaksi osaksi vielä maltillisia, alueiden etninen eriytyminen on jatkunut. Yhden etnisen, kansallisen tai kulttuurisen ryhmän vahvoja keskittymiä ei vielä ole missään päin Helsinkiä.

3.4 Työllistyminen ja työmarkkinoille integroitumisen edellytykset

Työssäkäynti on tärkeitä yhteiskunnan ja paikallisyhteisön sekä ihmisten itsensä kannalta. Työnteko tarjoaa mahdollisuuden itsensä toteuttamiseen ja taloudelliseen itsenäisyyteen. Sen kautta toteutetaan monia tärkeitä toimintoja yksityisellä ja julkisella sektorilla sekä luodaan verotulojen kautta edellytyksiä ylläpitää julkisia palveluja ja laajemmin hyvinvointivaltiota. Työssäkävien ulkopuolelle jääminen tarkoittaa usein köyhyyttä ja siten riippuvuutta erilaisista sosiaaliturvan muodoista, mikä puolestaan rasittaa julkista taloutta. Vakaat ansiotulot lisäävät myös mahdollisuuksia valita asuntonsa useista vaihtoehdoista.

Työssäkäyntiä pidetään niin tärkeänä, että maahanmuuttajien integraation yhteydessä työllistymisestä yleensä puhutaan kotoutumisen onnistu-

misen tärkeimpänä mittarina. Siksi maahanmuuttajien sijoittumiseen työmarkkinoille ja työllistymisen edellytyksiin kiinnitetään tässäkin yhteydessä erityistä huomiota. Työllistymisen mahdollisuuksiin vaikuttavat niin maahanmuuttajilla kuin muillakin työvoiman kysyntä ja tarjonta, erilaiset toimintaympäristön olosuhteet ja niissä tapahtuvat muutokset sekä työnhakijoiden oma inhimillinen pääoma. Viimeksi mainittuun sisältyvät maahanmuuttajien näkökulmasta etenkin koulutus ja kielitaito.

3.4.1 Työvoimassa, työssä, työttömänä

Maahanmuuttajien työllisyystilanteen selvittäminen kannattaa aloittaa siitä, ketkä ovat ylipäättään työmarkkinoiden käytettävissä eli kuuluvat työvoimaan. Osalla työkäisistä on syynsä olla olematta töissä sekä myös olla hakematta töitä. He voivat olla esimerkiksi opiskelemassa, varusmies- tai siviilipalveluksessa tai kotona hoitamassa lapsia. Pieni osa heistä on jo eläkkeellä, vaikka ei olekaan eläkeikää vielä saavuttanut. Aina on myös jonkin verran niitä vailta työtä olevia, jotka eivät kuitenkaan ole TE-hallinnon määrittelemiä työttömiä tai KELAn määrittelemiä työkyvyttömyyseläkeläisiä.

Helsingin maahanmuuttajaväestön ja kantaväestön välillä on selvä ero työvoimaan kuulumisessa. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tietojen mukaan Helsingin ulkomailla syntyneistä 20–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista miltei kolmannes (32 %) oli vuoden 2017 lopussa työvoiman ulkopuolella, kun taas suomalaistaustaisilla vastaava prosenttiosuus oli noin kuusi-toista prosenttia. Tietyn ikäluokan työllisyysaste lasketaan työllisten osuutena samanikäisestä väestöstä. Maahanmuuttajien ja kantaväestön erilainen työvoimaosuus selittää samalla melko suuren osan työllisyysasteiden erosta näiden väestöryhmien välillä. Vuonna 2017 Helsingin 20–64-vuotiaista maahanmuuttajista työllisiä oli vähän yli puolet (53 %), suomalaistaustaisista yli kolme neljäsosaa (77 %). (Ks. myös Saukkonen 2018a, 18.)

Jos katsotaan tarkemmin, miksi työkäiset ovat työvoiman ulkopuolella, esille nousee uusia havaintoja. Siinä missä suomalaistaustaisista kutakuinkin yhtä suuri osuus on opiskelijoita, eläkeläisiä sekä jostain muusta syystä työvoiman ulkopuolella, tämä viimeksi mainittu ”kaatoluokka” pitää sisällään yli viidenneksen koko ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten tästä ikäluokasta. Opiskelijoita ja varsinkin eläkeläisiä on Helsingin maahanmuuttajien joukossa verrattain vähän.³⁶

Sukupuolen huomioiminen tarkentaa kuvaa entisestään. Kyse on pitkälti siitä, että suomalaistaustaisiin naisiin verrattuna maahanmuuttajanaisista selvästi suurempi osa on työvoiman ulkopuolella. Merkittävin yksittäinen peruste tähän on puolestaan se, että kyseiset henkilöt ovat kotona hoitamassa lapsia (Saukkonen & Peltonen 2018, 27; ks. myös Larja 2019). Myös tausta-

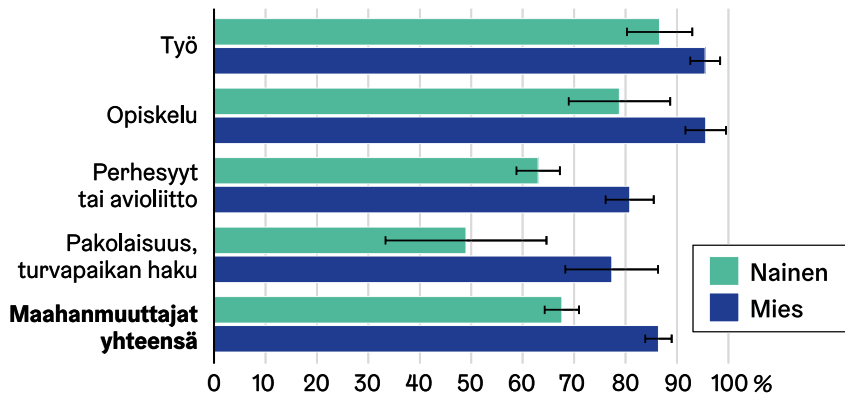
³⁶ UTH-tutkimuksessa havaittiin myös, että ulkomaalaistaustaisten keskuudessa piilotyöttömyys oli jonkin verran yleisempää kuin suomalaistaustaisilla. Piilotyöttömät ovat kansainvälisen työjärjestön ILO:n määritelmän mukaan henkilöitä, jotka eivät ole aktiivisesti neljän viikon aikana hakeneet työtä, mutta haluaisivat työtä ja ovat muuten työhön käytettävissä. (Ks. myös Nieminen 2015, 125.)

maaryhmien välillä on suuria eroja. Muun kuin opiskelun tai eläkkeen vuoksi työvoiman ulkopuolella olo on hyvin yleistä etenkin Helsingin intialaistautaiten maahanmuuttajien keskuudessa, joista yli kolmannes kuului vuonna 2017 tähän kategoriaan. Vastaava prosenttiosuus on korkea myös kiinalaistautaisilla ja somalialaistautaisilla. (Ks. myös Saukkonen 2018a, 18.)

Väestötietopohjaiseen tarkasteluun sisältyy se ongelma, että tilastollisissa tiedoissa on mukana myös henkilöitä, jotka eivät enää asu Suomessa. He ovat siis olleet Suomessa riittävän kauan tullakseen rekisteröidyksi Helsingin asukkaiksi, mutta he ovat lähteneet pois maasta tekemättä tästä asianmukaista ilmoitusta. Väestötietojärjestelmästä on sittemmin alettu poistaa näitä henkilöitä, mutta tämä seikka vaikuttaa lukuihin vielä jossain määrin, ilmeisesti etenkin esimerkiksi juuri intialais- ja kiinalaistautaiten joukossa. Nikolai Gogolin romaania mukaillen nämä ”kuolleet sielut” laskevat siis maahanmuuttajien työvoimaosuutta ja työllisyysastetta niin Helsingissä kuin muualla Suomessa.

Haastatteluilla kerättyihin tietoihin perustuva UTH-tutkimus antaa tältä osin luotettavamman näkymän tilanteeseen.³⁷ Tämän tutkimuksen avulla saadaan myös selville, että työvoimaan kuulumisen ja työllisyys vaihtelevat suuresti maahanmuuttoperusteen mukaan (kuvio 8). Työllisyysaste oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla korkeimmalla tasolla odotusten mukaisesti työperusteisesti Suomeen tulleilla henkilöillä.³⁸ Myös opiskelutaustaisilla maahanmuuttajilla aktiivisuus työmarkkinoilla oli varsinkin miehillä yleistä. (Saukkonen & Peltonen 2018, 26.)

Kuvio 8. Maahanmuuttajien työllisyysaste sukupuolen ja maahanmuuton syyn mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %.
Lähde: Saukkonen & Peltonen 2018, 30; tietolähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

37 Työssäkäyntitilastossa on lisäksi joitain rajoittavia tekijöitä, joiden seurauksena maahanmuuttajien työllisyyden voi olettaa näyttävän jonkin verran heikompana kuin mitä se tosiasiallisesti on (ks. tarkemmin Larja & Sutela 2015, 73).

38 Tässä tarkastelussa aluerajauksena on pääkaupunkiseutu tietojen paremman luotettavuuden saavuttamiseksi.

Pääkaupunkiseudun pakolaistaustaisilla vastaavat prosenttiosuudet ovat yhtä lailla odotetusti alimpia, joskin myös perheperusteisesti Suomeen muuttaneiden keskuudessa työvoimaosuus on selvästi alempi kuin työn tai opintojen vuoksi muuttaneilla. Lisäksi etenkin pakolaistaustaisten kohdalla naisten osallistuminen työvoimaan on selvästi vähäisempää kuin saman maahanmuuttajaryhmän miehillä. Tosin kaikissa maahanmuuttoperusteiden mukaisissa ryhmissä tilanne oli vuonna 2014 miehillä parempi kuin naisilla työmarkkinaosallistumisen näkökulmasta katsottuna (ks. myös Larja 2019). Monissa tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että ulkomaalaistaustaisten miesten myönteinen työllistymiskehitys alkaa iän myötä heiketä jo melko aikaisessa vaiheessa. Esimerkiksi UTH-tutkimuksen tietojen mukaan ero työllisyysasteessa oli suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten miesten välillä 45–49-vuotiailla selvästi suurempi kuin 25–29-vuotiailla.³⁹ (Larja & Sutela 2015, 74.)

Kansainvälisen suojelun piirissä olevien keskuudessa ilmenee monia sellaisia tekijöitä, jotka vaikeuttavat työllistymistä tai jopa sulkevat työvoiman ulkopuolelle. Näitä ovat esimerkiksi puutteet kielitaidossa ja koulutuksessa sekä tietämättömyys paikallisten työmarkkinoiden toiminnasta ja sosiaalisten verkostojen ja ”sisäpiiritietojen” puute. Monilla on myös takanaan traumaattisia kokemuksia sekä erilaisia henkisen tai fyysisen hyvinvoinnin ongelmia. Kulttuurinen etäisyys esimerkiksi koettuina eroina oman taustaan ja Suomen arvoissa voi olla huomattava. Lisäksi työnantajat saattavat kokea epävarmuutta työnhakijoiden ammattitaidosta ja työkokemuksesta, ja osa heistä voi myös syrjiä työnhakijoita tietoisesti tai epäsuorasti. (Ks. esim. OECD 2016.)

Työllisyyden ohella maahanmuuttajien kotoutumisessa tarkastellaan usein työttömyyttä. Myös sitä voidaan selvittää useista tietolähteistä käsin. Työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämästä työnvälitystilastosta selviävät rekisteröityneet työttömät työnhakijat. Tilastokeskuksen keräämistä rekisteripohjaisista tiedoista rakennetaan puolestaan työssäkäyntitilasto, jonka muista lähteistä tarkennettavana perusaineistona on TEM:n työnhakijarekisteri. Vuosittain toteutetaan myös eurooppalaisittain standardoitu työvoimatutkimus, jossa kerätään puhelinhaastatteluin tilastotietoja 15–74-vuotiaan väestön työhön osallistumisesta, työllisyydestä ja työttömyydestä sekä työvoiman ulkopuolisten toiminnasta. Viimeksi mainitussa tiedonkeruussa maahanmuuttajien määrä on toistaiseksi ollut liian pieni luotettavien päätelmien tekemiseen tämän väestöryhmän tarkemmassa analyysissä.

Työttömyysaste lasketaan työttömien osuutena työvoimaan kuuluvista henkilöistä, joten se on maahanmuuttajien tapauksessa työllisyysasteeseen verrattuna luotettavampi työmarkkinakotoutumisen indikaattori. Eri lähteistä käsin saadut tulokset ja niistä tehdyt tulkinnat ovat olleet joistain eroista

39 Useimmissa UTH-tutkimuksen tarkasteluissa kyse on ulkomaalaistaustaisista, mikä tarkoittaa sitä, että mukana on myös jonkin verran Suomessa syntyneitä maahanmuuttajien jälkeläisiä. Näiden määrä on kuitenkin toisen sukupolven ikärakenteen vuoksi pieni. Kun on kyse maahanmuuttoperusteesta, kyse on tietenkin vain itse Suomeen muuttaneista henkilöistä.

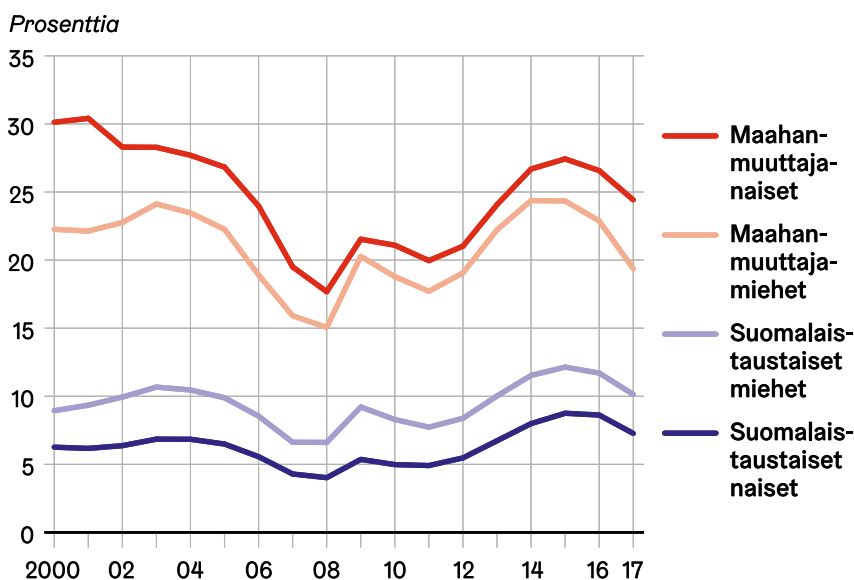
huolimatta samansuuntaisia. Kantaväestöön verrattuna maahanmuuttajien työttömyysaste on ollut paljon korkeampi. Vuonna 2017 noin 22 prosenttia 20–64-vuotiaista työvoimaan kuuluvista maahanmuuttajista oli työssäkäyntitilaston mukaan työttömänä, suomalaistaustaisista vähän alle kymmenesosa (9 %). UTH-tutkimus antoi vuodelta 2014 molemmille väestöryhmille parempia lukemia kuin saman vuoden rekisteripohjaiset tilastot, 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste oli Helsingissä noin viisitoista prosenttia (Saukkonen & Peltonen 2018, 28–30).

Taloudelliset suhdanteet vaikuttavat suuresti työllisyystilanteeseen. Näyttää siltä, että etenkin maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla reagoi herkästi talouden nousu- ja laskukausiin. Kun 2000-luvun ensimmäisinä vuosina Suomen talous kasvoi kohisten, maahanmuuttajien tilanne parani merkittävästi aikaisemmasta (kuvio 9). Vuonna 2008 puhjennun kansainvälisen finanssikriisin jälkeen taloudellinen kehitys oli pitkään vaikeata, ja tämä heijastui myös maahanmuuttajien työttömyysasteessa. Viime vuosina on ollut jälleen havaittavissa tilanteen paranemista.⁴⁰ Kuviota tarkastellessa on hyvä pitää mielessä, että kyse on vuosittaisesta poikkileikkausaineistosta, jonka kohderyhmät ovat kunakin vuotena hieman erilaiset. Nousukauden aikana Suomeen on myös muuttanut enemmän ihmisiä työn perässä, mikä on osaltaan parantanut kaikkien Helsingissä asuvien maahanmuuttajien työllisyyslukuja. Laskusuhdanteessa työperusteisia tulijoita on vähemmän, ja osa aikaisemmin tulleista saattaa muuttaa takaisin lähtömaahan tai jonkin muualle. Kuviossa 9 kyse on siis ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista henkilöistä.

---

40 Tämä oli siis tilanne ennen koronaepidemian puhkeamista Suomessa.

Kuvio 9. 20–64-vuotiaiden maahanmuuttajien ja suomalaistaustaisten työttömyysaste Helsingissä 2000–2017 sukupuolen mukaan, %. Lähde: Tilastokeskus

Eri lähteet antavat myös vahvistusta sille, että vaikka joissain maahanmuuttajaryhmissä työllisyystilanne on vaikea ja ero suomalaistaustaisiin suuri, maassaoloajan pidentyessä tilanne usein paranee. UTH-tutkimuksen mukaan yli kymmenen vuotta Suomessa asuneilla työllisyysaste oli vuonna 2014 jo lähellä kantaväestön tasoa (Larja & Sutela 2015, 75). Yksilötason pitkätaimaineiston analyyseissa on myös todettu maahanmuuttajien työmarkkinoille osallistumisen lisääntyvän voimakkaasti maassaoloajan myötä. Kyse ei ole ainoastaan työllisyysasteen noususta ja työttömyyden vähenemisestä, vaan myös työmarkkina-aseman laadullisesta vakiintumisesta eli esimerkiksi siirtymistä määräaikaisista työsuhteista pysyviin työsuhteisiin. (Linnanmäki-Koskela 2010, 49.)

Merkittävää kehitystä tapahtuu etenkin aluksi hyvin heikosti työmarkkinoille integroituneilla pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla, ja erityisesti länsimaiden ulkopuolelta tulleilla naisilla. Siinä missä korkeintaan viisi vuotta Suomessa asuneista pääkaupunkiseudun somalialaistaustaisista naisista vain vähän yli viidennes oli työllisiä, yli viisitoista vuotta asuneiden keskuudessa vastaava prosentiosuus oli jo noin puolet (Saukkonen 2018a, 28). Alkuvaiheen suuret erot miesten ja naisten, samoin kuin eri maahanmuutto-perusteiden tulleiden ja eri lähtömaista Suomeen saapuneiden välillä ovat ajan mittaan pienentyneet (ks. myös Linnanmäki-Koskela 2010). Naisten myönteisen kehityksen käänköpuolella Liisa Larja ja Hanna Sutela toteavat, että ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyystilanne alkaa iän myötä heikentyä enemmän kuin suomalaistaustaisten miesten (Larja & Sutela 2015, 73).

3.4.2 Koulutus ja kielitaito kuuluvat inhimilliseen pääomaan

Sijoittumiseen työmarkkinoilla vaikuttavat rakenteellisten ja suhdannetekijöiden ohella myös työikäisten kyvyt, taidot ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet. Tätä monenlaisten voimavarojen kokonaisuutta kutsutaan usein yksilötasoiseksi inhimilliseksi pääomaksi, joka karttuu koko ihmisen elämän ajan. Sen keskeinen osa etenkin työllistymisen näkökulmasta on koulutus, ja sen mukanaan tuomat tiedot ja taidot sekä muodollinen pätevyys koulutuksen mukaisiin tehtäviin.

Ymmärtääksemme kunnolla Helsingin maahanmuuttajaväestön koostumusta ja maahanmuuttajien onnistuneen kotoutumisen edellytyksiä meidän pitäisi olla hyvin perillä siitä, minkälaisia tutkintoja Suomeen muuttaneet ovat ennen muuttoaan suorittaneet. Valitettavasti muuten yleensä korkeatasoinen ja luotettava kansallinen tietopohja on tältä osin puutteellinen. Suomen väestön koulutusrakennetiedot perustuvat tutkintorekisteriin, joka sisältää tiedot Suomessa suoritetuista tutkinnoista ja niistä ulkomailla suoritetuista tutkinnoista, joille on haettu vastaavuutta suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Koska tätä vastaavuutta ei useinkaan ole haettu, tutkintorekisteristä puuttuu suuri osa ulkomailla suoritetuista tutkinnoista. Näin ollen Helsingin maahanmuuttajista suuri osa tulee luokitelluksi alimpaan koulustusoluokkaan eli henkilöihin, joilla on enintään perusasteen koulutus tai joilla tieto suoritetusta tutkinnosta on tuntematon.⁴¹

UTH-tutkimus on toistaiseksi ainoa Suomessa toteutettu tiedonkeruu, jonka avulla voimme arvioida kansallisesti ja myös pääkaupunkiseudun ja Helsingin osalta maahanmuuttajien koulutustasoa. Tämän tutkimuksen tuottama aineisto osoittaa, että työikäisten ulkomaalaistaustaisten koulutustaso on selvästi korkeampi kuin mitä tutkintorekisterin osalta on päätelty. Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista lähes 40 prosenttia oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon.⁴² (Saukkonen & Peltonen 2018, 19–20.) FinMonik-tutkimus antoi tältä osin vieläkin korkeampia prosenttiosuuksia. Voi tosin olla, että kyselytutkimukset tuottavat puolestaan jonkin verran korkeaa koulutusta liioittelevia tuloksia, mikäli vastaajat esimerkiksi rinnastavat suorittamansa opinnot valmistumisen puuttumisesta huolimatta suoritettuun tutkintoon (ks. Larja 2020).⁴³

Helsingin ulkomaalaistaustaisessa väestössä on kuitenkin tämänkin aineiston perusteella selvästi enemmän enintään ylemmän perusasteen tutkinnon suorittaneita kuin suomalaistaustaisessa kantaväestössä. Kantaväestössä korkeintaan perusasteen tutkinnon suorittaneet kuuluvat pääsään-

41 Vuonna 2017 47 prosenttia yli 18 vuotta täyttäneistä ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista oli Helsingissä sellaisia, joilla tutkintorekisterin mukaan ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa. Tietoja on vuonna 2019 täydennetty erillisellä kyselyllä, mutta sen tulokset eivät olleet vielä tämän tutkimuksen käytettävissä (ks. Witting 2019). Tietoja koulutuksesta kerätään myös Työ- ja elinkeinotoimiston asiakasrekisteriin (URA-tietojärjestelmä).

42 Tutkintorekisteripohjainen tieto korkeimman asteen tutkinnon suorittaneista ulkomaalaistaustaisista oli 23 prosenttia vuonna 2014.

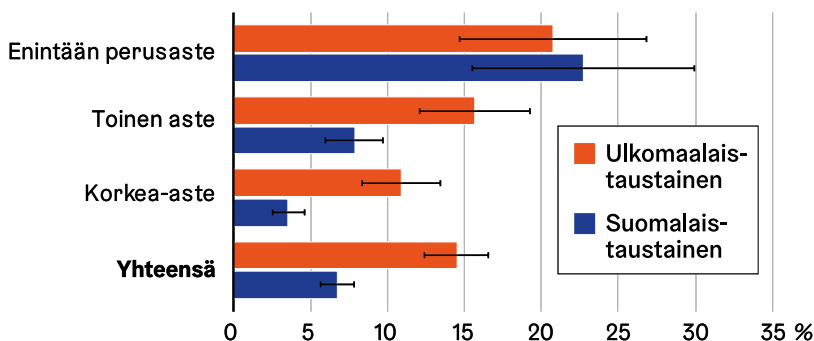
43 Joissain tapauksissa näyttää kuitenkin siltä, että kysymys on voitu ymmärtää myös sillä tavalla väärin, että vastaaja on ilmoittanut alemman koulutuksen kuin mitä suomalaisen tutkintorekisteriin on ilmoitettu.

töisesti vanhempiin ikäluokkiin, kun taas ulkomaalaistaustaisten joukossa on myös melko nuoria vähän koulutettuja henkilöitä. Osa heistä on myös luku- ja kirjoitustaidottomia, joita suomalaistaustaisissa ei juuri ole enää ikääntyneemmässäkään väestössä. (Ks. Sutela & Larja 2015b, 20–32).

Koulutustaso vaihtelee suuresti eri maista Suomeen tulleiden keskuudessa. Muista länsimaista muuttaneilla on pääsääntöisesti varsin korkea koulutustaso, mutta Helsingin virolaistaustaisista vain noin joka viidennellä oli UTH-aineiston perusteella korkea-asteen tutkinto. Osuus oli matala myös monilla Etu-Aasiasta tai Afrikasta Suomeen muuttaneilla. Näistä maista tulleiden joukossa on myös melko paljon niitä, joilla koulunkäynti oli jäänyt hyvin vähälle. (Saukkonen & Peltonen 2018, 20–21.) Asian voi ymmärtää myös siten, että Helsingin pakolaistaustaisten joukossa on melko paljon sekä korkea-asteen tutkinnon suorittaneita että kokonaan kouluja käymättömiä (Sutela & Larja 2015b, 34). Tämäkin ryhmä on siten kaikkea muuta kuin yhtenäinen (ks. myös Joro 2019; Sandberg & Stordell 2016).

Koulutus edistää yleisesti ottaen Suomessa menestystä työmarkkinoilla, eivätkä maahanmuuttajat tee tästä säännöstä poikkeusta. Vuonna 2014 pääkaupunkiseudun korkeasti koulutetuilla ulkomaalaistaustaisilla työttömyysaste oli selvästi matalampi kuin toisen asteen tai enintään perusasteen suorittaneilla. Kuten kuviosta 10 näkyy, ero suomalaistaustaisten työllisyystilanteeseen oli kuitenkin suurin nimenomaan tämän koulutustason henkilöillä. Tilannetta voi tulkita siten, että työpaikan löytäminen on Helsingissä ja muualla pääkaupunkiseudulla erittäin vaikeata, jos vähintään toisen asteen tutkintoa ei ole suoritettu, oli sitten syntyperä suomalaistaustainen tai ulkomaalaistaustainen. Sitä vastoin korkeasti koulutetuilla ulkomaalaistaustaisilla on paljon vaikeampaa kuin saman koulutustason suomalaistaustaisilla.

Kuvio 10. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työttömyysaste pääkaupunkiseudulla koulutusasteen mukaan vuonna 2014, %. Lähde: Saukkonen & Peltonen 2018, 32; tietolähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Toinen tärkeä taustatekijä, josta tiedot ovat puutteellisia, on maahanmuuttajien suomen tai ruotsin kielen taito. Tämä kielitaito on monella tapaa tärkeä kotoutumisen edistäjä, mutta erityisen olennaisena sitä voi pitää työllistymisen kannalta. Suuri osa avoimista työpaikoista edellyttää suomen tai ruotsin kielen taitoa tai jossain tapauksissa molempien kielten osaamista. Koska Helsingin työpaikoista ylivoimainen osuus sijoittuu palvelusektorille, kielitaidon täytyy usein ainakin toisen kansalliskielen osalta ylipäätään olla myös varsin hyvä.⁴⁴

UTH-tutkimus tarjoaa jälleen tällä hetkellä parhaan tietolähteen tämän asian selvittämiseen. Tutkimukseen osallistuneet arvioivat haastattelutilanteessa omaa kielitaitoaan, ja tämän arvioinnin osuvuutta varmistettiin vertaamalla sitä haastattelijan arviointiin haastateltavan kielitaidosta (Nieminen & Larja 2015, 44). Tässä yhteydessä kyse on suomen tai ruotsin kielen suullisesta kielitaidosta, joka on luokiteltu yleisen kielitutkinnon taitotasojen mukaisesti neljään luokkaan: aloittelijan kielitaito, keskitasoinen kielitaito, edistynyt kielitaito ja äidinkielen tasoinen kielitaito.⁴⁵

Tutkimuksesta saatujen tietojen perusteella myös osaaminen näissä kahdessa kielessä vaihtelee suuresti. UTH-aineiston perusteella Helsingin maahanmuuttajista vajaalla viidenneksellä oli vuonna 2014 äidinkielen tasoinen suomen tai ruotsin kielen taito. Taidot olivat edistyneen osaajan tasolla miltei neljänneksellä, joten lähes puolet kaupungin maahanmuuttajista osasi vähintään toista virallista kieltä verrattain hyvin. (Saukkonen & Peltonen 2018, 22.) Yksilöiden lisäksi väestöryhmien välillä on kuitenkin suuria eroja. Viiden kieliryhmän tutkimuksessa parhaiten suomea osasivat oman ilmoituksensa mukaan pääkaupunkiseudun somalinkieliset, kun taas suuri osa seudun englanninkielisistä osaa suomea vain auttavasti tai ei lainkaan. Somalinkielisistä moni on syntynyt Suomessa tai asunut Suomessa jo pitkään. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 21–22.)⁴⁶

Koska suuri osa maahanmuuttajista on ollut Suomessa korkeintaan kymmenen vuotta, eikä juuri kukaan ole ollut yli kolmeakymmentä vuotta, tulosta voi kokonaisuutena pitää tyydyttävänä. Toisaalta yli puolet maahanmuuttajista oli UTH-aineiston perusteella sellaisia, joilla suomen tai ruotsin kielen taito oli korkeintaan keskitasoa. Aloittelijoina suomen ja ruotsin kielessä saattoi pitää yli joka neljättä helsinkiläistä maahanmuuttajaa. Suomessa jo pitkään asuneistakin suurehko osa osasi heikosti sekä suomea että ruotsia. Tämä on ongelmallista sekä heidän itsensä että Helsingin kaupungin kannalta. (Saukkonen & Peltonen 2018, 21–22.)

44 Palvelualojen kokonaisuus työpaikoista oli 88 prosenttia vuonna 2018 (Salorinne 2019).

45 Kielitaidon taso määriteltiin suomen tai ruotsin kielen suullisen taidon mukaan sillä perusteella, kumpi näistä kielistä oli parempi (ks. tarkemmin Nieminen & Larja 2015, 44).

46 FinMonik-tutkimuksen kansallisen tason tulosten mukaan maahanmuuttajat (ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisista) jakautuivat kolmeen suurin piirtein yhtä suureen ryhmään: erinomaisesti suomea tai ruotsia puhviin, keskitasoisesti osaaviin sekä aloittelijan tasolla oleviin. Noin kymmenen prosenttia ei tämän tutkimuksen mukaan osannut lainkaan suomea eikä ruotsia. Suomen tai ruotsin kielen vähintään keskitasoisesti osaavien maahanmuuttajien suhteellinen osuus kaikista maahanmuuttajista oli pienempi kuin useimmissa muissa maakunnissa (Larja 2020, 44–48; TEM:n kotoutumisen indikaattorit.)

Osa maahanmuuttajista elää perhesuhteessa suomen- tai ruotsinkielisen puolison kanssa, mikä useimmissa tapauksissa edistää myös Suomeen muuttaneen kielitaidon kehittymistä. Maahanmuuttajien joukossa on myös inkerinsuomalaisia paluumuuttajia, joista osalla suomen kielen taito oli hyvällä tasolla jo muuttotilanteessa. Myös virolaistaustaisista monet osasivat suomea vähintään edistyneen osaajan tasoisesti, kun taas aasialaistaustaisilla tämä kielitaito oli usein selvästi heikompi. Tosin varsinkaan nuoremmista virolaisista tai vironkielisistä läheskään kaikki eivät suomea osaa ainakaan kovin hyvin (Mt., 23–24; Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 22.)

UTH-tutkimuksen tulokset vahvistavat myös sen oletuksen, että suomen tai ruotsin kielen taito parantaa asemaa työmarkkinoilla. Puuttuva kielitaito oli selvästi yleisin vastaus siihen kysymykseen, jossa tiedusteltiin tärkeintä syytä vaikeuksiin suomalaisilla työmarkkinoilla (Saukkonen & Peltonen 2018, 33; ks. myös Nieminen 2015). Pääkaupunkiseudulla on kuitenkin myös kohtalaisen paljon sellaisia työpaikkoja, esimerkiksi kansainvälisesti toimivia yrityksiä, joissa organisaation pääasiallinen työkieli on englanti. Osa suomea tai ruotsia osaamattomista tai heikosti osaavista maahanmuuttajista työllistyy näille erityisille työmarkkinoille. Tämä lienee selityksenä sille hieman erikoiselle havainnolle, että kielitaidon osalta aloittelijoilla oli keskimääräistä alempi työttömyysaste (mt., 32).

Osa maahanmuuttajista on integroitunut hyvin Helsingin tai laajemmin pääkaupunkiseudun työmarkkinoille. Osallistuminen työvoimaan ja pääsy työpaikkaan vaihtelevat kuitenkin suuresti esimerkiksi maahanmuuton perusteen ja sukupuolen mukaan. Suomen tai ruotsin kielen taito kehittyy useimmilla ajan mittaan, ja sitä pidetään tärkeänä työllistymisen edellytyksenä. Osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa on yhä ongelmia.

3.4.3 Hyvä työkyky parantaa mahdollisuuksia päästä töihin

Työmarkkinoille pääsyn kannalta on myös olennaista, että työkäisen työkyky on riittävän hyvä. Työkyky rakentuu fyysisistä ja psyykkisistä voimavaroista suhteessa työelämän vaatimuksiin. Monissa tutkimuksissa on havaittu maahanmuuttajien kohdalla tietty epidemiologinen paradoksi. Sillä tarkoitetaan sitä, että heidän kuolleisuutensa on pienempi kuin kantaväestöllä, vaikka sosioekonominen asema on matalampi. Tämä ristiriitaiselta vaikuttava ilmiö on havaittu myös Helsingissä (Mäki 2015a). Matala kuolleisuus ilmeni lähes kaikissa tarkastelluissa kieliryhmissä, joiden taustalla on erilaisia maahanmuuttoperusteita.

Paradoksin todennäköisenä selittäjänä on usein pidetty *healthy migrant* -hypoteesia. Sen mukaan maahanmuuttajat ovat terveytensä puolesta positiivisesti valikoitunut osa lähtömaan väestöstä eli he ovat keskimäärin parem-

massa kunnossa ja mahdollisesti ylläpitävät terveellisempiä elämäntapoja kuin ne, jotka eivät ole lähteneet. Suuri osa Suomessa asuvista maahanmuuttajista ei kuitenkaan ole asunut maassamme kovin pitkään. Muista maista saatujen kokemusten perusteella on syytä epäillä, että ajan mittaan maahanmuuttajien terveys ja kuolleisuuden taso lähestyvät kantaväestöä. (Mt., 618.)

Maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten terveyttä on Suomessa tutkittu myös kyselytutkimuksen menetelmin. Vuosina 2010–2012 Helsingissä, Espoossa, Vantaalla, Turussa, Tampereella ja Vaasassa toteutetussa maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa (Maamu) selvitettiin työikäisten venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisten maahanmuuttajien terveyttä, hyvinvointia ja palveluiden käyttöä sekä elinoloja Suomessa (Castaneda ym. 2012). Haastattelun lisäksi tutkimus sisälsi terveystarkastuksen. Tämän lisäksi terveyttä koskevia tietoja sisältyi runsaasti aikaisemmin esitellyyn UTH-tutkimukseen sekä sen kanssa osin samantyyppiseen THL:n toteuttamaan FinMonik-tutkimukseen, joka tässä tapauksessa tarjoaa tuoreinta tietoa.

Tutkimuksissa on usein todettu, että ulkomaalaistaustaiset väestöryhmät ovat sairastavuuden ja erilaisten terveysriskien suhteen hyvin erilaisia ja että miesten ja naisten välillä on usein suuria eroja. FinMonik-tutkimuksen mukaan oman terveytensä hyväksi kokevien maahanmuuttajien osuus oli koko väestöä matalampi Venäjällä ja entisessä Neuvostoliitossa, Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa sekä Aasiassa syntyneillä sukupuolesta riippumatta sekä Virossa syntyneillä naisilla. Muu Afrikka -ryhmän miesten joukossa oli koko väestöä enemmän terveytensä hyväksi kokevia. Missään taustamaaryhmässä pitkäaikaisen sairauden tai terveysongelman raportoineiden osuus ei ollut tilastollisesti merkitsevällä tavalla suurempi kuin koko väestössä. (Skogberg & Koponen 2019, 137.)⁴⁷

Monia merkittäviä terveydellisiä ongelmia on kuitenkin yleensä kasautunut niihin ryhmiin, joissa oli paljon pakolaistaustaisia maahanmuuttajia. FinMonik-tutkimuksen mukaan Lähi-idässä tai Pohjois-Afrikassa syntyneiden keskuudessa selvästi pienempi osa katsoi olevansa täysin työkykyinen, naisten tapauksessa näin vastasi vain vähän yli puolet tutkimukseen osallistuneista. Myös psyykkisesti kuormittuneiden osuus oli tässä taustamaaryhmässä selvästi suurempi. Samansuuntaisia tuloksia saatiin myös kohdennettaessa UTH-tutkimuksen analyysi Helsinkiin ja muualle pääkaupunkiseudulle (Saukkonen & Peltonen 2018, 49–51). Natalia Skogbergin ja Päivikki Koposen mukaan terveyttä kuvaavilla indikaattoreilla on selvä yhteys väestön työssäoloon myös maahanmuuttajien tapauksessa. Yhteys on erityisen vahva koetun työkyvyn ja työssäkäynnin välillä. (Skogberg & Koponen 2019, 138–139.)

47 Kulttuuriin tai yleiseen terveystietoon liittyvät seikat saattavat erityisesti tällä alueella ohjata vastaaamista ja haastattelun kulkua ja vaikuttaa lopullisiin tuloksiin (ks. esim. Castaneda ym. 2015, 160; Skogberg & Koponen 2019, 134).

3.4.4 Maahanmuuttajia löytyy paremmista ja huonommista asemista

Vaikka julkisessa keskustelussa usein nostetaan esille maahanmuuttajien huono työllisyystilanne, Suomeen muuttaneita on kuitenkin suuri määrä helsinkiläisessä työelämässä. Vuoden 2017 lopussa työllisiä maahanmuuttajia oli 37 228, se tekee 12 prosenttia pääkaupungin kaikista työllisistä. Vuosina 2004–2015 Helsingin ulkomaalaistaustaisten työllisten määrä on vuosittain kasvanut keskimäärin 7,6 prosenttia, kun taas kantaväestöön kuuluvien työllisten määrä on pysynyt käytännössä ennallaan (Henriksson, Salorinne & Peltonen 2017, 26). Vuodesta 2016 vuoteen 2017 kasvua oli lähes kymmenen prosenttia.

Suuri osa työllisistä maahanmuuttajista työskentelee Helsingissä erilaisissa hallinto- ja tukipalvelutoiminnoissa. Näihin kuuluu liike-elämän yleisiä rutiiniluonteisia ja useimmiten lyhytkestoisia työtehtäviä, joista siivousala on erittäin tärkeä maahanmuuttajien työllistäjä. Hallinto- ja tukipalveluissa maahanmuuttajien osuus kaikista työllisistä oli Tilastokeskuksen tietojen mukaan 19 prosenttia vuonna 2016. Seuraavaksi yleisintä on ollut työskentely terveys- ja sosiaalipalveluissa sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnassa, joissa maahanmuuttajien osuus oli tuolloin vähän yli kymmenesosa.

Ammattiryhmittäin tarkasteltuna voidaan todeta, että Helsingissä asuvien prosessi- ja kuljetustyöntekijöiden ja rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöiden ammattiryhmissä useampi kuin joka viides työllinen oli vuonna 2017 ulkomailla syntynyt ulkomaalaistaustainen. Monissa ammateissa maahanmuuttajien osuus kaikista työllisistä on noin viisikymmentä prosenttia tai jopa enemmän. Suuremmista ryhmistä tilanne on tällainen esimerkiksi siivoojien sekä linja-auton ja raitiovaunun kuljettajien ammateissa.

Maahanmuuttajien työpaikat painottuvat siten vähän koulutusta vaativiin tehtäviin. On kuitenkin hyvä huomata, että monet ulkomailla syntyneet henkilöt työskentelevät korkeaa koulutusta vaativissa ammateissa, kuten yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajina sekä IT-alan erityisasiantuntijoina. Näissä ammateissa maahanmuuttajien osuus on viime aikoina myös kasvanut kaikista voimakkaimmin.

Eri maista tulleet painottuvat jossain määrin eri aloille. Virolaistaustaisia maahanmuuttajia sijoittuu etenkin hallinto- ja tukipalveluihin ja rakennusalaalle, somalialaistaustaisia terveys- ja sosiaalipalveluihin sekä kuljetukseen ja varastointiin. Miltei puolet (44 %) Turkissa syntyneistä oli vuonna 2017 Helsingissä majoitus- ja ravitsemussektorilla ja lähes kolmannes (30 %) Intiasa syntyneistä informaation ja viestinnän toimialalla. Afganistanilaistaustaisista maahanmuuttajista niin ikään vajaa kolmannes oli hallinto- ja tukipalvelutehtävissä, joihin siis siivous kuuluu.

Kun mukaan otetaan sukupuoli, kuva tarkentuu edelleen. Suurista maahanmuuttajaryhmistä monet Suomeen muuttaneet virolaistaustaiset työlliset naiset toimivat hallinto- ja tukipalveluissa, monet miehistä puolestaan rakennusalaalla. Somalialaistaustaisista työllisistä naisista noin puolet oli

vuonna 2017 terveys- ja sosiaalipalveluissa töissä, ja miehistä vajaa 40 prosenttia työskenteli kuljetuksen ja varastoinnin alalla. Turkkilaistaustaisista, samoin kuin kiinalaistaustaisista, nimenomaan miehet sijoittuvat erittäin vahvasti ravintola-alalle ja intialaistaustaiset miehet puolestaan IT-sektorille. Helsingin venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaiset työskentelevät näihin ryhmiin verrattuna tasaisemmin eri aloilla, myös sukupuoli huomioiden. (Ks. myös Saukkonen 2016b.)

Suuri osa Helsingin työssäkäyvistä maahanmuuttajista työskentelee siis sosioekonomisen asemansa puolesta työntekijäammateissa. Pääkaupunki-seututasoisessa tarkastelussa tähän luokkaan kuului UTH-tutkimuksen tuot-taman aineiston perusteella neljäkymmentä prosenttia ulkomaalaistaustaisista työllisistä vuonna 2014, kun taas suomalaistaustaisista siihen kuului alle viidennes. Ulkomaalaistaustaisten miesten osalta osuus oli jopa 45 prosenttia. Suomalaistaustaisista yli kolmannes toimi ylempinä toimihenkilöinä, ulkomaalaistaustaisista alle neljäsosa. Työntekijäammateissa toimivien osuudet olivat korkeimmat seudun virolaistaustaisilla ja afrikkalaistaustaisilla. (Saukkonen & Peltonen 2018, 35–36; Ks. myös Sutela 2015, 88–89.)

3.4.5 Monet maahanmuuttajat toimivat yrittäjinä

Maahanmuuttajien työllistymisen yhteydessä puhutaan paljon yrittäjyydestä. Sitä mukaa kun maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt, myös ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrä on kasvanut voimakkaasti. Maahanmuuttajien yrittäjyyttä tutkineen Tuula Jorosen (2012) mukaan kasvuun ovat vaikuttaneet monet seikat. Ulkomaalaisten yritystoimintaa rajoittanutta kansallista lainsäädäntöä liberalisoitiin 1980- ja 1990-luvulla. Lisäksi palkkatyöhön työllistymisen vaikeudet ovat työntäneet maahanmuuttajia pakkoyrittäjyydeksiin kutsuttuun taloudelliseen toimintaan (Larja & Sutela 2015, 85–87; ks. kuitenkin Fornaro 2019, 49). Mutta taustalta löytyy myös kulttuurisia tekijöitä, esimerkiksi silloin kun Suomeen muuttanut on tullut maasta, jossa on paljon pienimuotoista yritystoimintaa.

Maahanmuuttajien yritykset ovat pääsääntöisesti olleet pieniä, ja ne ovat painottuneet kaupan ja palvelujen aloille. Vuonna 2014 lähes viidesosa yrityksistä oli ravintoloita, ja lähes joka kymmenes niistä kuului henkilökohtaisen palvelujen luokkaan, mihin sisältyy esimerkiksi partureita, kampaamoita ja kauneushoitoloita (Fornaro 2018, 11–12).⁴⁸ Suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten erilainen toimialarakenne sekä viimeksi mainittujen yritysten painottuminen pienyrityksiin ja itsensä työllistämiseen selittävät suuren osan kantaväestöön kuuluvien yrittäjien ja maahanmuuttajayrittäjien välisestä tuloerosta. Se selittää pitkälti myös sen, miksi ulkomaalaistaustaisten yritykset työllistävät harvemmin kuin suomalaistaustaisten yritykset (Fornaro 2019, 48).

48 Maahanmuuttajayrittäjien luokkaan on tässä laskettu ulkomaan kansalaiset, Suomen kansalaisuuden saaneet Suomeen muuttaneet henkilöt sekä maahanmuuttajien lapset.

Ulkomaalaistaustaisten yrittäjyydessä on suuria taustamaakohtaisia eroja. Kansallisen tason tarkastelussa selvästi korkeimmat yrittäjien prosentuaaliset osuudet työllisistä ovat olleet Suomen turkkilaistaustaisilla (Joronen 2012, 106–107; Fornaro 2018, 8). Helsingin 20–64-vuotiaista turkkilaistaustaisista työllisistä maahanmuuttajista 18 prosenttia työskenteli vuonna 2016 yrittäjinä, minkä lisäksi osuus oli melko korkea myös kiinalais-, thaimaalais- ja vietnamilaistaustaisilla. Sen sijaan somalialaistaustaisilla yrittäjyys on ollut vähäistä niin Helsingissä kuin muualla Suomessa. (Saukkonen 2018a, 18–20.)⁴⁹

Kokonaisuutena tarkastellen yrittäjyys oli molempien sukupuolten osalta maahanmuuttajilla hieman yleisempää kuin suomalaistaustaisilla Helsingissä vuonna 2016. Suomalaistaustaisten tavoin yrittäjyys oli maahanmuuttajamiehillä hieman yleisempää kuin maahanmuuttajanaisilla. Poikkeuksiakin kuitenkin on. Suuri osa Helsingin thaimaalastaustaisista on naisia, ja heistä (työllisistä) puolestaan suurehko osa on yrittäjiä (mt., 19–20).

3.4.6 Määräaikaisesti osa-aikaisena, tehtävänsä ylikoulutettu

Ulkomaalaistaustaiset työlliset palkansaaajat ovat niin Helsingissä kuin muualla Suomessa myös suomalaistaustaisiin verrattuna useammin määräaikaisissa ja osa-aikaisissa työsuhteissa (Saukkonen & Peltonen 2018, 43–44). Nämä havainnot heijastavat heidän sijoittumistaan suomalaistaustaisiin verrattuna useammin sellaisille toimialoille ja ammatteihin, joissa määräaikaiset työsuhteet ovat yleisiä. Kansallisen tason tarkastelussa on todettu, että määräaikaiset työsuhteet olivat vuonna 2014 yleisempiä ulkomaalaistaustaisille naisille kuin miehille ja että niiden osuus pienenee iän karttuessa. Tosin ulkomaalaistaustaisten palkansaaajien työsuhteiden määräaikaisuus ei ole iän myötä vähentynyt yhtä paljon kuin suomalaistaustaisilla. (Sutela 2015, 90–92.)

UTH-tutkimuksen tulosten perusteella suuri osa työelämässä olevista maahanmuuttajista on myös siinä mielessä alityöllisiä, että heillä olisi halukkuutta tehdä töitä enemmän kuin mitä nykyisessä työsuhteessa pystyy tekemään.⁵⁰ Koko Suomen tasolla 15–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista työllisistä alityöllisiä oli noin kymmenen prosenttia, suomalaistaustaisista vain viisi prosenttia. Alityöllisyys oli vähäisintä niillä, joilla työ tai opiskelu oli tärkein Suomeen muuton peruste. Yleisintä se oli pakolaistaustaisilla sekä siinä pienessä ryhmässä, jolla Suomeen tulon syy oli jokin muu kuin työ, opiskelu, perhe tai pakolaisuus. (Sutela 2015, 97–98).

UTH-tutkimuksen ansiosta voidaan tarkastella myös työllisten käsitystä ylikouluttuneisuudesta nykyisissä työtehtävissään.⁵¹ Vuonna 2014 suomalais-

49 Somalialaistaustaisten yrittäjien toimintamahdollisuuksia ja -edellytyksiä on tarkasteltu erillisessä tutkimuksessa (Joronen & Mohamed 2015).

50 UTH-tutkimukseen aineistoa tuottaneessa työvoimatutkimuksessa alityöllisiksi kutsutaan sellaisia henkilöitä, jotka joko tekevät osa-aikatyötä vain siksi, että eivät ole löytäneet koko-aikaista työtä, ovat olleet koko viikon poissa työstä lomautuksen tai töiden puutteen vuoksi tai ovat työskennelleet tutkimusviikolla tavallista vähemmän työn puutteen vuoksi.

51 Tutkimuksessa kysyttiin, katsoisiko haastateltava kykenevänsä selviytymään koulutuksellaan ja taidoillaan nykyistä vaativammista työtehtävistä.

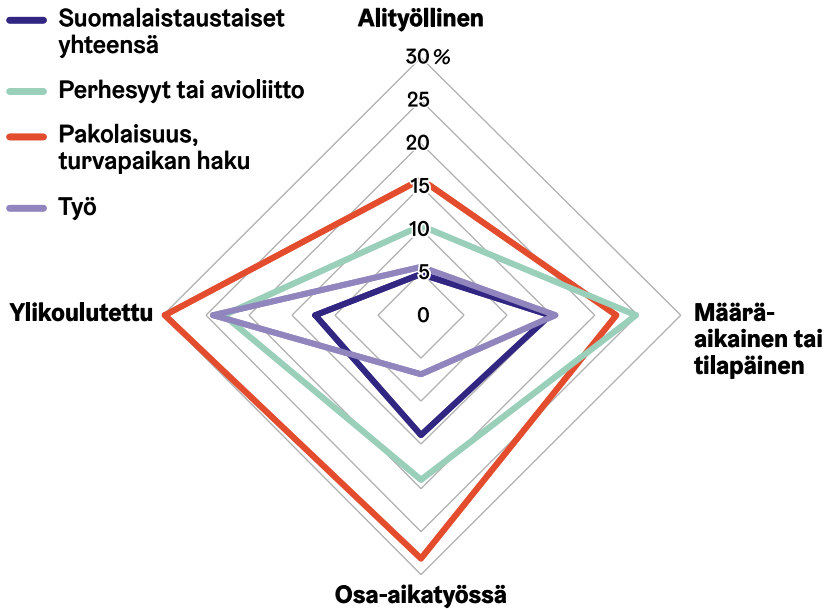
taustaisiin verrattuna selvästi suurempi osa ulkomaalaistaustaisista, yli neljännes, katsoi olevansa tehtävänsä ylikoulutettu. Tämä ei ole mikään ihme, koska suuri osa pääkaupunkiseudun korkeasti koulutetuista ulkomaalaistaustaisista on sijoittunut työntekijätason ammatteihin. (Saukkonen & Peltonen 2018, 45–46; ks. myös Sutela 2015, 89). Liisa Larja ja Jasmin Luukko ovat tämän subjektiivisen ylikoulutuksen lisäksi tarkastelleet tilastollisesti selvitetävää ylikoulutusta ja todenneet, että yhteys näiden ylikoulutusmittareiden välillä on usein vahva. Erityisen hyvin oma käsitys ylikoulutuksesta ja objektiivinen ylikoulutus täsmäsivät sellaisten maahanmuuttajaryhmien kohdalla, joiden keskuudessa ylikoulutus on yleistä. Näitä ovat esimerkiksi korkeasti koulutetut afrikkalais- ja aasialaistaustaiset. (Larja & Luukko 2018, 26–31.)

Kun edellä käsitellyt työmarkkina-asemaa tai työsuhteen laatua kuvaavat muuttajat kootaan yhteen, ulkomaalaistaustaisten asema suomalaisessa työelämässä näyttää poikkeavan suomalaistaustaisista varsin selvästi (kuvio 11). Tässäkään tapauksessa ulkomaalaistaustaiset eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä. Paras tilanne on työperusteisesti Suomeen muuttaneilla, huonoin asema puolestaan pakolaisperusteisesti maahamme tulleilla. Perheperusteisesti muuttaneiden tilanne asettuu näiden kahden maahanmuuttoperusteen väliin, joskaan ei täysin yksiselitteisesti.⁵² Myös työperusteisesti Suomeen muuttaneet ovat kantaväestöön kuuluviin verrattuna selvästi useammin tehtävänsä ylikoulutettuja. (Ks. myös Saukkonen & Peltonen 2018, 47–48.)

---

52 Joidenkin havaintomäärien pienuuden vuoksi kuvion 11 sisältämiä tietoja tulee pitää suuntaa antavina. Kuvioista on esityksen selkeyttämiseksi poistettu opiskeluperusteisesti muuttaneet sekä ”muusta syystä” Suomeen muuttaneet.

Kuvio 11. Työlliset maahanmuuttajat ja suomalaistaustaiset työsuhteen määräaikaisuuden ja osa-aikaisuuden sekä ylikoulutuksen ja alityöllisyyden suhteen sekä maahanmuuton tärkeimmän syyn mukaan jaettuna en 2018, 47–48; tietolähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

3.4.7 Riittävätkö rahat elämiseen?

Sijoittuminen usein työvoiman ulkopuolelle, korkea työttömyys, painottuminen työntekijäammatteihin sekä työsuhteiden osa-aikaisuus heijastuvat myös helsinkiläisten maahanmuuttajien ansiotasoon ja käytettävissä oleviin tuloihin. Jos asiaa tarkastellaan valtionveronalaisen tulojen⁵³ kautta, nämä tulot olivat Tilastokeskuksen tietojen mukaan ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla vuonna 2016 selvästi alemmat kuin suomalaistaustaisilla. 20–64-vuotiaiden helsinkiläisten maahanmuuttajien tulojen keskiarvo oli tuolloin 23 562 euroa, kun kantaväestöön kuuluvilla se oli 40 212. Molemmilla väestöryhmissä miesten tulot olivat selvästi naisten tuloja korkeammat. Suomalaistaustaisilla miehillä keskiarvo oli 46 340 ja naisilla 34 696 euroa, maahanmuuttajamiehillä 26 971 ja naisilla vain 19 825 euroa vuodessa.

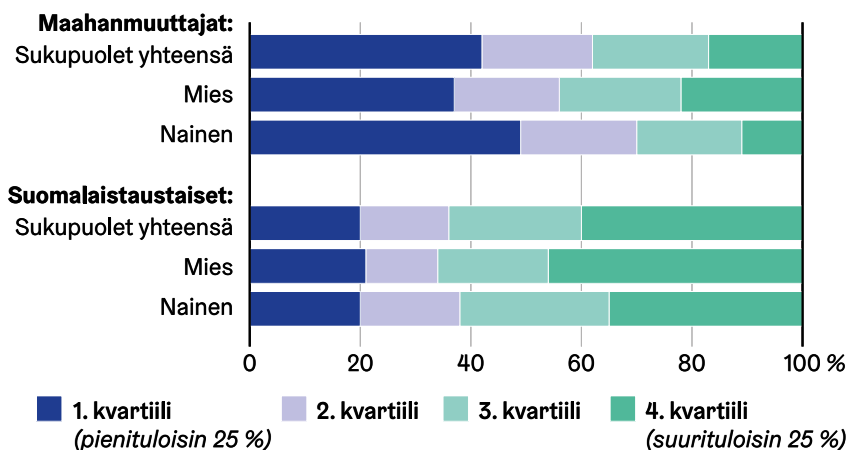
Suomessa ja Helsingissä on toki myös hyvin menestyviä ja jopa erittäin varakkaita maahanmuuttajia. Tämä näkyy hyvin tulokvartiilipohjaisessa tar-

53 Valtionveronalaiset tulot jaetaan tulolähteen mukaan palkkatuloihin, yrittäjätuloihin sekä muihin valtionveronalaisiin tuloihin. Valtionveronalaisia tuloja eivät kuitenkaan ole kaikki julkiselta sektorilta saadut sosiaaliturvaetuudet, kuten toimeentulotuki tai julkisyhteisöiltä saadut stipendit ja apurahat.

kastelussa.⁵⁴ Suurituloisimpien tulonsaajien neljännekseen eli niihin, joiden valtionveronalaiset tulot olivat yli 37 838 euroa vuodessa, Helsingin työikäisistä maahanmuuttajista kuului vuonna 2016 noin 17 prosenttia eli vajaa kymmenen tuhatta henkilöä. Ero suomalaistaustaisiin on kuitenkin suuri, sillä kantaväestöön kuuluvista jopa neljäkymmentä prosenttia kuului tähän koko maan tulotilastojen perusteella muodostettuun ylimpään tulokvartiiliin (kuvio 12). (Saukkonen 2018a, 31–32.)

Alimpaan neljännekseen sijoittui noin viidennes kaupungin kantaväestöstä, mutta jopa 42 prosenttia ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista. Noin joka neljäs Helsingin alimpaan tulokvartiiliin sijoittuvista 20–64-vuotiaista henkilöistä oli siis vuonna 2016 maahanmuuttaja. Monilla työssäkäyvilläkin maahanmuuttajilla tulotaso on matala, eivätkä tulot aina riitä menojen kattamiseen. UTH-tutkimuksen mukaan toimeentuloon liittyviä vaikeuksia oli etenkin pakolaistaustaisilla henkilöillä. (Saukkonen & Peltonen 2018, 41-42; ks. myös Castaneda & Kauppinen 2015a).

Kuvio 12. 20–64-vuotiaiden maahanmuuttajien ja suomalaistaustaisien valtionveronalaisten tulojen jakauma Helsingissä vuonna 2016, %. Lähde: Saukkonen 2018a, 32; tietolähde: Tilastokeskus

Työttömyys johtaa useissa tapauksissa toimeentulovaikeuksiin, ja sitä kautta yhteiskunnan tuen tarpeeseen. Vuonna 2017 Helsingissä oli Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimesta saatujen tietojen mukaan 16 424 taloudessa perustoimeentulotukea saanutta kotitaloutta, jossa päämiehellä oli jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame rekisteröitynä äidinkielenä. Noin joka

54 Tässä yhteydessä on käytetty neliluokkaista jakoa tulokvartiileihin eli tuloneljänneksiin Suomen koko väestöä koskevan tulotilaston perusteella. Alimman kvartiilin yläraja on 13 290 euroa, ja sen keskiarvo 7 527 euroa. Toisen kvartiilin yläraja on 24 508 ja keskiarvo 18 802 euroa. Kolmannen kvartiilin yläraja on 37 838 euroa ja keskiarvo 30 562 euroa. Ylimmän kvartiilin keskiarvo on 59 815 euroa. Tarkastelussa ovat mukana vain ne, joilla oli valtionveronalaista tuloja. Ei valtionveronalaista tuloja -luokkaan kuuluvat ne, joiden valtionveronalaisten tulot olivat vuonna 2016 alle 2 euroa.

kolmannessa perustoimeentulotukea saaneessa kotitaloudessa päämies oli vieraskielinen. Kaikista perustoimeentulotuen piirissä olevista henkilöistä vieraskielisiä oli 30 595 eli 42 prosenttia. Kantaväestöön kuuluviin kotitalouksiin verrattuna vieraskielisissä toimeentuloa saaneissa kotitalouksissa oli enemmän lapsiperheitä. Täysi-ikäisestä vieraskielisestä väestöstä noin neljännes oli perustoimeentulotuen piirissä, mutta alle 18-vuotiaista vieraskielisistä noin puolet.⁵⁵

Anu Yijälä on selvittänyt helsinkiläisten maahanmuuttajien toimeentulotuen käyttöä kuuden vuoden aikana tilastollisessa pitkittäistarkastelussa. Useimmissa maahanmuuttajaryhmissä⁵⁶ tukitarve ei ajan mittaan enää merkittävästi poikennut kantaväestöön kuuluvista. Pakolaistaustaisilla maahanmuuttajillakin toimeentulotuen tarve oli laskenut tarkasteluajanjakson aikana, mutta sen päättyessä tarve oli kuitenkin noin kaksi ja puolikertainen kantaväestöön verrattuna. Suuri osa tähänkin ryhmään kuuluneista oli työllistynyt, mutta ansiotulo ei silti aina riittänyt toimeentuloon, edes sellaisissa tapauksissa, joissa työpaikka oli päätoiminen. Tutkimus osoitti kuitenkin, että Suomessa hankittu työkokemus edisti merkittävästi taloudellista toimeentuloa ja siten myös riippumattomuutta julkisista tukimuodoista. (Yijälä 2016, 91–95.)

Yrittäjyyttä on usein korostettu maahanmuuttajien kotoutumisen yhteydessä hyvänä mahdollisuutena päästä kiinni työelämään ja ansiotuloihin. On myös ajateltu, että maahanmuuttajilla voisi olla yrittäjinä paljon annettavaa Helsingille ja Suomelle uusien ideoiden, innovaatioiden ja toimintatapojen kautta. Näin varmasti voikin olla. Samalla on kuitenkin syytä tiedostaa, että suuri osa ulkomaalaistaustaisista yrittäjistä elää ahtaissa taloudellisissa oloissa. Lähes kolmekymmentä prosenttia Helsingin 20–64-vuotiaista maahanmuuttajayrittäjistä sijoittui vuonna 2016 alimpaan tuloneljännekseen, naisyrittäjistä miltei puolet (43 %). Viimeksi mainittujen valtionveronalaiset vuositulot olivat siis korkeintaan 13 290 euroa. (Saukkonen 2018a, 34–35; ks. myös Saukkonen & Peltonen 2018, 42.)

Suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien väliset tuloerot johtuvat osittain yritysten sijoittumisesta eri tavoin eri toimialoille. Erot kahtautuvat huomattavasti, jos verrataan tietyn toimialan sisällä näiden kahden väestöryhmän perustamia yrityksiä (Fornaro 2019, 49). Erot väestöryhmien välillä ovat jälleen suuria. Thaimaalaistaustaisista yrittäjistä noin puolet ja suuri osa myös irakilais- ja iranilaistaustaisista yrittäjistä kuului alimpaan tuloneljännekseen. Ruotsalaistaustaisista yrittäjistä ylimpään kvartiiliin kuului puolestaan lähes puolet. Helsinkiläisten turkkilaistaustaisten yrittäjien valtionveronalaisen tulojen keskiarvo oli vuonna 2016 vajaa kaksikymmentätuhatta euroa. (Saukkonen 2018a, 34.)

FinMonik-tutkimuksen kansallisen tason tarkastelussa havaittiin, että Euroopan ulkopuolelta tulevien maiden kansalaisista 43 prosentilla oli riski olla

55 Ks. tarkemmin <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/toimeentulotuki>.

56 Tässä tutkimuksessa maahanmuuttajat jaettiin länsimaisiin, entisen Neuvostoliiton alueelta tulleisiin ja pakolaistaustaisiin maahanmuuttajiin sekä näiden luokkien ulkopuolelta tulleisiin maahanmuuttajajäseniin ("muut maat").

köyhä ja syrjäytynyt.⁵⁷ Suomen kansalaisten osalta vastaava prosenttiosuus on noin 16 %. Erityisen huolestuttavana Maria Vaalavuo pitää etenkin Afrikasta ja Aasiasta saapuneiden lasten suurta riskiä elää köyhyydessä. Hän toteaa myös, että liikkuvuus alimmasta tuloluokasta ylöspäin on selvästi vähemmän todennäköistä maahanmuuttajilla kuin suomalaistaustaisilla henkilöillä. (Vaalavuo 2019, 166–177.)

3.4.8 Katveeseen jää paljon työntekijöitä ja työpaikkoja

Virallisten tilastojen ja edellä esiteltyjen tutkimusten avulla laadittu kuva on osatotuus, jonka ulkopuolelle jää yleisesti tunnettuja ilmiöitä ja kehityksiä, joita on vaikea ottaa täsmällisesti haltuun. Suomalaiseen väestötietojärjestelmään sisältyvät Suomen kansalaiset sekä ne ulkomaan kansalaiset, joilla on Suomessa kotikuntalainen (201/1994) mukaan määräytynyt kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka tai joiden kohdalla laissa väestötietojärjestelmästä ja digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista (661/2009) mainitut ehdot täyttyvät. Väestötietojärjestelmän ulkopuolella on siten suuri osa niistä henkilöistä, jotka ovat Suomessa vain väliaikaisesti.

Ensiksi mainituista suurimman ryhmän muodostanevat ne henkilöt, jotka oleskelevat Suomessa lyhytaikaisesti Euroopan unionin vapaan liikkuvuuden periaatteen mukaisen säännösten puitteissa. Muiden Pohjoismaiden kansalaiset eivät tarvitse työskentelyyn Suomessa oleskelu- tai työlupaa. Osa tilapäisesti Suomessa työskentelevistä tekee töitä esimerkiksi suomalaisen työnantajan suoraan palkkaamana, ulkomaisen työnantajan tänne lähettämänä työntekijänä tai vuokratyönantajan välittämänä työntekijänä. Lisäksi Suomeen tulee joka vuosi esimerkiksi marjanpöimintään ja erilaisiin maatalouden työtehtäviin kausityöntekijöitä.

Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Helsingin rakennustyömailla työskentelee huomattavasti enemmän ulkomaalaisia työntekijöitä, ja heidän osuutensa kaikista alan työntekijöistä on selvästi suurempi, kuin mitä edellä mainituista väestötietojärjestelmäpohjaisista tiedoista voidaan päätellä. Ennen muuta virolaisia, mutta myös esimerkiksi puolalaisia on siten pääkaupunkiseudulla selvästi enemmän kuin mitä viralliset tilastot osoittavat. Tarkkojen lukujen saaminen esille tästä ilmiöstä on mahdotonta, ja arvioidenkin esittäminen on hankalaa.⁵⁸

Osa Helsingissä työskentelevistä virallisten rekisterien ulkopuolisista henkilöistä pendelöi Tallinnan ja Helsingin välillä tavalla, joka muistuttaa pääkaupunkiseudun normaalia työmatkaliikennettä. Osa heistä asuu puolestaan Suomessa koko sen ajan, mitä työskentely kestää, tai ainakin suurimman osan siitä. Vaikeasti selvitettävä on myös kysymys siitä, kuinka mo-

57 Määritelmä perustuu kolmeen kriteeriin: köyhyysriskiin, vajaatyöllisyyteen tai vakavaan materiaaliin puutteeseen. Lähteenä on Eurostatin kyselyaineistot.

58 Pyrkimystä ulkomaisen työvoiman tilastoinnin parantamisen on ollut viime vuosina (ks. esim. Katainen 2015), mutta toistaiseksi ei ole vielä saatu merkittävässä määrin uusia tietoja.

net ulkomaiset työntekijät asuvat ja työskentelevät täällä käytännössä huomattavasti pidempään kuin laissa säädellyn ajanjakson, esimerkiksi näitä jaksoja peräkkäin ketjuttamalla.

Viimeksi mainitun ryhmän kohdalla tullaan jo lähelle laitonta oleskelua Suomessa, joka on pääkaupunkiseudullakin olemassa oleva ja todennäköisesti viime vuosina kasvanut ilmiö. Sen yhteydessä puhutaan yleensä etenkin kielteisen turvapaikkapäätöksen kaikissa oikeusasteissa saaneista henkilöistä, jotka kuitenkin kaikesta huolimatta ovat jääneet asumaan Suomeen. Ilman laillista oleskelulupaa maassa asuvaksi voi myös jäädä muitakin reittejä pitkin, esimerkiksi opiskelun tai työnteon päätyttyä tai avioliiton purkauduttua. Kaikki eivät välttämättä edes tiedä tai ymmärrä Suomessa oleskelunsa lainvastaisuutta. Myös näistä ilmiöistä on vaikea esittää täsmällisiä lukuja.

Näistä henkilöistä osa työskentelee pääkaupunkiseudulla tehtävissä, jotka ovat virallisten työmarkkinoiden ulkopuolella, niin sanotussa harmaassa taloudessa. Sen kokoa on vaikea tietää, samoin kuin maahanmuuttajien ja laajemmin ulkomaalaistaustaisten osuutta tässä taloudessa. Kyse on monimuotoisesta ilmiökentästä. Se ulottuu normaaleja työsuhteita muistuttavista tilanteista (esimerkiksi siivous- tai lastenhoitotehtävissä) säädeltyjen työmarkkinoiden ulkopuolisiin työsuhteisiin (esimerkiksi rakennustyömaille ja ravintoloissa) aina prostituutioon sekä vakaviin riistosuhteisiin ja ihmiskauppaan.

Vaikka näistä virallisten tilasto- ja muiden tietojen ulkopuolisista maahanmuuttajista ja muista ulkomaalaistaustaisista Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla on vaikea saada tarkkaa tietoa, on kuitenkin syytä pitää mielessä, että hekin ovat täällä asuvia ihmisiä. Siten hekin vaikuttavat monella tapaa myös kaupungin ja seudun elämään ja kaupunkikehitykseen. Moniin muihin Euroopan suurkaupunkeihin verrattuna dokumentoimattoman asumisen ja työskentelyn ilmiö on täällä todennäköisesti pieni, ja on oletettavaa, ettei se kovin suureksi kasvakaan. Todennäköisesti sekin kuitenkin muodostuu Helsingin seudullakin tulevaisuudessa nykyistä suuremmaksi.

Tiedot työvoimaan kuulumisesta, työllisyydestä ja työttömyydestä eivät kerro koko totuutta maahanmuuttajien asemasta suomalaisilla työmarkkinoilla. Monen työllisen asema on heikko ja haavoittuva. Työstä saatava tulo ei läheskään aina riitä elämiseen. Virallisten tilastojen ulkopuolella on paljon työllisiä. Osa heistä työskentelee suomalaisia työehtosopimuksia heikommassa olosuhteissa.

3.5 Sosiaalinen ja yhteiskunnallinen jäsenyys ja osallistuminen

Ihmisen elämä ei kuitenkaan ole pelkkää työntekoa, eikä pelkkä työssäkäynti tee häntä välttämättä onnelliseksi tai saa häntä tuntemaan itseään osaksi yhteisöään ja yhteiskuntaansa. On täysin mahdollista, että työllistynyt henkilö on monella muulla tapaa syrjäytynyt tai elämässään vaikeuksissa. Toisaalta myös työttömällä asiat voivat olla elämässä hyvin esimerkiksi oman identiteetin ja itsekäsityksen sekä sosiaalisten suhteiden ja arjen aktiivisuuden näkökulmasta. Tästä syystä maahanmuuttajien kotoutumista ja ylipäättään ulkomaalaistaustaisten elämäntilannetta tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota myös muihin aktiivisen kansalaisuuden sekä yhteiskunnallisen ja sosiaalisen osallisuuden ja osallistumisen muotoihin.

3.5.1 Poliittinen osallistuminen ja aktiivisuus kansalaisyhteiskunnassa

Yhteiskunnallisen osallistumisen yhtenä edellytyksenä voidaan pitää sitä, että henkilö kokee olevansa osa sitä yhteiskuntaa, jossa hän asuu. Osallisuuden kokemusta pidetään vakinaisesti asuvan väestön kohdalla helposti itsestäänselvyytenä, mitä se ei kuitenkaan ole. Esimerkiksi voimakkaasti syrjinnän kohteena olevissa väestöryhmissä ulkopuolisuuden tunne voi olla hyvin vahva ja laajasti jaettu. Monissa maissa maahanmuuttajien on yhä hyvin vaikea saada pysyvää oleskelulupaa, kansalaisuudesta puhumattakaan, ja siten myös käsitys kuulumisesta valtioon ja yhteiskuntaan voi jäädä heikoksi.

Viiteen kieliryhmään pääkaupunkiseudulla kohdistuneessa tutkimuksessa siihen osallistuneilta kysyttiin, missä määrin he kokevat olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Vastaajista hyvin harva katsoi olevansa täysin yhteiskunnan ulkopuolella. Kaikissa kieliryhmissä ylivoimainen enemmistö oli sitä mieltä, että he ovat vähintään jossain määrin suomalaisesta yhteiskunnasta osallisia. Somalinkielisiä vastaajia lukuun ottamatta vain vähemmistö (20–27 %) katsoi kuuluvansa täysin suomalaiseen yhteiskuntaan. Somalinkielisistä tätä mieltä oli lähes puolet (49 %) tutkimukseen osallistuneista. Heistä suuri osa oli asunut Suomessa jo varsin kauan, ja moni oli syntynytkin Suomessa (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 26–27.)

Yhteiskunnallisten asioiden seuraaminen oli jo selvästi vähäisempää, ja erot kieliryhmien välillä suurempia. Vironkielisistä vastaajista puolet oli vähintään jokseenkin eri mieltä väitteen ”Seuraan aktiivisesti yhteiskunnallisia asioita Suomessa” kanssa, ja hieman yli viidesosa heistä (21 %) oli täysin eri mieltä. Kyseinen tutkimus paljasti myös, että melko suuri osa pääkaupunkiseudun vironkielisistä ei ajattele asuvansa Suomessa pysyvästi. Englanninkielisistä vastaajista selvä enemmistö seuraa Suomen yhteiskunnallisia asioita vähintään jossain määrin, mutta somalinkielisistä lähes 37 prosenttia oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä. Tämä oli jälleen selvästi korkein pro-

senttiluku. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 51–52; Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019b, 37–38.)

Somalinkielisten yhteiskunnallinen aktiivisuus saa vahvistusta myös tuoreimmista äänestystiedoista. Maahanmuuttajien poliittista osallistumista on mielekkäämpi tarkastella kuntavaalien kuin eduskuntavaalien kautta, koska paikallisissa vaaleissa myös muilla kuin Suomen kansalaisilla on äänioikeus.⁵⁹ Vuoden 2018 lopussa Helsingissä oli noin 62 000 ulkomaan kansalaista, suurimpina kansalaisuusryhminä Viron (11 863), Venäjän (5 871), Irakin (3 518), Somalian (2 772) ja Kiinan (2 670) kansalaiset.⁶⁰

Vuoden 2017 kuntavaaleissa somalinkielisten äänestysprosentti oli jopa 53 %, joka on vain vähän alle koko maan kaikkia äänestäjiä koskevan äänestysprosentin.⁶¹ Helsingissä ja Espoossa paikallinen äänestysaktiivisuus kipusi kuitenkin yli 60 prosentin. Useimmissa muissa kieliryhmissä äänestysprosentti oli selvästi matalampi, Suomen vironkielisillä vain 11 prosenttia. (Tilastokeskus 2017; Sipinen & Wass 2018.)

Kieliryhmätasosta tietoa on pääkaupunkiseudulta saatavilla ainoastaan Vantaalta, jossa on kaikilla äänestysalueilla käytössä sähköinen äänioikeusrekisteri. Koska on oletettavaa, että Helsingin tilanne ei ratkaisevasti poikkea vantaalaisten ulkomaalaistaustaisten äänestysaktiivisuudesta, tässä yhteydessä voidaan tarkastella lyhyesti myös näitä tietoja. Tilastokeskuksesta saatujen tietojen mukaan Vantaan suomenkielisten äänioikeutettujen äänestysprosentti vuoden 2017 kuntavaaleissa oli 58 prosenttia ja ruotsinkielisten 66 prosenttia. Muista suuremmista kieliryhmistä somalinkielisten äänestysprosentti oli selvästi korkein, 55 prosenttia. Kiinankielisistä ja turkinkielisistä äänioikeutetuista äänensä antoi reilu kolmannes. Muissa ryhmissä osallistuminen oli vähäisempää. Vantaan vironkielisistä vain vajaa seitsemän prosenttia kävi äänestämässä.

Varsinkin suurimpien kaupunkien kunnanvaltuustoissa on ollut jo pidempään ulkomaalaistaustaisia tai vieraskielisiä luottamushenkilöitä. Kevään 2017 kuntavaaleissa noin kaksi prosenttia kaikista kuntavaaliehdokkaista oli sellaisia, joilla rekisteröity äidinkieli oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Vaikka vieraskielisten ehdokkaiden määrä on ollut kasvussa, heidän osuutensa kaikista ehdokkaista ei kuitenkaan vastaa vieraskielisten osuutta äänioikeutetuista. Pääkaupunkiseudulla ulkomaalaistaustaisten osuus ehdokkaista

59 Kuntavaaleissa saa äänestää sellainen täysi-ikäinen henkilö, joka on Suomen tai muun EU:n jäsenvaltion taikka Islannin tai Norjan kansalainen ja jonka kotikunta kyseinen kunta on 51. päivänä ennen vaalipäivää sekä tiettyjen edellytysten vallitessa myös muiden valtioiden kansalaiset. Ks. tarkemmin <https://vaalit.fi/aaioikeus>.

60 Suomen lainsäädäntö sallii kaksoiskansalaisuuden. Sellaiset kaksoiskansalaiset, joilla on myös Suomen kansalaisuus, tilastoidaan Suomen kansalaisiksi. Maahanmuuton lisääntyessä ja Suomessa asuminen keston pidentyessä yhä useampi on hakenut Suomen kansalaisuutta ja monet ovat myös saaneet sen. Vuosina 2017 ja 2018 Suomen kansalaisuuden sai Helsingissä 3 057 ja 2 226 henkilöä. Suurimmat Suomen kansalaisuuden saaneet ryhmät olivat vuonna 2017 somalialaiset ja venäläiset, joiden jälkeen tulivat irakilaiset, virolaiset ja afganistanilaiset. Ks. tarkemmin <https://ulkomaalaistaustaiset-helsingissa.fi/ulkkansalaiset>.

61 Kun otettiin huomioon koulutus, ammattiluokka, tulot ja asunnon omistaminen, somalialaistaustaisten äänestäminen oli jopa todennäköisempää kuin vastaavassa asemassa olevien syntyperäisten Suomen kansalaisten osallistuminen (Pirkkalainen, Wass & Weide 2016; Valaste & Wass 2019).

oli korkeampi kuin muualla maassa, mutta tällä seudulla ehdokkaiden ja äänioikeutettujen välinen ero on suurempi kuin muualla. Pääkaupunkiseudulla vieraskielisten äänioikeutettujen suhteellinen osuus kaikista äänioikeutetuista oli maan suurin, 13,5 %. (Sipinen & Wass 2018, 60.)⁶²

Aliedustus on vielä suurempaa, jos tarkastellaan vieraskielisten osuutta valituista kunnanvaltuutetuista, sillä edellä mainituissa vaaleissa vain 0,7 prosenttia valituista kunnanvaltuutetuista oli rekisteröidyn äidinkielen puolesta vieraskielisiä. Tosin myös tämä prosenttiosuus on ollut nousussa. Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla uusien valtuustojen jäsenistä viisi prosenttia oli vuoden 2017 vaalien jälkeen vieraskielisiä, Helsingin valtuustoon valittiin kuusi sellaista ehdokasta, jonka rekisteröity äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame (Isotalo 2018). Vertailutietoa aikaisemmista kuntavaaleista ei valitettavasti ole saatavilla.

Taulukossa 3 näkyvät yleistiedot vieraskielisistä ehdokkaista Helsingissä kuntavaaleissa vuonna 2017. Osuus puolueen ehdokkaista oli korkein Vasemmistoliitolla ja Feministisessä puolueessa, mutta vieraskielisten ehdokkaiden saama osuus puolueen koko äänimäärästä oli korkein vihreillä, lähes kymmenen prosenttia. Vihreiden Ozan Yanar oli vaalien kahdeksanneksi eniten ääniä saanut ehdokas. Vaalien jälkeen muodostettuun Helsingin pormestarikuntaan nimitettiin kulttuurin ja vapaa-ajan toimialan apulaispormestariksi sosiaalidemokraattien Nasima Razmyar.

Taulukko 3. Yleistietoja vuoden 2017 kuntavaalien Helsingin vieraskielisistä ehdokkaista. Lähde: Isotalo 2018, 56; tietolähde: Tilastokeskus

Puolue	Vieraskielisten ehdokkaiden lukumäärä, N	Osuus puolueen ehdokkaista, %	Äänet yhteensä, N	Osuus puolueen äänistä, %	Kahden eniten ääniä saaneen maahanmuuttajaehdokkaan äänimäärät
Vasemmistoliitto	11	8,7	2 780	7,6	1 032; 748
Vihreät	9	7,1	7 435	9,5	4 858; 1 227
Sosiaalidemokraatit	8	6,3	3 715	8,3	1 474; 985
Kristillisdemokraatit	7	5,5	201	2,2	82; 34
Kokoomus	7	5,5	1 332	1,4	498; 228
Perussuomalaiset	5	3,9	353	1,6	94; 75
Ruotsalainen kansanpuolue	3	3,6	1 542	8,1	999; 454
Feministinen puolue	2	8,3	350	7,1	279; 71
Keskusta	2	2,3	130	1,4	105; 25
Kommunistinen puolue	1	1,9	14	0,5	14; -
Kaikki*	55	5,1	17 852	5,5	4 858; 1 474

* Osuuksissa kaikki vieraskieliset ehdokkaat ja heidän äänimääränsä verrattuna kaikkiin ehdokkaisiin ja kaikkiin annettuihin ääniin.

62 Kuntavaaleissa vaalikelpoisia ovat ne kuntavaaleissa äänioikeutetut henkilöt, jonka kotikunta kyseinen kunta on ja joka ei ole holhouksen alainen.

Maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallistumisen arvioinnin rajaamista vaaleissa äänestämiseen on myös kritisoitu (ks. esim. Martiniello 2005). Osallistuminen voi toteutua myös muualla kansalaisyhteiskunnassa kuten työmarkkinajärjestöissä tai muissa etu- tai painostusjärjestöissä. Lisäksi ylipäätään osallistuminen organisoituun toimintaan esimerkiksi yhdistyksissä tai muissa vapaa-ajan toiminnoissa voi olla vahva osoitus sitoutumisesta yhteiskuntaan ja sen kehittämiseen.

Tietoja maahanmuuttajien ja laajemmin ulkomaalaistaustaisten kansalaisyhteiskuntaan osallistumisesta on vaikea saada. Alue on tavattoman laaja, eikä osallistujien taustoja välttämättä kirjata minnekään, mikä on varmaan myös hyvä asia. UTH-tutkimuksessa haastateltavia pyydettiin vastaamaan kysymykseen: Osallistutteko jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhteisön toimintaan? Vastausvaihtoehtoja olivat: ”aktiivisesti”, ”silloin tällöin” sekä ”ei lainkaan”. Kansallisen tason ikävakioidussa tarkastelussa aktiivisesti osallistuneiden osuus oli ulkomaalaistaustaisilla alempi kuin Suomen koko väestössä. Tässäkin tapauksessa erityisen matala osallistumisaste oli virolaistaustaisilla. Siinä väestöryhmässä, jossa taustamaa oli jokin Lähi-idän tai Pohjois-Afrikan maa, naisten osallistumisaste oli miehiä selvästi matalampi. (Castaneda ym. 2015.)

Pääkaupunkiseututasoinen tarkastelu antoi samansuuntaisia tuloksia. Seudun länsieurooppalaistaustaisilla osallistuminen oli kuitenkin vuonna 2014 jopa korkeammalla tasolla kuin seudun koko väestössä keskimäärin. Yleisintä oli osallistuminen liikunta- tai urheiluseurojen toimintaan, joskin monet pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ovat aktiivisia myös uskonnollisen yhteisön toiminnassa. Sen sijaan syntymämaan tai kulttuurijärjestön toimintaan osallistuminen oli vähäistä. (Saukkonen & Peltonen 2018, 56–57).

3.5.2 Sosiaaliset suhteet ja luottamus tuottavat Helsingille sosiaalista pääomaa

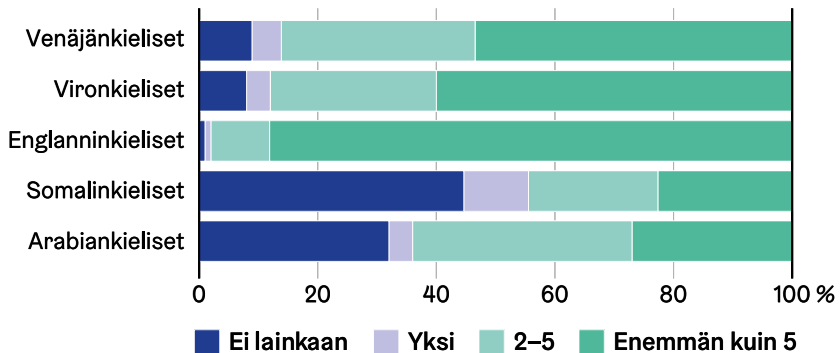
Kotoutumisen kannalta olennaisia asioita ovat myös sosiaalisten suhteiden ja verkostojen luominen uudessa yhteiskunnassa ja asuinpaikkakunnalla. Näidenkään asioiden selvittäminen ei ole helppoa. Riku Perhoniemen ja Inga Jasinskaja-Lahden muutaman vuoden takaisessa maahanmuuttajien kotoutumista pääkaupunkiseudulla käsittelevässä seurantatutkimuksessa kävi ilmi, että yli puolet osallistujista kertoi ystäväpiirinsä koostuvan joko kokonaan tai suurimmaksi osaksi vain oman etnisen ryhmän edustajista. Useammalla kuin joka neljännellä tutkimukseen osallistuneella ystäväpiiri rajoittui yksinomaan omaan etniseen ryhmään. Venäläisten vastaajien joukossa oli eniten niitä, joilla kaikki ystävät kuuluivat omaan etniseen ryhmään.⁶³ (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 50–51.)

63 Tässä tutkimuksessa tutkittavia ryhmiä olivat pääkaupunkiseudulla asuvat venäjänkieliset maahanmuuttajat Venäjältä (tutkimuksessa venäläiset), vironkieliset maahanmuuttajat Virossa, Liettuasta, Latviasta ja entisestä Neuvostoliitosta (virolaiset), etniseltä taustaltaan suomalaiset maahanmuuttajat entisen Neuvostoliiton alueelta (etnisesti suomalaiset), arabiankieliset maahanmuuttajat (arabit), Vietnamista muuttaneet (vietnamilaiset), Turkista muuttaneet (turkkilaiset) ja Somaliasta muuttaneet (somalit) (mt., 30).

Yksinäisyys oli kuitenkin varsin harvinaista, sillä vain viidellä prosentilla tämän tutkimuksen maahanmuuttajista ei ollut yhtään läheistä ystävää. Ystävien puute oli yleisintä vietnamlaistaustaisilla ja harvinaisinta turkkilaisilla, somaleilla ja arabeilla. (Mt., 50–51.) UTH-tutkimuksen kansallisen tason ikävakioidussa tarkastelussa ihmissuhteisiinsa tyytyväisten osuus oli jopa suurempi ulkomaalaistaustaisilla kuin kantaväestöön kuuluvilla. Erot taustamaaryhmien välillä olivat melko pieniä. (Castaneda & Kauppinen 2015b, 187–188.) Suomen tai ruotsin kielen taidolla on myönteistä vaikutusta siihen, että ei koe itseään yksinäiseksi. Pakolaistaustaisilla yksinäisyyden kokemus vaikuttaa olevan yleisempää kuin työ- tai perheperusteisesti Suomeen muuttaneilla. (Saukkonen & Peltonen 2018, 51–53.)

Viiteen kieliryhmään pääkaupunkiseudulla kohdistunut tuore tutkimus tarjoaa näiden ryhmien osalta tarkempaa ja ajantasaisempaa tietoa (kuvio 13). Kieliryhmien välillä on hyvin suuria eroja sen suhteen, onko heillä niin sanottuun kantaväestöön kuuluvia ystäviä tai tuttavuuksia.⁶⁴ Tutkimukseen osallistuneista somalinkielisistä vastaajista miltei puolella (45 %) ei ollut lainkaan suomalaistaustaisia tai äidinkieleltään suomenkielisiä ystäviä tai tuttavuuksia. Sen sijaan miltei kaikilla englanninkielisillä oli useita kantaväestöön ulottuvia sosiaalisia suhteita, selvällä enemmistöllä useampaan kuin viiteen henkilöön. Kaikille somalinkielisille suhteet yhteisön ulkopuolelle eivät myöskään näyttäyty kovin tärkeinä, mutta reilusti yli puolet heistä piti niitä kuitenkin vähintään jossain määrin tärkeinä. Helsingin somaleissa on siten paljon henkilöitä, jotka toivoisivat saavansa kantaväestöön kuuluvia ystäviä tai tuttavuuksia. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2018a, 42–44.)

Kuvio 13. Suomalaiset ystävät tai tuttavat viidessä kieliryhmässä pääkaupunkiseudulla, %. Lähde: Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2018a, 43

64 Kysymyksen muotoilussa käytettiin ilmaisua ”suomalaiset ystävät tai tuttavat”, joka on tietenkin epä-määräinen ja hieman kyseenalainenkin tapa esittää asia. Kun pyrkimyksenä oli tavoittaa käsityksiä niin sanottuun kantaväestöön tai suomalaistaustaisiin ulottuvista sosiaalisista suhteista, se kuitenkin osoittautui toimivaksi ratkaisuksi.

Yhteiskunnan toiminnalle on myös eduksi, jos ihmiset luottavat toisiinsa ja jos yhteiskunnan sosiaaliin ja poliittisiin instituutioihin luotetaan. Luonteenomaisena Pohjoismaille on pidetty nimenomaan korkeaa keskinäisen luottamuksen tasoa, joka on usein tulkittu myös näiden yhteiskuntien tärkeäksi menestystekijäksi. Jos ihmiset luottavat toisiinsa, monet asiat sujuvat joustavasti ja hyvässä hengessä. Kun instituutioihin luotetaan, se tehostaa niiden toimintaa ja vähentää tarvetta rakentaa mittavia valvonta- ja kontrollijärjestelmiä. Luottamus lisää myös osallisuuden kokemusta ja osallistumista. (Listhaug & Ringdal 2008; Lahtinen, Wass & Hiilamo 2019.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on saatu selville, että ulkomaalaistaustaiset luottavat julkiseen terveydenhuoltoon, sosiaaliin ja oikeuslaitokseen jopa enemmän kuin Suomen koko väestöön kuuluvat henkilöt keskimäärin. Myös luottamus toisiin ihmisiin on ollut korkealla tasolla. (Saukkonen & Peltonen 2018, 55–56.)⁶⁵

Jälleen voidaan kuitenkin havaita eroja sekä väestöryhmien että luottamuksen kohteiden välillä. Silloin kun on kysymys luottamuksesta poliittiseen järjestelmään kuuluviin instituutioihin, voidaan puhua erityisestä poliittisesta luottamuksesta. Tasavallan presidentti näyttää olevan kaikista vahvimmin luotettu instituutio sekä kantaväestöön että suurimpiin kieliryhmiin kuuluvien keskuudessa. Poliitikot ja puolueet nauttivat puolestaan selvästi vähemmän luottamusta, eduskunta ja hallitus sijoittuvat pääsääntöisesti näiden ääripäiden väliin. Vironkieliset eroavat jälleen jonkin verran joukosta matalamman luottamustason johdosta. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2018b, 45–48.)

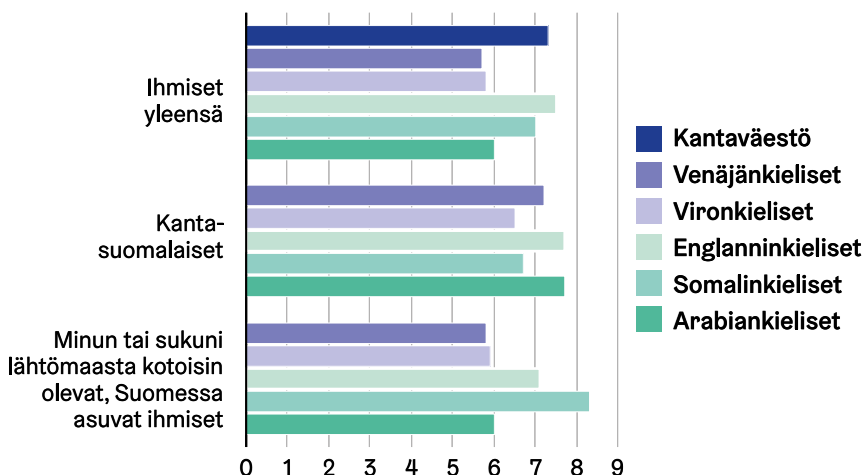
Yleisesti ottaen sosiaaliin instituutioihin luotetaan enemmän kuin poliittiseen järjestelmään. Poliisi nauttii Suomessa suurta luottamusta sekä kantaväestön että ulkomaalaistaustaisten keskuudessa, joskin somalinkielisillä vastaajilla luottamus järjestysvallan edustajiin oli jonkin verran vähäisempää. Eniten somalinkieliset erottuvat kuitenkin erittäin vähäisessä luottamuksessa evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Myös muissa kieliryhmissä luottamus kirkkoon oli selvästi vähäisempää kuin esimerkiksi oikeuslaitokseen, koulujärjestelmään tai terveydenhuoltoon. (Mt., 48–50.) Tiedotusvälineisiin luotettiin niin ikään jonkin verran vähemmän kuin moniin muihin instituutioihin. Monessa kieliryhmässä koettiin, että suomalainen media antaa heidän lähtö- tai taustamaastaan tai heidän kieliryhmästään liian yksipuolisen tai kielteisen kuvan (mt., 50–51; Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2018a, 47–49.)

Englanninkielisten luottamus ihmisiin yleensä oli vielä korkeammalla tasolla kuin Suomen kantaväestöön kuuluvilla (kuvio 14). Sen sijaan pääkaupunkiseudun viron-, venäjän ja arabiankielisillä suhtautuminen toisiin ihmisiin oli epäilevämpi. Mielenkiintoinen havainto on kuitenkin se, että somalinkielisiä lukuun ottamatta tutkimukseen osallistuneet luottivat enemmän suomalaistaustaisiin henkilöihin kuin omasta tai suvun lähtömaasta kotoisiin oleviin Suomessa asuviin ihmisiin. Etenkin venäjänkielisten ja arabiankielisten tapauksessa ero oli suurehko. Kuten edellä (luku 3.3.2) mainittiin, suuri osa

65 Kansallisen tason ikävakiotujen tietojen osalta ks. Castaneda ym. 2015.

somalinkielisistä haluaisi asua alueella, jossa on paljon muitakin samaan väestöryhmään kuuluvia. Sen sijaan venäjänkielisistä vastaajista varsin moni asuisi mieluummin toisenlaisessa ympäristössä. (Mt., 40–42; 2018b, 52–54.)

Kuvio 14. Luottamus ihmisiin yleensä, kantasuomalaisiin ja omasta tai suvun lähtömaasta kotoisin oleviin, Suomessa asuviin ihmisiin viidessä kieliryhmässä pääkaupunkiseudulla, %.
Lähde: Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2018b, 53⁶⁶

Suuri osa Helsingin maahanmuuttajista kokee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaaliin ja poliittisiin instituutioihin – sekä kantaväestöön kuuluviin ihmisiin – luotetaan pääsääntöisesti hyvin. Osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan ja poliittiseen järjestelmään vaihtelevat kuitenkin suuresti.

3.6 Yhteisöllisyys ja yhdenvertaisuuden toteutuminen

Tässä luvussa tarkastelun kohteena on se, kuinka hyvin ja millä tavalla ulkomaalaistaustaiset katsovat kuuluvansa osaksi suomalaista kansallista yhteisöä, Helsinkiä ja helsinkiläisyyttä. Kotoutumisen yhtenä tärkeänä henkisenä ulottuvuutena pidetään usein tätä itseidentifikaatiota: on hyvä jos kaikki tietyissä maassa ja tietyllä paikkakunnalla asuvat kokevat ainakin jonkin verran yhteenkuuluvuutta muiden kanssa ja samastuvat edes jossain määrin kotikaupunkiinsa ja kansakuntaan. Nykyaikaisen identiteettikäsitteksen mukaisesti tämän samastumisen ja yhteenkuuluvuuden tunteen ei välttämättä tarvitse olla ristiriidassa sen kanssa, että maahanmuuttaja identifioi itsensä yhä myös lähtömaahansa ja sen ihmisiin tai kulttuuriin.

66 Kysymys oli muotoiltu seuraavasti: ”Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin asteikolla 1–10?”

Tämän itseidentifikaation lisäksi on syytä tarkastella myös sitä, millä tavalla yhteiskunnan uusia jäseniä kohdellaan, pidetäänkö heitä suomalaisina ja helsinkiläisinä. Jos maahanmuuttaja kokee jatkuvasti kielteistä suhtautumista itseään kohtaan, pahimmillaan suoraa tai epäsuoraa syrjintää tai jopa rasismia, tällä on kielteisiä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin ja motivaatioon. Eriarvoistava tai luokitteleva kohtelu vaikeuttaa myös asuinmaahan samastumisen myönteistä kehitystä ja luottamuksen rakentumista kanssaihmiisiin. (Ks. esim. Rask, Castaneda & Seppänen 2020; Jasinskaja-Lahti ym. 2018).

3.6.1 Ollako vai eikö olla suomalainen?

Joissain maissa etnisyyttä tai ”rotua” tiedustellaan esimerkiksi väestönlaskennan yhteydessä (ks. eri maiden tilastoinneista esim. Simon, Piché & Gagnon 2015). Suomessa henkilötietolaki sisällyttää rotua tai etnistä alkuperää tai identiteettiä koskevat henkilötiedot arkaluonteisiin tietoihin, joiden käsittely on lähtökohtaisesti kiellettyä. Näitä tietoja ei siten ole väestötietojärjestelmässä. Tiedonkeruu olisi periaatteessa mahdollista laissa mainitut ehdot täyttävän väestönlaskennan keinoin, ja tämä mahdollisuus on silloin tällöin noussutkin esille. Se ei kuitenkaan ole juuri saanut kannatusta. Eriliseen tiedonkeruuseen perustuvaa väestönlaskentaa ei ole Suomessa toteutettu pitkään aikaan.

Jokaisella meistä on kuitenkin sosiaalisten identiteettien kokonaisuus, joka muodostuu samastumisista erilaisiin identiteetin osatekijöihin tai kollektiivisiin muodostelmiin. Koemme esimerkiksi olevamme miehiä, naisia, vanhoja, nuoria, keskiluokkaisia, työläisiä, kaupunkilaisia, maalaisia, länsisuomalaisia tai itäsuomalaisia. Identiteettiä eli käsitystämme siitä, kuka minä olen, rakentavat myös kokemuksemme kuulumisesta erilaisiin etnisiin, kulttuurisiin tai kansallisiin ryhmiin tai yhteisöihin. (Ks. esim. Tajfel 1978; Tajfel & Turner 1979.)

Edellisessä luvussa todettiin, että suuri osa ainakin pääkaupunkiseudun suurimpiin vieraskielisiin kieliryhmiin kuuluvista henkilöistä katsoo olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Tämä ei kuitenkin vielä tarkoita sitä, että ihmiset kokisivat itsensä suomalaisiksi, osaksi suomalaista kansallista yhteisöä tai kansakuntaa. Siinä missä yhteiskunta on ymmärrettävissä sosiaalisena ja taloudellisena järjestelmänä, kansakunta voidaan nähdä kulttuurisena tai jopa etnisenä kokonaisuutena. Etnisyydellä viitataan tässä ennen muuta ihmisten taustaan tai alkuperään tai niitä koskeviin käsityksiin erotuksena identiteetin kulttuurisista osatekijöistä kuten kielestä tai uskonnosta.

Suomalaisessa kotouttamispolitiikassa, ja laajemmin kansallisessa vähemmistöpolitiikassa, on tavoiteltu sitä, että kaikki Suomessa asuvat tuntisivat olevansa osallisia suomalaisessa yhteiskunnassa ja myös osallistuisivat siihen sekä tuntisivat yhteenkuuluvuutta Suomen ja suomalaisten kanssa. Samanaikaisesti on haluttu myös arvostaa erilaisia vähemmistöidentiteettejä sekä tukea niiden taustalla olevaa kieltä ja kulttuuria. Suomalaista identiteettiä ja omaa etnistä tai kulttuurista tai kansallista identiteettiä ei ole ha-

luttu nähdä toisiaan poissulkevana. Tavoitteena on lisäksi ollut ryhmien ja niihin kuuluvien ihmisten väliset hyvät väestösuhteet.

Sosiaalipsykologisessa kirjallisuudessa tällaista enemmistöryhmän akkulturaatiostrategiaa on kutsuttu monikulttuurisuudeksi, erotuksena kulttuurista assimilaatiota edellyttävästä sulatusuunijattelusta, ryhmiä erillään pitävästä segregaatiosta ja molempiin suuntiin käyvästä ulossulkemisesta eli eksklusiosta (Berry 2005; 2011, kuvio 15). Monikulttuurisuusstrategiaa vastaa yksilötasolla maahanmuuttajien näkökulmasta integraatio eli siis suomalaisittain kotoutuminen. Onnistuneen kotoutumisen yhtenä lopputuloksena voidaan ajatella Suomeen muuttaneiden ihmisten samastuminen sekä omaan taustaryhmäänsä tai -yhteisöönsä että suomalaiseen kansakuntaan.

Kuvio 15. Akkulturaatiostrategiat ja akkulturaatio-odotukset. Lähde: Nortio 2019, 211; alkuperäinen lähde: Berry 2011 [2005]

Onko oman kulttuurin ylläpitäminen tärkeää?					
		Kyllä	Ei		
Onko ryhmien välinen kontakti tärkeää?	Kyllä	<i>Integraatio</i>	<i>Assimilaatio</i>	Kyllä	<i>Monikulttuurisuus</i>
		<i>Separaatio</i>	<i>Marginalisaatio</i>		Ei
	Ei	<i>Separaatio</i>	<i>Marginalisaatio</i>	Kyllä	
		<i>Separaatio</i>	<i>Marginalisaatio</i>		Ei
Vähemmistöryhmän akkulturaatiostrategia			Enemmistöryhmän akkulturaatiostrategia		

Perhoniemen ja Jasinskaja-Lahden vuosituhatosen vaihteeseen sijoittuvassa tutkimuksessa suurin osa tutkimukseen osallistuneista pääkaupunkiseudun maahanmuuttajista piti itseään korkeintaan jonkin verran suomalaiseena, kun taas valtaosa katsoi kuuluvansa omaan etniseen ryhmään joko hyvin paljon tai melko paljon. Mitä enemmän he samastuivat omaan ryhmään, sitä vähäisempää oli samastuminen suomalaisiin. Etninen samastuminen oli vajaassa kymmenessä vuodessa heikentynyt, mutta se oli silti vahvempaa kuin samastuminen suomalaisuuteen. Vahvan etnisen identiteetin ja heikon suomalaisen identiteetin yhdistelmä oli yleisintä somaleilla ja venäläisillä, ja etenkin somalien keskuudessa oma etninen ryhmäjäsenyys koettiin tärkeämmäksi kuin miten asia koettiin muissa ryhmissä. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 55–57.)

Vuoden 2014 UTH-tutkimuksessa haastateltavilta kysyttiin ensiksi, kuinka paljon he samastuvat suomalaisuuteen. Tämän jälkeen heiltä tiedusteltiin,

miten paljon he samastuvat omaan taustamaahansa. Lisäksi niiltä haastateltavilta, jotka ilmoittivat samastuvansa taustamaahansa ja suomalaisuuteen vain vähän tai ei ollenkaan, kysyttiin avokysymyksellä, oliko heillä mahdollisesti jokin muu samastumisen kohde.

Pääkaupunkiseudun 15–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista henkilöistä täysin tai melko paljon suomalaisena itseään piti vuonna 2014 vähän yli kolmannes, kun taas vajaa 70 prosenttia heistä samastui joko täysin tai melko paljon taustamaahansa. Viisitoista vuotta Suomessa asuneet maahanmuuttajat samastuivat suomalaisuuteen selvästi useammin kuin tätä lyhyemmän ajan maassa asuneet, ja taustamaahan samastuminen oli puolestaan vähäisempää pitkään Suomessa asuneilla. Lisäksi suomalaisuuteen samastuminen oli sitä vahvempaa, ja taustamaahan samastuminen vähäisempää, mitä paremmaksi maahanmuuttaja arvioi oman suomen tai ruotsin kielen taitonsa. (Saukkonen & Peltonen 2018, 62–64.)

Hieman yli puolet kaikista ulkomaalaistaustaisista samastui siten pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 näistä kahdesta ulottuvuudesta lähinnä vain taustamaahansa. Perheperusteisesti muuttaneiden keskuudessa samastuminen sekä omaan taustamaahan että suomalaisuuteen oli muualla Suomessa asuvilla selvästi yleisempää kuin pääkaupunkiseudulla. Työperusteisesti Suomeen muuttaneiden joukossa tällainen yhdistelmäidentiteetti oli vuonna 2014 melko harvinainen – alle 15 prosenttia heistä samastui pääkaupunkiseudulla molempiin ryhmiin. Niistä, joilla suomen tai ruotsin kielen osaaminen oli äidinkielen tasolla, noin kaksi kolmasosaa samastui joko pelkästään suomalaisuuteen tai sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa. (Saukkonen & Peltonen 2018, 62–65.)

Tuore pääkaupunkiseudun viiden kieliryhmän tutkimus paljasti tässäkin tapauksessa suuria eroja ryhmien välillä, mutta myös niiden sisällä. Kaikissa tapauksissa yhteistä oli kuitenkin, että suomalaisuuteen samastuminen oli selvästi harvinaisempaa kuin itsensä kokeminen osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Kaikista vähiten itseään suomalaisena pitivät vironkieliset, joista puolet ei pitänyt itseään lainkaan suomalaisena, ja täysin suomalaiseksi itsensä koki vain häviävän pieni osa vastaajista. Vajaa kolmannes tutkimukseen osallistuneista venäjän- ja somalinkielisistä ei myöskään kokenut itseään lainkaan suomalaiseksi. Tärkeä ero näiden ryhmien välillä on kuitenkin siinä, että somalinkielisistä selvästi suurempi osa piti itseään vähintään jossain määrin suomalaisena. Viisitoista prosenttia heistä samastui jopa täysin suomalaisuuteen. Korkeampi ikä, parempi suomen kielen taito ja Suomessa vietetyt vuodet lisäsivät todennäköisyyttä tuntee itsensä suomalaiseksi. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 27–28.)

Haastateltavilta kysyttiin myös, kuinka paljon he samastuvat omaan taustamaahansa.⁶⁷ Somalinkielisillä samastuminen taustamaahan oli selvästi yleisintä, lähes yhdeksänkymmentä prosenttia vastanneista piti itseään täysin

67 Kysymyksen muotoilu: ”Kuinka venäläinen, virolainen, brittiläinen, jne. koet olevasi?” sen mukaan, mikä oli vastaajan oma tai vanhempien syntymämaa.

somalialaisena. Vironkielisistäkin miltei kuusikymmentä prosenttia samastui Viroon täysin. Muissa ryhmissä taustamaahan samastuminen oli vähäisempää, mutta kaikissa ryhmissä yli puolet vastaajista samastui taustamaahansa vähintään jossain määrin. On syytä huomioida, että venäjänkielisten vastaajien joukossa oli myös inkerinsuomalaisia paluumuuttajia.⁶⁸

Tutkimuksessa tiedusteltiin myös yhteydenpitoa omaan lähtömaahan tai taustamaahan. Se oli yleisintä vironkielisillä, kun taas somalinkielisillä vahvan yhteyden pitäminen Somaliaan oli vähäisempää. Vaikka kommunikatioyhteydet helpottavat nykyään suhteiden säilyttämistä ja vuorovaikutusta kaikkialle maailmaan, oletettavasti esimerkiksi matkustusvaikeudet tuottavat eroa somalinkielisten ja naapurimaasta Virosta tulleiden välillä. Tutkimuksen tulokset vahvistavat kuitenkin sitä yleisempää havaintoa, että nykyään maahanmuuttajan kotimaa ei jää samalla tavalla kokonaan taakse kuin aikaisemmin. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 29–30; 39–40.)

Vironkieliset näyttäytyvät näiden tietojen valossa kaikista yhtenäisimpänä pääkaupunkiseudun viidestä suurimmasta vieraskielisten ryhmästä (taulukko 4). Neljä viidesosaa heistä piti itseään virolaisena tuntematta itseään juurikaan suomalaisiksi. Käytännöllisesti katsoen kaikki somalinkieliset vastaajat samastuivat Somaliaan, mutta miltei puolet heistä piti kuitenkin itseään myös suomalaisena. Näiden somalinkielisten sosiaalinen identiteetti vastasi siten Suomen kotouttamis- ja vähemmistöpoliittisia tavoitteita. Arabiankieliset, englanninkieliset ja venäjänkieliset jakaantuvat tasaisemmin eri luokkiin. Kaikissa kolmessa ryhmässä yleisintä oli kuitenkin samastuminen taustamaahan ilman samastumista suomalaisuuteen. (Mt., 30–33.)⁶⁹

68 Perhoniemen ja Jasinskaja-Lahden tutkimuksessa paluumuuttajat entisen Neuvostoliiton alueelta luokiteltiin etnisesti suomalaisiksi.

69 Arabiankielisiltä tutkimuksessa saadut vastaukset olivat usein melko vaikeasti tulkittavissa, minkä vuoksi tekstissä ei kiinnitetä tähän ryhmään erityistä huomiota. Suuri osa tutkimukseen osallistuneista arabiankielisistä oli asunut Suomessa vasta vähän aikaa ja monella heistä oli myös turvapaikanhakuprosessitausta. Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan olettaa, että joihinkin vastauksiin vaikuttaa kiitollisuus vastaanottavaa yhteiskuntaa kohtaan, mahdollisesti myös totuttomuus tai kenties jopa epäluulo tämän tyyppisiä tiedonkeruita kohtaan.

Taulukko 4. Samastuminen suomalaisuuteen ja omaan taustamaahan eri kieliryhmissä, %. Lähde: Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 32

Venäjänkieliset	<i>Tuntee itsensä venäläiseksi</i>	<i>Ei tunne itseään venäläiseksi</i>
Tuntee itsensä suomalaiseksi	12	11
Ei tunne itseään suomalaiseksi	62	15

Vironkieliset	<i>Tuntee itsensä virolaiseksi</i>	<i>Ei tunne itseään virolaiseksi</i>
Tuntee itsensä suomalaiseksi	5	5
Ei tunne itseään suomalaiseksi	83	6

Englanninkieliset (yhdyksvaltalainen, britti jne.)	<i>Tuntee itsensä lähtömaan kansalaiseksi</i>	<i>Ei tunne itseään lähtömaan kansalaiseksi</i>
Tuntee itsensä suomalaiseksi	26	16
Ei tunne itseään suomalaiseksi	44	14

Somalinkieliset	<i>Tuntee itsensä somaliksi</i>	<i>Ei tunne itseään somaliksi</i>
Tuntee itsensä suomalaiseksi	43	1
Ei tunne itseään suomalaiseksi	56	0

Arabiankieliset (irakilainen, syyrialainen jne.)	<i>Tuntee itsensä lähtömaan kansalaiseksi</i>	<i>Ei tunne itseään lähtömaan kansalaiseksi</i>
Tuntee itsensä suomalaiseksi	24	16
Ei tunne itseään suomalaiseksi	46	14

Näihin viiteen kieliryhmään kuuluvilta ihmisiltä kysyttiin myös, missä määrin he pitävät identiteettinsä kannalta tärkeänä kaupunginosaa⁷⁰, asuinkuntaa tai kaupunkia, suomalaisuutta, suvun lähtömaata, pohjoismaalaisuutta, eurooppalaisuutta tai maailmankansalaisuutta. Useimmissa ryhmissä kaupunkia tai kaupunginosaa pidettiin useammin erittäin tärkeänä kuin suomalaisuutta. Paikallinen samastuminenkin jäi kuitenkin venäjänkielisiä lukuun ottamatta omaan lähtö- tai taustamaahan samastumista heikommaksi. Yleisesti ottaen kaupunkia tai kaupunginosaa piti erittäin tärkeänä identiteettinsä kannalta noin kolmannes vastaajista. Venäjänkielisille kaupunki oli jonkin verran tärkeämpi kuin kaupunginosa, somalinkielisten keskuudessa kaupun-

70 Tarkkaan ottaen tämä muotoiltiin näin: kylä, kaupunginosa, taajama tai lähiö, jossa asun nykyisin.

ginosaa pidettiin puolestaan hieman kaupunkia tärkeämpänä.⁷¹ (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 34–38.)

3.6.2 Suomessa on syrjintää ja rasismia

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan yleisesti ottaen sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta esimerkiksi heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Suomen lainsäädännössä, perustuslaissa ja yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Tutkimuksissa on pystytty osoittamaan, että yhdenvertaisuus ei toteudu Suomessa täydellisesti ainakaan siinä mielessä, että syrjintää ei esiintyisi. Tuoreessa kenttäkokeessa vahvistui käsitys, jonka mukaan ulkomaalaistaustaiset hakijat kärsivät työmarkkinoilla pelkästään siitä seikasta, että heillä on suomalaistaustaisesta kantaväestöstä poikkeava sukunimi. Syrjinnästä ja sen taustalla vaikuttavista ennakkoluuloista kärsivät enemmän sellaiset henkilöt, joiden voi nimen perusteella olevan lähtöisin Euroopan ulkopuolelta. Myös niiden, joilla oli venäläiseltä kuulostava nimi, täytyy lähettää selvästi kantaväestöön nimen perusteella kuuluvia henkilöitä enemmän hakemuksia tullakseen yhtä usein kutsutuksi haastatteluun. (Ahmad 2019; ks. myös Larja ym. 2012.)

Perhoniemen ja Jasinskaja-Lahden tutkimuksessa lähes puolet kyselyyn vastanneista maahanmuuttajista kertoi joutuneensa taustansa vuoksi syrjinnän kohteeksi. Arabeista ja somaleista noin seitsemänkymmentä prosenttia oli kokenut syrjintää, kun taas virolaisten keskuudessa prosenttiosuus oli noin kolmannes. Virolaiset kokivat Suomessa saamansa kohtelun kaikista myönteisimpänä, kun taas somalien kokemukset olivat kaikista kielteisimpiä. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 58–59.)

Pääkaupunkiseudun viiteen kieliryhmään kohdistuneessa tutkimuksessa kysyttiin kantaa väitteeseen: ”Koen olevani yhdenvertaisessa asemassa kantasuomalaisten kanssa.” Useimmissa kieliryhmissä suurin piirtein yhtä suuri osa vastaajista oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä ja täysin eri mieltä.⁷² Kun tutkimukseen osallistuneilta kysyttiin kantaa siihen, syrjintäänkö heidän kieliryhmäänsä kuuluvia ihmisryhmiä työmarkkinoilla, eroja paljastui lisää. Kaikista vähiten omia tai jonkun toisen syrjintäkokemuksia esiintyi vironkielisillä ja englanninkielisillä, ja selvästi eniten puolestaan so-

71 Tutkimukseen osallistuneet somalinkieliset käyttivät kauttaaltaan usein johdonmukaisesti enemmän skaalan ääripäitä kuin viron-, venäjän- ja englanninkieliset vastaajat. Tästä syystä tarkkojen keskiarvojen laskeminen koko tutkimusaineistolle ei ole mielekäästä. Arabiankielisten vastauksia on jälleen tässä yhteydessä hieman vaikea tulkita.

72 Englannin- venäjän- ja vironkielisillä näin ajatteli noin viidennes vastaajista, somalinkielisistä noin kolmekymmentä prosenttia. Arabiankielisillä käsitys yhdenvertaisesta asemasta oli kaikista laajimmin jaettu.

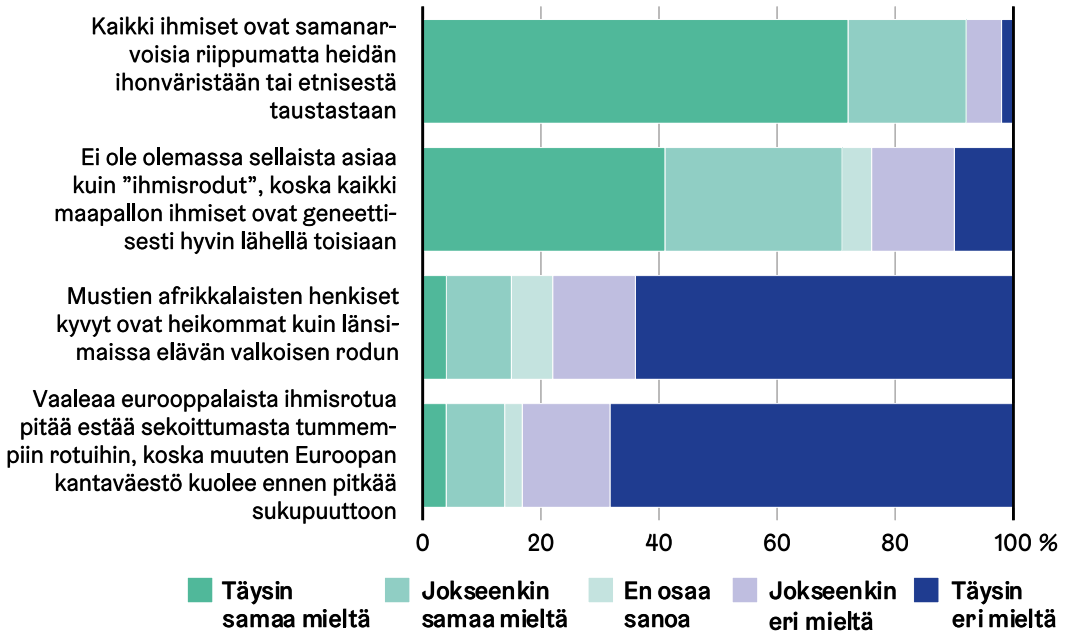
malinkielisillä. On kuitenkin syytä huomioida, että englanninkielisistäkin neljäkymmentä prosenttia oli vähintään jossain määrin väitteen kanssa samaa mieltä. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 45–47; ks. myös UTH-tutkimuksen tulosten osalta Saukkonen & Peltonen 2018, 60.)

Suomessa ei ole käytössä etnisyyteen, ihonväriin tai rotuun perustuvaa tilastointia, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö myös Suomessa olisi rasistista ajattelua ja toimintaa. Euroopan unionin perusoikeusviraston toteuttamista kyselytutkimuksista käy ilmi, että yli puolet Saharan eteläpuolisten maiden afrikkalaisista oli Suomessa kokenut syrjintää viimeisten viiden vuoden aikana. Lähes puolet heistä oli kokenut häirintää viimeisen vuoden aikana. Prosenttiosuudet olivat Suomessa korkeampia kuin kaikkien tutkimukseen haastateltujen joukossa keskimäärin. (European Union Agency for Fundamental Rights 2017; ks. myös rasistisesta rikollisuudesta Danielsson & Lehti 2018.)

Suomen Kuvalehti teetti vastikään Taloustutkimuksella tiedonkeruun, jossa selvitettiin suomalaisten kantoja maahanmuuttoon sekä käsityksiä eräistä rotujen olemassaoloa ja ominaisuuksia koskevista väitteistä (Penttilä 2020). Vastaava tutkimus toteutettiin myös vuonna 2015. Kuviosta 16 ilmenevät pääkaupunkiseudulla asuvien henkilöiden vastaukset neljään väitteeseen. Rasististina pidettävät vastaukset olivat jonkin verran harvinaisempia Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla kuin koko maassa keskimäärin.

Kuitenkin myös pääkaupunkiseudulla kymmenen prosenttia vastaajista oli täysin eri mieltä rotujen olemassaolon kiistävästä väitteestä. Neljatoista prosenttia heistä oli vähintään jossain määrin sitä mieltä, että ”vaaleaa eurooppalaista ihmisrotua pitää estää sekoittumasta tummempiin rotuihin, koska muuten Euroopan kantaväestö kuolee ennen pitkää sukupuuttoon.” Hieman useampi kuin joka seitsemäs oli vähintään jokseenkin sitä mieltä, että ”mustien afrikkalaisten henkiset kyvyt ovat heikommat kuin länsimaisessa elävän valkoisen rodun”. Vain hieman yli 70 prosenttia oli täysin samaa mieltä siitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän ihonväristään tai etnisestä taustastaan.

Kuvio 16. Vastaukset eräisiin rotuja ja rasismia koskeviin väitteisiin pääkaupunkiseudulla. Lähde: Penttilä 2020; tietolähde Suomen Kuvalehti

Maassaoloaika ja suomen kielen taito edistävät yhteenkuuluvuuden tunnetta ja suomalaisuuteen samastumista. Kuitenkin myös monien pitkään Suomessa asuneiden on vaikea pitää itseään suomalaisena. Tähän vaikuttavat todennäköisesti myös kantaväestön keskuudessa ilmenevät ennakkoluulot ja jossain määrin jopa rasistiset asenteet sekä kokemukset syrjinnästä.

3.7 Lapset, nuoret ja maahanmuuton toinen sukupolvi

Tähän asti tässä teoksessa on puhuttu lähinnä aikuisväestöstä, aikuisista maahanmuuttajista ja kansainvälisen muuttoliikkeen vaikutuksista aikuisten maailmaan. Muuttaminen ja muuttoliikkeen tuottama muutos yksilöille ja yhteiskunnille ovat kuitenkin suuressa määrin myös lasten ja nuorten asioita. Työpaikkojen, julkisen liikenteen ja kauppakeskusten lisäksi muuttoliikkeen tuottamat monietnisyys ja monikulttuurisuus näkyvät selvästi niissä paikoissa, joissa lapset ja nuoret viettävät suuren osan elämästään kuten päiväkodeissa, leikkipaikoilla, kouluissa sekä liikunnan, urheilun ja kulttuuritoiminnan tiloissa ja tapahtumissa.

Osa ulkomaalaistaustaisista lapsista ja nuorista on itse maahanmuuttajia. Suurin osa heistä on muuttanut perheensä kanssa tai perheensä luok-

se, mutta jotkut ovat tulleet yksin Suomeen ja myös jääneet tänne ilman perhettä ja muita sukulaisia. Osa nuorista ulkomaalaistaustaisista koostuu Suomeen muuttaneiden Suomessa saamista lapsista. Etenkin tähän niin sanottuun toiseen sukupolveen kuuluvat varttuvat toisenlaisessa ympäristössä kuin heidän vanhempansa aikanaan. Molemmissa tapauksissa lapset ja nuoret kokevat kuitenkin usein tavalla tai toisella poikkeavansa siitä, mitä Suomessa on totuttu pitämään normaalina.

Kansainvälistä muuttoliikettä käsittelevässä kirjallisuudessa korostetaan usein, että ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten menestyminen elämässä on kansallisen kotouttamispolitiikan tärkein testi. Ajatukseen sisältyy hienoinen ristiriita, koska lapsiin ja nuoriin kohdistuvat toimet eivät useimmiten ole kotouttamisen ytimessä. Heille pyritään tarjoamaan mahdollisimman nopeasti edellytykset elää tavallisen nuoren elämää, käydä koulua ja harrastaa siinä kuin ikätoverinsa. Toinen sukupolvi on yleensä lähtökohtaisesti kokonaan kotoutumista edistävien toimien ulkopuolella. Heillä voi olla joitain kielellisille ja kulttuurisille vähemmistöille kuuluvia oikeuksia, ja heille voi olla tarjolla joitain maahanmuuttajille ensisijaisesti tarkoitettuja palveluja tai opintoja.

Nuorena muuttaneiden ja toiseen sukupolveen kuuluvien merkityksen korostaminen on kuitenkin monella tapaa perusteltua. Useissa tapauksissa on ymmärrettävää, että itse uuteen maahan muuttaneilla on joitain vaikeuksia löytää paikkaansa uudenlaisessa toimintaympäristössä. Aikaisempi koulutus ei vastaa täysin paikallisten työmarkkinoiden tarpeita, kielen oppimiseen ja kulttuurin omaksumiseen menee aikaa ja arjessa on muutenkin kaikenlaista kitkaa. Lasten ja nuorten, etenkin asuinmaassaan syntyneiden, pitäisi kuitenkin olla erilaisista taustoistaan huolimatta lähtökohtaisesti samalla viivalla kuin kaikki ikätoverinsa. Siksi on syytä tarkastella, mistä erot esimerkiksi koulutuspoluissa ja työurissa mahdollisesti johtuvat.

3.7.1 Monenlaisia ulkomaalaistaustaisia lapsia ja nuoria

Helsingin ulkomaalaistaustaisista suurin osa on työikäisiä henkilöitä, mutta suhteellisenä osuutena ikäluokasta ulkomaalaistaustaisia on enemmän nuorissa ikäluokissa. Kaupungin korkeintaan 15-vuotiaista asukkaista ulkomaalaistaustaisten osuus oli vuoden 2019 alussa noin viidennes. Tämän ikäluokan ulkomaalaistaustaisista selvä enemmistö, 70 prosenttia, oli puolestaan Suomessa syntyneitä. Kaupungin kaikista 0–6-vuotiaista lapsista lähes 22 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia, ja heistä ylivoimainen osuus kuuluu maahanmuuton toiseen sukupolveen. Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten osuuden kasvuun on vaikuttanut myös kantaväestöön kuuluvien matala syntyvyys viime aikoina. Noin neljä viidestä Suomessa syntyneestä ulkomaalaistaustaisesta oli vuoden 2019 alussa alle 18-vuotias.⁷³ (Taulukko 5.)

⁷³ Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/sukupuolijaika>.

Taulukko 5. Ulkomaalaistaustaiset iän ja syntymämaan mukaan Helsingissä 1.1.2019. Lähde: Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä -kotisivu; tietolähde: Tilastokeskus

Syntymämaa Ikäluokka	Suomi		Ulkomaat		Yhteensä	
	N	%	N	%	N	%
0–6	8 289	43,6	1 711	2,0	10 000	9,7
7–15	5 983	31,5	4 455	5,3	10 438	10,1
16–24	3 694	19,4	7 487	8,9	11 181	10,8
25–29	587	3,1	10 961	13,0	11 548	11,2
30–44	142	0,7	33 531	39,7	33 673	32,6
45–64	80	0,4	21 104	25,0	21 184	20,5
65–74	136	0,7	3 381	4,0	3 517	3,4
75+	110	0,6	1 761	2,1	1 871	1,8
Yhteensä	19 021	100,0	84 391	100,0	103 412	100,0

Nuoriin ikäluokkiin kuuluvien osuus on erityisen suuri Helsingin afrikkalais- ja aasialaistaustaisten keskuudessa. Kieliryhmittäin tarkasteltuna alle 20-vuotiaiden osuus oli vuoden 2019 alussa Helsingin somalinkielisistä 46 prosenttia ja arabiankielisistä 33 prosenttia. Helsingin kaikista somalialaistaustaisista 43 prosenttia oli tuolloin syntynyt Suomessa. Pääkaupungin venäjänkielisistä ja vironkielisistä alle 20-vuotiaiden ikäluokkaan kuului puolestaan alle viidennes (19 % ja 17 %). Määrällisesti tarkasteltuna suurimmat alle 20-vuotiaiden vieraskielisten kieliryhmät olivat vuonna 2019 Helsingissä somali (4 967), venäjä (3 570), arabia (2 434), viro (1 927), englanti (1 170) ja kurdi (1 127).

Tutkimuskirjallisuudessa on viime aikoina puhuttu paljon maahanmuuton eri sukupolvista. Yksinkertainen jako on erotella toisistaan maahanmuuttajat muuttajien uudessa asuinmaassa saamista lapsista. Näin saadaan aikaan jako maahanmuuton ensimmäiseen ja toiseen sukupolveen, jota tässäkin julkaisussa on hyödynnetty. Joissain Euroopan maissa ulkomaalaistaustaisuus määritellään väljemmin kuin Suomessa siten, että riittää, jos toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on siis käytössä tiukempi määritelmä, jossa molempien vanhempien on oltava syntynyt ulkomailla.⁷⁴

Maahanmuuton kolmas sukupolvi koostuu periaatteessa niistä henkilöistä, joiden isovanhemmat ovat muuttaneet henkilön asuinmaahan. Esimerkiksi Norjasta on saatavilla kolmanteen polveen ulottuvia tilastollisia tietoja. Suomen tapauksessa tällaisten henkilöiden määrä on niin vähäinen, ettei asiaa ole Helsinginkään osalta mielekästä tarkastella tilastollisesti. Ehkä on muutenkin järkevää pitää maahanmuuton kolmanteen sukupolveen kuuluvia yksinkertaisesti jo suomalaistaustaisina. Monia ulkomaalaistaustaisia

⁷⁴ Ruotsissa määritelmä sisältää myös ne ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden vanhemmat ovat syntyneet Ruotsissa. Suomen tapauksessa vastaavat henkilöt ovat suomalaistaustaisia.

häiritsee se, ettei maahanmuuttajan leimasta tunnu Suomessa pääsevän koskaan eroon.

Jotkut tutkijat ovat halunneet tehdä vielä hienovaraisemman sukupolvi-jaottelun. Empiirisissä tutkimuksissa on todettu, että muuttoikäillä on vaikutusta myöhempään elämään, esimerkiksi koulunkäyntiin ja koulutusuriin, identiteettiin ja sosiaalisiin suhteisiin sekä kielitaitoon ja työllistymiseen. Rubén Rumbaut’n (2007) moniluokkaisessa jaottelussa on neljä aikuisena muuttaneen ja kolme lapsena muuttaneen ikäkategoriata. Lapsena Suomeen tulleista teini-ikäisenä (13–17-vuotiaat) muuttaneet kuuluvat 1,25-sukupolveen, 6–12-vuotiaana muuttaneet 1,5-sukupolveen ja varhaislapsuudessa (alle 6-vuotiaat) muuttaneet kuuluvat 1,75-sukupolveen.

Toisen sukupolven Rumbaut jakaa puolestaan kahtia siten, että toinen sukupolvi koostuu suomalaisen ulkomaalaistaustaisuuslinjauksen mukaisesti henkilöistä, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Kansainvälisten parisuhteiden perheiden⁷⁵ lapsia, joissa toinen vanhemmista on siis syntynyt ulkomailla ja toinen lapsen asuinmaassa, Rumbaut nimittää 2,5-sukupolveksi. (Rumbaut 2007; Martikainen ja Haikkola 2010, 10–16.) Suomalaisessa tutkimuksessa on toistaiseksi tehty varsin vähän tutkimusta näin hienovaraisella jaottelulla. Lasten ja nuorten kotoutumista ja elämäntilannetta ajateltaessa ja arvioitaessa on kuitenkin hyvä muistaa sekä muuttoa että perherakenteen usein todellinen vaikutus.

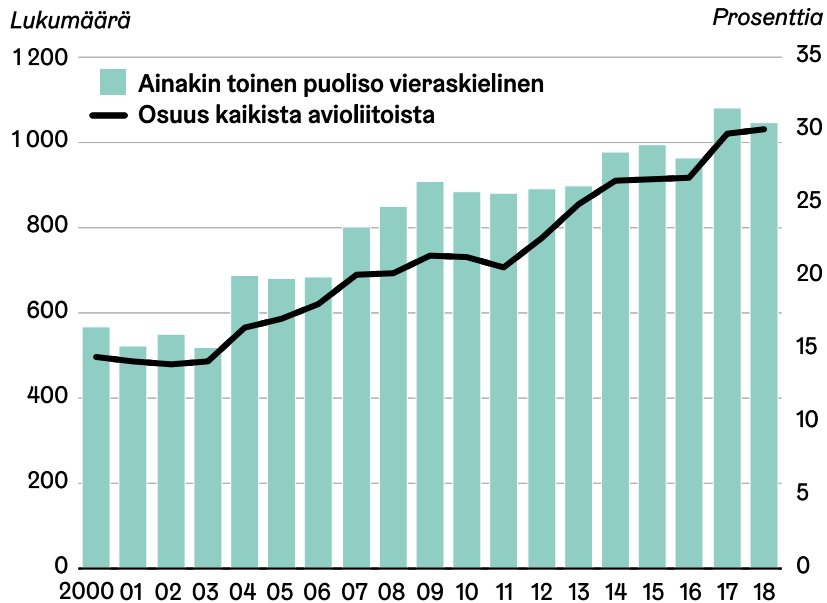
3.7.2 Paljon lapsiperheitä, monissa paljon lapsia

Monet Helsingin perheistä ovat kokonaan tai osittain ulkomaalaistaustaisia, ja tällaisten avioliittojen osuus solmituista avioliitoista on kasvanut tasaisesti (kuvio 17). Neljäsosa kaupungin voimassa olevista avioliitoista oli vuoden 2019 alussa sellaisia, joissa vähintään toisella puolisoista rekisteröity äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Kotimaankieliset naiset olivat miehiä useammin solmineet avioliiton vieraskielisen puolison kanssa. Avioituminen suomen- tai ruotsinkielisen kanssa oli yleistä muista länsimaista tulleiden keskuudessa, samoin melko tavallista venäjänkielisten naisten ja arabiankielisten miesten keskuudessa. Sitä vastoin suuremmista kieliryhmistä esimerkiksi somalinkieliset ja kiinankieliset ovat solmineet avioliiton usein omaan kieliryhmään kuuluvan puolison kanssa.⁷⁶

⁷⁵ Kirjallisuudessa puhutaan myös seka-avioliitoista, kahden kulttuurin liitoista sekä monikulttuurisista perheistä.

⁷⁶ Ks. tarkemmin <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/avioliitot>.

Kuvio 17. Helsingissä avioliiton solmineet avioparit, joissa ainakin toinen puoliso on vieraskielinen, sekä osuus kaikista saman vuoden aikana solmituista avioliitoista 2000–2018. Lähde: Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä -kotisivu; Tilastokeskus⁷⁷

Ulkomaalaistaustaisilla on ollut korkeampi syntyvyys kuin kantaväestöön kuuluvilla. Kokonaishedelmällisyysluku⁷⁸ oli vuonna 2018 vieraskielisillä 1,65 ja kotimaankielisillä 1,04. Erot vieraskielisten väestöryhmän sisällä ovat jälleen suuria. Venäjän-, viron- ja englanninkielisillä syntyvyys on samaa luokkaa kuin suomen- ja ruotsinkielisillä. Sen sijaan somaliaalaistaustaisilla sekä arabian- ja kurdinkielisillä kokonaishedelmällisyysluku on kantaväestöön verrattuna selvästi korkeampi. Luku on kuitenkin laskenut selvästi siitä, mikä se oli somalinkielisillä vielä vuosikymmenen alussa. Ajanjaksolla 2000–2002 se oli 4,9 lasta, ajanjaksolla 2013–2015 luku oli laskenut 3,6 lapseen. (Mäki 2015b; 2016.)⁷⁹

Helsingissä on siten paljon lapsiperheitä, jotka ovat eri tavoin ulkomaalaistaustaisia. Helsingin lapsiperheistä 17 prosenttia (13 199) oli vuoden 2019 alussa sellaisia perheitä, joissa molemmat lasten vanhemmista (tai yksinhuoltaja) olivat vieraskielisiä. Jos mukaan lasketaan myös ne perheet,

⁷⁷ Helsingiläisyys määritelty naisen asuinpaikan mukaan (helsingiläiset naiset). Kuviosta 17 on poistettu ulkomailla asuvat pariskunnat.

⁷⁸ Kokonaishedelmällisyysluku saadaan laskemalla yhteen yhdelle ikävuodelle lasketut hedelmällisyysluvut. Näin saatu luku tarkoittaa laskennallista lasten määrää, jonka nainen synnyttää kyseisen vuoden hedelmällisyyden pysyessä voimassa naisen koko hedelmällisen kauden edellyttäen, ettei hän kuole ennen tämän kauden päättymistä.

⁷⁹ Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaiset helsingissa.fi/fi/syntyvyys>.

joissa vain toisella vanhemmista rekisteröity äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame, prosenttiosuus nousee noin neljännekseen.⁸⁰

Vieraskielisissä perheissä on keskimäärin enemmän lapsia kuin kotimaankielisissä perheissä. Kahden vieraskielisen vanhemman perheessä keskimääräinen lapsiluku oli vuoden 2019 alussa 2,1. Perheissä, joissa toinen vanhemmista oli kotimaankielinen ja toinen vieraskielinen, vieraskielisen vanhemman yleisin äidinkieli oli miehillä englanti ja naisilla venäjä. Nämä perheet muistuttivat kokonsa puolensa niitä perheitä, joissa molemmat vanhemmat ovat kotimaankielisiä.

Vähän yli viidennes Helsingin yksinhuoltajaperheistä oli vuoden 2019 alussa sellaisia, joissa huoltajan rekisteröity äidinkieli oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Myös näissä vieraskielisissä yksinhuoltajaperheissä keskimääräinen lapsiluku oli korkeampi kuin kotimaankielisissä yksinhuoltajaperheissä. Yksinhuoltajuus on ollut yleisintä somalin- ja vironkielisissä perheissä. Vuonna 2015 lähes puolet somalinkielisistä lapsiperheistä oli yksinhuoltajaperheitä, ja niissä asui reilu kolmannes tämän kieliyhteisön lapsiperheväestöstä (Mäki 2016, 53–54).

Entistä suurempi osa Helsingin ulkomaalaistaustaisista on syntynyt Suomessa. Heitä ei kannata kutsua maahanmuuttajiksi. Suuri osa heistä on vielä lapsia ja nuoria. Lähivuosina heitä siirtyy kuitenkin sankoin joukoin oppivelvollisuuden jälkeiseen koulutukseen ja työelämään. Kansainvälisessä keskustelussa toiseen sukupolveen kuuluvien menestymistä elämässä pidetään usein kotouttamispolitiikan todellisena testinä.

3.7.3 Kotihoidossa vai varhaiskasvatuksessa?

Perheet vastaavat pitkälti lasten kasvatuksesta ennen koulunkäynnin aloittamista, mutta suuri osa lapsista osallistuu myös kuntien tai yksityisten toimijoiden tarjoamaan perheen ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen kehityksen ja oppimisen tukeminen. Alle kouluikäisellä lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta joko päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai leikki- ja kerhotoimintana. Kuntien tehtävänä on puolestaan huolehtia siitä, että palveluja on saatavilla lasten ja perheiden tarpeiden mukaan.

Vuoden 2019 alussa 1–6-vuotiaista helsinkiläisistä hieman yli viidennes (21 %, N=8 199) oli sellaisia, joiden rekisteröity äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Vieraskielisten lasten osuus kunnan tai yksityisessä varhaiskasvatuksessa olleista lapsista on Helsingin kaupungin kasvatuksen ja koulutuksen toimialasta ja Kelasta saatujen tietojen mukaan ollut alempi kuin näiden lasten osuus koko varhaiskasvatuskäisestä ikäluokasta. Pienempien lasten tapauksessa vieraskielisten osallistumisaste varhaiskasvatukseen

80 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/lapsiperheet>.

on selvästi alempi kuin kotimaankielisillä. Kolmivuotiaat ja sitä vanhemmat alle kouluikäiset lapset osallistuvat kunnan päivähoitoon syntyperästä riippumatta kutakuinkin yhtä usein.⁸¹

Helsingin ulkomaalaistaustaisissa perheissä suositaan lasten ollessa pieniä heidän hoitamistaan kotona. Kotihoitoon voi saada Kelalta tukea myös 3–6-vuotiaista, jos lapsella on alle kolmevuotias sisarus kotihoidon tuella. Vuoden 2015 lopussa 1–2-vuotiaista suomen- tai ruotsinkielisistä lapsista kotihoidon tuella hoidettiin 44 prosenttia, kun taas vieraskielisistä 60 prosenttia. Kotihoito oli suurimmista kieliryhmistä suosittua etenkin Helsingin somalinkielisillä, mutta myös venäjän- ja vironkielisten lasten perheissä kotihoidon tukea käytettiin kotimaankielisiä enemmän. Lisäksi suomalaistaustaisiin lapsiin verrattuna ulkomaalaistaustaisista lapsista suurempi osa on hyödyntänyt lyhyempää kuin kokopäiväistä hoitoaika.

Tuoreimpien tietojen mukaan 3–6-vuotiaista vieraskielisistä lapsista lähes 90 prosenttia osallistui varhaiskasvatukseen. Ero kotimaankielisiin ei ollut suuri, sillä heillä vastaava osallistumisaste 92 prosenttia oli vuonna 2018. Koska suurimpien kieliryhmienkään välillä ei ollut suuria eroja, huomattavan suuri osa ulkomaalaistaustaisista lapsista on osallistunut varhaiskasvatukseen ennen koulunkäynnin aloittamista. Suomeen muuton peruste ei myöskään jaottele varhaiskasvatukseen osallistumista kovin paljon.

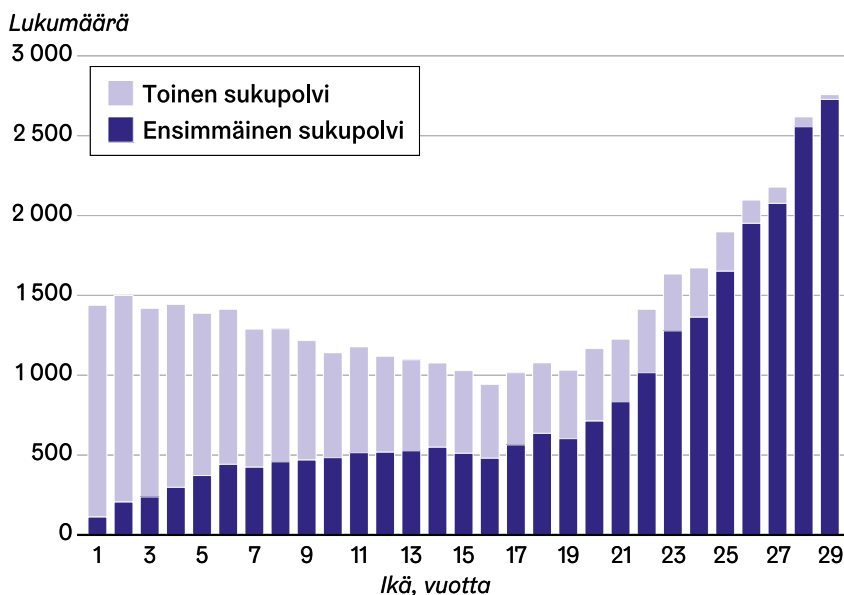
3.7.4 Perusopetuksessa on useita kieliä ja uskontoja

Kunnan tuottamaan tai järjestämään varhaiskasvatukseen osallistuu suuri osa lapsista, mutta peruskouluun osallistuvat kaikki. Peruskoulu onkin nykyään ainoa koko ikäluokan todella kokoava instituutio Suomessa, ja koulut heijastavat sekä alueensa yhteiskunnallisia rakenteita että niissä tapahtuvia muutoksia. Kaupunginosan etninen ja kulttuurinen monimuotoistuminen näkyy hyvin nopeasti alueen kouluissa (ks. esim. Bernelius 2013; Bernelius & Vilkkama 2019).

Vuoden 2019 alussa Helsingin 7–15-vuotiaasta väestöstä 20 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia. Heistä 43 prosenttia oli itse Suomeen muuttaneita ja 57 prosenttia Suomessa syntyneitä. Kuten kuviosta 18 näkyy, koulukäytön osalta toiseen sukupolveen kuuluvien osuus ulkomaalaistaustaisista koululaisista kasvaa sitä mukaa, mitä nuorempiin ikäryhmiin mennään. Ulkomailla syntyneistä osa on muuttanut Suomeen jo ennen koulunkäynnin aloittamista (1,75-sukupolvi). Tällä on suuri vaikutus etenkin niihin kouluihin, joissa on paljon ulkomaalaistaustaisia oppilaita. Oppilasmäärän kasvun lisäksi on syytä huomioida ulkomaalaistaustaisen oppilaskunnan sisäinen monimuotoistuminen.

81 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaiset helsingissa.fi/fi/opetusjakoulutus>.

Kuvio18.Helsingin 1–29-vuotiaat ulkomaalaistaustaiset iän ja maahanmuuton sukupolven mukaan vuoden 2019 alussa. Lähde: Tilastokeskus

Helsingin oppivelvollisuusikäiset ulkomaalaistaustaiset jakautuvat kaupungissa epätasaisesti. Alueelliset erot suurimpien ja pienimpien väestöosuuk-sien välillä ovat suurempia kuin koko väestöä tarkasteltaessa. Joissain kou-luissa ei ole yhtään vieraskielistä oppilasta, toisessa ääripäässä osuus on lähes 80 prosenttia. Korkeimmat luvut kohdistuvat valtion ja yksityisten ta-hojen ylläpitämiin kansainvälisiin kouluihin.

Helsingin kaupungin ylläpitämissä peruskouluissa reilulla yhdeksällä-tuhannella oppilaalla oli muu rekisteröity äidinkieli kuin suomi, ruotsi tai saa-me vuonna 2019. Vieraskielisten oppilaiden osuus kaikista oppilaista oli noin viidennes, joskin osuus oli suomenkielisessä perusopetuksessa 22 prosent-tia, mutta ruotsinkielisessä vain kolme prosenttia. Koulukohtaiset erot ovat kaupungin peruskoulujenkin välillä suuria. Seitsemässätoista koulussa vie-raskielisiä oli vähemmän kuin viisi prosenttia, yhdeksässä koulussa heidän osuutensa oli puolestaan yli neljäkymmentä prosenttia.⁸²

Maahanmuuttajien opetuksessa noudatetaan suomalaisessa koulujärjes-telmässä valtakunnallisia perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Samalla huomioidaan kuitenkin oppilaiden erilaiset taustat ja lähtökohdat. Jotta osallistuminen tavanomaiseen koulunkäyntiin olisi mahdollisimman su-juvaa, alkuvaiheeseen tarvitaan erityisiä toimenpiteitä, jotka parantavat op-pimisvalmiuksia ja muita edellytyksiä menestyä koulunkäynnin eri vaiheissa. Lisäksi tukea on saatavilla koulunkäynnin aikana sen eri vaiheissa.

82 Ks. tarkemmin <https://ulkomaalaistaustaiset.helsingissa.fi/fi/opetusjakoulutus>.

Oppivelvollisuusikäisille ja esiopetusikäisille lapsille ja nuorille, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ei ole riittävä näillä kielillä opiskeluun, on tarjolla perusopetukseen valmistavaa opetusta. Tarkoituksena on tukea oppilaiden tasapainoista kehitystä ja kotoutumista sekä antaa perusopetukseen siirtymiseen tarvittavat valmiudet. Syksyllä 2018 Helsingin kaupungin ylläpitämässä suomenkielisissä peruskouluissa valmistavaan opetukseen osallistui 403 oppilasta. Enimmillään heitä oli 34 yhdessä koulussa. Valmistavaa opetusta annettiin 51 koulussa eli yli puolessa kaupungin suomenkielisistä peruskouluista.

Valmistavaa opetusta yleisempää on antaa oppilaille yleistä, tehostettua tai erityistä koulunkäynnin ja oppimisen tukea. Tämä tuki voi olla esimerkiksi pienryhmäopetusta, avustajan tarjoamaa tukea, monikielisen ohjaajan antamaa apua tai oppimista tukevien oppimateriaalien tai apuvälineiden käyttöä. Vuonna 2018 joka kymmenes Helsingissä opiskeleva sai erityistä tukea ja 8 prosenttia tehostettua tukea. Molempien tukien käyttö on selvästi suurinta kaupungin järjestämässä koulutuksessa.

Tarpeen mukaan oppilaat voivat saada suomen tai ruotsin opetusta maahanmuuttajille tarkoitetun s2-oppimäärän mukaan. Tarkoituksena on, että näin edetään, kunnes oppilas pystyy opiskelemaan suomen tai ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän mukaisesti. Syksyllä 2019 Helsingin kaupungin ylläpitämässä peruskouluissa suomi toisena kielenä -opetusta sai 8 679 oppilasta (kun valmistavaan opetukseen osallistuvia ei lasketa mukaan) eli hie-man yli viidennes kaikista oppilaista.

Opetuksen tulee Opetushallituksen linjausten mukaan Suomessa tukea oppilaan kasvamista siten, että heistä tulisi sekä suomalaisen kieli- ja kulttuuriyhteisön että oppilaan oman kieli- ja kulttuuriyhteisön aktiivisia ja tasapainoisia jäseniä. Jälkimmäisen tavoitteen saavuttamisen yksi väline on oman äidinkielen opetus. Tähän opetukseen ovat Helsingissä oikeutettuja ne monikieliset oppilaat, joiden äidinkieli tai kotikieli on muu kuin suomi tai ruotsi, sekä paluumuuttajaoppilaat, jotka ovat oppineet vieraan kielen ulkomailla opiskellessaan.

Oman äidinkielen opetukseen ilmoittautuminen on vapaaehtoista, mutta ilmoittautuneilta edellytetään säännöllistä osallistumista oppitunneille. Syksyllä 2016 opetusta annettiin Helsingin kaupungin ylläpitämässä peruskouluissa 44 kielessä kaikkiaan 4 250 oppilaalle. Eniten ryhmiä on somalin ja venäjän kielissä, joissa on myös yhteenlaskettuna selvästi eniten oppilaita, somalin kielessä 1 240 ja venäjän kielessä 1 037. Määrät ovat tästä kasvaneet, koska vuonna 2019 oman äidinkielen opetukseen hakeutui lähes viisihattua lasta, ja haettuja äidinkieliä oli jo yli 70.⁸³

Oppilailla on niin ikään oikeus saada elämäkatsomustiedon sekä oman uskontonsa opetusta, jos kyseiseen uskontokuntaan kuuluvia oppilaita on vähintään kolme ja jos vanhemmat pyytävät opetuksen järjestämistä. Hel-

83 Joissakin Helsingin kouluissa opetus on järjestetty niin, että se on suomeksi ja jollain toisella kielellä. Helsingissä on myös yksityisiä ja valtion kouluja, joissa voi opiskella kokonaan tai osittain jollain muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi.

singin kaupungin ylläpitämässä suomenkielisissä peruskouluissa annettiin syksyllä 2019 selvästi eniten evankelis-luterilaisen uskonnon opetusta, siihen osallistui 60 prosenttia oppilaista. Miltei neljännes oppilaista (23 %) osallistui elämäntietämisen opetukseen ja noin 12 prosenttia islamin uskonnon opetukseen (4 939 oppilasta). Ortodoksisen uskonnon opetukseen osallistui 1 245, roomalaiskatolisen uskonnon opetukseen 259 ja muiden uskontojen opetukseen yhteensä 500 oppilasta.⁸⁴

Helsingin väestörakenteiden muutos näkyy ehkä selvimmin päiväkodeissa, leikkipuistoissa ja perusopetuksen oppilaitoksissa. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on korkeampi nuorissa ikäluokissa. Entistä useammat helsinkiläislapset ovat monikielisiä, luokat ja muut ryhmät ovat monella tapaa monikulttuurisia. Kouluissa on käytössä erilaisia välineitä, joilla pyritään varmistamaan yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista.

3.7.5 Siirtymät toiselle asteelle ovat monille hankalia

Suomessa on tutkimusten ja selvitysten perusteella jo jonkin aikaa voitu päätellä, että maahanmuuttajien lasten koulumenestys on kantaväestön lapsiin verrattuna ollut heikompaa (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 194). Tarkempaa tietoa saatiin, kun vuonna 2012 koulutuksen tilaa ja tuloksia arvioivassa PISA-tutkimuksessa⁸⁵ kansallista otosta laajennettiin ulkomaalaistaustaisten oppilaiden osalta tilastollisten analyysien tekemiseksi.

Aineistosta tehdyt tutkimukset osoittivat, että 15-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten oppilaiden osaaminen matematiikassa, lukutaidossa ja luonnon-tieteissä oli samanikäisiin kantaväestöön kuuluviin oppilaisiin verrattuna heikompaa. Tärkeimpien taustatekijöiden vakioinnin jälkeen erot osaamisessa pienuivat, mutta eivät kadonneet (vrt. Ansala 2019). Kansainvälisessä vertailussa erot Suomessa näiden kahden väestöryhmän välillä olivat suuria. Erityisen huolestuttavana pidettiin sitä, että myös toiseen sukupolveen kuuluvilla nuorilla koulumenestys oli selvästi vaikeampaa koulussa kuin heidän suomalaistaustaisilla ikätovereillaan. (Harju-Luukkainen ym. 2014; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015.)⁸⁶

84 Eniten muuta kuin evankelis-luterilaista tai ortodoksisia uskontoja tai elämäntietämistä opiskelevia oli valtion ylläpitämässä oppilaitoksissa. Koko Helsingissä muita uskontoja opiskeli noin kuusituhatta oppilasta.

85 PISA (*Programme for International Student Assessment*) on OECD:n jäsenmaiden yhteinen tutkimusohjelma, joka tuottaa vertailukelpoista tietoa koulutuksen tilasta ja tuloksista. PISA-tutkimus toteutetaan kolmen vuoden välein.

86 Kyseisiä tuloksia on jonkin verran analysoitu myös seutu- ja kaupunkitasoisesti. Itse Suomeen muuttaneiden keskuudessa espoolaiset ulkomaalaistaustaiset koululaiset menestyivät matematiikassa paremmin kuin Espoon ja Vantaan nuoret. Toisen sukupolven osalta erot kaupunkien välillä olivat pieniä, mutta pääkaupunkiseudulla kokonaisuudessaan osaamistaso oli alempi kuin sen ulkopuolisessa Suomessa. Tätä eroa ei puolestaan havaittu maahanmuuttajaoppilailta. (Harju-Luukkainen, Tarnanen, Nissinen & Vetteranta 2018, 9.)

Kasvatustieteilijät ja koulutussosiologit ovat Suomessa ja ulkomailla tutkineet ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten koulumenestystä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Vaikka paljon on vielä tutkittavaa, joitain tärkeitä havaintoja on jo tehty. Elina Kilpi-Jakosen (2012; 2017) mukaan kantaväestöä huonommin näyttävät menestyvän etenkin sellaiset ulkomaalaistaustaiset nuoret, joiden vanhemmilla on korkea koulutus, mutta matala tulotaso. Suuri osa pääkaupunkiseudun korkeasti koulutetuista maahanmuuttajista työskentelee työntekijätason ammateissa, minkä lisäksi kaikki eivät ole onnistuneet löytämään lainkaan töitä.

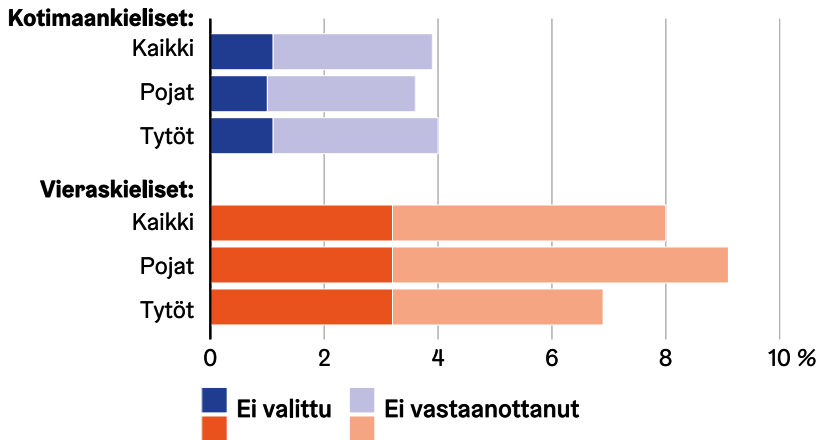
Tutkimuksissa on myös pystytty osoittamaan, että ulkomaalaistaustaisilla lapsilla ja nuorilla on usein sekä hyvä opiskelumotivaatio että pyrkimystä kouluttautumiseen. Nämä myönteiset seikat eivät kuitenkaan läheskään aina johda hyvään koulumenestykseen tai pääsyyn tavoitteiden mukaisille koulutuspoluille. Suomalainen tutkijaryhmä puhuu sekä maahanmuuttajaoptimismista että maahanmuuttajaparadoksista. Paradoksi viittaa juuri siihen, että optimistiset akateemiset pyrkimykset tuntuvat olevan enemmän idealistisia toiveita kuin realistisia tavoitteita, sillä opiskelemisessa koettiin usein samanaikaisesti vaikeuksia. Koulumenestys ei ole vastannut sitä, mitä tavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi. (Holmberg ym., 2018; 2019.) Kykenemättömyys vastata odotuksiin voi johtaa pettymyksiin ja sosiaalsiin ongelmiin.

Suomalaisessa koulujärjestelmässä olennainen nivelvaihe on siirtyminen oppivelvollisuuden suorittamisen jälkeen toiselle asteelle, joko lukioon tai ammatilliseen koulutukseen. Helsinkiläisistä 16–18-vuotiaista nuorista lähes yhdeksänkymmentä prosenttia jatkaa peruskoulun jälkeen toisen asteen oppilaitoksiin. Vieraskielisten nuorten osalta tilanne oli vielä vuoden 2010 lopussa selvästi heikompi, tuolloin heistä jatkoi lukioon tai ammatilliseen koulutukseen vain hieman yli joka toinen nuori.⁸⁷

Sittemmin tilanne on parantunut selvästi. Vuonna 2018 toisen asteen koulutukseen osallistuvien osuus oli jo yli seitsemänkymmentä prosenttia, joka sekin on vielä selvästi vähemmän kuin kantaväestöön kuuluvilla nuorilla helsinkiläisillä. Parantunut kehitys heijastaa osin sitä, että vieraskielisissä nuorissa on aikaisempaa enemmän Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia. Tilanteen paranemiseen erityisesti vuosien 2013 ja 2014 välisenä aikana vaikuttavat myös nuorisotakuun toteuttaminen ja siihen liittyvä opiskelija-paikkojen lisääminen ammatillisessa koulutuksessa sekä tehostettu ohjaus. Lähes kaikki nuoret jatkavat siis jossain koulutuksessa perusopetuksen jälkeen. Kuitenkin vieraskieliset jäävät kotimaankielisiä useammin perusasteen jälkeisissä hauissa ilman koulutuspaikkaa (kuvio 19). Lisäksi opintojen keskeyttäminen on etenkin lukiokoulutuksessa melko yleistä (Ranto 2018a, 10).

87 Ks. koulutusasioista myös: <https://ulkomaalaistaustaiset.helsingissa.fi/fi/content/vieraskielisi%c3%a4-paljon-etenkin-ammattillisessa-koulutuksessa>; Ranto 2018b.

Kuvio 19. Perusasteen jälkeisissä hauissa vuonna 2019 ilman koulutuspaikkaa jääneiden osuus kaikista hakeneista yhdeksäsluokkalaisista äidinkielen mukaan. Lähde: Vipunen, Opetushallitus ja opetus- ja kulttuuriministeriö⁸⁸

Joka tapauksessa, tämän kehityksen seurauksena aikaisempaa selvästi suurempi osuus kaupungin lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa olevista on nykyään ulkomaalaistaustaisia opiskelijoita, sekä ensimmäistä että toista sukupolvea. Koulutuspoliittisten toimien vaikutuksesta kertoo myös se, että ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden lisäys toisen asteen oppilaitoksissa on kohdistunut vahvasti ammatilliseen koulutukseen. Noin 14 prosenttia nuorten koulutukseen osallistuvista lukiolaisista oli Helsingissä vieraskielisiä vuonna 2018. Ammatillista perustutkintoa suorittavista vieraskielisistä oli tuolloin lähes kolmasosa.

Lukiokoulutuksen ulkomaalaistaustaiset jakautuivat melko tarkalleen ensimmäisen ja toisen sukupolven kesken. Ammatillisessa koulutuksessa Suomeen muuttaneiden osuus on paljon suurempi. Ero nuorten maahanmuuttajien ja Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten välillä on muutenkin suuri. Ulkomailla syntyneistä helsinkiläisistä 16–18-vuotiaista 58 prosenttia osallistui toisen asteen koulutukseen vuonna 2017, Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten osalta osuus oli jo 80 prosenttia. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten määrällinen ja suhteellinen kasvu lisäävät kaikkineen ulkomaalaistaustaisten tai vieraskielisten lukiokoulutukseen osallistumisen todennäköisyyttä. Sekä kantaväestössä että ulkomaalaistaustaisilla tyttöjen osallistuminen lukiokoulutukseen on selvästi yleisempää kuin poikien osallistuminen. (Ranto 2018b; viimeaikaiset tiedot Sanna Ranto; ks. myös Määttä 2019.)

Tutkimuskirjallisuudessa on usein todettu, että erityisen haavoittuvassa asemassa ovat ne nuoret, jotka ovat muuttaneet oppivelvollisuusikäisenä ja joutuneet kesken koulunkäyntinsä vaihtamaan kieltä ja kulttuuria sekä

88 Tilanne lukion ja ammatillisen kevään yhteishaun, valmistavan koulutuksen ja ammatillisen erityisopetuksen haun ja näiden lisähakujen jälkeen. Peruskoulun sijaintikunta Helsinki. Hakuvuonna yhdeksännen luokan päättäneet alle 18-vuotiaat hakijat.

mahdollisesti koulutusjärjestelmääkin (sukupolvet 1,25 ja 1,5). Vaikein tilanne voi olla murrosikäisillä nuorilla, joilla ikäkauteen liittyvien muiden kehitysvaiheiden lisäksi ei ole enää pienten lasten hyvää kielen oppimisen taitoa ja muuta sopeutumiskykyä. Monilla ei myöskään ole kovin paljon omaa koulunkäyntihistoriaa takana, joten kirittävää oman ikäluokan osaamisen ja oppimisvalmiuksien tasolla voi olla paljon. (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013; Malin & Kilpi-Jakonen 2019.)

Suomen kaltaisissa pitkälle kehittyneissä yhteiskunnissa on varsin vähän työmahdollisuuksia niille, joiden koulutus on jäänyt oppivelvollisuuden suorittamiseen. Tästä syystä niin kansainvälisesti kuin kansallisesti on kannettu huolta niistä nuorista ja nuorista aikuisista, jotka ovat sekä koulutuksen että työelämän ulkopuolella eivätkä osallistu myöskään minkäänlaiseen järjestettyyn harjoitteluun. Näihin niin sanottuihin NEET-nuoriin⁸⁹ on siksi kiinnitetty erityistä huomiota. Uudellamaalla ulkomailla syntyneistä 18–29-vuotiaista nuorista miehistä noin 26 prosenttia oli työn ja koulutuksen ulkopuolella ja naisista 22 prosenttia. Koko väestön tasolla prosenttiosuudet olivat 16 ja 11 prosenttia.⁹⁰

Monilla ulkomaalaistaustaisilla nuorilla on hyvä motivaatio käydä koulua. Sekä ensimmäisen että toisen polven ulkomaalaistaustaisilla ilmenee kuitenkin usein vaikeuksia, jotka hankaloittavat siirtymistä toiselle asteelle ja siitä korkeampaan koulutukseen. Entistä useampi ulkomaalaistaustainen nuori osallistuu kuitenkin toisen asteen koulutukseen, ja lukiota käyvien määrät ovat selvässä kasvussa.

3.7.6 Suoritettujen tutkintojen jälkeen työelämään

Toisen asteen ja korkea-asteen koulutukseen siirtymisen lisäksi olennainen merkkipaalu on tavoitellun tutkinnon suorittaminen. Myös tältä osin tiedot niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin kertovat, että tutkintotavoitteeseen koulutukseen päässeistä ulkomaalaistaustaisista opiskelijoista kantaväestöön verrattuna pienempi osa saa tutkintonsa suoritetuksi määräajassa. Esimerkiksi Elina Kilpi-Jakosen tutkimuksissa on paljastunut suuria eroja ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten nuorten välillä toisen asteen tutkinnon suorittamisessa. Erilaisten taustamuuttujien huomioiminen tasoittaa eroja, mutta kaikkien vakiointien jälkeenkin niitä on vielä jäljellä. (Kilpi-Jakonen 2017, Malin & Kilpi-Jakonen 2019.)

Eri taustamaaryhmien välillä on jälleen suuria eroja. Koko Suomea koskeneessa tarkastelussa kantaväestön ja afrikkalaistaustaisten nuorten välille jäi toisen asteen tutkinnon suorittamisessa 18 prosenttiyksikön ero, kun taas useimpien muiden ryhmien ja kantaväestön välinen ero oli viidestä

89 *Not in Employment, Education or Training.*

90 Lähde: TEM:n kotoutumisen indikaattorit -tietokanta.

kymmeneen prosenttiyksikköä (Kilpi-Jakonen 2017, 225–226). Aikaisemmalta koulumenestyksellä on suuri merkitys korkea-asteen opintoihin siirtymisessä. Ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä ei ollut suurta eroa. Sen sijaan monikulttuuristen perheiden lapsilla (2,5-sukupolvi) siirtyminen korkea-asteen opintoihin oli todennäköisempää kuin niiden perheiden lapsilla, joilla molemmat vanhemmista olivat syntyneet Suomen ulkopuolella. (Mt., 228.)

Sitä mukaa kun Suomeen muuttaneet ja Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset suorittavat Suomessa tutkintoja, yhä tärkeämmäksi käy myös kysymys koulutuksen jälkeisestä työllistymisestä. Kantaväestöön kuuluvat työllistyvät ammatillista perustutkintoa lukuun ottamatta kutakuinkin samalla todennäköisyydellä siitä riippumatta, minkä tasoisen tutkinnon he ovat suorittaneet. Ammatillisen perustutkinnon suorittaneista oli vuosi tutkinnon suorittamisen jälkeen kotimaankielisistä työllistyneitä 70 prosenttia Uudellamaalla vuonna 2016, muiden tutkintojen osalta osuus oli liki 90 prosenttia.

Sen sijaan ulkomaalaistaustaisilla vaihtelua on selvästi enemmän. Korkeampi koulutus ei välttämättä kannata samalla tavalla kuin suomalaistaustaisilla. Toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneista vieraskielisistä vuotta myöhemmin työllistyneitä oli Opetushallituksen tilastojen mukaan Uudellamaalla 2010-luvun loppuvuosina miltei yhtä suuri osuus kuin kotimaankielisistäkin. Sen sijaan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden kohdalla ero työllistymisessä oli jo reilusti toistakymmentä prosenttiyksikköä. Ylemmän korkeakoulututkinnon sekä lisensiaatin- tai tohtorintutkinnon suorittaneilla tilanne oli vielä huonompi. Vuosi tutkinnon suorittamisen jälkeen työllistyneitä oli vain vähän yli puolet vieraskielisistä korkeimman tutkinnon saavuttaneista. Ero kotimaankielisiin valmistuneisiin oli suuri.

3.7.7 Ulkomaalaistaustaisilla nuorilla hyvinvointia ja pahoinvointia

Tärkeä lähde lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin selvittämiseen on THL:n kahden vuoden välein toteuttama kouluterveyskysely. Siihen osallistuvat perusopetuksen 4. ja 5. luokkien oppilaat ja heidän huoltajansa, perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Kyselyn aiheita ovat hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika, terveys ja toimintakyky, elintavat, koulunkäynti ja opiskelu, perhe ja elinolot, kasvuympäristön turvallisuus sekä palvelut ja avunsaanti.

Helsingin kaupungin tietokeskus laati vuoden 2013 kouluterveyskyselyn perusteella erillisjulkaisun ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvoinnista Helsingissä (Ranto ym. 2015). Tässä luvussa tarkastellaan tässä julkaisussa esille nostettuja asioita, joita mahdollisuuksien mukaan päivitetään vuoden 2017 kyselyn tuloksilla ja muilla tiedoilla.

Kaikille ihmisille, mutta erityisesti lapsille ja nuorille kavereiden ja ystävien olemassaolo on tärkeitä. Pitkittynyt yksinäisyys heikentää elämänlaatua ja hyvinvointia, ja se muodostaa riskitekijän ihmisten psyykkiselle ja fyysi-

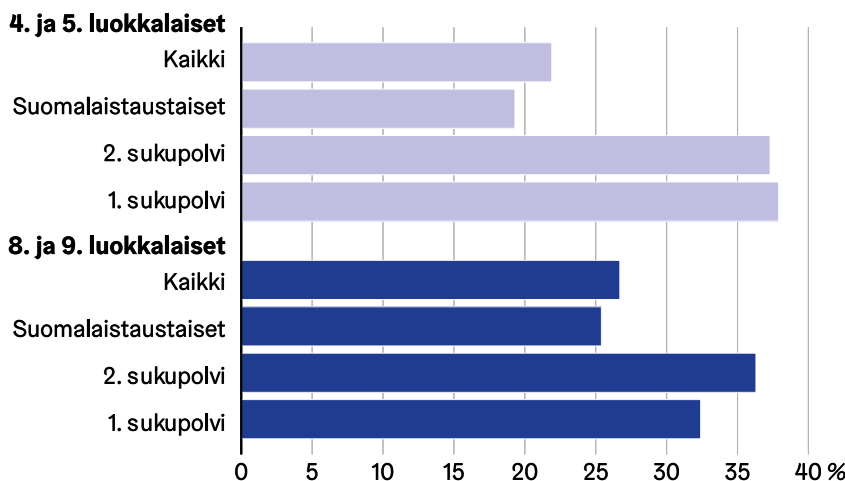
selle hyvinvoinnille (Junttila 2015). Kouluterveyskyselyjen perusteella etenkin ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaiset eli itse Suomeen muuttaneet lapset ja nuoret ovat suomalaistaustaisiin verrattuna useammin ilman hyvää tai läheistä kaveria. Yksinäisyyttä potevat enemmän pojat kuin tytöt. Vuoden 2017 kyselyn perusteella noin viisitoista prosenttia ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 8.- tai 9.-luokkalaisista oli ilman läheistä ystävää.⁹¹ (Ks. myös Ranto ym. 2015, 20–21; Halme ym. 2017, 7–8.)

Ulkomaalaistaustaisilla lapsilla ja nuorilla on myös ollut kantaväestöön kuuluvia enemmän vaikeuksia keskustella omista asioistaan vanhempiensa kanssa, joskin tältäkin osin tilanne on Suomessa syntyneiden keskuudessa parempi. Vuoden 2013 kyselyn perusteella Helsingissä oli jopa 760 ulkomaalaistaustaista nuorta, jotka kokivat, ettei vanhempien kanssa voi keskustella lainkaan, tai se on mahdollista vain silloin tällöin. Kyse on usein uskalluksesta: nuoret pelkäävät vanhempiensa loukkaamista puhumalla itseään asiantuntijavaihtoehdoista. (Ranto ym. 2015, 22–23; ks. myös Halme ym. 2017, 5.)

Vakavin havainto lienee kuitenkin se, että Helsingin ulkomaalaistaustaiset nuoret kertovat selvästi suomalaistaustaisia useammin tulewansa kiusatuksi. Tätä ongelmaa esiintyy maahanmuuttajien lisäksi myös Suomessa syntyneillä maahanmuuttajien lapsilla. Kiusatuksi tulleista ulkomaalaistaustaisista varsin moni oli vuoden 2017 kyselyn perusteella kokenut myös syrjivää kiusaamista (kuvio 20). Se on usein kohdistunut ihonväriin, muuten ulkonäköön tai kieleen, mutta toisinaan myös uskontoon, sukupuoleen, perheeseen tai vammaisuuteen. 4.- tai 5.-luokkalaisista ulkomaalaistaustaisista tällaista oli kokenut yli kolmannes vastaajista. Kiusaaminen kohdistuu enemmän poikiin kuin tyttöihin, ja jatkuva kiusaaminen enemmän Euroopan ulkopuolelta tulleisiin kuin eurooppalaistaustaisiin. Ulkomaalaistaustaiset oppilaat ovat tosin kyselyiden perusteella myös suomalaistaustaisia useammin toisten kiusaajia. (Ks. myös Tuominen, Joronen & Laihininen 2014; Ranto ym. 2015, 24–25; Halme 2017, 3–4; Ronkainen 2017.)

91 Tiedot perustuvat 4. ja 5.-luokkalaisilla kysymykseen: Kuinka monta hyvää kaveria sinulla on? Vastausvaihtoehdot: 1) ei yhtään, 2) yksi, 3) kaksi tai useampia. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1. Muilta kysyttiin: "Onko sinulla tällä hetkellä todella läheistä ystävää, jonka kanssa voit keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioistasi?" Vastausvaihtoehdot olivat: 1) ei ole läheisiä ystäviä, 2) on yksi läheinen ystävä, 3) on kaksi läheistä ystävää, 4) on useampia läheisiä ystäviä. Mukana tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat valinneet vastausvaihtoehdon 1.

Kuvio 20. Syrjivää kiusaamista koulussa tai vapaa-ajalla lukukauden aikana kokeneiden osuus. Lähde: Kouluterveyskysely 2017, THL⁹²

Ulkomaalaistaustaiset nuoret kertoivat kuitenkin vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä osallistuvansa koulun asioiden suunnitteluun yleisemmin kuin suomalaistaustaiset nuoret. Mukana suunnittelussa kertoivat olevansa erityisesti itse Suomeen muuttaneet, ja tyttöjen kohdalla osallisuus näyttäisi toteutuvan paremmin kuin pojilla. Helsingin sisällä koulun asioiden suunnitteluun osallistuminen oli myös yleisintä monilla sellaisilla alueilla, joilla ulkomaalaistaustaisten osuus on keskimääräistä korkeampi. Sen sijaan erilaisiin lähiyhteisöihin kuuluminen oli suomalaistaustaisilla lapsilla pääsääntöisesti yleisempää kuin ulkomaalaistaustaisilla.⁹³ (Erjansola 2018.)

Ulkomaalaistaustaisten nuorten harrastaminen on selvästi vähempää kuin suomalaistaustaisten nuorten. Ero kantaväestöön kuuluviin nuoriin ilmenee myös Suomessa syntyneiden maahanmuuttajien lasten kohdalla. Neljäs- ja viidesluokkalaisista noin seitsemänkymmentä prosenttia kertoi vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä harrastavansa jotain viikoittain, kun taas suomalaistaustaisilla vastaava osuus oli liki 90 prosenttia.⁹⁴

Tärkeä syy harrastamisen vähäisyyteen on, että se koetaan liian kalliiksi. Siinä missä Helsingin yläasteikäisillä suomalaistaustaisilla harrastuksen

92 Tiedot perustuvat kysymykseen: ”Onko sinua tämän lukukauden aikana kiusattu seuraaviin asioihin liittyen koulussa tai vapaa-ajalla?” Vastausvaihtoehdot: 1) kyllä, 2) ei. Summaindikaattori muodostuu viidestä osiosta: 1) ulkonäkö (esim. paino, pituus, kehon muodot), 2) sukupuoli (esim. tyttömainen poika, poikamainen tyttö, homoksi nimittely), 3) ihonväri, kieli, ulkomaalainen tausta, romanitausta, saamelaitausta, 4) vammaisuus, 5) perhe (vanhemmat, köyhyys, asuinpaikka), 6) uskonto. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1 vähintään yhteen osioon.

93 Lähiyhteisöjä olivat perhe, suku, ystäväporukka, harrastusporukka, eniten käytetty nettiyhteisö, luokkayhteisö ja koulu yhteisö.

94 4. ja 5.-luokkalaisilla perustuu kysymykseen: ”Kuinka usein teet seuraavia asioita koulupäivän jälkeen?”. Vastausvaihtoehdot: 1) 5 päivänä viikossa, 2) 3–4 päivänä viikossa, 3) 1–2 päivänä viikossa, 4) harvemmin. Kysymyksen osio 2) vietan aikaa jonkin harrastuksen parissa. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1, 2 tai 3. Muilla perustuu kysymykseen: ”Kuinka usein teet seuraavia asioita koulujän ulkopuolella?”, josta muodostettu summamuuttuja.

kustannukset olivat iso ongelma joka viidennelle vastaajalle, ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisille nuorten keskuudessa se muodosti kynnyksen yli neljällekymmenelle prosentille. Suomessa syntyneidenkin joukossa rahan puute oli ongelma miltei joka kolmannelle kyselyyn osallistuneista. Prosenttiosuus oli korkea myös Suomeen itse muuttaneilla ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla.

Pääkaupunkiseudun maahanmuuttajien keskuudessa onkin paljon eri syistä johtuvaa pienituloisuutta, ja tämä näkyy myös lapsiperheissä. Sen lisäksi, että työttömyys on suomalaistaustaisia perheitä selvästi yleisempää, monet työlliset lasten ja nuorten vanhemmat sijoittuvat matalan tulotason ammatteihin. Varsinkin äidit ovat usein työelämän ulkopuolella, mutta myös esimerkiksi terveydelliset syyt sulkevat monia Suomeen muuttaneita työmarkkinoiden ulkopuolelle. Yksinhuoltajuus on joissain väestöryhmissä yleistä.

Aivan tuoreita tietoja lapsiperheiden tulotasosta syntyperän mukaan jaoteltuna ei ole saatavilla. Vuoden 2013 lopussa noin joka kymmenes Helsingin alle 18-vuotiaista suomalaistaustaisista asui pienituloisessa asuntokunnassa (taulukko 6).⁹⁵ Ulkomaalaistaustaisten osalta vastaava osuus oli lähes puolet sekä ensimmäisen (47 %) että toisen sukupolven (44 %) tapauksessa. Ulkomaalaistaustaiset nuoret muodostivat tuolloin 45 % kaupungin kaikista pienituloisissa lapsiperheissä asuvista lapsista ja nuorista. (Ranto ym. 2015, 7–8.)

Taulukko 6. Pienituloisissa asuntokunnissa asuvien osuus asuntoväestöstä vuonna 2013. Lähde: Ranto ym. 2015, 8; tietolähde: Tilastokeskus.

	Ulkomaalaistaustaiset			Suomalais- taustaiset	Kaikki
	Yhteensä	1. sukupolvi	2. sukupolvi	Yhteensä	Yhteensä
Helsinki					
0–17-vuotiaat yhteensä	44,8	46,9	43,9	10,4	15,9
0–6-vuotiaat	43,3	51,0	41,6	10,8	16,1
7–12-vuotiaat	43,1	44,2	42,4	8,9	14,6
13–17-vuotiaat	50,0	47,0	52,7	11,4	17,3
Koko maa					
0–17-vuotiaat yhteensä	45,3	49,6	42,5	12,3	14,3
0–6-vuotiaat	44,2	51,8	42,1	13,0	15,1
7–12-vuotiaat	43,6	47,0	40,4	10,9	12,7
13–17-vuotiaat	49,6	50,8	47,7	13,1	14,9

95 Pienituloisiksi on laskettu ne henkilöt, joiden asuntokunnan käytettävissä olevat rahatulo kulutusyksikköä kohti (ns. ekvivalentti rahatulo) ovat alle 60 % kaikkien asuntokuntien käytettävissä olevien ekvivalenttien rahatulojen mediaanitulosta. Mukana ovat vain asuntoväestöön kuuluvat 0–17 vuotiaat.

Kouluterveyskyselyjen perusteella pääkaupungin ulkomaalaistaustaisilla lapsilla ja nuorilla menee monilla mittareilla tarkasteltuna paremmin kuin muualla Suomessa asuvilla. Tilanteessa on kuitenkin paljon parantamisen varaa. Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta käsitellä kovin yksityiskohtaisesti muita terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä kysymyksiä, mutta kouluterveyskyselyiden perusteella on todettu, että Helsingin ulkomaalaistaustaiset nuoret esimerkiksi liikkuvat vähemmän kuin suomalaistaustaiset ja että jälkimmäiset kokevat terveydentilansa paremmaksi. Myös masentuneisuus ja ahdistuneisuus ovat etenkin Suomeen muuttaneilla ulkomaalaistaustaisilla yleisempiä kuin kantaväestöön kuuluvilla nuorilla. (Ranto ym. 2015, 31; 34–35; ks. myös Halme 2017, 6–7.)

Miltei puolet ulkomaalaistaustaisista lapsista ja nuorista asuu pienituloisissa perheissä. Ulkomaalaistaustaisten perheiden osuus kaikista köyhistä lapsiperheistä on huolestuttavan suuri. Aineellisen hyvinvoinnin ongelmat heikentävät heidän mahdollisuuksiaan harrastaa ja muuten osallistua vapaa-ajan toimintoihin. Tällä voi olla kielteistä vaikutusta myös henkiseen hyvinvointiin, vahvan identiteetin muodostumiseen ja sosiaalisten suhteiden rakentumiseen.

3.7.8 Kaikki Suomessa syntyneet eivät samastu suomalaisuuteen

Lasten ja nuorten suomalais-kansallisen identiteetin vahvistaminen sisältyi pitkään kansallisiin koulutuspoliittisiin linjauksiin. Vuoden 1985 peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa oppilaita ohjattiin vielä hyväksymään kansallisuustunne, isänmaallisuus, yhteiskunnan arvomaailma ja kulttuuriperinne annettuina tosiasioina. Tavoitteena oli yksiselitteisesti suomalaisuuteen identifioituminen (ks. esim. Rokka 2011). Suomen kansainvälistymisen ja väestön monimuotoistumisen seurauksena myös nämä periaatteet ja tavoitteet alkoivat muuttua.

Vuoden 2004 vastaavassa asiakirjassa katsottiin, että koulujen tulee opetuksen avulla tukea oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista sekä hänen osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja globaalistuvassa maailmassa. Tuoreimmista eli vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa opetus rakentuu suomalaiselle kulttuuriperinnölle, joka on kuitenkin sisällöltään moninainen ja kulttuurien vuorovaikutuksessa rakentunut. Oman kulttuuri-identiteetin muodostumisen ja aktiiviseksi toimijaksi kasvun lisäksi opetus tukee oppilaiden kiinnostusta muita kulttuureita kohtaan. (Opetushallitus 2004; 2014)

Suomessa pidetään kuitenkin yhä tärkeänä, että maassamme varttuvat lapset ja nuoret kokevat myös Suomen ja suomalaisuuden samastumisen arvoisiksi kohteiksi. Etenkin käytännössä koko elämänsä Suomessa asuvi-

en ja Suomessa syntyneiden osalta voidaan perustellusti pitää ongelmallisenä, mikäli he eivät lainkaan identifioitu Suomeen, arvosta maata, jossa he elävät, tai koe yhteenkuuluvuuden tunnetta suomalaisten kanssa. Pahimmillaan nuoret saattavat kokea vahvaa ulkopuolisuuden tunnetta: he eivät koe enää omakseen vanhempiensa kulttuuria ja kansallisuutta, mutta he eivät myöskään kykene täysin samastumaan asuinympäristöönsä ja sen ihmisiin.

Viitteitä lasten ja nuorten samastumisesta suomalaisuuteen ja taustamaahansa tai -yhteisöön on saatavilla eri lähteistä. Liisa Larja (2017) on kansallisella tasolla analysoinut UTH-tutkimuksen aineistoa 15–29-vuotiaiden nuorten suomalaisuuteen ja taustamaahan samastumisen osalta. Koska suuri osa ulkomaalaistaustaisista nuorista asuu pääkaupunkiseudulla, tulosten perusteella voidaan päätellä tilannetta myös Helsingissä ja ympäristökunnissa. UTH-aineistossa on itse Suomeen muuttaneiden lisäksi myös jonkin verran Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

Vuonna 2014 alle 25-vuotiaista nuorista vajaa kolmannes samastui sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa. Pelkästään taustamaahan samastuvia ja niitä, jotka eivät samastuneet sen kummemmin suomalaisuuteen kuin taustamaahankaan, oli nuorten keskuudessa vähemmän kuin vanhemmissa ikäluokissa. Larjan mukaan tulokset vahvistavat aikaisempien tutkimusten tuottamia käsityksiä. Vanhempiin ulkomaalaistaustaisiin verrattuna nuoret kokevat useammin yhteenkuuluvuutta kantaväestön kanssa, ja he onnistuvat yhdistämään identiteettejään paremmin.

Kaikkineen 15–29-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista nuorista itsensä täysin tai melko suomalaiseksi koki 44 prosenttia. Suomessa pidempään asuneet kokevat useammin kuin vasta maahamme tulleet olevansa joko pelkästään suomalaisia tai samastuvat sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa. Kuten edellä mainittiin, tällainen kaksoisidentiteetti on suomalaisen kotouttamis- ja vähemmistöpolitiikan tavoite, tai ainakaan sitä ei pidetä lähtökohtaisesti ongelmallisena.

Larja kuitenkin huomauttaa myös kielteisemmästä ilmiöstä. Myös pitkään Suomessa asuneiden ja jopa Suomessa syntyneiden joukossa on paljon sellaisia, jotka eivät tunne itseään juuri lainkaan suomalaisiksi. Osa heistä ei pidä itseään lainkaan suomalaisina. Koko peruskoulunsa Suomessa käyneistä viidesosa samastui lähinnä vain taustamaahansa, ja 13 prosenttia heistä koki vierautta molempia samastumiskohteita kohtaan.

Helsinki kansallisessa ja kansainvälisessä vertailussa

4 Helsinki kansallisessa ja kansainvälisessä vertailussa

Kaikkien yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimisessa on aina vaarana se, että paikallisia olosuhteita pidetään ainutlaatuisempina kuin mitä ne ovatkaan. Helposti päädytään julkisuudessa päätelmiin, joiden mukaan esimerkiksi kotoutuminen olisi onnistunut tai epäonnistunut nimenomaan Suomessa, vaikka samanlaisia havaintoja voitaisiin tehdä myös monissa muissa maissa tai jopa kaikkialla. Näiden väärinkäsitysten välttämiseksi tarvitaan monista maista ja useilta paikkakunnilta kerättyjä tietoja sekä vertailuja valtioiden, alueiden ja kaupunkien kesken. Vertailu auttaa myös tarkentamaan katsetta ja selvittämään järjestelmällisesti sekä eroja samankaltaisten tapausten kesken että yhtäläisyyksiä toisistaan lähtökohdiltaan poikkeavien tapausten välillä. Muista maista ja kaupungeista on myös mahdollista ottaa oppia, etenkin silloin, kun toisaalla kokemuksia on ehtinyt kertyä jo pidemmältä ajalta.

Tässä luvussa verrataan aluksi Helsinkiä maahanmuuton ja kotoutumisen näkökulmasta Suomen muihin suurimpiin kaupunkeihin, etenkin Espooseen ja Vantaaseen. Luvun toisessa osiossa Helsinkiä, joiltain osin koko pääkaupunkiseutua, verrataan kansainvälisiin verrokkikaupunkeihin ja kaupunkiseutuihin. Vertailukelpoisia kaupunkeja ja metropolialueita ovat etenkin muiden Pohjoismaiden suuret kaupungit ja niiden lähialueet, sekä tietojen hyvän saavutettavuuden vuoksi Alankomaiden suurimmat kaupungit. Erityishuomion kohteena on Rotterdam, josta on vastikään julkaistu maahanmuuttoa ja kulttuurista monimuotoisuutta käsittelevä laaja tutkimus. Kaupunkitason vertailutietojen vähäisyyden vuoksi luvun jälkimmäisessä osassa esitetään myös tietoja Suomesta suhteessa muihin vertailukelpoisiin maihin.

4.1 Pääkaupunkiseudun kaupunkien välillä on eroja ja yhtäläisyyksiä

Suomen kuusi suurinta kaupunkia ovat aakkosjärjestyksessä Espoo, Helsinki, Oulu, Tampere, Turku ja Vantaa. Näissä kaupungeissa asui vuoden 2018 lopussa noin kolmannes Suomen väestöstä, mutta 61 prosenttia Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä. Pääkaupunkiseudulla (ml. Kauniainen) asui vähän yli viidennes suomalaisista, mutta lähes puolet ulkomaalaistaustaisista. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä oli tuolloin korkein Vantaalla, noin 19 prosenttia, jonka perässä tulivat Espoo (17 %) ja Helsinki (16 %). Turussa prosenttiosuus oli jo selvästi alempi (12 %), Tampereesta (8 %) ja Oulusta (4 %) puhumattakaan. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä koko Suomessa oli vähän yli seitsemän prosenttia. (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Väestöllisiä tunnuslukuja kuudesta suurimmasta kaupungista vuonna 2018. Lähde: TEM:n kototietokanta; tietolähde: Tilastokeskus

	Asukkaita 31.12.	Ulko-maalais-taustaisia	Ulkomailla syntyneitä ulko-maalais-taustaisia	Suomessa syntyneitä ulko-maalais-taustaisia	Ulkomaalaistaustaisen osuus kaupungin väestöstä, %	Ulkomaalaistausten osuus koko maan ulkomaalaistaustaisista, %
Espoo	283 632	48 346	39 419	8 927	17,0	12,0
Helsinki	648 042	103 499	84 389	19 110	16,0	25,7
Oulu	203 567	8 718	7 450	1 268	4,3	2,2
Tampere	235 239	18 220	15 126	3 094	7,7	4,5
Turku	191 331	22 499	17 992	4 507	11,8	5,6
Vantaa	228 166	43 979	35 000	8 979	19,3	10,9

Tässä yhteydessä keskitytään analysoimaan tarkemmin etenkin pääkaupunkiseudun suurimpien kaupunkien eli Helsingin, Espoon ja Vantaan välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Tätä vertailua edesauttaa myös se, että seudun kaupunkeja on tarkasteltu yhdessä jo joissain aikaisemmissa tutkimuksissa, joiden tulokset ovat siten tämän julkaisun hyödynnettävissä. Pasi Saukkosen ulkomaalaistaustaisten työllisyyttä, tuloja ja asumista käsittelevässä raportissa (2018b) tiedot ovat vuodelta 2016, Saukkosen ja Peltosen UTH-tutkimuksen tuottamia tietoja analysoivassa raportissa (2018) puolestaan 2014. (Ks. myös Saukkonen 2018b.). Lisäksi työ- ja elinkeinoministeriön uudet tietokannat, kototietokanta ja kotoutumisen indikaattorit-tietokanta, tarjoavat joiltain osin mahdollisuuksia myös kaupunkitason vertailuun. Monilta kotoutumisen osa-alueilta puuttuu kuitenkin vertailukelpoisia paikallistason tietoja, ja siksi asioita ei voida käydä yhtä yksityiskohtaisesti läpi kuin edellä tehtiin Helsingin osalta.

4.1.1. Pääkaupunkiseutu vetää puoleensa ulkomailta ja Suomen sisältä

Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on siis Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla nykyisin samaa kokoluokkaa. Helsingissä osuus oli pitkään suurempi kuin sen naapurikaupungeissa, mutta viime vuosina ensin Vantaa ja sittemmin myös Espoo ovat menneet pääkaupungista ohi (ks. kuvio 1). Helsingissä asuu kuitenkin yhä enemmän ulkomaalaistaustaisia kuin näissä molemmissa kaupungeissa yhteensä.

Maahanmuuttajien taustamaiden osalta Helsinki, Espoo ja Vantaa muistuttavat melko paljon toisiaan (ks. taulukko 1). Kaikissa kolmessa kaupungissa sellaiset Suomeen muuttaneet henkilöt, joilla on taustamaana Venäjä, entinen Neuvostoliitto (pl. Baltia) tai Viro, muodostivat vuoden 2018 lopus-

sa kaksi suurinta ryhmää. Erojakin kuitenkin löytyy. Vantaalla näihin taustamaaryhmiin kuuluvien osuudet kaupungin maahanmuuttajaväestöstä ovat huomattavan suuria, muodostaen yhteensä 40 prosenttia kaupungin kaikista ulkomaalaistaustaisista. Espoossa kiinalais- ja intialaistaustaisten sekä muiden aasialaistaustaisten osuudet olivat puolestaan suurempia kuin kahdessa muussa kaupungissa. (Ks. myös Saukkonen 2018a, 14.)

Espooseen ja Helsinkiin verrattuna Vantaalla asui vähemmän Länsi-Eurooppa-taustaisia maahanmuuttajia kuin Espoossa ja Helsingissä. Kaikkiin kolmeen kaupunkiin on viidentoista viime vuoden aikana muuttanut paljon virolaisia Viron liittyttyä Euroopan unioniin. Virolaistaustaisten muutto on ollut korostunutta Espooseen ja Vantaalle, ja osa siitä on ollut Helsingistä naapurikaupunkeihin suuntautunutta muuttoa. Virolaistaustaisista suurin osa on myös vironkielisiä, mutta monet heistä ovat venäjänkielisiä. Venäjänkielisten osuus virolaistaustaisista oli vuonna 2016 Espoossa 16, Helsingissä 19 ja Vantaalla 15 prosenttia.

Kaikissa kolmessa kaupungissa ulkomaalaistaustainen väestö koostuu myös suurimmaksi osaksi työikäisestä väestöstä. Alle 20-vuotiaiden osuus on ollut Espoossa ja Vantaalla hieman suurempi kuin Helsingissä. Näissä kahdessa kaupungissa Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten osuus kaupungin kaikista ulkomaalaistaustaisista on myös ollut hieman korkeampi kuin Helsingissä. Toiseen sukupolveen kuuluvat ulkomaalaistaustaiset painottuvat Espoossa ja Vantaalla myös vielä vahvemmin nuorimpiin ikäluokkiin. (Saukkonen 2018a, 15; 41.)

Suomen maahanmuuttohistorian vuoksi kaikissa kaupungeissa suuri osa maahanmuuttajista on ollut maassamme vasta melko vähän aikaa. Etenkin Espoossa maahanmuuttajaväestö koostuu Helsinkiin ja Vantaaseen verrattuna suuremmalta osalta melko vastikään Suomeen tulleista henkilöistä. Vuonna 2016 korkeintaan viisi vuotta Suomessa asuneiden osuus kaikista 20–64-vuotiaista maahanmuuttajista oli Espoossa yli neljäkymmentä prosenttia. Vastaavasti vähintään viisi vuotta Suomessa asuneiden osuus oli Espoossa pienempi kuin Helsingissä ja Vantaalla.

UTH-tutkimuksen avulla voitiin myös selvittää, että kaikissa kolmessa kaupungissa suuri osa maahanmuuttajista on tullut Suomeen ensisijaisesti perhesyistä. Vantaalla heidän osuutensa oli lähes 60 prosenttia, Espoossa 45 prosenttia ja Helsingissä 54 prosenttia.⁹⁶ Toiseksi yleisin tärkeimpänä pidetty maahanmuuton syy oli tuolloin työ. Työperusteisesti muuttaneiden osuus oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla suurempi kuin muualla Suomessa, mutta Helsingissä jonkin verran alempi kuin muualla pääkaupunkiseudulla. Ensisijaisesti pakolaisena tai turvapaikanhakijana Suomeen tulleiden osuus oli pääkaupunkiseudulla noin kymmenen prosenttia, eikä kaupunkien välillä ollut havaittavissa merkittäviä eroja. (Saukkonen & Peltonen 2018, 12–13.)

⁹⁶ Kyse on usein suomalaistaustaisen kanssa perheen muodostaneista henkilöistä. Perhesyistä muuttaneista moni on myös tullut Suomeen lapsena perheensä mukana. (ks. tarkemmin Sutela & Larja 2015a, 16).

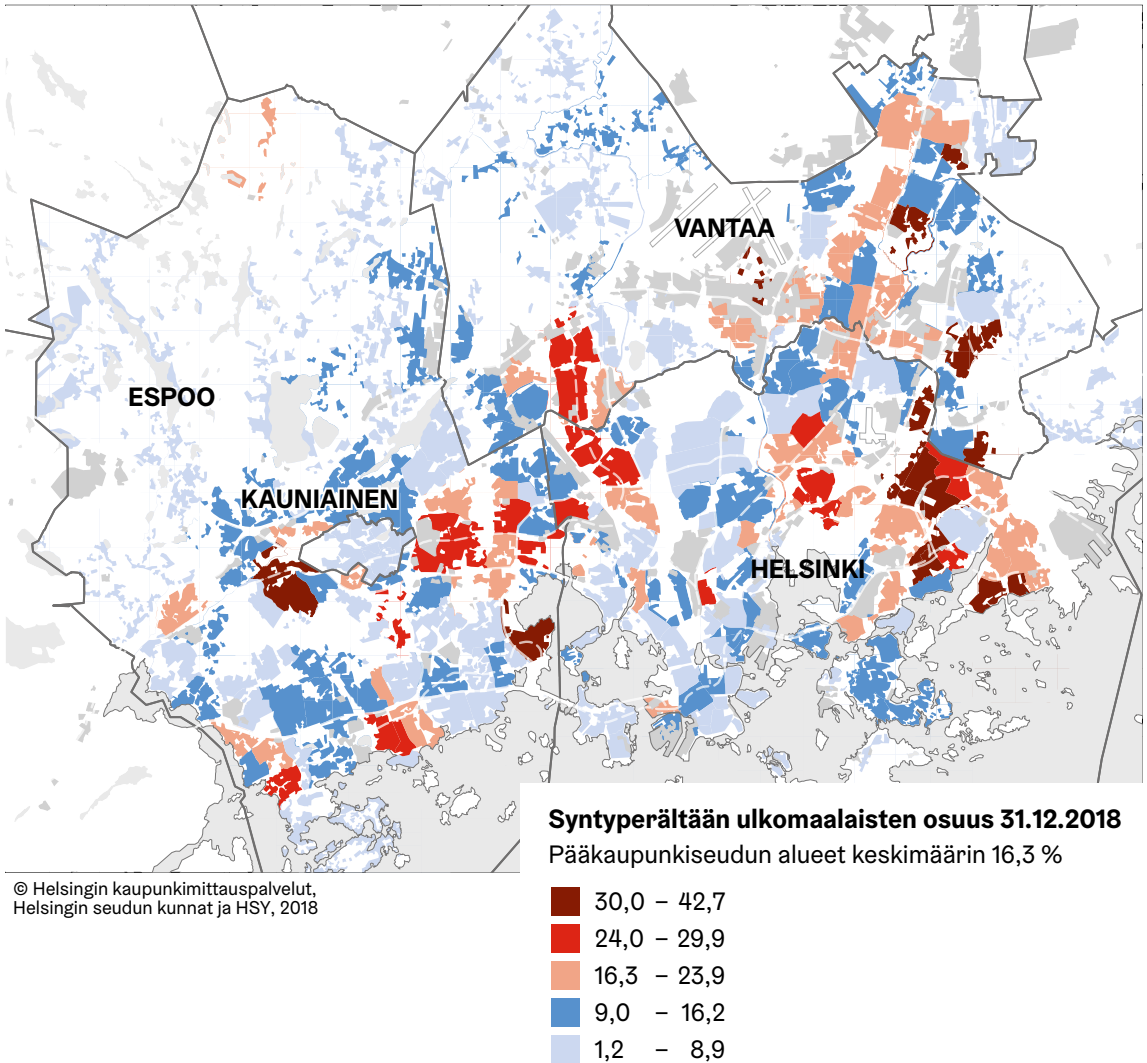
Pääkaupunkiseutu on jo pitkään vetänyt puoleensa muualla Suomessa asuneita maahanmuuttajia (ks. esim. Sjöblom-Immala 2012). Kansainvälisen suojelun perusteella oleskeluluvan saaneita on pyritty Suomessa sijoittamaan eri puolelle Suomea, mutta esimerkiksi irakilais-, somalialais- ja afganistanilaistaustaisista suuri osa on kuitenkin ajan mittaan siirtynyt suurempiin kaupunkeihin, ja erityisesti pääkaupunkiseudulle. Näihin taustamaaryhmiin kuuluvien yhteenlaskettu osuus kasvoi vuosien 2000 ja 2009 välillä Helsingin, Espoon ja Vantaan lisäksi ainoastaan Turussa (Sjöblom-Immala 2016, 29). Viimeisimpien Tilastokeskuksen väestötietojen perusteella varsin suuri osa vuosina 2015–2016 Suomeen tulleista oleskeluluvan saaneista turvapaikanhakijoista on jo nyt siirtynyt pääkaupunkiseudulle. Seudun Irakissa syntyneiden henkilöiden määrä on yli kaksinkertaistunut ja kasvanut miltei viidellä tuhannella henkilöllä vuodesta 2014 vuoteen 2018.

4.1.2 Etninen eriytyminen on Helsingissä keskitasoa

Ulkomaalaistaustaisia on käytännössä kaikkialla pääkaupunkiseudulla. Heidän väestöosuutensa vaihtelee kuitenkin suuresti alueittain. Pääkaupunkiseudun suurimmalla alueella tarkasteltuna ulkomaalaistaustaisten osuus oli vuoden 2018 lopussa korkein Vantaan Hakunilan suuralueella (28 %) ja Helsingin itäisessä suurpiirissä (27 %). Espoossa vastaava osuus oli korkein Vanha-Espoon suuralueella, 22,5 %. Tarkemmassa analyysissä pääkaupunkiseudulta löytyi tuolloin 36 sellaista Helsingin osa-aluetta ja Espoon ja Vantaan vastaavaa aluetta, joilla ulkomaalaistaustaisten suhteellinen osuus oli vähintään neljännes väestöstä. Osuus oli yli kolmannes väestöstä kolmelta alueelta. Korkeimmat yksittäiset osuudet löytyivät tuolloin Vantaalta: Länsimäessä osuus oli 43 prosenttia ja Havukoskella 41 prosenttia. (Ks. myös Saukkonen 2018b).

Alueet, joilla ulkomaalaistaustaisia on selvästi enemmän kuin seudun keskiarvo (16,3 % vuoden 2018 lopussa), sijoittuvat eri puolille pääkaupunkiseutua (kuvio 21). Joitain säännönmukaisuuksia on kuitenkin myös havaittavissa. Etenkin Espoossa ja Vantaalla ulkomaalaistaustaiset ovat sijoittuneet vahvasti radanvarsien ja vilkkaasti liikennöityjen väylien läheisyyteen rakennetuille asuinalueille (ks. myös Vilkkama 2011, 102). Ne alueet Espoossa, joissa on korkein ulkomaalaistaustaisten väestöosuus, ovat melko kaukana toisistaan, kun taas Helsingissä suuri osa niistä on ryvästynyt kaupungin itäisiin ja koillisiin osiin. Espoon osalta on syytä huomioida erikseen Otaniemi. Tällä opiskelijoiden, tutkijoiden ja muun korkeakoulu- ja tutkimuslaitoshenkilökunnan vahvasti asuttamalla alueella on muista korkean ulkomaalaistaustaisten väestöosuuden alueista poikkeava sosioekonominen rakenne.

Kuvio 21. Ulkomaalaistaustaisten osuus alueen koko väestöstä pääkaupunkiseudulla vuonna 2018. Helsingin osa-alueet ja niitä vastaavat Espoon ja Vantaan tilastoalueet. Lähde: Helsingin kaupunginkanslia, Pekka Vuori; Tietolähde: Tilastokeskus. Kartasta on poistettu alueet, joilla asukkaita on 100 tai vähemmän

Pääkaupunkiseudun itäosaan on muodostunut Vantaan ja Helsingin välisen kuntarajan ylittävä kaistale, jolla väestö on etnisesti ja kulttuurisesti selvästi monimuotoisempaa kuin seudulla keskimäärin. Vastaava ilmiö on jossain määrin havaittavissa myös Helsingin luoteisosaa ja Espoon Suur-Leppävaaraa yhdistävällä alueella. Molemmilla alueilla sijaitsee kuitenkin myös asuinalueita, joissa ulkomaalaistaustaisten osuus on alle kaupungin keskiarvon, osin jopa selvästi. Pääkaupunkiseudun merenranta-alueilla ulkomaalaistaustaisten prosentuaalinen osuus on pääsääntöisesti alle seudun keskiarvon.

Kaupunkeja on Suomessa vertailtu myös edellä (ks. luku 3.3.2) esiteltyä erilaisuusindeksiä hyödyntämällä. Muutaman vuoden takaisessa tutkimuksessa todettiin, että etninen alueellinen eriytyminen oli vuonna 2014 Turun seudulla voimakkaampaa kuin Helsingin ja Tampereen seuduilla. Kaupunkien välinen ero selittyi etenkin sillä, että muiden kuin länsimaalaisten ulkomaalaistaustaisten⁹⁷ erilaisuusindeksin arvot ovat Turun seudulla korkeampia kuin kahdella muulla kaupunkiseudulla. (Saikkonen ym. 2018, 49–54; ks. myös Hirvonen & Puustinen 2016.)⁹⁸

Vuoden 2019 tietojen perusteella etninen eriytyminen on Helsingissä Suomen keskitasoa, kun mukana ovat yhdeksän suurinta kaupunkia. Espoossa ulkomaalaistaustaisten erilaisuusindeksin arvo oli samalla tasolla, Vantaalla ja Lahdessa selvästi alempi ja Turussa puolestaan selvästi korkeampi. Vuodesta 2014 eriytyminen on Helsingissä jonkin verran lisääntynyt ja Vantaalla lieventynyt, ja Turussa pysynyt kutakuinkin ennallaan. Taustalla vaikuttavat erilaiset ulkomaalaistaustaisten väestörakenteet, sillä eri kieli- tai taustamaaryhmissä erilaisuusindeksin arvo vaihtelee huomattavasti. Vantaalla kuitenkin myös suuremmista kieliryhmistä albanian-, kurdin-, persian-, viron- ja venäjänkieliset asuivat vähemmän eriytyneesti kuin Helsingin vastaaviin ryhmiin kuuluvat ihmiset. (Hirvonen 2019.)

4.1.3 Kotoutumisen pääteemoista paikallista vaihtelua

Ulkomaalaistaustainen väestö on korkeammin koulutettua pääkaupunkiseudulla kuin sen ulkopuolisessa Suomessa. Seudun 15–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista vuonna 2014 lähes 40 prosenttia oli UTH-tutkimuksen tuottamien tietojen perusteella suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Koulutustaso oli erityisen korkea Espoossa, jossa heistä miltei puolet (47 %) oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Enintään perusasteen ja enintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuudet olivat puolestaan korkeampia Vantaalla kuin Helsingissä ja Espoossa. (Saukkonen & Peltonen 2018, 19–20.) Työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumisen rekisteripohjaiset indikaattoritiedot vuosilta 2017 ja 2018 vahvistavat saman yleiskuvan.⁹⁹

Samojen tutkimustietojen mukaan koko Suomessa vajaalla viidenneksellä maahanmuuttajista oli vuonna 2014 äidinkielen tasoinen suomen tai ruotsin kielen taito ja joka neljäs oli kielitaidon osalta aloittelija. Kotimaisia kieliä hyvin hallitsevien maahanmuuttajien osuus oli puolestaan hieman matalampi pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa. Korkeintaan aloittelijan ta-

97 Tutkimuksessa ulkomaalaistaustaiseksi määrittäivät alle 18-vuotiaiden osalta kaikki, joilla vähintään toinen vanhemmista oli syntynyt Suomen ulkopuolella. Tilastokeskuksen käyttämällä tiukemmalla määritelmällä (molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva) ulkomaalaistaustaisten lasten eriytyneisyys oli vielä voimakkaampaa. (Saikkonen ym. 2018, 52.)

98 Turussa Varissuon vajaan kymmenentuhannen henkilön asuinalueella vieraskielisten osuus väestöstä oli Turun kaupungin tilastollisen vuosikirjan mukaan vuoden 2016 lopussa 46 prosenttia. Alueella asui vajaa kolmannes (30 %) kaikista niistä Turun asukkaista, joilla rekisteröity äidinkieli oli muu kuin suomi tai ruotsi.

99 Tutkintorekisteristä puuttuu siis suuri osa ulkomailta suoritetuista tutkinnoista.

solla suomea ja ruotsia osaavien osuus oli 28 prosenttia. Espoossa aloittelijan tasolla olevia oli tuolloin vähän yli kolmannes maahanmuuttajista, ja äidinkielen tasoisesti osaavia oli vain vähän yli joka kymmenes. Vantaalla noin joka viidennellä maahanmuuttajalla oli korkeintaan aloittelijan suomen tai ruotsin kielen taito, Helsingissä heidän osuutensa oli 27 prosenttia. (Saukonen & Peltonen 2018, 21–22.)

Työ- ja elinkeinoministeriön vuoden 2020 alussa julkaisemat kotoutumisen indikaattoritiedot tarjoavat hyvän mahdollisuuden vertailla kuutta suurinta kaupunkia myös työmarkkinoille sijoittumisen näkökulmasta. Taulukosta 8 ilmenevät kustakin kaupungista ja koko Suomesta tiedot koskien työvoimaosuutta, työllisyys- ja työttömyysastetta, pitkäaikaistyöttömien osuutta työttömistä sekä osa-aikatyötä tekevien ja määräaikaaisessa työsuhteessa olevien osuutta palkansaaajista. Kustakin kaupungista on tieto ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista eli maahanmuuttajista sekä koko väestön ja maahanmuuttajaväestön välinen erotus. Tiedot ovat joko vuodelta 2017 tai 2018.

Taulukko 8. Maahanmuuttajien työmarkkinoiden sijoittumista koskevia tunnuslukuja kuudesta suurimmasta kaupungista vuosilta 2017 ja 2018, % tai %-yksikköä (erotukset). Lähde: TEM:n kotoutumisen indikaattorit; tietolähde Tilastokeskus

	Työvoimaosuus 2017		Työllisyysaste 2017		Työttömyysaste 2017	
	Maahanmuuttajat	Erotus suhteessa koko väestöön	Maahanmuuttajat	Erotus suhteessa koko väestöön	Maahanmuuttajat	Erotus suhteessa koko väestöön
Espoo	68,9	12,3	56,3	17,9	18,3	-9,8
Helsinki	67,0	13,0	52,6	19,1	21,4	-11,1
Oulu	58,5	18,6	44,6	21,7	23,6	-9,7
Tampere	64,7	12,7	45,8	20,7	29,1	-15,1
Turku	66,3	10,6	47,9	18,4	27,6	-14,0
Vantaa	73,3	9,1	59,1	15,1	19,2	-9,3
Koko maa	68,0	11,5	52,8	17,7	22,3	-11,0
	Pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä 2017		Osa-aikatyötä tekevien osuus palkansaaajista 2018		Määräaikaista työtä tekevien osuus palkansaaajista 2018	
	Maahanmuuttajat	Erotus suhteessa koko väestöön	Maahanmuuttajat	Erotus suhteessa koko väestöön	Maahanmuuttajat	Erotus suhteessa koko väestöön
Espoo	27,8	9,0	22,4	-7,9	18,1	-6,8
Helsinki	29,9	6,4	24,4	-8,3	18,4	-3,8
Oulu	25,5	8,6	24,8	-6,7	41,5	-25,8
Tampere	26,7	9,5	29,1	-10,1	25,2	-10,0
Turku	26,0	8,4	25,0	-5,9	23,2	-6,5
Vantaa	24,2	6,6	24,3	-9,9	11,4	-2,0
Koko maa	25,2	6,3	24,9	-8,4	18,6	-6,3

Koska neljännes maahanmuuttajista asuu Helsingissä, on ymmärrettävää, että Helsingin luvut osuvat pitkälle yhteen koko maata koskevien tietojen kanssa. Enimmäkseen erot kaupunkien välillä eivät ole kovin suuria. Maahanmuuttajien työllisyystilanne on kuitenkin Vantaalla miltei kauttaaltaan parempi kuin Helsingissä ja muissakin kaupungeissa. Ero koko väestön vastaaviin lukuihin on myös useimmiten Vantaalla muita kaupunkeja pienempi. Myös Espoossa maahanmuuttajien työvoimaosuus ja työllisyysaste ovat korkeampia kuin Helsingissä, ja työttömyysaste puolestaan matalampi. Huonoiten Helsinki sijoittuu, kun on kyse pitkäaikaistyöttömien osuudesta kaikista työttömistä; pääkaupungissa pitkäaikaistyttömiä maahanmuuttajia oli vuonna 2017 lähes kolmannes työttömistä maahanmuuttajista.

Aikaisemmissa tarkasteluissa on havaittu, että työvoimaan kuuluvien osuus on ollut niin suomalaistaustaisilla kuin ulkomaalaistaustaisilla pääkaupunkiseudulla korkeampi kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa, ja tilanne on ollut parempi myös työllisyyden ja työttömyyden osalta. (Saukkonen & Peltonen 2018, 25–28.) Tämä johtuu siis etenkin Espoon ja Vantaan maahanmuuttajien paremmasta työmarkkinatilanteesta. Vantaalla ulkomaila syntyneiden ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste nousi selvästi ja Espoota ja Helsinkiä enemmän etenkin vuosien 2004 ja 2008 välisenä aikana. (Ks. myös Saukkonen 2018a, 20–21).

Työllisten osalta ulkomaalaistaustaisten elämäntilanteessa löytyy yhtäläisyyksien ohella myös joitain eroja. UTH-tutkimuksen aineiston mukaan niin pääkaupunkiseudulla kuin sen ulkopuolellakin suuri osa ulkomaalaistaustaisista toimi työntekijäammateissa, muualla Suomessa jopa lähes puolet (47 %). Pääkaupunkiseudun sisäiset erot olivat tässä tapauksessa melko suuria, sillä työntekijäammateissa toimi vuonna 2014 Vantaalla jopa 55 prosenttia ulkomaalaistaustaisista, kun taas Espoossa kolmannes ja Helsingissäkin vain vähän tätä enemmän. Vantaalla oli puolestaan suhteellisesti ottaen vähiten ulkomaalaistaustaisia ylempiä toimihenkilöitä, ja Espoossa eniten, noin kolmannes. Alempien toimihenkilöiden sekä yrittäjien ja näiden perheenjäsenten suhteelliset osuudet kaikista ammattiasemista olivat kaikissa kolmessa kaupungissa samaa kokoluokkaa. Yrittäjien suhteellinen osuus oli tosin Helsingissä vähän korkeampi. (Saukkonen & Peltonen 2018, 35–36.)

Toimialoittain tarkasteltuna kaikissa viidessä suurimmassa kaupungissa noin viidennes työllisistä ulkomaalaistaustaisista työskenteli vuonna 2017 hallinto- ja tukipalvelutehtävissä. Oulussa heidän prosenttiosuutensa kaikissa kaikista työllisistä ulkomaalaistaustaisista oli jonkin verran pienempi. Terveys- ja sosiaalipalveluissa työskentelevien osuus oli niin ikään suurin piirtein samankokoinen, useimmissa kaupungeissa vähän yli kymmenesosa, Vantaalla vähän sen alle. Vantaalla korostuu rakentaminen ulkomaalaistaustaisia paljon työllistävänä toimialana, ja Oulussa koulutus työllisti vuonna 2017 viidenneksen Oulun työllisistä ulkomaalaistaustaisista. Teollisuus työllistää noin joka kymmenennen työllisen ulkomaalaistaustaisen Oulussa, Turussa ja

Tampereella. Kokonaisuutena tarkastellen erot kaupunkien välillä eivät kuitenkaan ole kovin suuria. (TEM:n kototietokanta; tietolähde Tilastokeskus.)

Asema työmarkkinoilla heijastuu tuloihin. 20–64-vuotiaiden maahanmuuttajien valtionveronalaisten tulojen keskiarvo oli vuonna 2016 Espoossa selvästi korkeampi kuin Helsingissä ja Vantaalla, ja ero syntyy ennen muuta maahanmuuttajamiesten korkeammasta tulotasosta Espoossa. Keskimääräisiin tuloihin vaikuttavat kaikista suurimmat tulot, mutta ero kaupunkien välillä säilyy myös tarkasteltaessa maahanmuuttajien tulojakaumaa. Espoossa oli vuonna 2016 selvästi näitä kahta kaupunkia enemmän Suomeen muuttaneita ulkomaalaistaustaisia, jotka kuuluivat ylimpään tuloneljännekseen. Alimpaan tulokvartiiliin kuuluvia oli puolestaan Helsingissä eniten, yli neljäkymmentä prosenttia kaikista. Vantaalla oli Helsinkiä ja Espoota jonkin verran enemmän sekä toiseen että kolmanteen tulokvartiiliin kuuluvia. (Saukkonen 2018a, 29–32.)

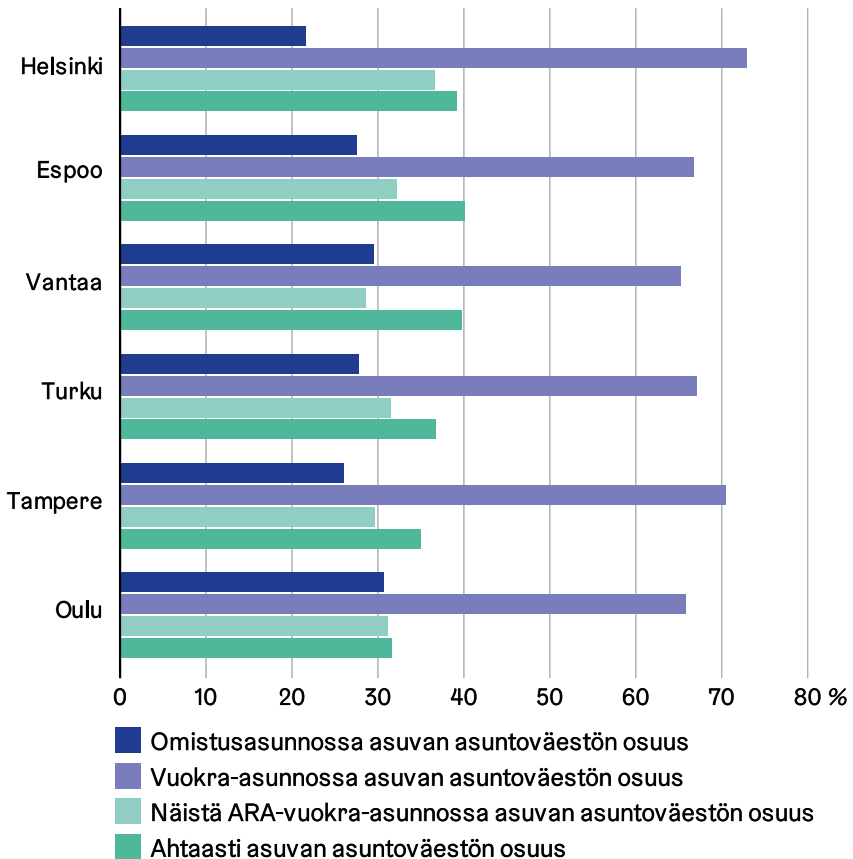
Tämäkin tulos saa vahvistusta vuoden 2017 kotoutumisen indikaattoritiedoista. Kaikissa pääkaupunkiseudun kaupungeissa maahanmuuttajien (samoin kuin suomalaistaustaisten) tulotaso oli selvästi korkeampi kuin Turussa, Tampereella ja Oulussa. Tulonjaon kokonaistilaston perusteella selviää myös, että sama ero kaupunkien välillä ilmenee, kun tarkastellaan asuntokuntien pienituloisuusastetta. Se on sekä kaikkien asuntokuntien, että sellaisten asuntokuntien, joissa on vain ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia, osalta selvästi matalampi Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla kuin kolmessa muussa suuressa kaupungissa. Oulussa 56 prosenttia viimeksi mainituista asuntokunnista oli pienituloisia vuonna 2017, Helsingissä 30 %, Espoossa ja Vantaalla noin 25 %. Maahanmuuttajien asuntokunnissa köyhyys oli kuitenkin selvästi yleisempää kuin muissa asuntokunnissa. Helsingissä Suomeen muuttaneista alle 18-vuotiaista selvästi suurempi osa (36 %) kuin Espoossa ja Vantaalla (32,1 % ja 28,6 %) asuu pienituloisessa asuntokunnassa. (TEM:n kotoutumisen indikaattorit; tietolähde Tilastokeskus.)

Edellä mainitut asiat vaikuttavat myös eroihin asumisen olosuhteissa, joskin niitä selittävät todennäköisesti jossain määrin myös asuntokannan rakenteelliset erot kuntien välillä. Maahanmuuttajien omistusasuminen on Espoossa ja Vantaalla selvästi yleisempää kuin Helsingissä, vaikka se onkin kaikissa kaupungissa vuokra-asumista harvinaisempaa. Vantaan maahanmuuttajista vuonna 2016 lähes kolmekymmentä prosenttia asui omistusasunnossa, ja Espoossakin heidän osuutensa oli reilu neljännes, kun taas Helsingissä vähän yli viidesosa. ARA-vuokra-asunnossa asujien osuus kaikista vuokrala asuneista maahanmuuttajista oli Helsingissä yleisempää kuin Espoossa ja Vantaalla. (Kuvio 22; ks. myös Saukkonen 2018a, 36.)

Helsingissä maahanmuuttajilla oli naapurikaupunkeja selvästi enemmän yhden ja kahden henkilön asuntokuntia, kun taas suuremmat asuntokunnat olivat Espoossa ja Vantaalla yleisempiä. Viimeksi mainituissa kaupungeissa noin neljäkymmentä prosenttia ulkomaalaistaustaisista asui vuonna 2016 vähintään neljän hengen asuntokunnassa (Saukkonen 2018a, 39). Tämä hei-

jastuu puolestaan siihen, että Espoossa ja Vantaalla ahtaasti asuvien ulkomaalaisten osuus kaikista ulkomaalaistaustaisista on ollut vähän korkeampi kuin Helsingissä (kuvio 22). Molemmissa kaupungeissa myös ahtaasti asuvien ulkomaalaistaustaisten osuus kaikista ahtaasti asuvista oli hieman korkeampi. Kaikissa kolmessa kaupungissa nelisenkymmentä prosenttia maahanmuuttajista asui Tilastokeskuksen tietojen mukaan ahtaasti, mikä on selvästi enemmän kuin syntyperäisillä suomalaisilla. Oulussa, Tampereella ja Turussa ahtaasti asuvia maahanmuuttajia oli pääkaupunkiseutuun verrattuna suhteellisesti ottaen vähän vähemmän.

Kuvio 22. Ulkomailla syntyneen ulkomaalaistaustaisen väestön asumisen tunnuslukuja kuudessa suurimmassa kaupungissa vuonna 2018, %. Lähde: TEM:n kototietokanta ja kotoutumisen indikaattorit; tietolähde: Tilastokeskus

Suomalaisten suhtautumista maahanmuuttajiin on systemaattisimmin tutkinut Magdaleena Jaakkola, jonka johdolla toteutettiin säännöllisesti aiheita selvittäviä kyselytutkimuksia vuodesta 1987 vuoteen 2007. Viimeisimmäs-

sä mittauksessa suhtautuminen ulkomaalaisten työntekijöiden vastaanottamiseen oli myönteisempää kuin minään aikaisempaan ajankohtana, ja myös kielteiset asenteet pakolaisia kohtaan olivat lieventyneet. Pääkaupunkiseudulla suhtautuminen maahanmuuttajiin, etenkin työntekijöihin, oli myönteisempää kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa. (Jaakkola 2009, 22–33.)

Helsingin, Espoon ja Vantaan välistä vertailua oli mahdollista tehdä vuoden 2003 aineistosta. Seudun kuntien välillä oli tuolloin selviä eroja: helsinkiläisistä miltei joka kolmas, mutta espoolaisista ja kauniaislaisista joka viides ja vantaalaisista vain noin joka kymmenes oli halukas vastaanottamaan Suomeen lisää pakolaisia. Kaikissa kaupungeissa työvoiman maahanmuuttoon suhtauduttiin paljon myötämellisemmin. Espooseen ja Kauniaisiin sekä Vantaaseen verrattuna helsinkiläiset olivat tässäkin tapauksessa selvästi vapaamielisempiä, heistä lähes joka toinen toivotti nykyistä paljon tai jonkin verran enemmän ulkomaalaisia työnhakijoita Suomeen. (Jaakkola 2005, 19–20; 55–56.)¹⁰⁰

Tuoreempia kaupunkikohtaisia tietoja suhtautumisesta maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin ei valitettavasti ole käytettävissä. UTH-tutkimuksessa selvitettiin haastatteluihin osallistuneilta heidän kokemuksiaan epäasianmukaisesta kohtelusta. Kysymykset ja niihin saadut vastaukset ovat jossain määrin tulkinnanvaraisia, mutta joitain havaintoja voi tehdä esimerkiksi epäoikeudenmukaisesta kohtelusta kadulla tai muulla yleisellä paikalla.

Vuonna 2014 koettu epäasianmukainen kohtelu oli pääkaupunkiseudulla yleisempää kuin muualla Suomessa. Helsingissä ja Vantaalla naisten epäoikeudenmukainen kohtelu näyttäisi olleen yleisempää kuin Espoossa, miesten kohdalla ei ollut juuri havaittavissa eroa. (Saukkonen & Peltonen 2018, 60–61.) Näitä tuloksia voi verrata rasistisia rikosepäilyjä koskeviin tilastotietoihin. Vuonna 2017 rasistisia rikosepäilyjä¹⁰¹ tehtiin Helsingissä 25, Espoossa 14 ja Vantaalla 15 kymmentätuhatta ulkomaalaistaustaista kohden. Tampereen luku oli sama kuin Helsingissä, Turussa ja etenkin Oulussa puolestaan selvästi korkeampi (31 % ja 47 %). (TEM:n kotoutumisen indikaattorit; tietolähde Poliisiammattikorkeakoulu.)

UTH-tutkimuksen tuloksia koskien Suomeen ja taustamaahan samastumista voidaan myös hyödyntää kaupunkikohtaiseen vertailuun. Pelkästään suomalaisuuteen samastuminen oli Vantaalla jonkin verran yleisempää kuin Helsingissä ja Espoossa, mutta ero ei ollut suuri. Erot olivat pieniä myös muiden samastumisvaihtoehtojen välillä. Pääkaupunkiseudulla samastuminen taustamaahan ilman suomalaisuuteen samastumista oli kuitenkin selvästi yleisempää kuin muualla Suomessa. Pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa noin puolet maahanmuuttajista piti itseään joko pelkästään suo-

100 Vuoden 2007 aineisto mahdollisti Helsingin ja Vantaan välisen vertailun. Vantaalla suhtauduttiin tuolloinkin selvästi kriittisemmin pakolaisten vastaanottamiseen (Jaakkola 2009, 31)

101 Rasistiset rikosepäilyt -indikaattori sisältää ne rikosilmoitukset, jotka ovat poliisin rekistereissä määritelty viharikoksi perustuen uhrin (oletettuun) etnisyyteen, kansalliseen taustaan, uskontoon tai elämäntilanteeseen.

malaisena tai samastui sekä suomalaisuuteen että omaan taustamaahansa. (Saukkonen & Peltonen 2018, 65.)

Suomen suurimpien kaupunkien välillä ei ole suuria eroja ulkomaalais-taustaisen väestön rakenteessa tai maahanmuuttajien kotoutumisessa. Kehitystä on kuitenkin hyvä seurata myös paikkakuntaakohtaisesti. Helsingin ulkomaalaistaustainen väestö on vielä monimuotoisempaa kuin monissa muissa kaupungeissa. Pääkaupunkiseudun sisäisessä vertailussa Helsinki asettuu maahanmuuttajien kotoutumisessa usein hieman epäedulliseen valoon muihin suuriin kaupunkeihin nähden.

4.2 Helsinki ja Suomi kansainvälisessä vertailussa

Viime aikoina on myös kansainvälisessä keskustelussa korostettu, että maahanmuuton ja kotoutumisen tutkimuksessa on syytä kiinnittää huomiota nimenomaan paikallistason ilmiöihin ja prosesseihin sekä kuntien ja kaupunkien kotouttamispolitiikkaan. On puhuttu jopa erityisestä paikallisesta käänteestä kansainvälisen muuttoliikkeen ja sen seurausten tutkimisessa (Zapata Barrero ym. 2017). Kaupungeista tietoa tuottavia ja niitä keskenään vertailevia kotoutumista ja kotouttamista koskevia tutkimuksia ja selvityksiä on ilmestynyt viime vuosina runsaasti. Monissa kaupungeissa on kehitetty omia kotoutumisen seurantajärjestelmiä.

Kaupunkitasoinen tutkimus ei kuitenkaan ole yksinkertaista, koska monissa maissa kunnollisia tilastoja on olemassa usein vain valtiotasoisesti, eikä aina niitäkään. Kysely- tai haastattelututkimusten tuloksia ei usein pystytä analysoimaan tarkasti paikallistasolla, koska otoskoot ovat pieniä ja vastausprosentti matala.¹⁰² Ylivoimainen osa tiedoista ovat siten yhä kansallisen tason tilastoja ja muita tutkimustietoja, joita ulkomaalaistaustaisen väestön kaupunkeihin keskittymisen vuoksi voidaan kuitenkin usein soveltaa myös kaupunkitason tarkasteluun. Tämän vuoksi seuraavassakin aluksi tarkastellaan, miten kotoutuminen Suomessa asettuu suhteessa muista maista saattuihin tietoihin ja kokemuksiin. Tämän jälkeen esitellään tietoja eräistä sel-laisista Helsingin kannalta parhaiten vertailuun soveltuvista kaupungeista, joista tilasto- ja tutkimustietoja on myös saatavilla.

4.2.1 Suomelle ja Helsingille on vaikea löytää vertailukohteita

Helsingin tapauksessa vertailua kaupunkeihin muissa maissa vaikeuttaa lisäksi se, että Suomelle – ja siten myös Helsingille – ei ole helppo löytää hyviä vertailukohteita. Vertailukohteita Suomen kanssa kannattaa hakea sa-

¹⁰² Euroopan unionin *Urban Agenda for the EU* -ohjelman puitteissa pyrittiin vuosina 2017 ja 2018 luomaan edellytyksiä paikallis- ja aluetason kotoutumisen indikaattoreiden yleiselle kehittämiselle, vertailtavuuden parantamiselle ja käytettävyyden lisäämiselle. Helsingin kaupunki oli tässä kehitystyössä mukana.

maa kokoluokkaa olevista maista, minkä vuoksi esimerkiksi Saksa, Ranska ja Britannia ja näiden maiden suuret metropolit kannattaa jättää tarkastelun ulkopuolelle. Yhteiskuntajärjestyksensä, taloudellisten rakenteidensa, julkisen sektorin roolin sekä maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikan periaatteiden nojalla Suomea on hyvä verrata muihin Pohjoismaihin ja Helsinkiä vastaavasti Ruotsin, Norjan ja Tanskan suuriin kaupunkeihin.¹⁰³ Näiden maiden ja kaupunkien maahanmuuttohistoria on kuitenkin merkittävästi pitempi kuin Suomessa, ja osittain tästä syystä ulkomaalaistaustaisten määrät ja suhteelliset osuudet väestöstä ovat sekä kansallisella että suurkaupunkien tasolla selvästi suurempia kuin Suomessa.

Maahanmuutto Suomeen alkoi kasvaa samoihin aikoihin kuin moniin muihin Euroopan maantieteellisiin periferioihin kuten Irlantiin, Portugaliin ja Kreikkaan. Nämä maat ovat kuitenkin monella tapaa sekä valtioina että yhteiskuntina erilaisia kuin Suomi, minkä lisäksi niihin kohdistunut maahanmuutto on ollut luonteeltaan hyvin erilaista. Baltian maiden sekä Viron, Latvian ja Liettuan suurimpien kaupunkien vertaileminen Suomeen ja Helsinkiin on puolestaan ainakin toistaiseksi ollut hankalaa, koska nämä maat ovat viime vuosiin saakka olleet enemmän maastamuutto- kuin maahanmuuttomaita. Ulkomailla syntyneiden suurehko väestöosuus on näissä maissa ennen muuta seurausta kuulumisesta Neuvostoliittoon kylmän sodan aikana.

Maamme on siten tietyllä tapaa omanlaisensa tapaus, *sui generis*. Viime vuosikymmenten aikana Suomi ja pääkaupunkiseutu ovat kuitenkin alkaneet muistuttaa koko ajan enemmän muita Pohjoismaita ja niiden metropolialueita. OECD:n ja Euroopan unionin tuoreessa ulkomaalaistaustaisten kotoutumista tilastollisesti tarkastelevassa *Settling In* -raportissa Suomi onkin niputettu yhteen Ruotsin, Norjan ja Tanskan kanssa (OECD & Euroopan unioni 2018, 26). Näitä maita on luonnehdittu siten, että niihin kohdistuva maahanmuutto on myöhäisempää perua kuin perinteisemmissä maahanmuuttomaisissa¹⁰⁴, minkä lisäksi humanitaarisen maahanmuuton suhteellinen osuus kaikesta maahanmuutosta on kaikissa Pohjoismaissa melko korkea.¹⁰⁵ Suomen ja Helsingin kannalta hyviä vertailukohteita ovat myös Alankomaat ja suuret hollantilaiset kaupungit. Yhteiskunnallisten olosuhteiden puolesta ne muistuttavat suomalaista yhteiskuntaa ja sen kaupunkeja melko paljon, ja lisäksi Alankomaista sekä kaupungeista etenkin Amsterdamista ja Rotterdamista on hyvin saatavilla kotoutumistietoja.

Kuviosta 23 ilmenee, että ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä on Suomessa selvästi pienempi kuin näissä neljässä muussa maassa. Ruotsissa osuus on selvästi korkein, noin kahdeksantoista prosenttia vuonna 2017.

103 Islanti on monella tapaa erityinen tapaus, vaikka viime aikoina myös sinne on suuntautunut aikaisempaa enemmän maahanmuuttajia. Koko väestöön suhteutettuna ulkomaalaistaustaisten osuus on noussut nopeasti noin viiteentoista prosenttiin.

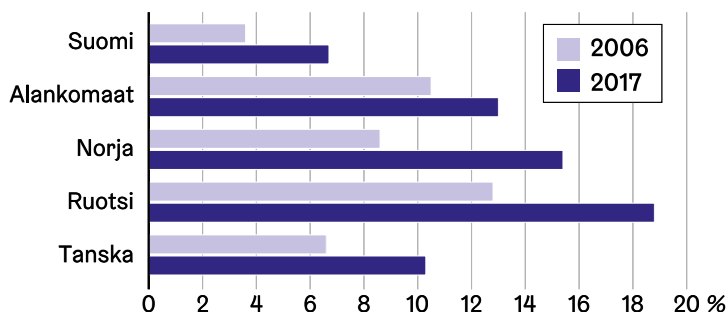
104 Näitä maita ovat kyseisessä raportissa Luxemburg, Sveitsi, Britannia, Yhdysvallat (painopiste korkeasti koulutetuissa muuttajissa) sekä Itävalta, Belgia, Saksa, Alankomaat, Ranska (painopiste matalan koulutustason muuttajissa).

105 Humanitaarinen maahanmuutto sisältää kiintiöpakolaiset sekä kansainvälisen suojelun perusteella oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat.

Kaikissa maissa maahanmuuttajien osuus väestöstä on kasvanut vuosien 2006 ja 2017 välisenä aikana. Alankomaissa kasvu on kuitenkin ollut jonkin verran maltillisempaa kuin Pohjoismaissa, ja maahanmuuttajien suhteellisella osuudella mitattuna Norja on mennyt Alankomaista ohi ja muistuttaa nykyään tässä mielessä enemmän Ruotsia kuin Tanskaa. Ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä oli Suomessa vuonna 2017 samaa luokkaa kuin Tanskassa kymmenisen vuotta aikaisemmin.

Kuvio 23. Ulkomailla syntyneiden osuus koko väestöstä Alankomaissa, Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Tanskassa 2006 ja 2017. Lähde: OECD; tietolähde Eurostat, kansalliset tilastoviranomaiset

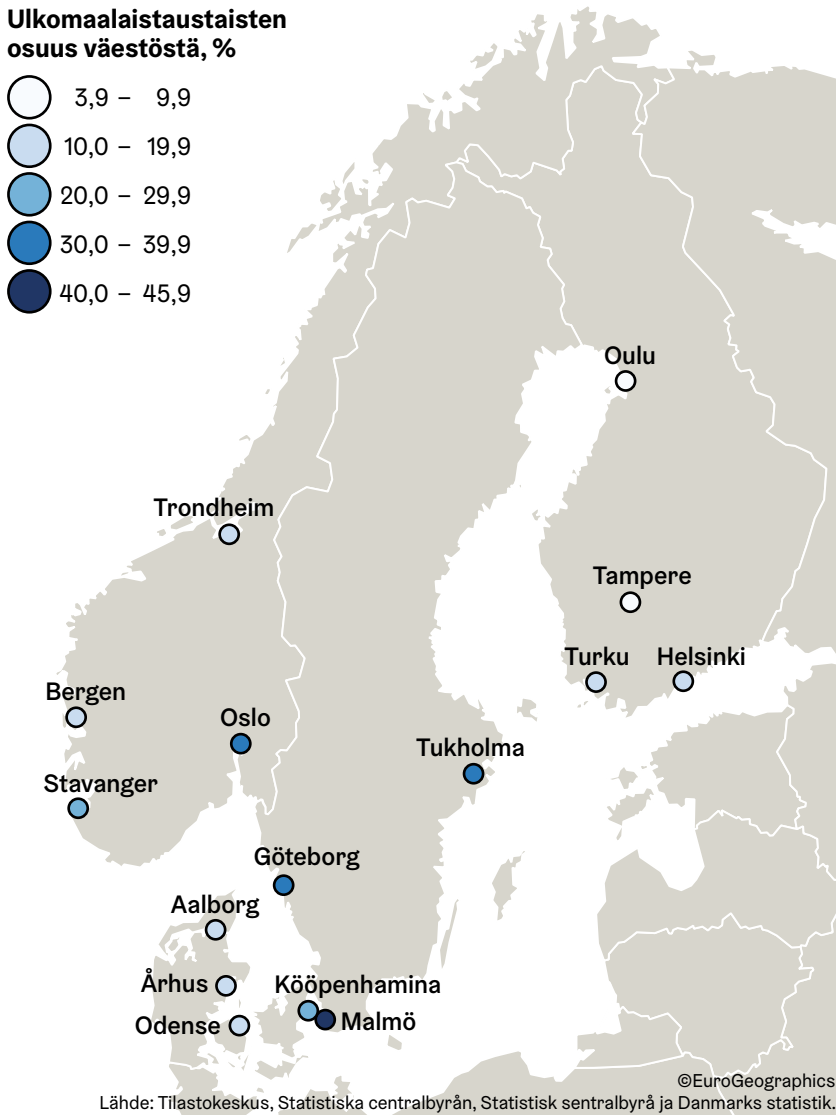

Maat poikkeavat toisistaan myös maahanmuuttajaväestön rakenteen osalta. Alankomaissa, Norjassa ja Tanskassa Euroopan unionin sisäiseen liikkuvuuteen kuuluvat maahanmuuttajat toisista EU-jäsenmaista ovat vuosina 2005–2016 muodostaneet suuren osan kaikista maahanmuuttajista (49–58 %). Suomessa ja Ruotsissa EU:n ulkopuolelta tulleiden suhteellinen osuus maahanmuuttajista on puolestaan suurempi, ja etenkin Ruotsissa humanitaarisen maahanmuuton osuus kaikesta maahanmuutosta on hyvin korkea (29 %) tällä aikavälillä. Perheperusteinen muutto, jota sisältyy myös EU:n sisäiseen muuttoon, muodostaa kaikissa maissa suuren osan muuttoliikkeestä (20–35 %). Työperusteinen muutto Euroopan unionin ulkopuolelta on Tanskassa ja Alankomaissa ollut viime vuosina jonkin verran laajempaa kuin kolmessa muussa maassa. Suomen tapauksessa EU:n sisäinen muuttoliike muodosti edellä mainitulla ajanjaksolla noin 40 %, perheperusteinen muutto 35 %, humanitaarinen muutto 16 % ja työperusteinen muutto 7,5 % kaikesta muuttoliikkeestä. (OECD & Euroopan unioni 2018, 41.)

Kaupunkikohtaisia tietoja on vaikeammin saatavilla. Pohjoismaissa on käytössä samankaltainen ulkomaalaistaustaisen väestön määritelmä, mikä helpottaa vertailua. Kuten kuvio 24 osoittaa, Pohjoismaiden muihin suuriin kaupunkeihin verrattuna maahanmuuttajien määrät ja suhteelliset osuudet Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla ovat yhä pieniä. Malmössä ulkomaalaistaustaisten osuus oli vuonna 2018 jopa 46 prosenttia. Tukholman ja Oslon

väestöstä ulkomaalaistaustaisia on noin kolmannes, Kööpenhaminan väestöstä noin neljännes. Pidemmän maahanmuuttohistorian johdosta Norjan, Ruotsin ja Tanskan suurissa kaupungeissa on maahanmuuttajien lisäksi huomattavan paljon maahanmuuton toista ja jo kolmattakin sukupolvea.

Kuvio 24. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä Pohjoismaiden suurimmissa kaupungeissa. Lähde: Helsingin kaupunginkanslia, Pekka Vuori; tietolähde: kansalliset tilastoviranomaiset¹⁰⁶

106 Tiedot Suomesta ja Ruotsista vuoden 2018 lopusta, Norjasta vuoden 2019 alusta ja Tanskasta vuoden 2020 alusta.

Myös Pohjoismaiden pääkaupunkien ulkomaalaistaustaisen väestön rakenteessa on eroja. Tietoja maahanmuuton syystä tai oleskeluluvan saamisen perusteesta ei ole paikallistasolla saatavilla. Helsingin, Kööpenhaminan, Oslon ja Tukholman pääkaupungeissa vajaa puolet ulkomaalaistaustaisista on eurooppalaistaustaisia ja reilu kolmasosa aasialaistaustaisia. Helsingissä sekä eurooppalaistaustaisten (ml. Venäjä ja entinen Neuvostoliitto) että afrikkalaistaustaisten osuudet kaikista ulkomaalaistaustaisista ovat suuremmat kuin edellä mainituissa kaupungeissa, sen sijaan aasialaistaustaisten osuus on pienempi.¹⁰⁷

4.2.2 Kotoutumisessa on paljon samaa kaikkialla

Viime vuosina on tehty eri tahoilla paljon työtä kotoutumista koskevan tilastoinnin harmonisoimiseksi. OECD:n ja Euroopan unionin *Settling In* -raportit antavat kansallisella tasolla melko luotettavan kuvan maahanmuuttajien ja joiltain osin myös heidän lastensa oman paikkansa löytämisestä ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Lukuja tulkittaessa on toki otettava huomioon erot maahanmuuton historiassa ja ulkomaalaistaustaisen väestön rakenteessa. Nostan seuraavassa esiin joitain keskeisiä havaintoja vuonna 2018 ilmestyneestä raportista, jonka tiedot perustuvat pääsääntöisesti viimeisimpiin Euroopan tulo- ja elinolotutkimukseen (EU-SILC) ja työvoimatutkimukseen (EU-LFS). Tämä auttaa sijoittamaan Suomen ja sitä kautta myös Helsingin kotoutumistiedot laajempaan kansainväliseen kontekstiin.

Lähes kolme neljästä kantäväestöön kuuluvasta kotitaloudesta omistaa Euroopan unionissa asuntonsa. Ulkomaalaistaustaisilla osuus on paljon pienempi: reilu kolmannes toisista EU-maista muuttaneista omisti vuonna 2016 asuntonsa ja vain noin neljäsosa unionin ulkopuolelta tulleista. Omistusasuminen on erityisen yleistä Norjassa, jossa yli 80 prosenttia kaikista kotitalouksista asuu omistusasunnossa. Ero kantäväestön ja EU:n ulkopuolelta tulleiden välillä oli kuitenkin Pohjois-Euroopan maista suurin Ruotsissa, jossa noin kaksi kolmasosaa Ruotsin kansalaisista omisti asuntonsa. Euroopan unionin ulkopuolisten (kolmansien) maiden kansalaisten kotitalouksista vastaava prosenttiosuus oli Ruotsissa alle viidennes. Suomessa kolmansista maista tulleiden omistusasumisen osuus oli samaa luokkaa kuin Alankomaissa, Norjassa ja Tanskassa, noin kolmekymmentä prosenttia. (OECD & Euroopan unioni 2018, 246–247.)

Ahtaasti asuminen oli näistä maista yleisintä Ruotsissa, ja etenkin ulkomailla syntyneiden keskuudessa. Ulkomailla syntyneiden ahtaasti asuminen oli harvinaisempaa Alankomaissa ja Norjassa kuin Suomessa ja Tanskassa. Monissa maissa väestön keskittyminen on edennyt pitkälle. Vajaa kolmannes EU:n ulkopuolelta Euroopan unionin jäsenvaltioon muuttaneista asuu oman ilmoituksen mukaan alueella, jossa suurin osa lähiympäristön asukkaista koostuu heidän kanssaan samasta etnisestä ryhmästä. Prosentti-

107 Ks. tarkemmin: <https://ulkomaalaistaustaiselhelsingissa.fi/fi/nykytilanne>.

osuudet olivat korkeimpia Belgiassa ja Alankomaissa, yli 50 prosenttia.¹⁰⁸ (Mt., 108–110.) Asumisen hallintamuodon ja asumisväljyyden osalta Suomen ja sitä kautta myös Helsingin tilanne muistuttaa tietyistä eroista huolimatta pitkälti muita vertailukohteita. Etnisen eriytymisen taso on kuitenkin ilmeisesti matalampi kuin näissä maissa (ks. myös Hirvonen 2019).

Maahanmuuttajaväestön koulutustiedot eivät kaikilta osin ole vertailukelpoisia. Useissa maissa maahanmuuttajat ovat kuitenkin Suomen tavoin koulutuksen osalta jakautuneempi ryhmä kuin kantaväestöön kuuluvat. Tanskaa lukuun ottamatta näissä viidessä maassa maahanmuuttajista selvästi suurempi osa kuului vuonna 2017 vain vähän koulutusta saaneisiin kuin kyseisessä maassa syntyneistä henkilöistä. Toisaalta monessa maassa myös korkeasti koulutettujen osuus kaikista maahanmuuttajista on suuri. Ulkomailla syntyneistä ruotsalaisista vajaan kolmanneksella oli vuonna 2017 korkeintaan peruskoulu suoritettuna, mutta 40 prosentilla heistä oli korkea-asteen tutkinto. (Mt., 64–68.)

Kaikissa OECD:n tarkastelussa mukana olleissa vastaanotomaissa arvioidaan näiden tietojen perusteella omassa maassa suoritettuja tutkintoja enemmän kuin ulkomailla hankittua koulutusta. Vaikka korkeammin koulutetuilla on yleisesti ottaen parempi työllisyystilanne kuin alemman koulutustason ulkomailla syntyneillä henkilöillä, lähes puolet korkeasti koulutetuista maahanmuuttajista oli työttömänä tai tehtävänsä ylikoulutettuja. Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien työllisyysaste oli vuonna 2017 selvästi matalampi kuin kantaväestöön kuuluvan vastaavan väestönosan työllisyysaste. (Mt., 72–75.) Tutkintojen tunnustamiseen ja osaamisen tunnistamiseen liittyvät ongelmia esiintyy siten myös hyvin monissa maissa.

Maahanmuuttajien työttömyysaste on kaikissa OECD-maissa korkeampi kuin kantaväestöön kuuluvilla henkilöillä. Ero työttömyysasteessa on erityisen suuri Euroopan unioniin Euroopan ulkopuolelta tulleiden maahanmuuttajien ja vastaanottavien maiden kantaväestön välillä. Ulkomailla syntyneiden naisten työllisyysaste on Suomen tavoin selvästi kantaväestöön kuuluvia naisia matalampi useimmissa Euroopan unionin jäsenmaissa. (Mt., 76–77; 154–157.) Työllisyyden kysymyksiä pohjoiseurooppalaisessa kontekstissa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin seuraavassa luvussa.

Työlliset maahanmuuttajat sijoittuvat pääsääntöisesti matalan koulutustason tehtäviin, ja keskimäärin he täyttävät joka neljännen tällaisen työpaikan OECD-maissa. Osuus on jopa 60 prosenttia Sveitsissä ja Luxemburgissa ja 40 prosenttia Itävallassa, Saksassa, Ruotsissa ja Norjassa. Maahanmuuttajat työskentelevät myös kantaväestöön kuuluvia todennäköisemmin terveydelle vaarallisissa tehtävissä, ja heidän työsopimuksensa ovat useammin määräaikaaisia. Maahanmuuttajilla on paljon yritystoimintaa, mutta yritykset ovat yleensä kantaväestöön kuuluvien yrityksiä pienempiä. (Mt., 77–89.)

108 Nämä tiedot perustuvat EU MIDIS II –tutkimukseen (European Union Agency for Fundamental Rights 2017), eikä niitä voi pitää täysin vertailukelpoisina.

Maahanmuuttajat ovat alimmissa tuloluokissa yliedustettuna käytännöllisesti katsoen kaikissa tarkastelun kohteena olevissa maissa. Työpaikka suojelee köyhydeltä niin kantaväestöä kuin maahanmuuttajakin, mutta maahanmuuttajien tapauksessa huonommin. Yhdysvalloissa, Sveitsissä ja Islannissa yli puolet ulkomailla syntyneistä köyhiksi luokitelluista maahanmuuttajista käy töissä. Ulkomailla syntyneiden kotitalouksien käytettävissä olevat vuotuiset mediaanitulot olivat vuonna 2015 Ruotsissa ja Alankomaissa noin neljä tuhatta euroa ja Tanskassa noin kaksituhatta euroa alemmat kuin kyseisissä maissa syntyneiden kotitalouksien vastaavat tulot. Suomi ja Norja sijoituvat näiden ääripäiden väliin, molemmissa maissa ero mediaanituloissa oli noin kolmetuhatta euroa. (Mt., 104–105.)

Neljä viidestä maahanmuuttajasta kokee OECD-maissa yhteenkuuluvuutta asuinmaataan kohtaan, mutta kantaväestöön verrattuna heidän tunteensa intensiteetti on European Social Surveyn tietojen perusteella kuitenkin vähäisempää.¹⁰⁹ Noin joka seitsemäs maahanmuuttaja Euroopan unionin jäsenmaissa katsoo kuuluvansa ryhmään, jota syrjitään etnisyyden, kansallisuuden tai rodun vuoksi, mikä kertoo myös diskriminaation yleisyydestä Euroopassa. Pohjois-Euroopassa syrjintää kokevien prosenttiosuus oli korkein Alankomaissa (19 %) ja Tanskassa (15 %), Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa puolestaan vähän alempi, noin kymmenen prosenttia.¹¹⁰ Maahanmuuttajat ovat monissa Euroopan unionin maissa kantaväestöön verrattuna harvemmin tyytyväisiä elämäänsä. Ero kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä oli kuitenkin Suomessa ja Ruotsissa ja monissa muissa verrattain korkean tyytyväisyystason pohjoiseurooppalaisissa maissa kuitenkin melko pieni. (Mt., 122–139.)

Raportissa kiinnitettiin erityistä huomiota ulkomaalaistaustaisiin nuoriin. Siinä missä Euroopan ulkopuolisissa OECD-maissa toiseen sukupolveen kuuluvat menestyvät usein kantaväestöön kuuluvia ikätovereita paremmin, Euroopan unionissa tilanne on toisin päin. Ero selittyy useissa tapauksissa vanhempien sosioekonomisilla taustatekijöillä. Monilla Eurooppaan muuttaneilla lasten vanhemmilla on matala koulutus, ja lapsiperheköyhyys on yleistä muuallakin kuin Suomessa. Euroopan unionissa neljäkymmentä prosenttia ulkomaalaistaustaisista lapsista asui vuonna 2015 suhteellisen köyhyysrajan alapuolelle sijoittuvissa perheissä. Prosenttiosuudet ovat Pohjois-Euroopassa Alankomaita lukuun ottamatta pienempiä, mutta toisaalta erot kantaväestöön ovat näissä maissa EU:n keskiarvoa suurempia.¹¹¹ (Mt., 180–181; 211.)

Esimerkiksi lukutaidossa on kuitenkin suuri ero ulkomaalaistaustaisten lasten ja kantaväestöön kuuluvien välillä, ja tämä kuilu on Pohjoismaissa eurooppalaista keskiarvoa suurempi. Euroopan unionissa jopa joka neljäs

109 Euroopan unionin jäsenmaiden osalta kyseinen indikaattori sisältää niiden henkilöiden osuuden, jotka kokevat melko suurta tai suurta läheisyyttä asuinmaataan (esim. ”Miten läheiseksi koette Suomen?”) kohtaan asteikolla yhdestä viiteen. Lähde on European Social Survey. Ks. OECD ja Euroopan unioni 2018, 134.

110 Lähteenä tässä käytetty European Social Surveyn ja EU-MIDIS II:n tuloksia.

111 Tästä tarkastelusta puuttuu osa Euroopan unionin jäsenvaltioista.

toiseen sukupolveen kuuluva suoriutuu koulussa heikosti, ja monilta heistä on viidentoista vuoden iässä puutteita tarpeellisissa perustaidoissa. Muihin OECD-maihin verrattuna maahanmuuttajien lapset hankkivat EU-maissa myös harvemmin korkea-asteen tutkinnon ja jäävät useammin matalalle koulutustasolle. Nämä erot näkyvät myös työllistymisessä, joka on toiseen sukupolveen kuuluvilla kantaväestöön kuuluvia ikätovereita hankalampaa. Niistä 15–30-vuotiaista henkilöistä, jotka eivät olleet koulutuksessa, ero työllisyysessä kantaväestöön kuuluvien vanhempien lasten ja maahanmuuttajien lasten välillä oli vuoden 2017 paikkeilla¹¹² Alankomaissa jopa 20 prosenttiyksikköä. Tanskassa ja Suomessa ero oli vähän pienempi ja Norjassa ja Ruotsissa selvästi pienempi. (Mt., 190–203.)

4.2.3 OECD arvioi kotoutumista ja kotouttamista

Monet Suomessa ja Helsingissä havaituista asioista ja ilmiöistä ovat siis siinä mielessä ylikansallisia, että vastaavia ilmiöitä ja ongelmia löytyy myös useista muistakin maista. Etenkin Pohjoismaiden välillä on paljon yhtäläisyyksiä. Tarkemmassa analyysissä paljastuu kuitenkin myös joitain eroja, joita on tärkeätä tutkia lähemmin, jotta voidaan päästä pidemmälle myös niiden mahdollisten syiden etsinnässä. Tämä hyödyttää myös Helsinkiä, pääkaupunkiseutua ja muita suurempia kaupunkeja Suomessa.

Suuraavassa käytän tähän tarkoitukseen hyväksi OECD:n vastikään Suomen kotouttamispolitiikasta laatimaa arviointia, jossa keskityttiin etenkin koulutuksen ja työmarkkinoille integroitumisen kysymyksiin (OECD 2018a). Näitä kansallisia arviointeja OECD on tehnyt useista muistakin maista, esimerkiksi Ruotsista (OECD 2016). Suomea koskevassa arviointiraportissa esiteltiin taustaksi tietoja kotoutumisen tilanteesta ja integraation edistymisestä Suomessa ja joissain vertailukelpoisissa maissa. Lisäksi hyödynnän tässä yhteydessä joitain tuoreita harmonisoituja pohjoismaisia tilastotietoja.

Suomen työllisyysluvut ovat yleensä olleet paremmat kuin OECD-maissa keskimäärin, mutta maahanmuuttajien työllisyystilanne on kuitenkin ollut useimpia maita heikompi. Maahanmuuttajien työllisyystilanne näyttää myös heikentyneen selvästi kansainvälisen finanssikriisin puhjettua vuonna 2008. Tämän järjestö tulkitsee johtuvan ainakin joiltain osin siitä, että Suomessa verrattain suuri osa maahanmuuttajista sijoittuu suhdannevaihteluiden näkökulmasta katsottuna haavoittuville aloille. (OECD 2018a, 70.) Sama havainto tehtiin edellä (luku 3.4) koskien maahanmuuttajien työllisyyden ja työttömyyden kehitystä Helsingissä.

Etenkin pakolaistaustaisilla on usein vaikeuksia oman paikkansa löytämisessä. Muista Pohjoismaista saatu tieto oleskeluluvan myöntämisen perusteesta yhdistettynä työmarkkinoille sijoittumiseen kertoo, että muiden kuin työperusteisten maahanmuuttajien työllistyminen on usein hidasta ja että se myös pitkän ajan tarkastelussa jää jälkeen kantaväestön työllistymi-

112 Tarkasteluajankohta vaihtelee jonkin verran maittain.

sen tasosta. OECD-maihin kokonaisuutena verrattaessa Suomessa etenkin ulkomailla syntyneiden naisten työllisyys on Suomessa syntyneisiin naisiin verrattuna heikkoa. (Mt., 73–75.)

Tilanne on samankaltainen myös monissa muissa Pohjois-Euroopan maissa. Ruotsiin ja Alankomaihin verrattuna maahanmuuttajamiesten työllisyystilanne ei Suomessa ole paljon huonompi kuin kantaväestöön kuuluvien miesten tilanne. Maahanmuuttajanaisten osalta ero kantaväestöön on kuitenkin Suomessa samoin kuin näissä kahdessa maissa suuri. Ero on suuri myös Euroopan unionin jäsenmaissa syntyneiden ja EU:n ulkopuolella syntyneiden naisten välillä. EU-maista tulleilla naisilla työllisyys on miltei samalla tasolla kuin Suomessa syntyneillä naisilla, mutta unionin ulkopuolelta tulleilla ero kantaväestöön on lähes 25 prosenttiyksikköä. Tilanne on samankaltainen myös Alankomaissa, Belgiassa ja Ruotsissa. Viimeksi mainitussa maassa kuitenkin myös EU-maissa syntyneillä naisilla on Ruotsissa syntyneisiin verrattuna selvästi heikompi työllisyystilanne. (Mt., 75–76.)

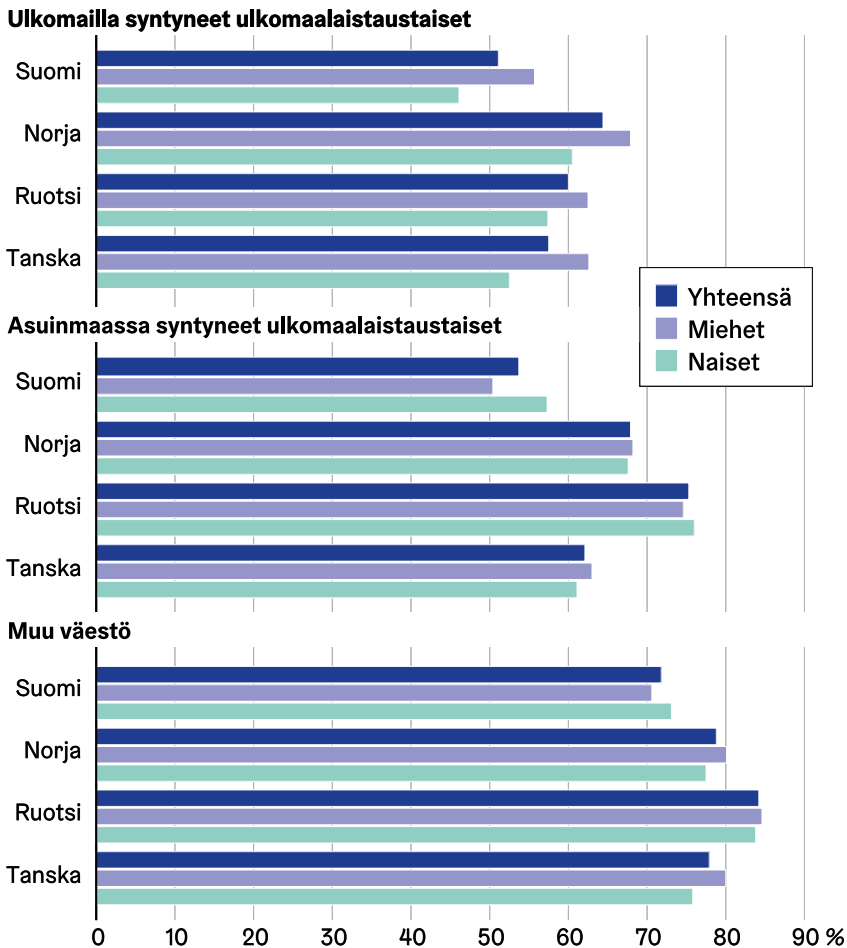
Suomessa ulkomailla syntyneiden naisten matala työllisyystaso ja yleinen sijoittuminen työmarkkinoiden ulkopuolelle (matala työvoima-aste) koskevat kuitenkin myös esimerkiksi Ruotsista Suomeen muuttaneita henkilöitä. Lisäksi suurista taustamaaryhmistä tulleiden työmarkkinatilanne on Suomessa huonompi kuin monissa muissa maissa. Somaliassa ja Irakissa syntyneiden naisten työllisyys on raportissa käytetyssä maavertailussa Suomessa kaikista heikoin, selvästi alemmalla tasolla kuin muissa Pohjoismaissa ja Alankomaissa. Tämä on olennainen tieto myös Helsingin kannalta, koska Suomen somalialais- ja irakiläistäustaisista suuri osa asuu pääkaupunkiseudulla. (Mt., 76–78; ks. myös 81–88).

Kaikille maille Pohjois-Euroopassa on yleistä myös se, että suuri osa maahanmuuttajista työskentelee koulutustaan vastaamattomissa tehtävissä. Tanskassa ja Ruotsissa ongelma näyttäytyy tilastojen valossa samankaltaisena kuin Suomessa. Norjassa korkeasti koulutettujen ylikoulutus työtehtäviinsä on ollut yleisempää kuin Suomessa, ja Belgiassa ja Alankomaissa se on puolestaan ollut harvinaisempaa. Kaikissa Pohjoismaissa etenkin Euroopan unionin ulkopuolelta tulleet maahanmuuttajat sijoittuvat vahvasti palkkahaitarin alapäähän. (Mt., 129–130; 145–146.)

Monien kotoutumista koskevien kysymysten suhteen asiat ovat siten samansuuntaisia niissä maissa, jotka ovat Suomen kannalta parhaiten vertailukelpoisia, joskin erojakin löytyy. Pohjoismaat muodostaa ehkä maailman parhaiten vertailukelpoisen maaryhmän. *Nordic Statistics database* -sivustolle on koottu mahdollisimman pitkälle harmonisoituja tilastotietoja Pohjoismaista elämän ja yhteiskunnan eri osa-alueilta. Maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyen tietoja on saatavilla ulkomailla syntyneestä ja ulkomaalaistaustaisesta väestön rakenteesta sekä koulutuksesta ja sijoittumisesta työmarkkinoilla. Koulutustietoihin sisältyy edellä mainituista syistä johtuvia ongelmia, mutta työllistymiseen liittyviä tietoja voidaan pitää varsin luotettavina.

Kaikissa neljässä maassa ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste on alempi kuin kantaväestön (kuvio 25). Ruotsissa toiseen sukupolveen kuuluvien työllisyystilanne oli vuonna 2016 selvästi parempi kuin maahanmuuttajien, silti sielläkin alle kantaväestön tason. Toiseen sukupolveen kuuluvien naisten asema työmarkkinoilla on kaikissa maissa parempi kuin saman sukupuolen maahanmuuttajien. Naisten ja miesten välinen ero työllisyydessä on Ruotsissa vähän pienempi kuin muissa Pohjoismaissa. Vaikka yleiskuva on yhtäläinen kaikissa maissa, jokaisessa tapauksessa työllisyysaste on Suomessa alempi kuin muissa Pohjoismaissa. Koska myös muun väestön työllisyysaste on Suomessa pienempi, ero kantaväestön ja ulkomaalaistaustaisten väestöosien välillä on usein muualla suurempi kuin Suomessa.

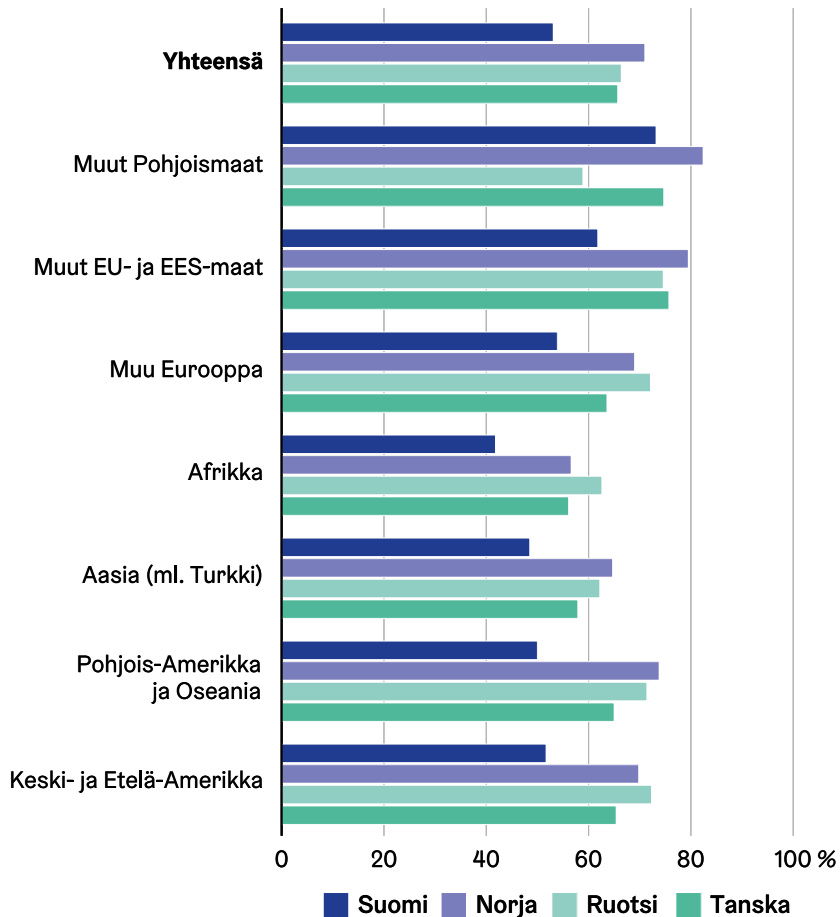
Kuvio 25. 20–64-vuotiaiden työllisyysaste syntyperän ja sukupuolen mukaan neljässä Pohjoismaassa vuonna 2016. Lähde: Nordic Statistics Database, kansalliset työllisyystilastot

Afrikkalaistaustaisten maahanmuuttajien työllisyysaste on näiden pohjoismaisten tilastotietojen valossa Suomen lisäksi matala myös muissa Pohjoismaissa. Muista Euroopan unionin maista (ml. muut Pohjoismaat) tulleiden maahanmuuttajien työllisyystilanne on puolestaan pääsääntöisesti parempi kuin muihin taustamaaryhmiin kuuluvien. Miltei kaikissa maaryhmissä miesten työllisyysaste on niin ikään kaikissa maissa parempi kuin samoihin ryhmiin kuuluvien naisten. Suomen ja muiden maiden välinen ero on pienempi Euroopan unionin maista muuttaneiden kuin esimerkiksi somalialaistaustaisten maahanmuuttajien kohdalla. Rajaukset esimerkiksi 35–44-vuotiaisiin tai 8–15 vuotta maassa asuneisiin eivät ratkaisevasti muuta näitä havaintoja (kuvio 26).

Kuvio 26. 8–15 vuotta maassa asuneiden 20–64-vuotiaiden maahanmuuttajien työllisyysaste vuonna 2016 maaryhmittäin. Lähde: Nordic Statistics Database, kansalliset työllisyystilastot

Monet Helsingissä ja Suomessa havaittavista kotoutumisen ilmiöistä löytyvät myös useista muista maista. Tarkempi analyysi paljastaa vertailukelpoisten maiden välillä myös eroja, joiden syyt eivät ole vielä kunnolla selvillä. Näiden tietojen perusteella maahanmuuttajien työllisyystilanne on Suomessa huonompi kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Toisaalta ero kantaväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajien välillä on muissa maissa usein suurempi kuin Suomessa. Erityisesti kannattaa kiinnittää huomiota Euroopan unionin ulkopuolelta tulleiden naisten työllisyyteen.

4.2.4 Amsterdam ja Göteborg Helsingin vertailukohteina

OECD:n ja Euroopan unionin yhteisestä aloitteesta syntyi jokin aika sitten myös hanke, jossa selvitettiin paikallistason politiikan ja hallinnon roolia ja merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisessa. Tämän hankkeen puitteissa OECD toteutti kymmenen eurooppalaisen kaupungin kotoutumista ja kotouttamista koskevan tapaustutkimuksen sekä laati havaintoja kokoavan loppuraportin (OECD 2018b). Hankkeeseen sisältyi myös kysely, johon osallistui 61 eurooppalaista kaupunkia, mukaan lukien Helsinki. Loppuraportista on laadittu Helsingin kaupunginkanslian julkaisema suomenkielinen tiivistelmä (Saukkonen 2018c).

Hankkeen tapaustutkimuksissa kaikkia kaupunkeja tarkasteltiin systemaattisesti samaa viitekehystä hyödyntäen, ja näin ollen siinä syntyi myös jonkin verran vertailukelpoista tietoa eri kaupungeista. Tässä yhteydessä esitellään havaintoja Göteborgista ja Amsterdamista, jotka mukana olleista kaupungeista soveltuvat parhaiten Helsingin ja laajemmin pääkaupunkiseudun verrokkikaupungeiksi ja -seuduiksi.

Göteborg ja Amsterdam ovat Helsingin kanssa melko samankokoisia kaupunkeja, Göteborgissa oli vuoden 2017 lopussa 556 000 asukasta ja Amsterdamissa 834 000 asukasta vuonna 2016. Molemmissa kaupungeissa ulkomaalaistaustaisen väestön määrät ja suhteelliset osuudet ovat kuitenkin paljon suurempia. Göteborgissa noin kolmannes väestöstä oli ulkomaalais- taustaisia, ja hieman yli neljännes oli myös ulkomailla syntyneitä. Amsterdamin väestöstä ulkomaalaistaustaisia oli Alankomaiden laajemmalla määrittelyllä puolet kaupungin väestöstä.¹¹³ Jos Göteborgissakin mukaan laskettaisiin myös ne, joilla vain toinen vanhemmista on syntynyt Ruotsin ulkopuolella, sekin olisi todennäköisesti niin sanottu enemmistö–vähemmistö-kaupunki, jossa kantaväestöön kuuluvat ovat määrällisessä vähemmistössä. (Väestötietojen osalta ks. OECD 2018c (Göteborg), 20–21; OECD 2018d (Amsterdam), 23–24.)

Amsterdamin ulkomaalaistaustaisista vajaa kolmannes oli vuonna 2016 ulkomailla syntyneitä henkilöitä. Maahanmuuton toiseen sukupolveen kuului

¹¹³ Alankomaissa ulkomaalaistaustaisuuden käsite sisältää myös ne toiseen sukupolveen kuuluvat henkilöt, joilla vain toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla, joten määritelmä on laajempi kuin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa.

vähän yli viidennes kaupungin väestöstä. Göteborgin ulkomaalaistaustaisista suuri osa (42 %) oli vuonna 2016 vähintään kymmenen vuotta Ruotsissa asuneita maahanmuuttajia, mutta yli neljäsosa heistä oli Ruotsissa syntyneitä maahanmuuttajien lapsia. Helsinkiin verrattuna maahanmuuton toinen sukupolvi on siten Göteborgissa ja Amsterdamissa sekä määrällisesti että suhteellisesti huomattavasti suurempi, mikä heijastaa Ruotsin ja Alankomaiden pidempää laajamittaisen maahanmuuton historiaa. Vastaavasti ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten osuus kaikista samaan ikäluokkaan kuuluvista on näissä kahdessa kaupungissa paljon suurempi kuin Helsingissä.

Kaupunkien maahanmuuttohistorian pituudesta kertoo myös se, että ulkomaalaistaustaisesta väestöstä lähes puolet kuului Göteborgissa vuonna 2017 ikäryhmään 53–64-vuotiaat. Helsingissä samaan ikäryhmään kuuluvat muodostivat tuolloin vain 7,5 prosenttia kaupungin ulkomaalaistaustaista. Maahanmuuttajien taustamaat jakautuvat Göteborgissa hyvin moneen maailman valtioon. Yleisimmät niistä olivat vuonna 2017 Irak (9 % Ruotsiin muuttaneista), Iran (8 %), Somalia (6 %), Bosnia ja Hertsegovina (5 %) sekä Syyria (5 %). Amsterdamissa joka kymmenes ulkomaalaistaustainen oli vuonna 2016 oli lähtöisin toisesta Euroopan unionin maasta, ja vähän yli kolmannes (35 %) kuului luokkaan ei-länsimaalaiset ulkomaalaistaustaiset. Yleisimmät taustamaat olivat tuolloin Marokko (17 prosenttia ulkomaalaistaustaisista), Surinam (15 %), Turkki (10 %), Indonesia (6 %) ja Saksa (4 %).

Pakolaistaustaisten osuus ulkomaalaisista oli Amsterdamissa häviävän pieni, alle yhden prosentin, Göteborgissa puolestaan selvästi korkeampi kuin Helsingissä. Helsingin ulkomaalaistaustaiset ovat näihin kahteen kaupunkiin verrattuna myös suurelta osin naapurimaista lähtöisin, etenkin Virosta, Venäjältä tai entisestä Neuvostoliitosta. Suomalaistaustaiset muodostivat pitkään Göteborgissa, kuten muutenkin Ruotsissa, suurimman taustamaaryhmän, mutta 2000-luvulla monet muut ryhmät ovat menneet heidän ohitseeseen. Amsterdamissa suurimmat taustamaaryhmät heijastavat yhä Alankomaiden siirtomaahistoriaa (Surinam, Indonesia) sekä vierastyöläisten rekrytointia 1960- ja 1970-luvulla (Marokko, Turkki).

Göteborgissa 84 prosenttia ruotsalaistaustaisista oli työllisiä vuonna 2014, ulkomaalaistaustaisista 61 prosenttia. Viimeksi mainittujen työttömyysaste oli vastaavasti yhdeksän prosenttiyksikköä korkeampi kuin ruotsalaistaustaisilla. Köyhyysriski oli ulkomaalaistaustaisilla ruotsalaistaustaisiin verrattuna lähes kolminkertainen. Amsterdamissa 15–74-vuotiaiden työllisyysaste oli vuonna 2015 noin seitsemänkymmentä prosenttia kantäväestöön kuuluvilla henkilöillä ja muista länsimaista tulleilla ulkomaalaistaustaisilla. Länsimaiden ulkopuolelta tulleilla ulkomaalaistaustaisilla vastaava osuus oli selvästi alempi, 57 prosenttia. (Työllisyystietojen osalta ks. OECD 2018c, 22–23; 75–77; OECD 2018d, 24–25; 71–73.)

Väestöryhmien määritelmien eroista huolimatta Helsingistä saatavilla olevat luvut ovat samansuuntaisia. Vuonna 2014 Helsingin 15–64-vuotiaiden

suomalaistaustaisten työllisyysaste oli 71 prosenttia, ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten puolestaan 49 prosenttia (Saukkonen 2016, 18–19). Vastaavia eroja kantaväestön ja maahanmuuttajien tai ulkomaalaistaustaisten välillä löytyy myös työttömyyden ja työvoimaosuuden osalta. Niistä taustamaaryhmistä, joita löytyy kaikista kolmesta kaupungista, työllistyminen on ollut vaikeata somalialais-, irakilais- ja afganistanilaistaustaisilla henkilöillä.

Kokemus joutumisesta vaatimattomampiin työtehtäviin kuin mihin oma koulutus ja osaaminen antaisi mahdollisuuksia on Helsingin tavoin myös Göteborgissa hyvin yleistä. Yhteistä on myös se, että yrittäjyys oli yleistä esimerkiksi iranialais- ja syyrialaistaustaisilla, joista monet työskentelevät hotelli- ja ravintola-alalla. Somalialaistaustaisten yrittäjyys oli sitä vastoin Göteborgissa samoin kuin Helsingissäkin vähäistä.

Heikko työllisyystilanne ja sijoittuminen aloille ja työtehtäviin, joissa ansiotaso on matala, heijastuvat Amsterdamissa ja Göteborgissa myös kohonneena sosiaaliturvan tarpeena. Göteborgissa ulkomaalaistaustaisten keskimääräiset tulot olivat vuonna 2014 noin kolme neljäsosaa koko väestön keskimääräisistä vuosituloista. Helsingissä ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten keskimääräiset tulot olivat samaan aikaan 62 prosenttia suomalaistaustaisen väestön tuloista. Noin kaksi kolmasosaa pakolaisen statuksella Alankomaissa asuvasta amsterdamilaisesta tarvitsi sosiaaliturvaa. (Tulojen osalta ks. OECD 2018c, 23; 83–85; OECD 2018d, 26; 76; Saukkonen 2016c, 26–27.)

Molemmista kaupungeissa on Helsingin tavoin pulaa kohtuuhintaisista asunnoista, ja niin Amsterdamissa kuin Göteborgissa on toteutettu järjestelyjä asuntojen löytämiseksi kaupunkiin asettuville pakolaisille. Ruotsin kaupunkeja on pidetty etnisen eriytymisen näkökulmasta katsottuna verrattain segregoituneina, kun taas Amsterdamia on pidetty verrattain maltillisesti eriytyneenä kaupunkina. Göteborgissa ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä oli vuonna 2016 Angeredin alueella 73 prosenttia eli selvästi suurempi kuin millään alueella Helsingissä. (Asumisen osalta ks. OECD 2018c, 37–40; OECD 2018d, 38.) Vuoden 2019 alussa erilaisuusindeksin arvo oli Göteborgissa 41 prosenttia, kun se vastaavana ajankohtana vastaavilla alueilla oli Helsingissä noin 29 prosenttia (Hirvonen 2019, 56).

Amsterdamissa ja Göteborgissa on myös todettu ulkomaalaistaustaisten lasten menestyvän keskimäärin huonommin koulussa kuin kantaväestöön kuuluvat ikätoverinsa ja jatkavan harvemmin kouluttautumista oppivelvollisuuden jälkeen. Samoin kuin Helsingissä, erot ovat vahvasti, mutta eivät kuitenkaan jäännöksettä kytköksissä vanhempien koulutustasoon ja sosioekonomiseen taustaan sekä lasten maahanmuuttoikäen. Maahanmuuton pidempi historia näkyy myös siinä, että molemmista kaupungeissa ulkomaalaistaustaisten määrät korkea-asteen tutkintojen suorittaneissa ovat kasvaneet ja siten heidän osuutensa esimerkiksi kaikista yliopisto-opiskelijoista on noussut. (Koulutuksen osalta ks. OECD 2018c, 85–87; 2018d, 79–80.)

4.2.5 Onko Rotterdamissa Helsingin tulevaisuus?

Maahanmuuton, kotoutumisen ja monikulttuurisuuden kokonaisvaltaiset paikallistason analyysit ovat toistaiseksi kohdistuneet lähinnä maailman suuriin metropoleihin, joissa globalisaation poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset prosessit saavat selvimmän konkreettisia paikallisia muotoja ja joihin on jo pitkään kohdistunut laajamittaista muutttoa ulkomailta (ks. Engbersen & Scholten 2018, 11–14). Näiden ”globaalien kaupunkien” (*global cities*) kuten New Yorkin, Pariisin ja Lontoon varjoon ovat jääneet monet muut kaupungit, joiden rooli maailmassa on vaatimattomampi mutta joihin kansainväliset ja globaalit keskinäiskytkennät kuitenkin suuresti vaikuttavat. Kansainvälinen muuttoliike on muuttanut suuresti myös pienempien pääkaupunkien, niin sanottujen kakkoskaupunkien (*second cities*) ja muiden vähemmälle huomiolle jääneiden suurten kaupunkien rakenteisiin ja toimintoihin.

Tämän tietoaution täyttämiseksi Alankomaissa julkaistiin vastikään kokoomateos, jonka aiheena oli Rotterdamin monikulttuuristuminen ja kaupungin ja sen väestön suhtautuminen kansainvälisen muuttoliikkeen tuottamaan muutokseen (Scholten, Crul & van de Laar 2019a). Kyseinen teos sisältää paljon tietoa maahanmuutosta kaupunkiin ja sen paikallistason vaikutuksista. Joitain kirjassa esitettyjä tietoja, havaintoja ja tulkintoja kannattaa esitellä Helsingin ja Suomen pääkaupunkiseudun nykyistä tilannetta ja tulevaa kehitystä silmällä pitäen. Lisäksi muutaman vuoden takaa on käytettävissä kotoutumista laaja-alaisesti vertailevia tietoja Amsterdamista ja Rotterdamista (De Staat van integratie 2012). Voiko Helsingillä olla jotain opittavaa näistä kaupungeista? Kerrotaanko muutaman vuosikymmenen päästä Helsingistä samanlaista vai erilaista tarinaa kuin Rotterdamista?

Rotterdam sijaitsee Maas-joen suistossa lähellä Atlantin rannikkoa, ja sen merkitys satamakaupunkina on ollut pitkään hyvin tärkeä. Se on myös ollut vuosisatojen ajan merkittävä muuttoliikkeen kohde- ja lähtöalue. Toisin kuin pääkaupunki Amsterdamissa, tämä asema kansainvälisessä muuttoliikkeessä ja maahanmuuton vaikutukset kaupungin väestöön ja elämään eivät kuitenkaan ole muodostuneet olennaisiksi osiksi Rotterdamin brändiä, identiteettiä ja historiallista itseymmärrystä. Nykyään Rotterdamia voidaan pitää etnis-kulttuurisesti hyvin monimuotoisena kaupunkina. Suuri osa väestöstä suhtautuu kuitenkin maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen kriittisesti. Vaaleissa populistiset ja nationalistiset puolueet ja poliitikot ovat olleet 2000-luvulla suosittuja.

Rotterdamissa on noin 635 000 asukasta, joten se on Helsingin kanssa lähes samankokoinen kaupunki. Melko tarkalleen puolet väestöstä kuuluu alankomaalaisen määritelmän mukaisesti ulkomaalaistaustaisiin, joko maahanmuuton ensimmäiseen tai toiseen sukupolveen. Suurimmat ulkomaalaistaustaisten ryhmät ovat surinamilais-, turkkilais- ja marokkolaistaustaiset, joiden osuus koko väestöstä vaihtelee seitsemästä kahdeksaan prosenttiin. Viime aikoina etenkin muista länsimaista tulleiden maahanmuuttajien määrät ovat kasvaneet, samoin kuin kansainvälisen pakolaisuuden vuoksi

muuttaneet. Etenkin puolalaisten määrä kaupungissa on tällä vuosituhanella kasvanut hyvin nopeasti. (Scholten, Crul & van de Laar 2019b, 13–15.)

Toisen maailmansodan jälkeen Rotterdamissa oli vakava työvoimapula, ja työntekijöitä tarvittiin erityisesti raskaisiin, likaisiin ja epäsäännöllisiin töihin, joista yleensä maksettiin huonosti ja joihin kaupungin oma väestö ei osoittanut kiinnostusta. 1950-luvun puolivälin jälkeen työläisten rekrytointi suuntautui ulkomaille. Värväyksen pääkohdealue oli aluksi eteläinen Eurooppa, mutta jo varsin pian myös Turkki ja Marokko sekä Portugalille vuoteen 1975 kuuluneet Kap Verden saaret. Näitä vierastyöläisiä pyrittiin tietoisesti asuttamaan erilleen kaupungin kantaväestöstä, eikä heidän muutenkaan toivotu integroituvan yhteiskuntaan. Pelättiin jopa, että kotoutuminen johtaisi siihen, että he eivät enää suostuisi tekemään raskaita töitä huonolla palkalla. (van de Laar & van der Schoor 2019, 48–49.)

Asenne kuitenkin muuttui 1970-luvulla eräiden mielenosoitusten ja toisinaan väkivaltaisiksikin muuttuneiden yhteenottojen jälkeen. Rotterdamia voi tällöin toteutettujen toimien johdosta pitää jopa jonkinlaisena edelläkävijänä kotouttamispolitiikan kehittämisessä ja käyttöönotossa. Muuttuneeseen suhtautumiseen vaikutti myös tosiasioiden tunnustaminen: suuri osa vierastyöläisinä pidetyistä ja siten tilapäisesti maassa asuviksi oletetuista ei aikonut muuttaa takaisin lähtömaahansa. Itse asiassa tapahtui päinvastoin: perheenyhdistämisen ja -perustamisen seurauksena maahanmuuttajien määrä kasvoi kansainvälisen rekrytoinnin lopettamisesta huolimatta nopeasti. Viime vuosina ulkomaalaistaustaisten muuttua kaupunkiin muualta Alankomaista on kuitenkin pyritty eri keinoin hillitsemään. (Mt., 49–50.)

Amsterdamiin verrattuna Rotterdam on ollut selvästi segregoituneempi kaupunki. Vuonna 2010 Alankomaalaisen kantaväestön erilaisuusindeksin luku oli Rotterdamissa 45 prosenttia ja Amsterdamiassa 27 prosenttia. Rotterdamin turkkilaistaustaisten osalta erilaisuusindeksi oli 38 prosenttia ja marokkolaistaustaisilla 35 prosenttia. Viime aikoina etninen eriytyminen kaupungin alueilla on kuitenkin viime aikoina vähentynyt, kun taas Amsterdamiassa eriytyminen on lisääntynyt. (Entzinger 2019, 176–177.)

Rotterdam jää Amsterdamiasta kotoutumisessa jälkeen myös ulkomaalaistaustaisten koulutustason ja työllistymisen alueilla. Koulutustaso on ollut matalin kaupungin suurista ulkomaalaistaustaisten ryhmistä turkkilais- ja marokkolaistaustaisilla. Vaikka koulutustaso on ulkomaalaistaustaisilla ollut nousussa, ero kantaväestöön on pysynyt koko lailla samana, koska myös alankomaalaistaustaisten keskimääräinen koulutustaso on noussut. Viime vuosina ulkomailta on Rotterdamiin samoin kuin Helsinkiin muuttanut hyvin vähän kouluja käyneitä henkilöitä, joiden työllistymismahdollisuudet ovat varsinkin aluksi heikot. Marokkolais- ja turkkilaistaustaisten matalaa työllistymistä selittää pitkälti näihin väestöryhmiin kuuluvien naisten vähäinen osallistuminen työvoimaan. (De staat van integratie 2012, 178–179.)

Suuri osa maahanmuuttajista on asunut Alankomaissa jo vuosikymmeniä, ja toiseen sukupolveen kuuluvien määrä on melko suuri. Noin kolme neljäs-

osaa ulkomaalaistaustaisista koki vuonna 2010 vähintään jonkintasoista yhteenkuuluvuutta asuinkaupunkiinsa ja samoin myös Alankomaihin yleensä. Samastuminen oli matalinta Amsterdamin marokkolaistaustaisilla. Äänestysaktiivisuus oli puolestaan Rotterdamissa matalinta kaupungin surinamilaistausten ja Alankomaiden Antilleilta tulleiden keskuudessa. (Mt., 21–23.)

Kaikissa suurimmissa ulkomaalaistaustaisten ryhmissä voimakas samastuminen omaan etniseen ryhmään oli varsin yleistä. Turkkilais- ja marokkolaistaustaisilla myös kokemus uskonnollisesta identiteetistä ja uskonnolliseen yhteisöön kuulumisesta oli vahva samoin kuin siis Helsingin somalialaistaustaisilla. Uskonnollisuus näkyy myös konservatiivisena suhtautumisena esimerkiksi homoseksuaalisuuteen. Ulkomaalaistaustaisilla oli kantaväestöön verrattuna enemmän kontakteja muihin etnisiin ryhmiin kuuluviin ihmisiin, joskin etenkin turkkilaistaustaisten sisäiset verkostot olivat hyvin kiinteitä. (Mt., 21–22.)

Väestötilastot viime vuosilta osoittavat hyvin, kuinka monimuotoista ja liikkuvaa Rotterdamin väestö on. Sellaiset Rotterdamissa syntyneet henkilöt, joiden vanhemmat ovat myös syntyneet samassa kaupungissa, muodostavat nykyään vain noin yhdeksän prosenttia Rotterdamin väestöstä. Joka neljännellä Rotterdamissa syntyneellä vanhemmat ovat syntyneet muualla, ja heistä suurimmalla osalla joko vanhemmat tai isovanhemmat ovat myös muuttaneet Alankomaihin muualta. Enemmistö kaupungin asukkaista on muuttanut sinne joko muualta Alankomaista tai toisesta maasta. (Crul, Lelie & Keskiner 2019, 57.)

Etenkin kaupungin alankomaalaistaustainen väestö on hyvin liikkuvaa. Heitä tulee kaupunkiin suurin määrin töihin ja opiskelemaan, mutta monet myös vaihtavat kaupunkia ja ehkä maatakin melko pian. Sen sijaan suuri osa Alankomaihin ja Rotterdamiin 1960- ja 1970-luvulla tulleista maahanmuuttajista asuu yhä samassa kaupungissa, ja monessa tapauksessa siellä asuvat myös heidän lapsensa ja lapsenlapsensakin. Vahvat perhesiteet pitävät usein myös samalla asuinalueella, johon heillä siten muodostuu kiinteämpi suhde kuin monilla kantaväestöön kuuluvilla. (Mt., 58–61.)

Vuosikymmeniä jatkunut maahanmuutto tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kolmannen sukupolven turkkilais- ja marokkolaistaustaiset sekä viime vuosina kaupunkiin muuttaneet pakolaiset Syyriasta tai Eritreasta sekä EU:n sisäiset muuttajat esimerkiksi Puolasta, Romaniasta tai Espanjasta asuvat kaupungissa rinnakkain. Hollantilaisten tutkijoiden mukaan Rotterdamin ulkomaalaistaustaista väestöä tarkasteltaessa onkin syytä huomioida tämän väestönsosan sisäinen monimuotoisuus. Kun kyseessä on suuri määrä hyvin erilaisia taustoja ja elämänhistorioita omaavia ihmisiä, yleistämisen suhteen täytyy olla erittäin varovainen.

Rotterdamin ulkomaalaistaustaisten keskuudessa on eri sukupolvien lisäksi erittäin suuri määrä taustamaita, kieliä ja uskontoja. Etenkin toisen ja kolmannen sukupolven osalta erot alkavat olla suuria myös taustamaaryhmien sisällä. Monilla Marokosta, Turkista, Surinamista tai Antilleilta tulleilla

oli heidän muuttaessaan Alankomaihin vähän koulutusta, mutta osa heidän lapsistaan ja lapsenlapsistaan on päässyt hyvin eteenpäin sekä koulutuksessa että työelämässä. Samoissa etnis-kansallisissa ryhmissä esiintyy kuitenkin myös sukupolvelta toiselle periytyntä kouluttamattomuutta, työllisyysvaikeuksia ja köyhyyttä. (Mt., 61–65.)

Perheenmuodostuksen sosioekonomiset rakenteet ovat vahvistaneet yhteisöjen sisäisten hyvinvointierojen kasvua, kun yhteiskunnassa paremmin menestyneet ovat muodostaneet perheitä keskenään ja huono-osaisemmat tai syrjäytymisvaarassa olevat keskenään. Toiseen ja kolmanteen sukupolveen kuuluvilla on toisinaan esimerkiksi työllisyyden ja tulojen kautta tarkasteltuna vaikeampaa kuin heidän vanhemmillaan tai isovanhemmillaan, jotka tulivat Alankomaihin töihin. Huono-osaisien ulkomaalaistaustaisten sijoittumisen alueille, joilla samaan etniseen ryhmään kuuluvat muodostavat suuren osan väestöstä, on tulkittu kasvattaneen kuilua alankomaalaiseen yhteiskuntaan sekä lisänneen kiinnittymistä uskontoon ja konservatiivisiin arvoihin. (Mt., 63–69.)

Kokemukset pidemmän maahanmuuttohistorian omaavista Pohjois-Euroopan kaupungeista tarjoavat Helsingille mahdollisuuden miettiä sitä, mistä kotoutumisen erilaiset ilmiöt johtuvat. Ne auttavat myös ennakoimaan tulevaisuuden kehitystä. Monien kansainvälisesti usein havaittujen kehityskulkujen voi olettaa toistuvan myös Suomen suurissa kaupungeissa. Toistaiseksi on kuitenkin vaikea sanoa, missä asioita on tehty paremmin ja missä huonommin. Vertailevaa tutkimusta tarvitaan lisää.

Päätelmiä tähänastisesta kehityksestä

5 Päätelmiä tähänastisesta kehityksestä

Tässä julkaisussa olen esitellyt maahanmuuton ilmenemismuotoja Helsingissä sekä tarkastellut tietoja maahanmuuttajien kotoutumisesta ja laajemmin ulkomaalaistaustaisten asettautumisesta Suomeen ja Helsinkiin sekä heidän elinoloistaan ja elämäntilanteistaan. Teoksessa on samalla testattu viime aikoina kansallisesti ja kansainvälisesti kehitettyjen kotoutumisen määrällisten indikaattoreiden sopivuutta kotoutumisen seurantaan Helsingissä. Vaikka tietoja yhä puuttuu monilta aihealueilta, tässä vaiheessa voi todeta, että osin suomalaisten rekisteriaineistojen, osin erillistutkimusten ansiosta monista esimerkiksi Euroopan unionin Zaragoza-indikaattoreista pystyttiin tuottamaan Helsinki-tasosta tai ainakin pääkaupunkitasosta tietoa. Näiden tietojen avulla voidaan nyt muodostaa tiivis kokonaiskuva sekä maahanmuuttoon liittyvästä Helsingin väestökehityksestä että kotoutumisen tilanteesta ja sen edistymisestä integraation eri ulottuvuuksilla.

5.1 Väestökehityksen suuret linjat

Helsingin kaupungilla on monikulttuurinen menneisyys. 1800- ja 1900-luvun taitteessa kaupunki houkutteli tulijoilta monelta suunnalta. Venäjän imperiumin Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunkina kaupungissa oli venäläisen hallinnon ja sotaväen lisäksi ihmisiä monista muista maista. Suomi kehittyi tuolloin nopeasti ja herätti kiinnostusta ympäri Eurooppaa. Monet tulivat vain käymään, mutta aina oli myös niitä, jotka jäivät maahan ja paikkakunnalle. Tuon ajan perintönä Suomessa ovat pienestä koostaan huolimatta elinvoimaiset juutalais- ja tataariyhteisöt. Venäläisiä ja venäjänkielisiä sekä Suomen romaneja maassamme ja Helsingissä on ollut vielä pidempään.

Itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä ja etenkin toisen maailmansodan jälkeisenä aikana Suomi oli kuitenkin Euroopassa idän ja lännen väliin asettunut perifeerinen maa, josta lähdettiin pitkään paljon enemmän pois kuin mitä Suomeen muutettiin. Maastamuutto oli erityisen voimakasta 1960- ja 1970-luvun vaihteessa, jolloin suomalaisia muutti suurin joukoin Ruotsiin. Helsinki kasvoi maansisäisen muuttoliikkeen seurauksena voimakkaasti osana suomalaisen yhteiskunnan yleistä kaupungistumista. Pääkaupungin etnis-kulttuurinen rakenne muuttui huomattavasti yhtenäisemmäksi kuin mitä se itsenäistymisen koittaessa oli ollut. Suomenkielisistä tuli ylivoimaisesti suurin kieliryhmä. Evankelis-luterilaisen uskonnon valta-asema oli niin ikään kiistaton.

Maahanmuutto Suomeen alkoi kasvaa vasta 1980- ja 1990-luvun taitteessa, kun kylmä sota päättyi, Neuvostoliitto ja sen johtama sosialistinen järjestelmä romahtivat, ja Suomi saattoi liittyä Länsi-Euroopan yhdentymisproses-

seihin. Presidentti Mauno Koiviston aloitteesta alkanut inkerinsuomalaisten paluumuutto oli erityinen maahanmuuton kanava, kansainvälisesti katsottuna harvinainen, joskaan ei täysin poikkeuksellinen. Lisääntynyt muutto Suomeen ulkomailta alkoi nopeasti näkyä myös Helsingissä. Ulkomailla syntyneiden määrä ja suhteellinen osuus väestöstä kasvoivat nopeasti etenkin somalialaisten, virolaisten, venäläisten ja inkerinsuomalaisten Suomeen ja Helsinkiin muuton seurauksena.

Ajan mittaan Suomeen ja Helsinkiin alkoi suuntautua maahanmuuttoa myös laajemmin. 2000-luvun alussa Helsingissä asui jo lähes 150 kansallisuuden edustajia. Euroopan unionin itälaajenemisen jälkeen virolaisten muutto maahan lisääntyi merkittävästi. Suomeen ei kuitenkaan missään vaiheessa ole tullut suuria määriä liettualaisia, puolalaisia tai romanialaisia, vaikka näistä maista lähti vuoden 2004 jälkeen liikkeelle paljon ihmisiä työskentelemään läntisen Euroopan eri maissa ja kaupungeissa. Kansainvälisten pakolaisten määrä on Suomessa ollut melko pieni, mutta heistä suuri osa on ennemmin tai myöhemmin asettunut Helsinkiin tai muualle pääkaupunkiseudulle. Syksyllä 2015 Suomeen tuli poikkeuksellisen paljon etupäässä irakilaisia ja afganistanilaisia turvapaikanhakijoita, joista osa on jo nyt asettunut – oleskeluluvan kanssa tai ilman sitä – pääkaupunkiseudulle.

Tutkimuskirjallisuudessa on tehty jaottelu maahanmuuttajien kaupunkeihin ja maahanmuuttokaupunkeihin. Ensiksi mainittujen kaupunkien itseymmärrystä määrittää vahvasti se, että ne ovat jo pitkään olleet maahanmuuton kohteita, ja kansainvälinen muuttoliike muuttaa yhä jatkuvasti kaupungin väestörakenteita. Tällaisia maailmanlaajuisiin verkostoihin ja globalisaation virtoihin vahvasti kytkeytyneitä ja globaalia kehitystä jopa muokkaavia kaupunkeja ovat esimerkiksi New York, Lontoo, Pariisi ja Amsterdam. Jälkimmäisiä kaupunkeja ovat puolestaan ne metropolit ja pienemmät kaupunkikeskittymät, joihin on suuntautunut paljon kansainvälistä muuttoliikettä, mutta joissa muuttoliike ei ole ainakaan vielä merkittävästi muuttanut kaupungin käsitystä itsestään, sen identiteettiä. (Engbersen & Scholten 2018, 9.)

Joillain maahanmuuttokaupungeilla on pitkä historia väestönsä kansainvälistymisessä ja etnisessä ja kulttuurisessa monimuotoistumisessa. Toisissa kaupungeissa tämänkaltaiset kokemukset ovat puolestaan tuoreempia, tai ainakin välissä on ollut pitkä vähäisen liikkuvuuden ajanjakso. Voidaan siis puhua erikseen tämän päivän perspektiivistä katsottuna vanhoista ja uusista maahanmuuttokaupungeista, joista jälkimmäisiin laajamittainen kansainvälinen muutto on alkanut kohdistua vasta viime vuosikymmeninä.

Helsinki kuuluu varmasti ennemmin maahanmuuttokaupunkeihin kuin maahanmuuttajien kaupunkeihin, ja vaikka kaupungilla on edellä kerrottu monikulttuurinen historiansa, on osuvampaa luokitella Helsinki myös uusiin maahanmuuttokaupunkeihin. Esimerkiksi Ruotsin, Norjan ja Tanskan pääkaupunkeihin ja muihin suurempiin kaupunkeihin verrattuna se on vastaanottanut uusia suomalaisia paljon lyhyemmän aikaa. Ulkomaalaistaustaisten määrä ja suhteellinen osuus väestöstä ovat Helsingissä ja Suomen pääkau-

punkiseudulla paljon pienempiä kuin vastaavilla metropolialueilla Suomen läntisillä lähialueilla.

Toisaalta verrattuna Baltian maiden pääkaupunkeihin ja muihin suuriin kaupunkeihin Helsinki on kytkeytymisessä ihmisten kansainväliseen liikkuvuuteen näitä paikkakuntia selvästi edellä. Ulkomaalaisten muutto Tallinaan, Riikaan, Vilnaan ja Varsovaan on myös kasvanut viime vuosikymmeninä, mutta se on alkanut myöhemmin kuin Helsinkiin. Toistaiseksi se on Baltian maissa ja Puolassa ollut myös rajatumpaa sekä määrällisesti että tulijoiden lähtöalueiden suhteen. Pietariin Helsinkiä on monella tapaa vaikea verrata, myös kansainvälisen muuttoliikkeen näkökulmasta.

Kansainvälisesti Helsinki sekä sen yhdessä Vantaan ja Espoon kanssa muodostama kokonaisuus on siis jossain määrin erityinen. Myös Suomen sisällä seudulla on poikkeava asema, koska ulkomaalaistaustaisten määrä ja osuus väestöstä ovat jo seuraavaksi suurimmilla kaupunkialueilla, Turun ja Tampereen seuduilla, selvästi pienempiä kuin Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla. Harvassa maassa ulkomaalaistaustainen väestö on näin keskittynyt yhdelle seudulle. Suuressa osassa Suomea kansainvälinen muutto-liike seurauksineen on yhä varsin vähäpätöinen tai hyvin tuore ilmiö.

Ulkomaalaistaustaisia helsinkiläisiä on kaupungissa nyt noin satatuhatta henkeä. Selvä enemmistö heistä kuuluu ensimmäiseen sukupolveen eli he ovat myös maahanmuuttajia. Toiseen sukupolveen kuuluvien maahanmuuttajien lasten eli ensimmäisen polven suomalaisten määrä on kasvanut viime aikoina nopeasti, mutta he ovat vielä enimmäkseen alle 25-vuotiaita. Kolmatta sukupolvea on Suomen maahanmuuttohistorian vuoksi varsin vähän, mutta sellaisiakin henkilöitä jo on, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa, mutta kaikki isovanhemmat ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on tällä hetkellä Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla samaa kokoluokkaa, 16–18 prosenttia. Määrällisesti heitä on kuitenkin Helsingissä enemmän kuin kahdessa muussa kaupungissa yhteensä.

Ne väestöryhmät, jotka 1990-luvun puolivälissä muodostivat suurimman osan maahanmuutosta Suomeen, muodostavat yhä Helsingin suurimmat ulkomaalaistaustaisten taustamaaryhmät, joskin Ruotsin merkitys lähtömaana on pienentynyt. Helsingin ulkomaalaistaustainen väestö on kuitenkin monipuolistunut, ja vähintään pieniä maahanmuuttajaryhmiä on kaupungissa useimmista maailman maista. Monet suurimmistakin ryhmistä ovat melko pieniä, ja siksi vähäisetkin muutokset muuttoliikkeen rakenteessa vaikuttavat nopeasti ryhmien suuruusjärjestykseen.

Eurooppalaisiin verrokkiin verrattuna Helsingissä on melko paljon naapurimaista, etenkin Venäjältä ja Virosta muuttaneita, mutta toisaalta pakolaistaustaisten suhteellinen osuus kaikista maahanmuuttajista on suurempi kuin monissa muissa kaupungeissa. Vantaalla virolais- ja venäläistaustaisten osuus on vielä korostuneempi kuin Helsingissä ja Espoossa. Espoossa on puolestaan suhteellisesti ottaen enemmän aasialaistaustaisia maahanmuuttajia. Kaupunkien väliset erot ulkomaalaistaustaisen väestön

rakenteessa ovat pieniä, mutta tulevaisuus näyttää, alkavatko paikkakunnat eriytyä toisistaan kuten kuntien sisäiset asuma-alueet.

5.2 Kotoutuminen Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla

Edellä (luku 3.2) esitettiin viisi kotoutumisen prosesseja ja lopputuloksia koskevaa kysymystä nojaten aiheesta käytyyn kansainväliseen keskusteluun sekä Euroopan unionissa, Suomessa ja Helsingissä hyödynnettyihin kotoutumisen indikaattoreihin. Nämä kysymykset liittyivät maahanmuuttajien asumisen olosuhteisiin ja asuinalueiden eriytymiseen, työllistymiseen ja sen edellytyksiin, muuhun osallistumiseen yhteiskunnassa, paikalliseen ja kansalliseen identifikaatioon sekä Suomessa syntyneiden tai tänne lapsena muuttaneiden yhdenvertaisuuteen ja mahdollisuuksien tasa-arvoon. Edellisissä luvuissa on tuotettu näihin teemoihin liittyviä tietoja Helsingistä tai pääkaupunkiseudulta sekä verrattu Helsinkiä/pääkaupunkiseutua kotija ulkomaisiin kaupunkeihin tai kaupunkiseutuihin. Seuraavaksi esitän kokonaisnäkömykseni maahanmuuttajien kotoutumisesta ja ulkomaalaistaustaisten oman paikkansa löytämisestä näiden tietojen valossa.

5.2.1 Asumisen vaihtoehdot ovat usein vähissä

Maahanmuuttajien ja heidän lastensa asuminen Helsingissä on monimuotoista, mutta se painottuu kuitenkin kantaväestöön verrattuna selvästi enemmän vuokralla asumiseen. Sosiaalisiin perusteisiin valikoitujen ARA-vuokrasunnoissa asuvien suhteellinen osuus on etenkin joissain väestöryhmissä hyvin korkea. Muissa vuokra-asuntomuodoissa asuvien osuus on kymmenen viime vuoden aikana kasvanut, asuntonsa omistavien osuus ei niinkään, joskin määrällisesti heitäkkin on entistä enemmän. Vuokralla asumisen yleisyys ulkomaalaistaustaisen väestön keskuudessa on sinänsä kansainvälinen ilmiö. Se kuitenkin korostuu Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, joissa omistusasuminen on pääkaupunkiseuduillakin verrattain yleistä.

Monien muiden maiden ja kaupunkien tavoin Suomessa ja Helsingissä ulkomaalaistaustaisista selvästi suurempi osa kuin suomalaistaustaisista asuu myös ahtaasti. Ero on erityisen selvä lapsiperheissä ja varsinkin suurissa perhekunnissa, joita on joissain väestöryhmissä selvästi enemmän kuin kantaväestössä. Entistä suurempi osa Helsingin asunnottomista on Suomeen muuttaneita ihmisiä. Ahtaasti asuvien osuus kaikista maahanmuuttajista ja ulkomaalaistaustaisten asuntokunnista on työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumisen indikaattoritietojen mukaan kasvanut viidentoista vuoden takaisesta, joskin tilanne on viime vuodet ollut melko vakaa. Erityisen vaikea tilanne on niillä, joilla ei myöskään ole laillista oleskelulupaa.

Helsingissä on ollut havaittavissa alueiden etnis-kulttuurista eriytymistä jo 1990-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Eriytyminen liittyy maahanmuuttajien tavoiteltavissa olevien asuntojen erilaiseen saatavuuteen kaupungin

eri alueilla. Monin paikoin erot ulkomaalaistaustaisen väestön suhteellisessa osuudessa ovat kasvaneet, vaikka nykyään maahanmuutto myös ilmenee tavalla tai toisella käytännössä kaikilla kaupungin alueilla. Kansainväliin verrokkikaupunkeihin verrattuna eriytyminen on Helsingissä kuitenkin yhä varsin maltillisella tasolla. Hyvin korkean ulkomaalaistaustaisten väestöosuuden alueita ei ainakaan vielä ole, ei myöskään sellaisia alueita, joissa yksi etninen ryhmä olisi korostuneessa asemassa. Joissain taloissa ja kortteleissa suomalaistaustaisen väestön määrä ja osuus kaikista asukkaista ovat tosin melko pieniä.

5.2.2 Työn tekijät ja työpaikat hakevat toisiaan

Muiden Pohjoismaiden ja niiden suurimpien kaupunkien tavoin maahanmuuttajien työllisyys on kantaväestöön kuuluviin verrattuna selvästi alempi. Erot maahanmuuttajaryhmien välillä ovat kuitenkin suuria, ja ne heijastavat suurelta osin Suomeen muuton perustetta. Työperusteisesti muuttaneet ovat selvästi muita useammin myös töissä. Pakolaistaustaisilla ja osalla perheperusteisesti muuttaneista on usein vaikeuksia päästä kiinni työelämään, ja etenkin pakolaistaustaisista naisista suuri osa on työvoiman ulkopuolella. Ajan mittaan tapahtuu kuitenkin edistystä. Taloudelliset suhdanteet vaikuttavat voimakkaammin maahanmuuttajien kuin kantaväestöön kuuluvien työllisyyteen. Viimeksi mainituista suuremmalla osalla on turvatumpi asema esimerkiksi pysyvissä työsuhteissa.

Koulutus ja kielitaito edistävät työllistymistä Helsingin hyvin palveluvaltaisille työmarkkinoille. Joissain tapauksissa tarvitaan uuden ammatin oppimista, toisinaan jopa alkeista lähtien, jos koulunkäynti lähtömaassa on jäänyt hyvin vähiin. Helsinkiin on muuttanut paljon sekä korkeasti koulutettuja että luku- ja kirjoitustaidottomia henkilöitä, ja kaikkea siltä väliltä. Tutkintojen tunnustamisessa, osaamisen tunnistamisessa ja koulutuksen tilastoinnissa on yhä ongelmia.

Kyselytutkimuksissa on usein noussut esille, että kielitaidon puutteet vaikeuttavat Suomessa ja Helsingissä maahanmuuttajien työllistymistä. Suuri osa helsinkiläisistä maahanmuuttajista oppii jompaakumpaa tai molempia kieliä ajan mittaan. Osa Suomeen muuttaneista ei kuitenkaan osaa kumpaakaan kieltä vielä pitkänkään ajan päästä. Pääkaupunkiseudulla on jonkin verran työpaikkoja, joissa suomen tai ruotsin kieltä ei tarvita ja joissa toimitaan pääsääntöisesti englanniksi. Puutteet kotimaisten kielten osaamisessa rajaavat kuitenkin vaihtoehtoja siirtyä toisiin työpaikkoihin ja heikentävät mahdollisuuksia työllistyä työpaikan menettämisen jälkeen.

Ylikoulutus eli työskentely vaatimattomammissa tehtävissä kuin mihin omat taidot ja osaaminen riittäisivät on Helsingissä maahanmuuttajien piirissä yleistä. Tämäkin ilmiö löytyy myös muista Suomen kaltaisista yhteiskunnista ja Helsingin kaltaisilta paikkakunnilta. Koulutusta vastaamattomat työt muodostuvat todelliseksi ongelmaksi, jos niistä ei pääse uralla eteenpäin,

vaikka työntekijällä olisi motivaatiota ja kykyä kehittää kompetenssejaan vastaamaan Helsingin työmarkkinoiden tarpeita. Sijoittuminen suorittavan tason tehtäviin, usein osa-aikaiset työsuhteet sekä työllistymisen vaikeudet laskevat Helsingissä maahanmuuttajien ansiotuloja, minkä johdosta heidän osuutensa toimeentulotuen piirissä olevista kaupunkilaisista on verrattain suuri.

5.2.3 Ei rinnakkaisia yhteiskuntia, mutta ei vielä yhtä yhteistäkään

Suuri osa Suomeen muuttaneista helsinkiläisistä ei ole Suomen kansalaisia vielä senkään jälkeen, kun kansalaisuuden hakemisen ajalliset ehdot ovat täyttyneet. Ennen muuta Euroopan unionin jäsenmaista tulleilla, etenkin mikäli Suomessa asumista ei ajatella pysyväksi, kiinnostus kansalaisuutta kohtaan on vähäistä. Joillain kansalaisuuden saaminen on jäänyt kiinni vaa-ditusta suomen tai ruotsin kielen taidon osoittamisesta, tai heiltä on puut-tunut jokin muu Suomen kansalaisuuden saamisen edellytys. Kansalaisuuden saaneiden määrä on kuitenkin ollut tasaisessa, joskaan ei täysin jatku-vassa kasvussa.

Suuri osa suomalaisen yhteiskunnan oikeuksista ei riipu täällä asuvan kansalaisuudesta, niissäkään tapauksissa, joissa henkilö on niin sanotun kolmannen maan kansalainen EU:n ulkopuolelta. Tärkeimmät rajoitteet koskevat poliittisia oikeuksia, etenkin eduskunta- ja presidentin vaaleissa. Osit-tain kansalaisuuden puuttumisen vuoksi ulkomaalaistaustaisten poliittinen osallistuminen on ollut melko vähäistä. Viime kuntavaaleissa somalialaistaus-taiset äänestivät kuitenkin melko vilkkaasti. Todennäköisesti sen johdosta Suomen valtuustoihin valittiin myös monta somalialaistaustaista ehdokas-ta. Kokonaisuutena tarkastellen ulkomaalaistaustaiset ovat Helsingissä ja muualla pääkaupunkiseudulla selvästi aliedustettuina myös päätöksiä te-kevissä poliittisissa elimissä.

Maahanmuuttajilla on ollut Suomessa jo pitkään vilkasta yhdistys- ja muuta vapaaehtoistoimintaa. Lisäksi Helsinkiin on syntynyt uusia uskonnol-lisia yhteisöjä ja yhdyskuntia, joista monet ovat hyvin aktiivisia. Monet kan-salaisyhteiskunnan aktiviteetit tukevat kiinnittymistä suomalaiseen yhteis-kuntaan, silloinkin kun niissä toimitaan oman etnisen, kulttuurisen tai kan-sallisen ryhmän omassa piirissä. Kansainvälisen kokemuksen perusteella on kuitenkin syytä olettaa, että Helsingissäkin toimii organisoituja ryhmiä, jot-ka suhtautuvat kriittisesti tai jopa suorasukaisen kielteisesti suomalaiseen yhteiskuntaan ja länsimaisiin arvoihin. Nykytiedon valossa nämä ryhmät ei-vät kuitenkaan ole kovin suuria. Ulkomaalaistaustaisten kansalaisyhteiskun-taan osallistumisesta ja muusta sosiaalisesta järjestäytymisestä pitäisi saa-da enemmän ja tarkempia tietoja.

Myönteisenä seikkana voidaan pitää monien pääkaupunkiseudun ulko-maalastaustaisten pääsääntöisesti vahvaa luottamusta niin suomalaisiin poliittisiin ja sosiaalisiin instituutioihin kuin kantaväestöön kuuluviin ihm-

siinkin. Näin siitäkin huolimatta, että monet ovat kokeneet itse tai tietävät muiden kaltaistensa kokeneen syrjintää tai epäoikeudenmukaista kohtelua työelämässä tai muualla yhteiskunnassa. Verrattain monilla, suurista taustamaaryhmistä etenkin venäläis- ja somalialaistaustaisilla, on kokemus, että suomalaisessa mediassa heistä ja heidän kotimaastaan annetaan liian kielteinen kuva. Pääkaupunkiseudun somalialaistaustaisista hälyttävän monella ei myöskään ole yhtään kantaväestöön kuuluvaa ystävää.

5.2.4 Uudessa helsinkiläisyydessä riittää vielä rakentamista

Hyvä uutinen on myös se, että suuri osa Helsingin ulkomaalaistaustaisista kokee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Osallisuuden kokemusta pidetään helposti itsestään selvyytenä. Epädemokraattisissa yhteiskunnissa vähemmistöihin kuuluvat ovat kuitenkin voineet olla monella tapaa yhteiskunnan ja sen jäsenille tarkoitettujen oikeuksien ulkopuolella, ja tällainen asema synnyttää helposti myös henkistä ulkopuolisuuden kokemusta. Vuosikymmenien ajan monissa Euroopan maissa kieltäydyttiin pitämästä vierastyöläisiä tai pakolaisia pysyvänä osana väestöä, millä saattoi monesti olla samanlainen vaikutus.

Kaikki eivät kuitenkaan tunnista Suomea omaksi maakseen, ja tätä tunteesta vahvistaa usein se, että kaikki kantaväestöön kuuluvat eivät pidä heitä suomalaisina. Suomalaisuuteen ja suomalaisiin samastuukin vähemmistö ulkomaalaistaustaisista, etenkin identifikaation vahvassa merkityksessä. Monilla on vahva tai jopa hyvin vahva omaan taustamaahan tai etniseen tai kulttuuriseen yhteisöön kytkeytyvä identiteetti. Nykyisillä viestintävälineillä on myös helppo pitää jatkuvasti yhteyttä sukulaisiin ja ystäviin kaukaisessakin lähtömaassa. Jotkut, etenkin nuoret, pystyvät vaivattomasti yhdistämään toisiinsa erilaisia yhteenkuuluvuuden tunteita, toisille se on vaikeampaa.

Helsingin ilmapiiri on ollut maahanmuuttajien henkistä kotoutumista ajatellen kaksijakoinen. Kaupungin politiikassa ja hallinnossa maahanmuuttoon ja uusiin helsinkiläisiin on suhtauduttu myönteisesti. Kaupungin vuoden 1995 ulkomaalaispoliittisessa ohjelmassa Helsingin tahtotila olla eurooppalainen kulttuurikaupunki kytkeytyi maahanmuuton tuottamaan etniseen monimuotoisuuteen ja eri ryhmien oikeuteen ylläpitää omaa kulttuuriaan. Kaupunginvaltuuston vuonna 2017 hyväksymässä kaupunkistrategiassa korostetaan, että Helsinki on elävä ja monikulttuurinen kaupunki, liberaalin demokratian ja suvaitsevaisuuden vahva edistäjä, jossa on eri väestöryhmien kohtaamisia mahdollistava moniarvoisuutta salliva kulttuuri. (Helsingin kaupunki 1995; 2017.)

Samanaikaisesti suomalaisessa yhteiskunnassa ja Helsingissäkin on ollut myös varauksellista ja ennakkoluuloista suhtautumista maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia kohtaan, eikä rasismistakaan ole päästy täysin eroon. Kielteisten käsitysten uusnationalistiset kannattajat organisoituivat 2000-luvun puolella poliittisesti aikaisempaa vahvemmin, ja he saivat myös vaaleissa enemmän kannatusta. Helsingin etnis-kulttuurinen monimuotoistuminen

tapahtuu siis samaan aikaan, kun tämän diversiteetin lisääntymisen vastustaminen on voimistunut. Suhtautuminen maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen on kuitenkin pääsääntöisesti ollut avoimempaa ja suvaitsevaisempaa Helsingissä ja muualla pääkaupunkiseudulla kuin metropolialueen ulkopuolisessa Suomessa.

Etenkin silloin, kun kansakunta määritellään ahtaasti, muuttajilla voi olla helpompi samastua omaan kotikuntaansa tai vieläkin pienempään alueeseen ja sen yhteisöön kuten kaupunginosaan. Tästä on myös Helsingin tapauksessa joitain viitteitä olemassa, joskin myös paikallistason identifikaatioista tarvittaisiin lisää tietoa. Joillain kaupungin asuinalueista väestö on etnisesti ja kulttuurisesti jo niin monimuotoista, että ei ole enää selvää, mikä muu kuin erilaisuus on siellä normaalia. Tällainen miljöö voi olla ulkomailta tulevalle helpompi tulla. Mikäli elinpiiri jää alueellisesti rajalliseksi, se voi kuitenkin samalla rajoittaa oman paikkansa löytämistä muussa suomalaisessa yhteiskunnassa ja kenties myös Helsingissä kokonaisuutena. Siitä voi puolestaan olla haittaa esimerkiksi kielen oppimiselle.

5.2.5 Kaikki lapset ja nuoret eivät ole samalla viivalla

Helsingin ulkomaalaistaustaisista lapsista ja nuorista osa on itse Suomeen muuttaneita, osa puolestaan Suomessa syntyneitä. Viimeksi mainittujen määrä kasvaa nopeasti, varsinkin jos otetaan huomioon myös niin sanottujen kansainvälisten parisuhteiden lapset. Vuosi vuodelta entistä suurempi osa Helsingin nuorista aikuisista on ensimmäisen tai toisen sukupolven ulkomaalaistaustaisia. Näin ollen heidän elämänpoluillaan, kouluttautumisillaan ja työelämään siirtymisillään on aikaisempaa suurempi merkitys paitsi heidän itsensä myös Helsingin kehityksen kannalta.

Lasten ja nuorten osalta ulkomaalaistaustaisten väestörakenteet näyttävät myös hieman toisenlaisilta kuin aikuisväestön tapauksessa. Aikuisista ulkomaalaistaustaisista, joista ylivoimainen osa on itse Suomeen muuttaneita, suuri osa on kotoisin Suomen naapurimaista, etenkin Venäjältä tai Virossa. Lapsista ja nuorista sekä etenkin maahanmuuton toiseen sukupolveen kuuluvista suhteellisesti ottaen suuremmalla osalla on oma tai vanhempien taustamaa kauempana. Monien vanhemmat ovat tulleet Suomeen pakolaisina tai turvapaikanhakijoina, ja vanhemmilla, varsinkin äidillä, on usein vain vähän koulunkäyntiä takanaan.

Myös ulkomaalaistaustaiset lapset ja nuoret elävät Helsingissä monenlaisissa olosuhteissa ja elämäntilanteissa. Edellä oli kuitenkin jo puhetta siitä, että etenkin keskimääräistä suuremmat lapsiperheet asuvat usein ahtaasti. Kantäväestöön verrattuna selvästi suurempi osa ulkomaalaistaustaisista lapsiperheistä on köyhiä lapsiperheitä. Ulkomaalaistaustaisten köyhien lapsiperheiden osuus kaikista taloudellisissa vaikeuksissa olevista lapsiperheistä on huolestuttavan suuri. Aineellinen puute heikentää monin tavoin mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista.

Vanhempien koulutustaustalla, asumisen olosuhteilla sekä sosioekonomisella asemalla on vaikutuksia, joskaan ne eivät deterministisesti määrää Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa yksilöiden tulevaa kehitystä ja menestystä. Monilla ulkomaalaistaustaisilla lapsilla ja nuorilla on kuitenkin Helsingissä vaikeuksia koulunkäynnissä, siirtymässä ensimmäiseltä toiselle asteelle sekä tutkintojen suorittamisessa. Myös sosiaalisten suhteiden rakentumisesta ja yleisesti hyvinvointia parantava harrastaminen on heillä kantaväestöön kuuluvia ikätovereita harvinaisempaa. Yksinäisyys ja kiusaaminen, josta osa on syrjivää kiusaamista, kohteena oleminen on puolestaan yleisempää. Vaikka edes Suomessa syntyneistä kaikki eivät osaa pitää itseään suomalaisena, moni tekee kuitenkin niin, ja samastuu vahvasti myös kotikaupunkiinsa.

Katse
tulevaisuuteen

6 Katse tulevaisuuteen

Tiedot kansainvälisen muuttoliikkeen tähänastisista seurauksista, vaikutuksesta ja merkityksestä Helsingin kaupungille sekä maahanmuuttajien kotoutumisesta ja heidän lastensa pärjäämisestä muodostavat siis kokonaiskuvan, joka on niin monimuotoinen, että sitä voi pitää jopa sisäisesti ristiriitaisena. Mitä tahansa maahanmuutosta ja maahanmuuttajista sanotaankin, jossain määrin voi väittää myös täysin päinvastaista. Maahanmuutto on tehnyt Helsingistä paljon kansainvälisemmän ja etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoisemman paikan, jonka kulttuurielämä ja vapaa-ajan palvelujen tarjonta ovat paljon rikkaampia kuin 1980-luvulla. Helsingin työvoimassa on suuri määrä Suomeen muuttaneita ihmisiä suorittamassa tehtäviä, joista moniin olisi ollut vaikea saada tekijöitä ilman maahanmuuttoa. Ylipäätään kaupungin kasvu olisi ilman Suomeen suuntautunutta kansainvälistä muuttoliikettä jäänyt viime aikoina vaatimattomaksi.

Toisaalta Helsingissä on havaittavissa myös monia niistä ongelmista ja ikävistä ilmiöitä, joita on noussut esille pidemmän maahanmuuttohistorian omaavissa kaupungeissa. Maahanmuuttajien ja heidän lastensa osalta on ilmennyt syrjäytymistä työmarkkinoilta, köyhyyttä ja pitkittynyttä yhteiskunnan tuen tarvetta. Rikollisuutta ja muuta sopeutumattomuutta suomalaisen yhteiskunnan pelisääntöihin on niin ikään esiintynyt Suomen ulkomaalaistaustaisen väestön piirissä, joiltain osin myös epäluuloista tai jopa vihamielistä suhtautumista suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria kohtaan (ks. rikollisuudesta Danielsson & Lehti 2018; islamilaisesta radikalismista esim. Juntunen, Creutz & Saarinen 2016). Kaikkien Helsingissä asuvien maahanmuuttajien oikeudet eivät toteudu, ja kaupungissa tapahtuu myös ulkomaalaisten hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa. Maahanmuutolla ja monikulttuurisuudella on myös vastustajia. Suurin osa heistä toimii poliittisen järjestelmän piirissä, mutta osa asettuu lain ja järjestyksen ulkopuolelle ja on valmis jopa väkivallan käyttöön (ks. esim. Sallamaa 2018).

Miltä tulevaisuus näyttää? Viime aikoina maahanmuutosta ja siihen liittyvistä kysymyksistä on tullut poliittisesti paljon aikaisempaa merkityksellisempiä. Osaa maahanmuutosta pyritään voimakkaasti rajoittamaan samalla kun toista osaa pyritään entistä ponnekkaammin edistämään. Maahanmuuttajien kotoutumiseen ja kotouttamispolitiikkaan ja -palveluihin kohdistuu yhä enemmän odotuksia ja vaatimuksiakin. Väestökehitys maapallon eri puolilla tuottaa painetta muuttaa köyhemmiltä, haavoittuvammilta ja turvattomammilta alueilta rikkaampiin, vakaampiin ja turvallisempiin maihin. Tässä tilanteessa kansainvälisen muuttoliikkeen ja sen välittömien seurauksien ennustaminen on vaikeata, pitkän aikavälin vaikutusten arvioinnista puhumattakaan. Yritän kuitenkin seuraavassa nostaa esille muutamia mahdollisia kehityksen suuntia.

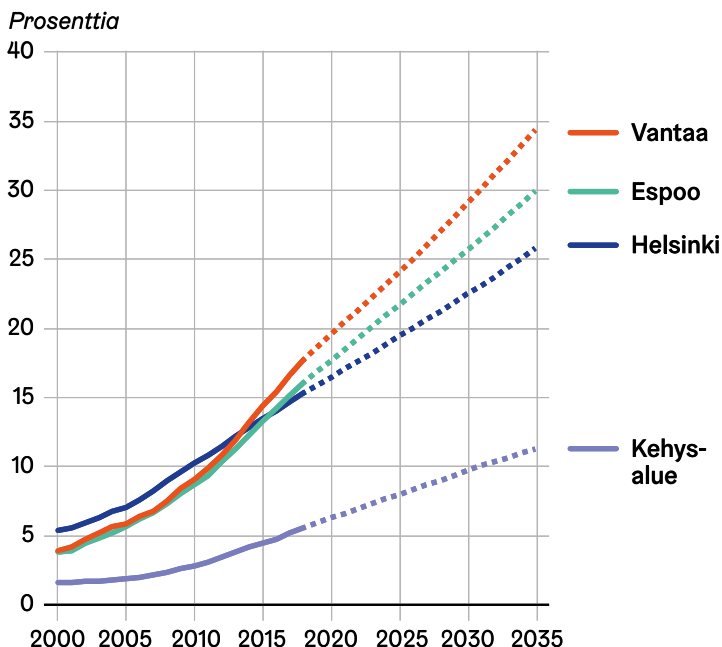
6.1 Väestöennusteen mukaan odotettavissa on kasvua

Helsingin kaupunki on yhdessä pääkaupunkiseudun muiden kaupunkien kanssa laatinut vuodesta 2007 lähtien vieraskielisen väestön ennusteen Helsingin seudulle, johon kuuluvat pääkaupunkiseudun neljän kaupungin lisäksi kymmenen kehyskuntaa. Tämä demografinen ennuste perustuu tietoihin tärkeimmistä väestömuutostekijöistä eli syntyvyydestä ja kuolevuudesta sekä Suomen sisäisestä ja kansainvälisestä muuttoliikkeestä. Ennuste on toistaiseksi osoittautunut varsin luotettavaksi, joskin etenkin muuttoliikkeen määriä, suuntia ja rakenteita on vaikea arvioida. Todellisuudessa vieraskielinen väestö ja sen osuus koko väestöstä ovat yleensä kasvaneet hieman ennakoitua enemmän.

Vuoden 2019 alussa ilmestynyt vuoteen 2035 ulottuva vieraskielisen väestön ennuste ennakoii, että vieraskielinen väestö kasvaa Helsingin seudulla nykyisestä noin kahdestasadasta tuhannesta henkilöstä noin 437 000 henkilöön. Nykyinen vieraskielisten osuus väestöstä on noin 14 prosenttia, ja vuonna 2035 se olisi ennusteen mukaan koko seudulla noin 25 prosenttia. Kasvu on Espoossa ja etenkin Vantaalla vielä nopeampaa kuin Helsingissä, jossa vieraskielisten osuus olisi vuonna 2035 hieman yli neljänneksen väestöstä, vajaa 200 000 henkilöä. Espoossa vieraskielisten osuus olisi noin kolmekymmentä ja Vantaalla lähes 35 prosenttia (kuvio 27). Vieraskielisen väestön osuus Helsingin väkiluvun kasvusta seuraavien noin viidentoista vuoden aikana olisi ennusteen mukaan jopa 83 prosenttia.¹¹⁴ (Helsingin kaupunginkanslia ym. 2019, 9; 18–19.)

114 Vuosi 2018 oli kolmas vuosi peräkkäin, kun Suomen väestö ei olisi kasvanut lainkaan ilman positiivista nettomaahanmuuttoa (Juopperi 2019; ks. myös Vuori 2018).

Kuvio 27. Vieraskielisen väestön osuus koko väestöstä Helsingin seudun suurimmissa kaupungeissa ja kehysalueella vuosina 2000–2018 sekä ennuste vuoteen 2035, %.
Lähde: Helsingin kaupunginkanslia ym. 2019, 19;
tietolähde: Tilastokeskus

Vieraskielisen väestön osuuden kasvu näyttäytyy erilaisena eri ikäluokissa. Ennusteen mukaan vieraskielisten väestöosuus olisi vuonna 2035 Helsingissä 0–6-vuotiaiden ja 7–15-vuotiaiden ryhmissä noin kolmekymmentä prosenttia, kun se nyt on noin 20 prosenttia. Vieraskielisten suhteellinen osuus kaupungin päiväkotij- ja kouluikäisistä nousee siis merkittävästi. Muutos on vielä jyrkempi yli 65-vuotiaiden kategoriassa, mikä selittyy sillä, että eläkeläisikäisiä vieraskielisiä on toistaiseksi ollut hyvin vähän. Vuonna 2035 yli 64-vuotiaita vieraskielisiä olisi ennusteen mukaan kuitenkin jo noin 15 000 henkilöä, ja he muodostaisivat yli kymmenen prosenttia tämän ikäisistä helsinkiläisistä. (Mt., 19–20.) Siinä missä seudun ulkomaalaistaustaisista nykyään ylivoimainen osa on työikäisiä, jatkossa vieraskielinen tai ulkomaalais-taustainen väestö jakautuu tasaisemmin eri ikäluokkiin.

Muutosta tapahtuu ennusteen mukaan myös vieraskielisen väestön kielellisessä rakenteessa. Helsingin kieliryhmistä suomen- ja ruotsinkielisten jälkeen seuraavina tulevat nykyään suuruusjärjestyksessä venäjän-, viron- ja somalinkieliset. Vieraskielisen väestön ennusteen mukaan suurin kieliryhmä olisi vuonna 2035 Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan kielten ryhmä, johon kuuluvat suurempina kielinä arabia, kurdi, persia/farsi ja turkki. Vuonna 2018 suurin kieliryhmä oli entisen Neuvostoliiton alueen kieliryhmä, johon venäjän kieli kuuluu. Vuonna 2035 se olisi vasta neljänneksi suurin. Vironkielisten (ja mui-

den Baltian kieliryhmien) koko ei ennusteen mukaan kasvaisi lainkaan nykyisestä. Sen sijaan Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan, muun Aasian ja muun Afrikan kieliryhmissä tapahtuisi merkittävää kasvua. (Mt., 21–22.)

6.2 Entistä monimuotoisempi monikulttuurisuus

Tähänastinen ja edessä todennäköisesti oleva kehitys tarkoittavat samalla sitä, että on oltava entistä tarkempi sen suhteen, mitä vieraskielisyydellä tarkoitetaan. Vuonna 2035 entistä suurempi osa maahanmuuttajista on asunut Suomessa jo vuosikymmeniä, ja suuri osa heistä on syntynytkin Suomessa. Yhä useampi vieraskielinen osaa hyvin myös suomea tai ruotsia tai mahdollisesti molempia kieliä. Toisaalta osa ulkomaalaistaustaisista suomen- tai ruotsinkielisiksi rekisteröityneistä puhuu kotonaan yhtä tai useampaa muuta kieltä. Yksilötason kaksi- tai jopa monikielisyys lisääntyvät Helsingissä lähitulevaisuudessa voimakkaasti.

Palvelujärjestelmissä joudutaan siten yhä tarkemmin selvittämään jokaisesta henkilöstä hänen todellinen kielitaitonsa. Suuri osa rekisteröidyn äidinkielen puolesta vieraskielisistä tulee olemaan lapsuudesta lähtien sujuvia myös suomen tai ruotsin kielessä ja siis aloittamaan esimerkiksi koulunkäyntinsä kielitaidon puolesta samalta viivalta kantaväestöön kuuluvien kanssa. Toisaalta osalla Suomessa syntyneistä voi olla kouluiän kynnyksellä hyvin heikko suomen tai ruotsin kielen taito, jos kieltä ei ole käytetty kotona ja jos ei esimerkiksi olla osallistuttu suomen- tai ruotsinkieliseen varhaiskasvatukseen. Osalla heistä voi kuitenkin olla suomi tai ruotsi rekisteröitynä äidinkielenä. On tärkeätä, että viimeistään oppivelvollisuuden päättyessä kaikkien koululaisten suomen- tai ruotsin kielen taito olisi riittävän korkealla tasolla, jotta ovet koulutukseen ja työelämään eivät kielitaidon puutteiden takia sulkeutuisi liian aikaisin.

Kollektiivisella tasolla on odotettavissa, että Helsinkiin ja pääkaupunkiseudulle vakiintuu seuraavien parinkymmenen vuoden aikana ajallisesti kestäviä kielivähemmistöjä. Tarkoitin tällä ryhmiä ja yhteisöjä, jotka ovat riittävän isoja ja aktiivisia säilyttääkseen kielen paitsi kotioloissa myös muussa sosiaalisessa kanssakäymisessä ja esimerkiksi yhdistys- tai vapaa-ajan toiminnoissa. Samanaikaisesti on oletettavissa, että osa nykyisin Helsingissä puhutuista kielistä katoaa ajan mittaan kaupungista, ellei maahanmuutto tuota lisää kyseisen kielen käyttäjiä. Kielellinen assimilaatio on yleistä etenkin maahanmuuton kolmannessa sukupolvessa. Suomalaisen yhteiskunnan ja Helsingin kaupungin ratkaistavana on siten myös kysymys siitä, millä lailla kielellisen moninaisuuden ja esimerkiksi yksilöiden kaksi- ja monikielisyyden säilymistä pyritään jatkossa julkisen vallan avustamana tukemaan.

Odotettavissa oleva väestökehitys tarkoittaa myös uskonnollisen monimuotoisuuden vakiintumista Helsingissä, jossa evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien osuus on muutenkin ollut laskussa. Vieraskielisen väestön ennuste sisältää epäsuorasti myös sen kehityksen, jossa esimerkiksi isla-

minuskoisten määrä ja suhteellinen osuus kaupungin väestöstä kasvavat, vaikka tältä osin tarkkoja lukuja ei olekaan käytettävissä. Osa toiseen ja kolmanteen sukupolveen kuuluvista luopuu vanhempiensa uskonnosta, tekee siitä uusia tulkintoja tai muuttaa uskonnon harjoittamien käytänteitä. Täysi sulautuminen kantaväestön uskontoihin tai elämänkatsomuksiin on kuitenkin todennäköisesti harvinaista, joskin sitäkin tapahtunee.

Kansainvälisen kokemuksen perusteella on ilmeistä, että joissain tapauksissa maahanmuuttajien Suomessa syntyneet lapset ovat vanhempiaan uskonnollisempia tai kannattavat jyrkempiä uskon- tai traditiontulkintoja. Toisen tai kolmannen polven ulkomaalaistaustaisten vahvempi uskonnollisuus voi johtua esimerkiksi yleisestä juurettomuuden ja ulkopuolisuuden tunteesta, josta seuraa tarrautumista lähellä olevaan uskonnolliseen identiteettiin. Pääkaupunkiseudun muslimien keskuudessa jotkin islamilaiset liikkeet Suomen sisällä ja maamme ulkopuolella pyrkivät aktiivisesti vahvistamaan nuorten kiinnittymistä uskonnolliseen yhteisöön. Myös viime aikoina voimakkaasti vahvistunut islam-kielteisyys länsimaissa voi paradoksaalisesti tuottaa nimenomaan vahvempaa samastumista toisiin muslimeihin ja islamilaiseen uskontoon.

Lähitulevaisuuden uskonnon ja arvomaailmojen puolesta entistä monimuotoisempi Helsinki haastaa päätöksentekijät ja palvelujärjestelmät pohtimaan myös sitä, minkälaisia käytännön toimia uskonnonvapauden toteutumisen nimissä pitää ja kannattaa tehdä. Uskonnollis-maailmankatsomuksellinen monimuotoisuus on välttämättä otettava toiminnoissa huomioon. Se ei kuitenkaan tarkoita, että kaikista perinteistä pitäisi tai kannattaisi luopua tai että kaikkiin vaatimuksiin vähemmistöjen taholta olisi vastattava myönteisesti. Nämä kysymykset nousevat esille joillain työpaikoilla, julkisissa tiloissa ja palvelulaitoksissa. Erityisesti ne kuitenkin konkretisoituvat kouluissa ja varhaiskasvatuksen instituutioissa, jotka ovat tärkeitä paikkoja lasten ja nuorten yhteiskuntaan sosiaalistumisen kannalta. On tärkeitä antaa tilaa eri uskonnoille, mutta samalla on syytä pitää huolta myös yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisten pelisääntöjen kunnioitusta vahvistavista toimista ja käytänteistä.

Ennustettu väestökehitys tarkoittaa sitä, että ulkomaalaistaustaisen väestön merkitys Helsingin kaupunkikehityksen kannalta tulee kasvamaan ja monipuolistumaan. Maahanmuuttajia on Helsingissä entistä enemmän, ja heidän kotoutumisensa Suomeen ja Helsinkiin sekä muut elinolot vaikuttavat suuresti kaupunkiin ja sen politiikkaan, hallintoon, talouteen ja palvelujärjestelmiin. Seuraavien parinkymmenen vuoden aikana Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten määrän kasvu on huomattavaa, ja ensimmäistä kertaa heitä siirtyy suuressa mittakaavassa aikuisikään ja työelämään.

6.3 Alueiden eriytymisen erilaiset näkymät

Katja Vilkama pohti väitöskirjassaan (2011, 189–192) alueellisen eriytymiskehityksen mahdollisia tulevaisuuden suuntia. Taustalla vaikuttaa aikaisemmin tapahtuneeseen ja tutkimuskirjallisuuteen perustuva oletus siihenastisen kehitysdynamiikan jatkumisesta eli etnisen eriytymisen etenemisestä. Se voi kuitenkin tapahtua kolmen vaihtoehdoisen skenaarion mukaisesti sykleittäin, nopeasti tai tasaisesti.

Syklistä kehitystä määrittävät etenkin asuntomarkkinoiden muutokset ja asuntojen kysynnän ja tarjonnan alueelliset erot, joiden seurauksena eriytyminen etenee näiden suhdanteiden rytmittämänä siten, että kantaväestön määrä joillain alueilla hiljalleen vähenee ja ulkomaalaistaustaisten määrä vastaavasti lisääntyy. *Nopea kehitys* olisi puolestaan seurausta kantaväestön ulosmuuton kiihtymisestä tietyillä alueilla reaktionä ulkomaalaistaustaisten määrän ja suhteellisen osuuden kasvuun. Kolmannessa, *tasaisen muutoksen* vaihtoehdossa väestöryhmien suhteelliset osuudet muuttuvat melko tasaisesti asumisuralla etenemiseen liittyvän ulosmuuton ja luonnollisen poistuman kautta alueilla, joilla asukkaiden vaihtuvuus on ylipäätään vilkasta.

Näitä vaihtoehdoisia tulevaisuuden kehityskulkuja voi yhä pitää perusteltuina ja ajankohtaisina. Niin ikään voi siis lähtökohtaisesti olettaa, että etninen eriytyminen asuinalueiden välillä etenee myös lähitulevaisuudessa ainakin jossain määrin ja muodossa tai toisessa. Täsmällisten ennusteiden esittäminen on kuitenkin vaikeata. Merkittäviä kysymyksiä sisältyy ylipäätään tulevaisuuden maahanmuuton volyymin ja rakenteiden lisäksi esimerkiksi siihen, mihin Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset siirtyvät asumaan, kun he muuttavat lapsuuden kodista omiin asuntoihinsa. Mikäli suuri osa heistä pysyy lähellä vanhempiaan, tällä kehityksellä voi olla kansainvälisestä muuttoliikkeestä riippumatonta eriytymistä vahvistavaa ja nopeutavaa vaikutusta. Jos he taas muuttavat alueille, joilla nyt on vähemmän ulkomaalaistaustaisia, eriytyminen voisi vastaavasti hidastua tai heikentyä.

Toinen iso kysymys liittyy asuntojen hallintaperusteiden rakenteeseen. Helsingin kaupungin kaavoituspolitiikan seurauksena kaupungin kaikilla asuma-alueilla on sekä omistusasuntoja, arava- ja korkotukirahoitettuja asuntoja, niin sanotun kovan rahan muita vuokra-asuntoja sekä usein myös muita asunnon hallintamuotoja kuten asumisoikeusasuntoja. Ulkomaalaistaustaisten keskuudessa omistusasuminen on toistaiseksi ollut selvästi vähäisempää kuin kantaväestön keskuudessa, ja joissain väestöryhmissä asunnon omistaminen on ollut suorastaan harvinaista. Koska omistusasuntoja on melko runsaasti myös kaikista ulkomaalaisvaltaisimmilla asuinalueilla, ulkomaalaistaustaisten suhteellinen osuus alueen väestöstä ei voi näissä oloissa nousta kovin korkealle ilman, että myös omistusasuminen lisääntyy.

Toistaiseksi kaikki ne alueet, joilla ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on ollut kaupungin keskiarvoa selvästi korkeampi, ovat kuitenkin olleet siinä mielessä sisäisesti monimuotoisia, että mikään kieliryhmä, uskontokun-

ta tai taustamaaryhmä ei ole ollut niissä selvästi dominoivassa asemassa. Koska Venäjältä ja Virosta muuttaneet (tai venäjän- ja vironkieliset) ovat pitkään muodostaneet selvästi muita suuremmat taustamaaryhmät (tai kieliryhmät), näihin ryhmiin kuuluvat ihmiset ovat myös pääsääntöisesti muodostaneet suurimmat ryhmät eri alueilla. Sitä mukaa kuin somalialaistaustaisten/somalinkielisten ja Lähi-itä-taustaisten/arabiankielisten määrät ja suhteelliset osuudet kasvavat, myös hienosyisempi etninen eriytyminen voi ainakin pienten alueiden tasolla olla mahdollista. Viiden kieliryhmän tutkimuksessa somalinkielisistä selvä enemmistö kertoi asuvansa mielellään naapurustossa, jossa asuu paljon omaan kieliryhmään kuuluvia ihmisiä. Muissa ryhmissä vastaava ajattelutapa oli paljon vähäisempää. (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019a, 41.)

Kansainvälisessä keskustelussa huolestuttavimpana kehityksenä pidetään usein huono-osaisuuden eri ulottuvuuksien ja ulossulkemisen muotojen kietoutumista toisiinsa monikerroksiseksi syrjäytyneisyydeksi. Tällöin esimerkiksi työttömyys, köyhyys sekä matala poliittisen ja kansalaisyhteiskuntaosallistumisen taso kietoutuvat toisiinsa ja yhdistyvät terveydellisiin ongelmiin ja hyvinvoinnin puutteisiin. Kun tähän lisätään kokemusta ulkopuolisuudesta ja syrjinnästä esimerkiksi etnisen tai uskonnollisen taustan tai ihonvärin perusteella, ollaan lähellä noidankehää, jossa yksilöillä ja perheillä katoaa myös toivo paremmasta. Helsingissä ollaan vielä kaukana tällaisista tilanteista, mutta kehitystä on syytä seurata tarkasti, koska pitkälle päässyttä eriytymistä ja eriarvoistumista on vaikea muuttaa. Monet ulkomaalaistaustaiset lapsiperheet ovat köyhiä, ja joillain kaupungin alueista on sekä paljon ulkomaalaistaustaisia perheitä että köyhiä lapsiperheitä. Edellytyksiä kielteiselle kehitykselle on siten olemassa.

6.4 Helsingin muuttuva työelämä

Ulkomaalaistaustaisten määrän kasvu lisää myös heidän työllistymisensä merkitystä Helsingille ja sen naapurikaupungeille sekä pääkaupunkiseudun suuren taloudellisen painoarvon vuoksi myös koko Suomelle. Työttömyys tai alityöllisyydestä johtuvat matalat tulot johtavat helposti riippuvuuteen yhteiskunnan taloudellisesta tuesta kuten asumistuesta ja toimeentulotuesta. Maahanmuuttajien työllisyystilanteen kehityksen ennakointi on vaikeaa, koska siihen vaikuttavat monet tekijät. Työperusteisen maahanmuuton osuus kaikesta maahanmuutosta on ollut Suomessa ja Helsingissä pieni. Tämän osuuden nouseminen, jota myös vuoden 2017 Helsingin kaupunkistrategiassa tavoitellaan, voisi vaikuttaa suuresti maahanmuuttajien työllisyysasteen kohenemiseen. Myös taloudellisilla suhdanteilla on tähänastisen kokemuksen perusteella suuri merkitys. Suotuisissa oloissa työllisyystilanne paranee ja laskusuhdanteiden ja taantumien aikana puolestaan heikkenee, jopa enemmän kuin kantaväestöön kuuluvien keskuudessa.

Näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa Helsingin ja koko pääkaupunkiseudun työmarkkinoilla osaamisvaatimukset ennemmin nousevat entisestään kuin laskevat nykyisestä. Matalan koulutus- ja muun osaamistason maahanmuuttajilla on jatkossa ehkä nykyistäkin suurempia vaikeuksia löytää työpaikkaa ilman kouluttautumista ja vaaditun kielitaidon saavuttamista. Toisaalta monet Suomeen muuttaneet uudet helsinkiläiset ovat olleet maassamme vasta vähän aikaa, ja maassaoloajan pidentyessä työllistymismahdollisuudet usein paranevat. Koulutuksen lisäksi työmarkkinaintegraatioon vaikuttavat ylipäättään lisääntynyt ymmärrys suomalaisen yhteiskunnan toimintaperiaatteista ja laaja-alaisen sosiaalisten suhteiden rakentuminen. Suuri osa avoimista työpaikoista ei ole julkisesti esillä, vaan tieto niistä kulkee vain organisaatioiden sisällä tai alan sosiaalisissa verkostoissa (ks. esim. Alho 2020).

Suuri osa Suomeen muuttaneista työskentelee tällä hetkellä matalan koulutustason tehtävissä esimerkiksi rakennustyömailla, siivouspalveluissa ja logistiikan alalla, vaikka heitä onkin paljon myös erilaisissa asiantuntijatehtävissä esimerkiksi yliopistoissa ja korkean teknologian yrityksissä. Lähtöleikkisuudessa maahanmuuttajia on entistä enemmän myös korkeaa koulutusta vaativissa tehtävissä ja johtavissa asemissa. Suomessa syntyneiden siirtyessä työelämään myös valtion ja kunnan työpaikat ovat helpommin saavutettavissa. On tärkeätä, että osaaville ja eteenpäin pyrkiville ulkomaalaistaustaisille on tarjolla uralla etenemisen mahdollisuuksia. Työelämässä pärjätessään he tarjoavat samalla muille positiivisia roolimalleja ja lisäävät heidän motivaatiotaan yrittää parhaansa. Etenemistä hankaloittavilla työelämän lasikatoilla on vastaavasti koko yhteiskunnan kannalta vahingollisia seurauksia, kun tyytymättömyys ja turhautuminen lisääntyvät.

Kansainvälisen tiedon ja kokemuksen vuoksi on kuitenkin syytä valmistautua myös siihen, että jatkossakin Helsingissä on maahanmuuttajia, joilla on suuria vaikeuksia työmarkkinoille integroitumisessa ja jotka ovat siten pitkiä aikoja kokonaan tai osittain työttömänä tai työvoiman ulkopuolella. Osa heistä on vailla ansiotyötä käytännöllisesti katsoen koko Suomessa asuminen ajan. Taloudellisen huono-osaisuuden lisäksi pitkittynyt työttömyys johtaa muiden aktiviteettien puutteessa helposti sosiaalisten suhteiden kaventumiseen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen heikentymiseen. Tästä syystä kotouttamistoimissa on syytä huolehtia yhteiskuntaan ja paikallisyhteisöön integroitumisesta myös muita reittejä kuin työmarkkinoita pitkin. Matalan kynnyksen suomen tai ruotsin kielen opintoja on syytä olla tarjolla kaikille niistä kiinnostuneille myös varsinaisen kotoutumisajanjakson päättymisen jälkeen.

Suomeen alle kouluikäisenä tulleiden ja Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten osalta on muualta saatujen tietojen perusteella odotettavissa vielä suurempaa sisäistä eriytymistä kuin aikuisten maahanmuuttajien tapauksessa. Monet heistä tulevat suoriutumaan hyvin kouluissa ja oppivelvollisuuden jälkeisessä koulutuksessa ja muutenkin pärjäämään suomalaisessa yhteiskunnassa ja Helsingissä. He ovat myös herkkiä havaitsemaan yhteiskunnassa ilmenevää syrjintää ja rasismia. Osalla Suomessa koulunsa

käyneistä on kuitenkin kansainvälisen kokemuksen perusteella vaikeuksia oman paikkansa ja elämänpolkunsä löytämisessä, ja joissain tapauksissa omilla jaloillaan seisomisen edellytykset ovat jopa heikommat kuin heidän maahanmuuttajanhemmillaan.

Helsingin kaupungin näkökulmasta katsottuna on siten tarvetta yhtäältä pitää huolta siitä, että osaaville ja motivoituneille nuorille ovet eteenpäin elämässä pysyvät auki ja että tukea löytyy tarvittaessa. Toisaalta syrjäytymisvaarassa olevat nuoret tarvitsevat taustoistaan riippumatta ennalta ehkäiseviä palveluita ja vaikeaan tilanteeseen joutuneet mahdollisuuksia päästä uudelleen kiinni koulutukseen, työelämään ja muuhun itsestä huolehtimiseen.

6.5 Pelisäännöt super-monimuotoiseen Helsinkiin

Maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta kansallisella ja paikallisella tasolla käsittelevän kansainvälisen keskustelun keskeisiä käsitteitä ovat viime aikoina olleet *super-diversiteetti*, *kompleksinen diversiteetti*, *kelluva väestö* ja *enemmistö–vähemmistö-asetelma*. Kaikista näistä on jo merkkejä olemassa Helsingissäkin, ja on odotettavissa, että näihin käsitteisiin liittyvät ilmiöt vahvistuvat pääkaupunkiseudulla lähitulevaisuudessa. Tällä kehityksellä on suuri merkitys maahanmuuttajien sosiaalisen, kulttuurisen ja identifioivan kotoutumisen sekä ylipäättään sosiaalisten suhteiden ja verkostojen, kulttuuristen tottumusten ja käytäntöjen sekä samastumisen, lojaalisuuden ja solidaarisuuden rakentumisen kannalta.

Super-diversiteetti on Stephen Vertovecin (2007) lanseeraama käsite, jolla viitataan hieman eri asioihin eri yhteyksissä. Yhtäältä sillä voidaan tarkoittaa yksinkertaisesti etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden laajenemista: kieliryhmiä on yhä enemmän, jopa satoja, uskonnollisia ja elämäntattomuksellisia yhteisöjä lukuisia, samoin erilaisia etnisiä ja kansallisia taustoja ja identiteettejä. Toisaalta super-monimuotoisuus muistuttaa siitä, että maahanmuuton yhteydessä usein tarkastelun kohteena olevat ryhmät tai kategoriat kuten pakolaiset tai tietystä taustamaasta tulleet ovat usein sisäisesti hyvin heterogeenisiä paitsi kielen, uskonnon tai etnisyyden myös esimerkiksi koulutuksen, sosioekonomisen aseman tai yhteiskunnallisen statuksen suhteen.

Super-diversiteetti kytkeytyy samalla kompleksisen monimuotoisuuden käsitteeseen ja ilmiöön (ks. esim. Kraus 2012). Ajattelutapa, jonka mukaan esimerkiksi jonkin henkilön lähtömaan tai kansallisuuden perusteella voidaan tehdä melko luotettavia päätelmiä esimerkiksi hänen ihonväristään, äidinkielestään ja uskonnostaan, on käymässä entistä vaikeammaksi soveltaa. Monikulttuurisuuden monimutkaistuminen ei koske ainoastaan maahanmuuttajia ja erilaisia vähemmistöryhmiä, vaan myös sitä, minkälaisena oletettua kantaväestöä voidaan perustellusti pitää. ”Tyypillinen” lontoolainen, amsterdamilainen tai tukholmalainen on nykyään jotain aivan muuta

kuin esimerkiksi viisikymmentä vuotta sitten. Kuva ”tyypillisestä helsinkiläisestä” on paraikaa suuressa muutoksessa.

Perinteisesti on myös ajateltu, että yhteiskuntien väestö on suurelta osin pysyvä. Paradigmaattisena kansainvälisen muuton muotona on pidetty sitä, että yhdestä maasta toiseen muuttanut asuu uudessa asuinmaassaan loppun ikäänsä. Nykyaikainen liikkuvuus on kuitenkin aikaisempaan verrattuna joustavampaa tai notkeampaa, ja sen seurauksena entistä suurempi osa muuttajista asuu kohdemaassaan vain jonkin aikaa lähteäkseen sieltä jälleen joko takaisin tai jonnekin muualle. Kiertomuuttajat kulkevat maasta toiseen, pendelöijät liikkuvat edestakaisin kahden maan välillä, ylijarjaisesti tai transnationaalisesti elävät yhdistävät elämää kahdessa tai jopa useammassa maassa samanaikaisesti. Tämä kaikki tarkoittaa sitä, että väestö tietyssä maassa tai kaupungissa ei ole enää samalla tavalla staattinen kuin aikaisemmin vaan enemmän luonteeltaan kelluva.

Edellä puhuttiin jo Amsterdamin ja Rotterdamin yhteydessä enemmistö–vähemmistö-asetelmasta, jossa niin sanottuun kantaväestöön kuuluvat henkilöt eivät enää muodosta yli viittäkymmentä prosenttia kaupungin väestöstä. Valtiotasolla Luxemburg on Euroopan unionin jäsenmaa, jossa maahanmuuttajat muodostavat miltei puolet maan väestöstä. Jos määritelmä laajennettaisiin myös maahanmuuton toiseen sukupolveen, luxemburgilaiseen kantaväestöön kuuluvat olisivat maassaan selvässä vähemmistössä. Monilla suurkaupunkien asuma-alueilla ollaan jo tässä tilanteessa, ja myös pääkaupunkiseudulla tällainen asetelma on tätä kirjoitettaessa ollut lähellä joissain Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunginosissa. Enemmistö–vähemmistö-tilanne pakottaa miettimään vakavasti sitä, mitä missäkin olosuhteissa pidetään normaalina ja minkälaiseen kulttuuriseen järjestelmään uusien tulijoiden oletetaan kotoutuvan.

Helsingiläisten sosiaaliset suhteet ja verkostot rakentunut nyt ja vielä enemmän tulevaisuudessa tässä ristiallokossa, jossa vanhat ja uudet ajattelun ja toiminnan tavat sekä monenlaiset arvot ja identiteetit kohtaavat toisensa. Suuri osa kaupungin asukkaista tulee yhä asumaan siellä koko elämänsä tai ainakin suuren osan siitä, mutta kasvava osa kaupungin väestöä vaihtaa kaupunkia ja kenties maatakin niin, että Helsinkiin kytkeydytään sosiaalisesti ja henkisesti ainoastaan löyhästi. Ihmisiä tulee ja menee, sosiaalinen elämä on entistä dynamisempää, ja yhä harvemmat ihmissuhteet ovat ikuisia.

On odotettavissa, että osa Suomeen muuttaneista helsinkiläisistä ja heidän lapsistaan tulee rakentamaan sosiaaliset suhteensa niin, että niiden varaan rakentuvat verkostot muodostuvat etupäässä heidän kanssaan samaan ryhmään kuuluvista ihmisistä. On kuitenkin todennäköistä ja toivottavaakin, että ulkomaalaistaustaisilla helsinkiläisillä on paljon kontakteja kantaväestöön ja että niin ulkomaalaistaustaisilla kuin suomalaistaustaisilla on ylipäättään sosiaalisia suhteita moniin etnisiin, kielellisiin tai uskonnollis-elämäntähtömyksellisiin ryhmiin tai yhteisöihin kuuluviin ihmisiin. Tällä hetkellä on vielä vaikea nähdä, että minnekään päin kaupunkia voisi ainakaan lähitule-

vaisuudessa syntyä niin suuria ja sisäänpäin kääntyviä yhteisöjä, että ulkomaalaistaustaiset helsinkiläiset voisivat elää kaiken sosiaalisen elämänsä pelkästään omaan ryhmään rajoittuvassa piirissä.

Melko suuri osa kaupungin kantaväestöön kuuluvista ihmisistä tulee kuitenkin todennäköisesti myös jatkossa ulkomaalaistaustaisen väestön määrän ja osuuden kasvusta huolimatta olemaan tekemisissä lähinnä vain muiden suomalaistaustaisten kanssa. Tämän tekee mahdolliseksi kantaväestön lähitulevaisuudessakin suuri osuus kaupungin väestöstä sekä ulkomaalaistaustaisten pieni väestöosuus monilla kaupungin asuma-alueilla sekä esimerkiksi monilla työpaikoilla, suuressa osassa järjestötoimintaa ja useissa harrastuksissa. Osa suomalaistaustaisista ajattelee myös niin, että he eivät haluakaan olla tekemisissä etnisesti tai kulttuurisesti toisenlaisten helsinkiläisten kanssa. Vastaavasti joissain maahanmuuttajien yhteisöissä tietoisesti vältetään kontaktia kantaväestöön tai esimerkiksi toisiin uskontokuntiin kuuluviin.

Luultavasti entistä suurempi osa Helsingin asukkaista tulee kuitenkin luomaan elämänsä aikana paljon kontakteja erilaisista väestöryhmistä tuleviin ihmisiin, ja osa näistä kontakteista johtaa myös syvällisempiin ihmis-suhteisiin kuten toveruuteen, ystävytyteen ja rakkauteen. Positiivisille ihmis-suhteille luovat hyviä edellytyksiä monimuotoiset väestörakenteet sekä ainakin toistaiseksi eurooppalaisessa kaupunkiverailussa varsin maltillinen sosiaalisen ja alueellisen etnisen eriytymisen taso. Osa ihmisistä tulee jatkossakin kiinnittämään huomiota ihmisten ihonväriin, kieleen, uskontoon tai etniseen taustaan ja jakamaan helsinkiläisiä niiden perusteella eri ryhmiin. Todennäköisesti kasvavassa joukossa ihmisiä erottelut tällaisten seikkojen perusteella käyvät kuitenkin nykyistä vähäpätöisemmiksi. Kaupungin on syytä myös tukea monipuolisten sosiaalisten suhteiden ja verkostojen sekä vuorovaikutuksen pelisääntöjen rakentumista.

Myös maahanmuuttajien kulttuurisen kotoutumisen konteksti muuttuu, erityisesti niillä alueilla, joilla ulkomaalaistaustaisten osuus alueen väestöstä on korkea. Kysymys siitä, mitä on suomalaisuus Helsingissä, ajankohtaistuu, ja käy entistä vaikeammaksi vastata siihen yksiselitteisesti. Suuri osa näillä alueilla asuvista ihmisistä kokee integroituvansa joustavasti lähiympäristönsä kulttuurisiin arvoihin ja normeihin. Ne voivat kuitenkin joiltain osin poiketa merkittävästi perinteiseksi ymmärretystä kansallisesta kulttuurista ja jopa toisaalla kaupungissa vaikuttavista ajattelun ja toiminnan tavoista. Riskinä on vieraantuminen oman asuinalueen ja muiden sen kaltaisten alueiden ulkopuolisesta Helsingistä ja Suomesta.

Yhteiskunnan kulttuurinen monimuotoistuminen vaatii myös paikallisella tasolla, ja ehkä erityisesti juuri siellä, arjen sujuvuutta ja ennustettavuutta helpottavia yhteisiä pelisääntöjä sekä välineitä ristiriitojen sovitteluun ja konfliktien ratkaisemiseen (ks. esim. Attias & Kangasoja 2020). Tietoisuus tällaisten yhteisten sääntöjen ja ongelmia ratkoviin instituutioiden ja mekanismien tarpeesta on Suomessa ehkä heikosti kehittynyt, koska maassamme

on perinteisesti korostettu Suomen kulttuurista yhtenäisyyttä ja lainsäädännön yhteiskunnallista arvoperustaa. Jo nykyisissä mutta entistä enemmän tulevaisuolosuhteissa on kuitenkin syytä tunnustaa erilaisten arvomaailmojen olemassaolo. Osalla helsinkiläisistä kansallinen lainsäädäntö ei vastaa heidän omia käsityksiään oikeasta ja väärästä sekä laajemmin hyvästä elämästä. Heidän kohdallaan ei toteudu J. V. Snellmanin valtiofilosofiaan palautuva käsitys lainkuuliaisuudesta vapautena (ks. Saukkonen 2013, 219–220).

Tämä tarkoittaa sitä, että odotus ”maassa maan tavalla”-elämisestä käy entistä kiistanalaisemmaksi. Radikaaleimmillaan tämä on tarkoittanut maahanmuuttajien kulttuurista sulautumista ylipäätään perinteisinä pidettyihin suomalaisiin arvoihin, normeihin ja käytäntöihin, maltillisemmassa tulkinnassa Suomen lakien mukaan elämistä. Suomalainen yhteiskunta ei koskaan ole ollut niin yhtenäinen kuin millaiseksi se on usein kuvattu, mutta nykyään oletus yksisuuntaisesta sopeutumisesta kansalliseen kulttuuriin asettaa maahanmuuttajille ja vähemmistöille kohtuuttomia vaatimuksia. Lainkuuliaisuuden vaatimus on paremmin ymmärrettävissä ja hyväksyttävissä, eikä kulttuuristen seikkojen nojalla tehtäviä poikkeamia tästä ole lähtökohtaisesti syytä sallia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö suomalaisessa yhteiskunnassa ja Helsingin kaupungissa tarvittaisi lisää erilaisten kulttuurien tuntemusta sekä tietoisuutta yhteisöllisten kulttuurien ja yhteiskunnan juridisen perustan välisistä mahdollisista ristiriidoista.

Tällä kaikella on suuria vaikutuksia myös yksilöiden sosiaalisten identiteettien rakentumiseen. Yhä voidaan ajatella, ja niin on syytäkin tehdä, että kaikkien Suomessa ja Helsingissä pidempään asuvien ihmisten tulisi myös pitää itseään suomalaisena ja helsinkiläisenä. Liikkuvuuden lisääntymisen sekä paikkakuntaan ja yhteiskuntaan kiinnittymisen vähentymisen vuoksi on kuitenkin ymmärrettävää, että monet eivät koe suurta tarvetta tulla suomalaiseksi tai helsinkiläiseksi, koska he ovat vain ”kämymässä täällä”. Kansainvälisen kokemuksen perusteella moni tällä tavalla ajattelevista tulee kuitenkin jäämään Helsinkiin vähintään pitkäaikaisesti, ellei pysyvästi. On tärkeätä pitää ovi avoinna kaikille, jotka haluavat ryhtyä helsinkiläiseksi ja kantaa oman panoksensa kaupungin hyvinvoinnin ja kehittymisen eteen.

Suomalaisuuteen ja helsinkiläisyyteen samastuminen on muutenkin aikaisempaa monimutkaisempaa. Kansalliset identiteetit eivät ole syntyneet itsestään, vaan niiden rakentumista ovat auttaneet suotuisat yhteiskunnalliset olosuhteet ja instituutiot kuten lehdistö, rautatieverkosto ja moderni koululaitos sekä aktiiviset toimet kansallistunteen herättämiseksi, vahvistamiseksi ja ylläpitämiseksi esimerkiksi kirjailijoiden, taiteilijoiden, journalistien, opettajien ja kansalaisyhteiskunnan taholta. Tänä päivänä olosuhteet ovat toisenlaiset, ja ne suosivat enemmän paikallisuutta, ylijärjaisuutta ja kansainvälisyyttä kuin kansallisuutta. Kansallista valistustyötä ei enää juuri löydy yhteiskunnasta, vaikka Michael Billigin (1995) aikoinaan banaaliksi nationalismiksi nimittämää urheilukilpailujen ja vastaavien tapahtumien ja

tilaisuuksien ”lipunheilutusta” ja muuta arkista kansakuntaisuuden ilmentymistä yhä paljon esiintyykin.

Tällainen kehitys tarjoaa kaupungeille ja siten myös Helsingille uhkien lisäksi myös mahdollisuuksia. Globalisoituneessa maailmassa, jossa suuri osa kommunikaatiosta tapahtuu tietoverkkojen välityksellä, on yhä tarvetta myös kiinnittymiselle johonkin paikkaan tai alueeseen. Kaupunki voi hyvin olla sellainen kokonaisuus, joka näissä oloissa on paremmin hahmotettavissa ja lähestyttävissä. Joiltain osin kaupunkikin voi kuitenkin olla liian suuri, ja henkinen kiinnittyminen voi olla helpompaa esimerkiksi kaupunginosatasolla. On kuitenkin syytä muistaa, että vahvan kaupunki-identiteetin rakentaminen ei tapahdu itsestään, pelkästään suotuisten olosuhteiden vaikutuksesta. Sekin edellyttää suunnitelmallisia ja määrätietoisia toimia yhteenkuuluvuuden tunteen ja sitä kannattavien tekijöiden luomiseksi ja välittämiseksi helsinkiläisten keskuuteen.

7 Lähteet

- Ahmad, Akhlaq (2019).** When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market. *Sociological Inquiry*. URL [doi:10.1111/soin.12276](https://doi.org/10.1111/soin.12276). Katsottu 24.2.2020.
- Alho, Rolle (2020).** "You Need to Know Someone Who Knows Someone": International Students' Job Search Experiences. *Nordic Journal of Working Life Studies* 10: 2.
- Ansala, Laura (2019).** Maahanmuuttajien lasten ja suomalaistaustaisten lasten välisiä kouluttautumiseroja selittävät saapumisikä, perhetausta ja asuinalueet. *Kvartti* 70: 3, 24–31.
- Attias, Miriam & Jonna Kangasoja (toim.) (2020).** *Me ja ne. Välineitä vastakkainasettelujen aikaan*. Helsinki: Into Kustannus.
- Bernelius, Venla (2013).** *Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspuhjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä*. Tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Bernelius, Venla & Katja Vilkkama (2019).** Pikkulapsiperheiden muuttoliike muovaa koulujen oppilaspuhjaa Helsingissä. *Kvartti* 70: 8–15.
- Berry, John W. (2005).** Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations* 29: 697–712.
- Berry, John W. (2011).** Integration and multiculturalism: Ways towards social solidarity. *Papers on Social Representations* 20 :1, 2.1–2.21.
- Billig, Michael (1995).** *Banal Nationalism*. Lontoo: SAGE.
- Castaneda Anu, Satu Jokela, Päivikki Koponen, Oona Pentala, Timo Koskela & Seppo Koskinen (2015).** *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen perustulokset 2014*. URL: www.terveytemme.fi/uth. Katsottu 24.2.2020.
- Castaneda, Anu & Timo M. Kauppinen (2015a).** Asuminen ja tulojen riittävyys – omistusasunnossa asuminen ulkomaalaistaustaisilla harvinaisempaa kuin Suomen koko väestössä. Teoksessa *Nieminen ym. (toim.)*, 137–140.
- Castaneda, Anu & Timo M. Kauppinen (2015b).** Elämänlaatu – ulkomaalaistaustaiset ovat tyytyväisempiä ihmissuhteisiinsa kuin Suomen koko väestö. Teoksessa *Nieminen ym. (toim.)*, 185–190.
- Castaneda, Anu, Shadia Rask, Päivikki Koponen, Mulki Mölsä & Seppo Koskinen (toim.) (2012).** *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Raportti 61/2012. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Crul, Maurice, Frans Lelie & Elif Keskiner (2019).** The Second and Third Generation in Rotterdam: Increasing Diversity Within Diversity. Teoksessa *Scholten ym.* (toim.), 57–72.
- Danielsson, Petri & Martti Lehti (2019).** Ulkomaalaiset, maahanmuuttajat ja rikollisuus. Teoksessa Petri Danielsson (toim.): *Rikollisuustilanne 2018. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Katsauksia 36. Helsinki: Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- De staat van integratie (2012).** Rotterdam & Amsterdam: Gemeente Rotterdam & Gemeente Amsterdam.
- Dhalmann Hanna (2011).** *Yhden uhka, toisen toive? Somaliin ja venäläisten asumistoiveet etnisen segregaatioketkeytyksen valossa*. Geotieteiden ja maantieteen laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Engbersen, Godfried & Peter Scholten (toim.) (2018).** *De wereld in een stad. Migratie diversiteit en stedelijk beleid in Europa*. Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Entzinger, Han (2012).** Amsterdam – Rotterdam: allebei divers, maar ook verschillend. Teoksessa *De staat van integratie*.
- Entzinger, Han (2019).** A Tale of Two Cities: Rotterdam, Amsterdam and Their Immigrants. Teoksessa *Scholten ym.* (toim.), 173–190.
- Erjansola, Jenni (2018).** Helsingin alakoululaisten osallisuus – yhdenvertaisuutta tavoittelemassa. Kouluterveyskysely 2017. *Kvartti* 69: 4, 54–61.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2017).** *EU-MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fornaro, Paolo (2018).** *Immigrant Entrepreneurship in Finland*. ETLA Report 83. Helsinki: ETLA.
- Fornaro, Paolo (2019).** Maahanmuuttajien yrittäjyys kotoutumisen keinona Suomessa. Teoksessa *Kazi ym.* (toim. (2019b)), 43–54.
- Halme Nina, Hannamaria Kuusio, Outi Kanste, Rika Rajala, Reija Klemetti, Johanna Seppänen (2017).** *Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017*. Tutkimuksesta tiiviisti 26. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Harju-Luukkainen, Heidi, Kari Nissinen, Sari Sulkunen, Minna Suni & Jouni Vettenranta (2014).** *Avaimet osaamiseen ja tulevaisuuteen. Selvitys maahanmuuttajataustaisten nuorten osaamisesta ja siihen liittyvistä taustatekijöistä PISA 2012 -tutkimuksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Harju-Luukkainen, Heidi, Mirja Tarnanen, Kari Nissinen & Jouni Vettenranta. (2018).** Economic, social and cultural status (ESCS) and mathematics performance of immigrant students' in the Finnish metropolitan area in PISA 2012. Teoksessa: Susanne Garvis & Elin Eriksen Ødegaard (toim.): *Nordic Dialogues on Children and Families*. Lontoo: Routledge, 108–125.

Heckmann, Friedrich (2005). *Integration and Integration Policies*. Bamberg: European Forum for Migration Studies.

Helsingin kaupungin kasvatuksen ja koulutuksen toimiala (2018).

Maahanmuuttajien kasvatuksen ja koulutuksen kehittämissuunnitelma 2018–2021. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Helsingin kaupunginkanslia (2018). *Kaikkien Stadi. Helsingin*

kotouttamisohjelma 2017–2021. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Helsingin kaupunginkanslia, Espoon kaupunki & Vantaan kaupunki (2019).

Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste. Tilastoja 3. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kaupunki (1995). *Helsingin ulkomaalaispolitiikka*. Helsingin

kaupunginkanslian julkaisusarja A10. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Helsingin kaupunki (2017). *Maailman toimivin kaupunki. Helsingin*

kaupunkistrategia 2017–2021. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Helskyaho, Raine, Maria Ohisalo & Saija Turunen (2019). *Asunnottomat 2018*.

Selvitys 3. Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Henriksson, Anu, Minna Salorinne & Juho Peltonen (2017). *Ammattilaisten*

Helsinki. Tilastoja 19. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Hirvonen, Jukka (2019). Asumisen etninen eriytyminen Helsingissä ja muualla.

Kvartti 70: 4, 46–57.

Hirvonen, Jukka & Sari Puustinen (2016). Alueellinen segregatio ja

väestörakenteen muutokset. Teoksessa Sari Puustinen, Raine Mäntysalo & Ilari Karppi (toim.): *Strateginen eheyttäminen kaupunkiseuduilla. Näkökulmia kestävän maankäytön ja julkisen talouden kysymyksiin*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4. Helsinki: Valtioneuvosto, 89–108.

Holmberg, Liila, Mira Kalalahti, Janne Varjo, Joel Kivirauma, Marja-Liisa Mäkelä, Minna Saarinen, Tuomas Zacheus & Markku Jahnukainen (2018),

Educational trajectories of immigrant-origin youths in Finland: a mixed methods analysis. *Journal of Education and Work* 31: 7–8, 563–578.

Holmberg, Liila, Mira Kalalahti, Janne Varjo & Markku Jahnukainen (2019).

Kohti ”omaa juttua”: Koulutusvalinnat nuorten elämänselityksessä. Teoksessa Markku Jahnukainen, Mira Kalalahti & Joel Kivirauma (toim.): *Oma paikka haussa: Maahanmuuttotilastolliset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus, 106–134.

Huddleston, Thomas, Jan Niessen & Jasper Dag Tjaden (2013). *Using EU*

Indicators of Immigrant Integration. Final Report for Directorate-General for Home Affairs. Bryssel: Euroopan unioni.

Isotalo, Veikko (2019). Maahanmuuttajataustaiset ehdokkaat Helsingin vuoden

2017 kuntavaaleissa – ääniharavia vai nimiä listoilla? *Kvartti 70*: 1, 54–63.

Jaakkola, Magdalena (2005). *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin*

vuosina 1987–2003. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö.

- Jaakkola, Magdalena (2009).** *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007.* Tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Göksu Celikkol, Tuuli Anna Renvik, Viivi Eskelinen, Raivo Vetik, David Lackland Sam (2018).** When Psychological Contract Is Violated: Revisiting the Rejection-Disidentification Model of Immigrant Integration. *Journal of Social and Political Psychology* 6: 2, 484–510.
- Jauhiainen, Jussi S., Katri Gadd & Justus Jokela (2018).** *Paperittomat Suomessa 2017.* Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja 8. Turku: Turun yliopisto.
- Joro, Tuula (2019).** *Turvapaikanhakijoiden osaaminen yhteiskunnallisena voimavarana. Selvitys Suomen Punaisen Ristin vastaanottokeskuksissa vuosina 2016–2018 tehdyistä turvapaikanhakijoiden osaamiskartoituksista.* Helsinki: Suomen Punainen Risti.
- Joronen, Tuula (2012).** *Maahanmuuttajien yrittäjäyys Suomessa.* Tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Joronen, Tuula & Abdirizak Hassan Mohamed (2015).** *Kauppakansa pakosalla. Somaliyrittäjät meillä ja muualla.* Tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Junttila, Niina (2015).** *Kavereita nolla. Lasten ja nuorten yksinäisyys.* Helsinki: Tammi.
- Juntunen, Marko, Karin Creutz & Juha Saarinen (2016).** *Suomesta Syyrian ja Irakin konfliktikentälle suuntautuva liikkuvuus.* Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 43. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Juopperi, Jukka (2019).** Maahanmuuttajat suuntaavat kaupunkeihin – Euroopasta tulleita asettunut maaseudullekin. *Tieto&trendit*. URL: <https://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/maahanmuuttajat-suuntaavat-kaupunkeihin-euroopasta-tulleita-asettunut-maaseudullekin/>. Katsottu 24.2.2020.
- Karlsson, Fred (2017).** *Suomen kielet 1917–2017.* Turku: Lingsoft Oy.
- Katainen, Antti (2015).** Ulkomaisen työvoiman tilastointiin parannusta. *Tieto&trendit*. URL: <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2015/ulkomaisen-tyovoiman-tilastointiin-parannusta/>. Katsottu 24.2.2020.
- Kauppinen, Timo & Katja Vilkama (2016).** Maahanmuuttajien siirtyminen omistusasumiseen pääkaupunkiseudulla. *Kvartti* 67: 1, 40–51.
- Kazi, Villiina, Antti Kaihovaara & Anne Alitolppa-Niitamo (toim.). (2019a).** *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Indikaattoritietoa kotoutumisesta.* TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Kazi, Villiina & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.). (2019b).** *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta.* TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

- Ketola, Kimmo & Jussi Sohlberg (2011).** Helsingin uskonnot. Uskonnollisuuden muutos yhteisökartoituksen valossa. *Teologinen aikakauskirja* 116: 3, 203–231.
- Kilpi-Jakonen, Elina (2012).** Does Finnish Educational Equality Extend to Children of Immigrants? Examining National Origin, Gender and the Relative Importance of Parental Resources. *Nordic Journal of Migration Research* 2: 2, 167–181.
- Kilpi-Jakonen, Elina (2017).** Maahanmuuttajien lasten koulutussiirtymät toisen asteen koulutuksen läpi ja korkeakouluihin. *Kasvatus* 48: 3, 217–231.
- Kraus, Peter A. (2012).** The politics of complex diversity: A European perspective. *Ethnicities* 12: 1, 3–25.
- Kuusio, Hannamaria, Anna Seppänen, Satu Jokela, Laura Somersalo & Eero Lilja (toim.) (2020).** *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019.* Raportti 1. Helsinki: THL.
- Laar, Paul van de & Arie van der Schoor (2019).** Rotterdam’s Superdiversity from a Historical Perspective (1600–1980). Teoksessa *Scholten ym.* (toim.), 21–26.
- Lahtinen, Hannu, Hanna Wass & Heikki Hiilamo (2019).** Luottamus poliittisen osallistumisen sosioekonomisten erojen selittäjänä. Teoksessa Maria Bäck & Elina Kestilä-Kekkonen (toim.): *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus. Polut, trendit ja kuilut.* Helsinki: Valtiovarainministeriö, 138–155.
- Larja, Liisa. 2017.** Joka kolmas ulkomaalaistaustainen nuori samaistuu sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa. *Tieto & trendit*. URL: <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2017/joka-kolmas-ulkomaalaistaustainen-nuori-samaistuu-seka-suomalaisuuteen-etta-taustamaahansa/>. Katsottu 24.2.2020
- Larja, Liisa (2019).** Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Teoksessa *Kazi ym.* (toim. (2019b)), 28–42.
- Larja, Liisa (2020).** Koulutus ja kielitaito. Teoksessa *Kuusio ym.* (toim.).
- Larja, Liisa & Jasmin Luukko (2018).** Koulutuksen ja työn vastaavuus. Teoksessa Minna Toivanen, Ari Väänänen, Anna-Leena Kurki, Barbara Bergbom & Auli Airila (toim.): *Moni osaa! Työpaikkaosaaminen monikulttuurisilla työpaikoilla.* Helsinki: Työterveyslaitos.
- Larja, Liisa & Hanna Sutela (2015).** Työllisyys – ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa *Nieminen ym.* (toim.), 71–82.
- Larja, Liisa, Johanna Warius, Liselott Sundbäck, Karmela Liebkind, Irja Kandolin & Inga Jasinskaja-Lahti (2012).** *Discrimination in the Finnish Labor Market: An Overview and a Field Experiment on Recruitment.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 16. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Latomaa, Sirkku (2012).** Kielitilasto maahanmuuttajien väestöosuuden mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 77: 5, 525–534.

- Leitzinger, Antero (2008).** *Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972*. Helsinki: East-West Books.
- Linnanmäki-Koskela, Suvi (2010).** Maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatio. Vuosina 1989–93 Suomeen muuttaneiden tarkastelua vuoteen 2007 asti. Tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Listhaug, Ola & Kristen Ringdal (2008).** Trust in political institutions. Teoksessa: Heikki Ervasti, Torben Fridberg, Mikael Hjerm & Kristen Ringdal (toim.): *Nordic social attitudes in a European perspective*. Cheltenham: Edward Elgar, 131–151.
- Länsimäki, Maija (1999).** Kotoutuuko maahanmuuttaja? Kieli-ikkuna, *Helsingin Sanomat*, 14.9.1999.
- Maahanmuuttovirasto (2020).** *Maahanmuuton tilastot 2019: Oleskelulupaa haki ennätysmäärä työntekijöitä*. Helsinki: Maahanmuuttovirasto. URL: https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/maahanmuuton-tilastot-2019-oleskelulupaa-haki-ennatysmaara-tyontekijoita. Katsottu 24.2.2020.
- Malin, Maili & Elina Kilpi-Jakonen (2019).** Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut. Teoksessa *Kazi ym.* (toim. (2019b)), 103–117.
- Martikainen, Tuomas (2004).** *Immigrant Religions in Local Society Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Martikainen, Tuomas & Lotta Haikkola (toim.) (2010).** Maahanmuutto ja sukupolvet. Tietolipas 233. Helsinki: SKS.
- Martiniello, Marco (2005).** *Political Participation, Mobilisation and Representation of Immigrants and their Offspring in Europe*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relation 1/2005. Malmö: Malmö University.
- Mäki, Netta (2015a).** Vieraskielisten kuolleisuus Helsingissä 2000–2014 ja siviilisäädyn merkitys kieliryhmien erojen selittäjänä. *Yhteiskuntapolitiikka* 80: 6, 617–624.
- Mäki Netta (2015b):** *Vieraskielisten hedelmällisyys Helsingissä ja Helsingin seudulla*. Työpapereita 5. Helsinki: Helsingin kaupungin Tietokeskus.
- Mäki, Netta (2016).** Somalinkielisten hedelmällisyys ja perhekooko pienentyneet Helsingissä. Yksinhuoltajaperheiden osuus kasvanut edelleen. *Kvartti* 67: 4, 48–59.
- Mäki, Netta & Pekka Vuori (2019).** *Helsingin väestö vuodenvaihteessa 2018/2019 ja väestömuutokset vuonna 2018*. Tilastoja 9. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Määttä, Suvi (2019).** *Nuorten koulutus Helsingissä 2019*. Tilastoja 15. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Nieminen, Tarja (2015).** Työttömyys ja työvoiman ulkopuolella olevat. Ulkomaalaistaustaisten ei-työllisten työnhaku on aktiivisempaa kuin suomalaistaustaisilla – kielitaito suurin este työllistymiselle. Teoksessa *Nieminen ym.* (toim.), 121–133.

- Nieminen, Tarja & Liisa Larja (2015).** Kielitaito Suomen tai ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta. Teoksessa *Nieminen ym. (toim.)*, 43-47.
- Nieminen, Tarja, Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.) (2015).** *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Työterveyslaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Tilastokeskus.
- Nortio, Emma (2019).** Kotoutumiskeskustelu sosiaalisessa mediassa akkulturaatiotutkimuksen valossa. Teoksessa *Kazi ym. (toim. (2019b))*.
- OECD (2016).** *Making Integration Work. Refugees and others in need of protection*. Paris: OECD.
- OECD (2018a).** *Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Finland*. Paris: OECD.
- OECD (2018b).** *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*. Pariisi: OECD.
- OECD (2018c).** *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees in Gothenburg*. Pariisi: OECD.
- OECD (2018d).** *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees in Amsterdam*. Pariisi: OECD.
- OECD & Euroopan unioni (2018).** *Settling In 2018: Indicators of Immigrant Integration*. Pariisi & Bryssel: OECD ja Euroopan unioni.
- Opetushallitus (2004).** *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Määräys 1/011. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2014).** *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 96. Helsinki: Opetushallitus.
- Penttilä, Pauliina (2020).** Helppo olla rasisti. *Suomen Kuvalehti* 3, 26–30.
- Perhoniemi, Riku & Inga Jasinskaja-Lahti (2006).** *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla*. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004. Tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Pirkkalainen, Päivi, Hanna Wass & Marjukka Weide (2016).** Suomen somalit osallistuvina kansalaisina. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:1, 69–77.
- Pitkänen, Ville, Pasi Saukkonen & Jussi Westinen (2019a).** *Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen*. Raportti 5. Helsinki: e2 Tutkimus ja Suomen Kulttuurirahasto.
- Pitkänen, Ville, Pasi Saukkonen & Jussi Westinen (2019b).** *Samaa vai eri maata? Tutkimus viiden kieliryhmän arvoista ja asenteista*. Raportti 6. Helsinki: e2 Tutkimus ja Suomen Kulttuurirahasto.
- Puranen, Bi (2019).** *Med migranternas röst. Den subjektiva integrationen*. Forskningsrapport 2. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

- Pyykkö, Riitta (2017).** *Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Ranto, Sanna (2018a).** *Nuorten koulutus Helsingissä.* Tilastoja 2. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Ranto, Sanna (2018b).** *Nuorten koulutus Helsingissä. Tilanne peruskoulun päättämisen jälkeen.* Tilastoja 23. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Ranto, Sanna, Hanna Ahlgren-Leinvuo, Elise Haapamäki & Stina Högnabba (2015).** *Ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointi Helsingissä.* Tilastoja 40. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Rask, Shadia, Anu Castaneda & Anna Seppänen (2020).** *Syrjintä- ja väkivaltakokemukset.* Teoksessa *Kuusio ym.* (toim.).
- Rokka, Pekka (2011).** *Peruskoulun ja perusopetuksen vuosien 1985, 1994 ja 2004 opetussuunnitelmien perusteet poliittisen opetussuunnitelman teksteinä.* Acta Universitatis Tamperensis 1615. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ronkainen, Mika (2017).** *Katsaus helsinkiläislasten ja -nuorten kokemaan kiusaamiseen. Kouluterveyskysely 2017. Kvartti-artikkeli.* URL: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/katsaus-helsinkilaislasten-ja-nuorten-kokemaan-kiusaamiseen>. Katsottu 24.2.2020.
- Rosén, Ragnar (1955).** *Helsingin kaupungin historia: 4. Osa: 1, 1875–1918.* Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Rumbaut, Rubén G. (2007).** *Ages, Life Stages, and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generations in the United States.* Teoksessa Alejandro Portes and Josh DeWind (toim.): *Rethinking Migration. New Theoretical and Empirical Perspectives.* Oxford & New York: Berg, 342–387.
- Saikkonen Paula, Katri Hannikainen, Timo Kauppinen, Jarkko Rasinkangas & Maria Vaalavuo (2018).** *Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregaatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla.* Raportti 2. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sallamaa, Daniel (2018).** *Ulkoparlamentaarin äärioikeistoliikehdintä ja maahanmuuttovastaisuus 2010-luvun Suomessa.* Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 97. Helsinki: Eurooppa-tutkimuksen keskus, Helsingin yliopisto.
- Salorinne, Minna (2019).** *Työmarkkinat Helsingissä vuonna 2018.* Tilastoja 5. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Sandberg, Tanja & Elina Stordell (2016).** *Vastaanottokeskuksissa toteutettu alkuvaiheen osaamisen tunnistaminen.* Helsinki: Testipiste.
- Saukkonen, Pasi (1999).** *Suomi, Alankomaat ja kansallisvaltion identiteettipoliittikka. Tutkimus kansallisen identiteetin poliittisuudesta, empiirinen sovellutus suomalaisiin ja hollantilaisiin teksteihin.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 752. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Saukkonen, Pasi (2013).** *Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot.* Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, Pasi (2016a).** Mitä on kotoutuminen? *Kvartti* 67: 4, 60–72.
- Saukkonen, Pasi (2016b).** Maahanmuuttajien työllistyminen Helsingissä. *Kvartti* 67: 4, 73–89.
- Saukkonen, Pasi (2016c).** *Maahanmuuttajien kotoutuminen Helsingissä. Työllisyys, tulot ja asuminen.* Tutkimuskatsauksia 12. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Saukkonen, Pasi (2017).** *Kotoutumisen seurantajärjestelmän kehittäminen Helsingin kaupungilla.* Tutkimuskatsauksia 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Saukkonen, Pasi (2018a).** *Ulkomaalaistaustaisten kotoutuminen Helsingissä vuonna 2016. Työllisyys, tulot ja asuminen.* Tutkimuskatsauksia 3. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Saukkonen, Pasi (2018b).** Yksi seutu vai kolme erilaista kaupunkia: maahanmuutto ja kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. *Kvartti* 69: 4, 22–31.
- Saukkonen, Pasi (2018c).** Kotoutuminen tapahtuu kaupungeissa. OECD:n raportti tarjoaa hyviä neuvoja kotouttamiseen paikallistasolla. Työpapereita 5. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Saukkonen, Pasi (2019).** Vieraskielinen väestö: kieliperusteisen tilastoinnin ongelmia ja ratkaisuvaihtoehtoja. *Kvartti-blogi*. URL: <https://www.kvartti.fi/fi/blogit/vieraskielinen-vaesto-kieliperusteisen-tilastoinnin-ongelmia-ja-ratkaisuvaihtoehtoja>. Katsottu 24.2.2020.
- Saukkonen, Pasi & Juho Peltonen (2018).** *Eroja ja yhtäläisyyksiä – ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi-tutkimuksen tietojen valossa.* Tutkimuskatsauksia 2. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Scholten, Peter, Maurice Crul & Paul van de Laar (toim.) (2019a).** *Coming to Terms with Superdiversity. The Case of Rotterdam.* IMISCOE Research Series. Cham ym.: Springer International Publishing.
- Scholten, Peter, Maurice Crul & Paul van de Laar (2019b).** Introduction. Teoksessa *Scholten ym. (toim.)*, 1–20.
- Seppänen, Anna & Hannamaria Kuusio (2020).** Demografiset tekijät – maahanmuuttotausta. Teoksessa *Kuusio ym. (toim.)*, 27–33.
- Simon, Patrick, Victor Piché & Amélie A. Gagnon (2015).** *Social Statistics and Ethnic Diversity. Cross-National Perspectives in Classifications and Identity Politics.* IMISCOE Research Series. Cham ym.: Springer International Publishing.
- Sipinen, Josefina & Hanna Wass (2018).** Ulkomaalaistaustaiset äänestäjät ja ehdokkaat. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Josefina Sipinen, Sami Borg, Aino Tiihonen & Hanna Wass: *Kuntademokratiaindikaattorit 2017*. Selvityksiä ja ohjeita 6/2018. Helsinki: Oikeusministeriö, 50–81.

- Sjöblom-Immala, Heli (2012).** *Työtä, palveluja ja luonnonläheisyyttä. Maahanmuuttajien Suomen sisäiset muutot, asumistoiveet ja kotoutuminen 2000-luvulla.* Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 40. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Sjöblom-Immala, Heli (2016).** Pääkaupunkiseutu vetää pakolaistaustaisia muualta Suomesta. *Kvartti* 67: 4, 22–37.
- Skogberg, Natalia & Päivikki Koponen (2019).** Terveysten yhteys työssäoloon koko väestössä ja ulkomaalaistaustaisilla. Teoksessa *Kazi ym.* (toim. (2019b)), 133–142.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2017).** *Ehdokkaiden Ja Valittujen Taustanalyysi 2017, 1.* Äänestäneet kuntavaaleissa 2017. Helsinki: Tilastokeskus. URL http://www.stat.fi/til/kvaa/2017/05/kvaa_2017_05_2017-05-05_kat_001_fi.html. Katsottu 24.2.2020.
- Sutela, Hanna (2015).** Ulkomaalaistaustaiset työelämässä – ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrä- tai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista. Teoksessa *Nieminen ym.* (toim.)
- Sutela, Hanna & Liisa Larja (2015a).** Maahanmuuton syyt – yli puolet ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä. Teoksessa *Nieminen ym.* (toim.), 18–28.
- Sutela, Hanna & Liisa Larja (2015b).** Koulutusrakenne – ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja. Teoksessa *Nieminen ym.* (toim.), 28–42.
- Tajfel, Henri (toim.) (1978).** *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations.* London: Academic Press.
- Tajfel, Henri. & , John C. Turner (1979).** An Integrative Theory of Intergroup Conflict. Teoksessa William G. Austin & Stephen Worchel (toim.): *The Social Psychology of Intergroup Relations.* Monterey: Brooks-Cole, 33–47.
- Tervonen, Miika (2014).** Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (toim.): *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu.* Historiallinen Arkisto 142. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 137–162.
- Teräs, Marianne & Elina Kilpi-Jakonen (2013).** Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta.* Helsinki: Gaudeamus, 184–202.
- Tuominen, Martti, Tuula Joronen & Eija Laihininen (2014).** ”...sanoi että näytän aivan ***** ja alkoi solvaamaan”. *Maahanmuuttajataustaisten nuorten turvattomuuskokemukset Helsingissä.* Tutkimuksia 3. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Vaalavuo, Maria (2019).** Ulkomaalaistaustaisten taloudellinen tilanne Suomessa. Teoksessa *Kazi ym.* (toim. (2019b)), 166–177.

- Valaste, Maria & Hanna Wass (2019).** Poliittinen osallistuminen osana kokonaisvaltaista kotoutumista. Teoksessa Teoksessa *Kazi ym.* (toim. (2019b)), 193–205.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2015).** *Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus.* Tuloksellisuustarkastuskertomus 12. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- Vertovec, Steven (2007).** Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies* 30: 6, 1024–1054.
- Vilkama, Katja (2011).** *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla.* Tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Vilkama, Katja & Jukka Hirvonen (2018).** Helsingin asuinalueiden eriytyminen: eri lähestymistapoja segregaaation seurantaan. *Kvartti* 69: 1, 86–103.
- Vuori, Pekka (2016).** Virolaisten muuttoliike Helsingin seudulle hiipuu. *Kvartti* 67: 4, 38–47.
- Vuori, Pekka (2018).** Väestön keskittyminen Helsingin seudulle jatkuu. Suomen, Helsingin ja Helsingin seudun uusien väestöennusteiden näkymiä vuoteen 2050. *Kvartti-artikkeli*. URL: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/vaeston-keskittyminen-helsingin-seudulle-jatkuu>. Katsottu 24.2.2020.
- Yijälä, Anu (2016).** *Toimeentulotuki – urapolun umpikuja vai ponnahduslauta taloudelliseen hyvintointiin? Pitkittäistarkastelu helsinkiläisten maahanmuuttajien tukitarpeeseen ja siitä irtautumiseen vuosina 2006–2011.* Tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Zapata Barrero, Ricard, Tiziana Caponio & Peter Scholten (2017).** Theorizing ‘the local turn’ in the governance of immigrant policies: A multi-level approach. *International Review of Administrative Sciences* 38: 2, 1–19.

Tekijä(t) Saukkonen, Pasi		
Nimike Kotoutuminen kaupungissa Kokonaiskuva ulkomaalaistaustaisista Helsingissä vuonna 2020		
Julkaisija (toimiala tai laitos) Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot	Julkaisuaika 2020	Sivumäärä, liitteet 177
Sarjan nimike Tutkimuksia - Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot		Osanumero 2020:1
ISSN (painettu) 2489-4087 ISSN (verkossa) 2489-4095	ISBN (painettu) 978-952-331-777-2 ISBN (verkossa) 978-952-331-778-9	Kieli suomi, ruotsi, englanti
Tiivistelmä <p>Tässä julkaisussa tarkastellaan maahanmuuton vaikutuksia Helsingin väestörakenteeseen sekä selvitetään maahanmuuttajien kotoutumista ja heidän lastensa elinoloja. Havainnot perustuvat uusimpaan tutkimus- ja tilastolliseen tietoon. Helsinkiä verrataan Suomen muihin suuriin kaupunkeihin sekä eräisiin Pohjois-Euroopan kaupunkeihin.</p> <p>Kotoutumista tarkastellaan kokonaisvaltaisesti. Kotoutumisen prosessit jakautuvat rakenteelliseen, kulttuuriseen, sosiaaliseen ja identiteettiulottuvuuteen. Nuorten maahanmuuttajien sekä maahanmuuttajien lasten osalta tutkitaan etenkin koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyviä asioita. Tarkastelussa hyödynnetään kotoutumisen kansallisia ja kansainvälisiä indikaattoreita sekä Helsingin kaupungin kotoutumisen seurannan mittareita.</p> <p>Vuoden 2020 alussa Helsingissä asui yli satatuhatta ulkomaalaistaustaista henkilöä. Ulkomaalaistaustaisista neljä viidesosaa on syntynyt Suomen ulkopuolella. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä lähestyy kahtakymmentä prosenttia. Kaupungin väkiluvun kasvu on viime vuosina pitkälti nojannut kansainväliseen muuttoliikkeeseen. Joillain kaupungin alueilla ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on kasvanut voimakkaasti.</p> <p>Kotoutumisen tarkastelu nostaa esille sekä hyviä uutisia että huolenaiheita. Useilla rakenteellisen kotoutumisen osa-alueilla on suuria eroja maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä. Ulkomaalaistaustainen väestö on kuitenkin monimuotoista ja sisäiset erot ovat suuria. Työvoimaan pääsy kestää varsinkin useilla naisilla pitkään. Pysyvän työpaikan löytäminen on etenkin monille pakolaistaustaisille vaikeaa. Sijoittuminen koulutusta vastaamattomiin tehtäviin on valitettavan yleistä.</p> <p>Suuri osa maahanmuuttajista on oppinut suomea tai ruotsia, mutta läheskään kaikki eivät. Monet ovat täysin sopeutuneet ja jopa sulautuneet suomalaiseen yhteiskuntaan. Samalla Helsinkiin on muodostunut uusia etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä. Luottamus sosiaalisia instituutioita, palvelujärjestelmiä ja kantaväestöön kuuluvia kohtaan on vahvaa. Monilta puuttuu kuitenkin ystävyys-suhteita suomalaistaustaisiin henkilöihin. Suurin osa kokee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Kuitenkin melko harva pitää itseään suomalaisena ja kokee tulevaisuutensa täysin hyväksytyksi.</p> <p>Tilanne Helsingissä on samankaltainen kuin sen verrokkikaupungeissa. Suomen pääkaupungissa tapahtuneen myös jatkossa samoja asioita kuin niissä kaupungeissa, joilla on laajamittaisesta maahanmuutosta enemmän kokemusta. Ulkomaalaistaustaisen väestön odotetaan kasvavan lähitulevaisuudessa. Kaupunkiin tarvitaan monimuotoisuuden huomioivat yhteiset pelisäännöt sekä niin suvaitsevaisuutta kuin rajanvetoja. Epäsuotuisaan kehitykseen on tärkeitä puuttua oikeaan aikaan ja tarkoituksenmukaisin toimin.</p>		
Asiasanat kotoutuminen, maahanmuutto, monikulttuurisuus, siirtolaisuus, yhdenvertaisuus		
Hinta hinnaston mukaan	Jakelu puh. 09 310 36293	

Kotoutuminen kaupungissa

Millä tavalla maahanmuutto on viime vuosikymmeninä muuttanut Helsinkiä? Mitä tiedämme maahanmuuttajien kotoutumisesta? Onko Helsinki samanlainen kuin muut? Tässä julkaisussa tarkastellaan maahanmuuton vaikutuksia Helsingin väestörakenteeseen sekä selvitetään maahanmuuttajien kotoutumista kokonaisvaltaisesti, integraation rakenteellisella, kulttuurisella, sosiaalisella ja identiteettiulottuvuudella. Teos sisältää myös tietoja Suomessa syntyneiden maahanmuuttajien lasten elinoloista ja elämäntilanteesta. Tilannekuvasta ilmenee sekä hyviä uutisia että huolenaiheita. Tulevaisuus tarjoaa Helsingille uusia mahdollisuuksia, mutta odotettavissa on myös haasteita. Seuraamalla kehitystä tarkasti kaupungin on mahdollista ryhtyä tietoon perustuen ja oikeaan aikaan tarkoituksenmukaisiin toimiin.

**Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia
kaupunkitutkimus ja -tilastot**

Julkaisutilaukset
p. 09 310 36293

Internet
www.hel.fi/kaupunkitieto